АЛЕКСАНДАР ГЕЉЕВИЧ ДУГИН

ЧЕТВРТА ПОЛИТИЧКА ТЕОРИЈА

МИР PUBLISHING

Александар Гељевич Дугин
Четврта политичка теорија

Са руског превела Сава Росић

Предговор. Четврта политичка теорија: бити или не бити?

У садашњем свету стиче се утисак да је политика завршена – у најмању руку она коју смо знали. Либерализам се упорно борио са својим политичким непријатељима који су предлагали алтернативне рецепте – са конзервативизмом, монархизмом, традиционализмом, фашизмом, социјализмом, комунизмом – и најзад, на самом крају XX века све њих победио. Логично би било претпоставити да ће политика постати либерална, а сви њени противници, обревши се на периферији, започеће преиспитивање стратегије и стварање новог фронта: периферија против средишта (Ален де Беноа). Међутим, почетком XXI века све је кренуло по другом сценарију.

Либерализам, који је одувек инсистирао на минимализовању Политичког, одлучио је после своје победе да уопште укине политику. Можда да спречи настанак политичке алтернативе и учини своју владавину вечном или зато што је исцрпљен политички дневни ред услед одсуства непријатељâ, по Карлу Шмиту неопходних за ваљано конституисање политичког става. У сваком случају, либерализам настоји да ограничи политику. При том се и сам променио – прешавши са ступња идеја, политичких програма и изјава на ступањ ствари, ушавши у ткиво друштвене стварности која је постала либерална, али не политички већ на свакодневни, „природни“ начин. Услед таквог преокрета историје изгубиле су актуелност све политичке идеологије које су током последњих столећа биле у бурној међусобној завади. Конзервативизам, фашизам и комунизам, као и њихове споредне подврсте изгубили су, а либерализам је, победивши, одмах мутирао у свакодневицу, трошаџијство, индивидуализам, постмодернистички стил фрагментисаног субполитичког битка. Политика је постала биополитика, прешла на индивидуални и подиндивидуални ступањ. Испоставило се да су позорницу напустиле не само политичке идеологије које су изгубиле, него и политика као таква, укључујући и либералну. Управо зато образовање алтернативе не успева. Они који се не слажу с либерализмом обрели су се у сложеним приликама: непријатељ се, победивши, растворио и ишчезао; борба се води са ваздухом. Како се бавити политиком када политике нема?

Излаз је само један: одустајање од класичних политичких теорија – било да су изгубиле или победиле, и напрезање уобразиље, схватање стварности новог глобалног света, исправно одгонетање изазова Постмодерне и стварање нечег новог – изван политичких битака XIX и XX века. Такав прилаз представља позив на разраду Четврте политичке теорије – изван комунизма, фашизма и либерализма.

Да би се приступило разради те Четврте политичке теорије, потребно је:

- преиспитати политичку историју последњих векова с нових становишта, изван оквира уобичајених идеолошких клишеа старих идеологија;
- схватити дубинску структуру глобалног друштва које нама наочиглед настаје;
- исправно одгонетнути парадигму Постмодерне;
- научити се да опонирамо не политичкој идеји, програму или стратегији него “објективном” стању ствари, самом социјалном ткиву аполитичног, фрагментисаног (пост)друштва;
- најзад, изградити аутономни политички модел који предлаже пут и пројекат у свету безизлаза и бесконачног рециклирања једног те истог (постисторија по Жану Бодријару).

Ова књига посвећена је управо томе – приступу разради Четврте политичке теорије кроз преглед прве три политичке теорије, као и идеологијâ национал-бољшевизма и евроазијства, које су се сасвим приближиле Четвртој. То није догма, није целовит систем, није готов пројекат. То је позив на политичко стваралаштво, изношење интуиција и

претпоставки, претресање нових услова и покушај преиспитивања прошлости.

Четврту политичку теорију не замишљамо као један рад или ауторски циклус, већ као правац широког спектра идеја, истраживања, анализа, предвиђања и пројеката. Свако ко размишља у том правцу може придодати нешто своје. На тај позив се на овај или онај начин стално одазивају нови интелектуалци, философи, историчари, научници, мислиоци.

Значајно је што књига једног од највећих француских интелектуалаца Алена де Беноа, коју је на руском језику издала "Амфора" – "Против либерализма" – има поднаслов "Прилози Четвртој политичкој теорији". На ту тему, свакако, имају много тога да кажу и бивши десничари, и бивши левичари, а вероватно и сами либерали који схватају квалитативну промену своје политичке платформе, одакле политика нестаје.

За нашу земљу Четврта политичка теорија има, поред осталог, и огроман практичан значај. Интеграцију у глобалну заједницу већина житеља Русије доживљава као драму, као губитак самосвојности. Становништво је 1990-их година готово сасвим одбацило либералну идеологију. Али је истовремено интуитивно јасно како је обраћање нелибералним политичким идеологијама XX века – комунизму и фашизму – у нашем друштву мало вероватно, па и саме те идеологије већ су се историјски показале неодрживим у сучељавању са либерализмом, а моралне трошкове тоталитаризма да и не спомињемо.

Стога је, да би се попунио вакуум, Русији потребна нова политичка идеја. Либерализам не одговара, а комунизам и фашизам су неприхватљиви. Према томе, потребна нам је Четврта политичка теорија. И док је за некога то питање слободе избора, спровођење политичке воље, која увек може бити усмерена како на потврђивање тако и на порицање, дотле је то за Русију питање живота и смрти, хамлетовско питање.

Ако Русија одабире "бити", то аутоматски значи стварање Четврте политичке теорије. У супротном јој преостаје "не бити" – да тихо сиђе с историјске позорнице, раствори се у глобалном свету који нисмо ми створили нити ми њиме управљамо.

Први део. Увод у Четврту политичку теорију

Поглавље 1. Четврта политичка теорија

Крај XX века – крај епохе Модерне

XX век је завршен, али ми тек сада истински почињемо то да схватамо. XX век је био век идеологија. Док су ранијих столећа у животу народâ и друштава огромну улогу играле религије, династије, сталежи, државе-нације, дотле се у XX веку политика преместила у изразито идеолошку област, на нов начин прекројивши карту света, етносе и цивилизације. Политичке идеологије делимично су оваплотиле у себи некадашње, дубље цивилизацијске тенденције. Делимично су биле сасвим новаторске.

Све политичке идеологије које су врхунац свог ширења и утицаја достигле у XX веку биле су творевина Новог доба и оваплотиле, премда и различито и чак са разним предзнаком, дух Модерне. Данас нагло напуштамо ту епоху. Стога се све чешће говори о "кризи идеологија", чак о "крају идеологијâ"[1] (тако се у Уставу РФ постојање државне идеологије изричито пориче). Право је време да се тим питањем помније позабавимо.

Три главне идеологије и њихова судбина у XX веку

Основне идеологије XX века биле су:

• либерализам (десни и леви),

• комунизам (укључујући како марксизам тако и социјализам и социјалдемократију),

---

[1] Daniel Bell The End of Ideology, Harvard University Press, 1960.

• фашизам (укључујући националсоцијализам и друге подврсте "трећег пута" – Франков национал-синдикализам, Перонов "јустицијализам", Салазаров режим итд.).

Оне су се међусобно бориле на живот и смрт, у суштини обликујући сву драматичну и крваву политичку историју XX века. Логично је да се тим идеологијама (политичким теоријама) доделе редни бројеви – како по њиховом значају тако и по редоследу њиховог настанка, што је горе већ учињено.

Прва политичка теорија је либерализам. Настао је први (још у XVIII веку) и показао се најтрајнијим и најуспешнијим, победивши на крају крајева своје такмаце у историјском окршају. Том победом доказао је поред осталог и основаност своје претензије на потпуно наслеђе епохе Просветитељства. Данас је очигледно: управо је либерализам најтачније одговарао епохи Модерне. Премда је друга политичка теорија – комунизам – то раније оспоравала (и то драматично, активно и каткад убедљиво).

Исправно је комунизам (као и социјализам у свим подврстама) назвати другом политичком теоријом. Она се појавила после либерализма – као критички одговор на настанак буржоаско-капиталистичког система, чији идејни израз је либерализам био.

И, најзад, фашизам је трећа политичка теорија. Претендујући на сопствено тумачење духа Модерне (тоталитаризам многи истраживачи, поготово Хана Арент[2], исправно сврставају у политичке облике Модерне), фашизам се истовремено обраћао идејама и симболима традиционалног друштва. У једним случајевима то је проузроковало еклектицизам, у другим – стремљење конзервати235ваца да стану на чело револуције, уместо да јој пружају отпор и поведу друштво у супротном смеру (Артур Мелер ван ден Брук, Дмитриј Мерешковски итд.).

Фашизам је настао после других великих политичких теорија и нестао пре њих. Савез Прве политичке теорије и Друге политичке теорије и Хитлерови самоубилачки геополитички промашаји оборили су га при полетању. Трећа политичка теорија страдала је "насилном смрћу", не доживевши старост ни природно распадање (за разлику од СССР-а). Стога је та крвава вампирска утвара, осенчена ауром "светског зла", толико привлачна за декадентне укусе Постмодерне и све досад толико плаши човечанство.

Фашизам је, нерставши, ослободио место за окршај Прве политичке теорије са Другом. То се одвијало у форми "хладног рата" и проузроковало стратешку геометрију "двополарног света" који је постојао готово пола столећа. Прва политичка теорија (либерализам) победила је 1991. године Другу (социјализам). То је био сумрак светског комунизма.

Дакле, крајем XX века од трију политичких теорија способних да мобилишу многомилионске масе на читавом простору планете преостала је само једна – либерална. Али када је остала сама, сви углас почеше да говоре о "крају идеологија". Зашто?

Крај либерализма и Постлиберализам

Испало је тако да се победа либерализма (прве политичке теорије) поклопила са његовим крајем. Али тај парадокс је привидан.

Либерализам је одувек био идеологија. Не тако догматска као марксизам, али ништа мање философска, сређена и усавршена. Идеолошки се сучељавао са марксизмом и фашизмом, водећи са њима не просто технолошки рат за опстанак него бранећи право да монополски обликује виђење будућности. Док су друге конкурентске идеологије биле живе, либерализам је остајао и јачао управо као идеологија, тј. као свеукупност идеја, погледа и пројеката својствених историјском субјекту. Свака од трију политичких теорија имала је свој субјекат.

Субјекат комунизма била је класа. Субјекат фашизма – држава (у италијанском Мусолинијевом фашизму) или раса (у Хитлеровом националсоцијализму). У либерализму је субјекат био индивидуа ослобођена сваког облика колективног самосвојности, сваке

---

[2] Арендт Х. Истоки тоталитаризма, М.: ЦентрКом, 1996.

"припадности" (l'appartenance).

Док је идеолошка борба имала формалне противнике, читави народи и друштва (макар теоретски) могли су одабрати у какав субјекат себе да уброје – класни, расни (државни) или индивидуални. Победа либерализма решила је то питање: нормативни субјекат у оквиру читавог човечанства постаје индивидуа.

Управо ту искрсава феномен глобализације, јавља се модел постиндустријског друштва, почиње епоха Постмодерне. Индивидуални субјекат није више исход избора већ некаква општеобавезна датост. Човек је ослобођен "припадности", идеологија "људских права" постаје општеприхваћена (макар у теорији) и заиста општеобавезна.

Човечанство које се састоји из индивидуа природно тежи универзалности, постаје глобално и уједињено. Тако се рађа пројекат "светске државе" и "светске владе" (глобализам).

Нови ступањ технолошког развоја омогућава постизање независности од класног структурисања индустријских друштава (постиндустријализам).

Вредности рационализма, научности и позитивизма препознају се као "замагљени облици тоталитарних репресивних стратегија" (велики наративи) и подвргавају критици – уз истовремено слављење потпуне слободе и независности индивидуалног начела од било каквих чинилаца одвраћања, па и од разума, морала, самосвојности (социјалне, етничке, чак родне), дисциплине итд. (Постмодерна).

У овој етапи либерализам престаје да буде Прва политичка теорија и постаје једина постполитичка пракса. Долази "крај историје", политику замењује економија (светско тржиште), државе и нације се увлаче у котао светске глобализације на претапање.

Победивши, либерализам нестаје, претварајући се у нешто друго – у Постлиберализам. Он више нема политичку димензију, није ствар слободног избора већ постаје својеврсна "судбина" (отуд теза постиндустријског друштва: "економија – то је судбина").

Дакле, почетак XXI века поклапа се са тренутком краја идеологија, и то свих трију. Оне имају различит крај – Трећа политичка теорија уништена је у раздобљу "младости", Друга је умрла услед изнемоглости, Прва се изродила у нешто друго – у Постлиберализам, у "глобално тржишно друштво". Али у сваком случају, у оном виду у коме су све три политичке теорије постојале у XX веку, оне више нису погодне, нису делотворне, нису релевантне. Оне ништа не објашњавају и не помажу нам да се разаберемо у збивањима и одговоримо на глобалне изазове. Из ове констатације проистиче потреба за Четвртом политичком теоријом.

Четврта политичка теорија као суочавање са статусом кво

Четврта политичка теорија не може нам бити дата сама по себи. Она ће можда настати, а можда и неће. Предуслов њеног настанка представља неслагање. Неслагање са Постлиберализмом као универзалном праксом, са глобализацијом, са Постмодерном, са "крајем историје", са статусом кво, са развојем основних цивилизацијских токова по инерцији у освит XXI века.

Статус кво и инерција уопште не претпостављају никакве политичке теорије. Глобалним светом морају управљати само економски закони и универзалан морал "људских права". Све политичке одлуке замењују се техничким. Техника и технологија надомештају собом све остало (француски философ Ален де Беноа то назива "la gouvernance", "мало управљање"). Место политичара који доносе историјске одлуке заузимају менаџери и технолози који оптимизују логистику управљања. Људске масе изједначавају се са јединственом масом индивидуалних предмета. Стога постлиберална стварност (тачније, виртуелност која све више истискује собом стварност) води право у потпуно укидање политике.

Могу ми приговорити: либерали "лажу" када говоре о "крају идеологија" (о томе сам полемисао са философом Александром Зиновјевом), они "у ствари" остају верни својој

идеологији и просто ускраћују право на постојање свим осталим. То није баш тако. Када либерализам из идејне смернице постаје једини садржај расположивог социјалног и технолошког битка, то више није "идеологија", то је бивствена чињеница, то је "објективан" поредак ствари, који је не само тешко већ и бесмислено оспоравати. Либерализам у епохи Постмодерне прелази из сфере субјекта у сферу објекта. То ће у будућности довести до потпуне замене стварности виртуелношћу.

Четврта политичка теорија замишљена је као алтернатива Постлиберализму, али не као једна идејна смерница у односу на другу идејну смерницу, већ као идеја супротстављена материји; као могуће које улази у сукоб са стварним; као још непостојеће које напада већ постојеће.

При том Четврта политичка теорија не може бити наставак ни Друге политичке теорије, ни Треће. Крај фашизма, као и крај комунизма, нису били просто случајни неспоразуми него израз сасвим јасне логике историје. Они су упутили изазов духу Модерне (фашизам малтене отворено, комунизам замагљено – видети разматрање совјетског раздобља као посебног "есхатолошког" издања традиционалног друштва код Михаила Агурског[3] или Сергеја Кара-Мурзе[4]) и изгубили.

Значи, борба са постмодернистичком метаморфозом либерализма у облику Постмодерне и глобализма мора бити квалитативно другачија, заснивати се на новим начелима и предлагати нове стратегије.

И поред тога, полазиште те идеологије – која је могућа али не зајемчена, није кобна, није предодређена, проистиче из човекове слободне воље, из његовог духа, а не из безличних историјских токова – чини управо порицање саме суштине Постмодерне.

Па ипак та суштина (као и откривање раније неочигледне позадине саме Модерне која је толико потпуно остварила свој садржај да је исцрпела унутрашње могућности и прешла у режим подругљивог рециклирања ранијих етапа) представља нешто сасвим ново, раније непознато и тек наслућено интуитивно и фрагментарно у ранијим етапама идеолошке историје и идеолошке борбе.

Четврта политичка теорија – то је пројекат "крсташког рата" против:

- Постмодерне,
- постиндустријског друштва,
- у пракси остварене либералне замисли,
- глобализма и његових логистичких и технолошких основа.

Док је Трећа политичка теорија критиковала капитализм здесна а Друга слева, дотле у новој етапи та ранија политичка топографија више не постоји: у односу на Постлиберализам немогуће је одредити где је десно а где лево. Постоје само два становишта – сагласност (центар) и несагласност (периферија). Сем тога, и једно и друго су глобални.

Четврта политичка теорија – то је усредсређивање у заједничком пројекту и заједничком пориву свега оног што је одбачено, срушено, понижено током изградње "друштва спектакла" (Постмодерне). "Камен који одбацише зидари, он постаде глава од угла" (Јеванђеље по Марку, 12:10). Философ Александр Секацки исправно указује на важност "маргиналија" за обликовање новог философског еона, нудећи као метафору израз "метафизика смећа".

Битка за Постмодерну

Четврта политичка теорија има посла са новим преображајем старог непријатеља. Она оспорава либерализам, као и Друга и Трећа политичка теорија из прошлости, али га оспорава

---

[3] Агурский М. С. Идеология национал-большевизма, М., Алгоритм, 2003.

[4] Сергей Кара-Мурза. Советская цивилизация: от начала до наших дней. – М.: Алгоритм, 2008.

у новом стању. Начелна новина тог стања састоји се у томе да је само либерализам од свих трију великих политичких идеологија одбранио право на наслеђе духа Модерне и стекао право да обликује "крај историје" на основу својих предуслова.

Крај историје могао би теоретски да буде и другачији: "планетарни рајх" (у случају победе нациста), "светски комунизам" (ако би испало да су у праву комунисте). Међутим, "крај историје" испао је управо либералан (што је међу првима наслутио философ Александар Кожев[5], а затим је његове идеје поновио Френсис Фукујама[6]). Али ако је тако, онда свако позивање на Модерну и њене предуслове, на шта су у овој или оној мери позивали представници Друге (у већој мери) и Треће политичке теорије, губе своју релевантност. Битку за Модерну они су изгубили (добили су је либерали). Стога тема Модерне (уосталом, као и модернизације) може бити скинута са дневног реда. Почиње битка за Постмодерну.

И управо ту се Четвртој политичкој теорији отварају нови видици. Она Постмодерна која се данас спроводи у пракси (постлиберална Постмодерна) сама поништава строгу логику Модерне – етапе приближавања циљу после његовог постизања губе свој значај. Притисак идеолошког корпуса постаје блажи. Диктатуру идеја замењује диктатура ствари, приступних лозинки (login-password), бар-кодова. У ткиву постмодернистичке стварности настају нове рупе.

Попут својевремено Треће политичке теорије, и Друга политичка теорија (схваћена као есхатолошка верзија традиционализма) покушавала је да "потпуно потчини Модерну" у својој борби са либерализмом (Првом политичком теоријом); сада има изгледа да нешто слично изведе са Постмодерном, користећи управо те "нове рупе".

Против праволинијских идеолошких алтернатива либерализам је развио средства која беспрекорно делују, на чему је и заснована његова победа. Али управо она и носи у себи највећи ризик за либерализам. Треба само израчунати те нове тачке опасности за светски глобални систем, прокљувити приступне лозинке, па да се упадне у систем. Макар да се покуша. Догађаји 11. септембра у Њујорку показују да је то и технолошки могуће. Мрежно друштво може понешто дати и његовим убеђеним противницима. У сваком случају потребно је, у првом реду, схватити Постмодерну и нове прилике подједнако дубоко као што је и Маркс схватио структуру индустријског капитализма.

У Постмодерни, у уништењу програма Просветитељства и почетку друштва симулакрума Четврта политичка теорија мора црпсти своје "црно надахнуће", схватајући то као подстицај за борбу а не као кобну датост. Из тога се могу извући неки практични закључци у погледу структуре Четврте политичке теорије.

Преиспитивање прошлости и они који су изгубили

Док су Друга и Трећа политичка теорија неприхватљиве као полазишта за сучељавање са либерализмом, поготово у ономе како су саме себе схватале, на шта су позивале и како су дејствовале, ништа нас не спречава да саму чињеницу да су изгубиле сматрамо нечим позитивним. Чим је логика историје Новог доба довела до Постмодерне, значи да је она и чинила тајну суштину Новог доба, разоткривену тек на његовом крају.

Друга и Трећа политичка теорија схватале су себе као претенденте на израз духа Модерне. И те претензије неславно су пропале. Све оно што је у ранијим идеологијама везано за те неостварене намере творце Четврте политичке теорије најмање занима. Међутим, саму чињеницу да су изгубиле пре треба приписати њиховој вредности него мани.

---

[5] Кожев, А. В. Введение в чтение Гегеля: Лекции по Феноменологии духа, читавшиеся с 1933 по 1939 г. в Высшей практической школе. – СПб.: Наука, 2003.

[6] Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек, М., Издательство АСТ, 2004.

Самим тим што су изгубиле, доказале су да не припадају духу Модерне који је, са своје стране, довео до постлибералне матрице. И управо у томе су њихови плусеви. Штавише, то значи да су представници Друге и Треће политичке теорије – свесно или несвесно – стајали на страни Традиције, премда из тога нису извлачили потребне закључке или је уопште нису признавали.

Другу и Трећу политичку теорију потребно је преиспитати, издвојивши у њима оно што треба одбацити, и оно што има у себи вредност. Као целовите идеологије, које инсистирају на своме буквално, сасвим су неприкладне – и теоретски и практично, али можда се за неке маргиналне елементе, који су по правилу неостварени и остали на периферији или у сенци (сетимо се опет "метафизике смећа"), неочекивано испостави да су изузетно вредни и богати смислом и интуицијама.

У сваком случају, Другу и Трећу политичку теорију треба преиспитати у новом кључу, са нових становишта и тек пошто се ускрати поверење оним идеолошким конструкцијама на којима се држала њихова "ортодоксија". Њихова ортодоксија – то је оно најнезанимљивије и најбескорисније у њима. Кудикамо продуктивније било би њихово унакрсно читање: "Маркс кроз позитивни поглед здесна" или "Евола кроз позитивни поглед слева". Али такав узбудљив "национал-бољшевички" подухват (у духу Николаја Устрјалова или Ернста Никиша) сам по себи је недовољан, зато што нас механичко сабирање Друге политичке теорије и Треће политичке теорије само по себи никуда неће одвести. Једино ретроспективно можемо да оцртамо ону њима заједничку област која је била сасвим опречна либерализму. Тај методолошки корак користан је као загревање пред пуновредно сачињавање Четврте политичке теорије.

Истински важно и пресудно читање Друге и Треће политичке теорије могуће је само на основу већ изграђене Четврте политичке теорије, где као главни – премда радикално одбациван као вредност! – објекат иступају Постмодерна и њени услови: глобални свет, gouvernance ("мало управљање"), тржишно друштво, универзализам људских права, "реална превласт капитала" итд.

Повратак Традиције и теологије

Традиција (религија, хијерархија, породица) и њене вредности срушене су у освит Модерне. Заправо су све три политичке теорије замишљане као вештачке идеолошке конструкције људи који (различито) поимају "смрт Бога" (Фридрих Ниче), "скидање чаролије са света" (Макс Вебер), "крај сакралног". У томе се састојао живац Новог доба: на место Бога долазио је човек; на место религије – философија и наука; на место Откривења – рационалне, вољне и технолошке конструкције.

Али док се у Постмодерни Модерна исцрпљује, у исти мах се завршава и раздобље отвореног "богоборства". Људи Постмодерне нису ненаклоњени већ равнодушни према религији. Штавише, одређени аспекти религије, који се по правилу тичу подручја пакла ("бесовска текстура" философа-постмодерниста), прилично су привлачни. У сваком случају, завршена је епоха прогањања Традиције, премда ће то, држећи се саме логике Постлиберализма, највероватније довести до стварања нове светске псеудорелигије засноване на одломцима неповезаних синкретичких култова, необузданом хаотичном екуменизму и "толерантности". И премда је такав обрт догађаја у нечему још страшнији од отвореног и једноставног атеизма и догматског материјализма, слабљење прогањања Вере може пружити прилику, ако носиоци Четврте политичке теорије буду доследни и бескомпромисни у заштити идеала и вредности Традиције.

Оно што је епоха Модерне ставила ван закона данас смело можемо потврдити као политичке програме. И то више не изгледа онолико бесмислено и безизгледно као некада. Макар само зато што уопште све у Постмодерни изгледа бесмислено и безизгледно, укључујући "најгламурозније" стране: јунаци Постмодерне нису случајно "фрикови" и "наказе", "трансвестити" и "изопачењаци" – то је закон стила. У светлу светских кловнова

нико и ништа неће изгледати "исувише архаично", чак ни људи Традиције који се оглушују о императиве Новог доба. Тачност те тврдње доказују не само озбиљни успеси исламског фундаментализма него и препород утицаја крајње архаичних протестантских секти (диспенсационалисти, мормони итд.) на политику САД (Буш је започео рат у Ираку зато што је, по његовим речима, "Бог ми је рекао да ударим на Ирак!" – сасвим у духу његових протестантских ментора-методиста).

Дакле, Четврта политичка теорија може мирне душе да се обраћа ономе што је претходило садашњици и одатле црпе своје надахнуће. Признавање "смрти Бога" престаје да буде "обавезни императив" за оне који би да остану на таласу актуелности. Људи Постмодерне већ су се толико помирили са тим догађајем да више не могу да схвате: "Ко је то, рекосте, умро?". Међутим, према творцима Четврте политичке теорије исто тако се може заборавити на сам тај "догађај": "Ми верујемо у Бога, али игноришемо оне који поучавају о Његовој смрти, као што игноришемо речи безумника".

Тако се враћа теологија. И постаје најважнији елемент Четврте политичке теорије. А када се она враћа, Постмодерна (глобализација, Постлиберализам, постиндустријско друштво) лако се препознаје као "царство антихриста" (или његових аналога у другим религијама – "даџал" код муслимана, "ерев рав" код Јудејаца, "кали-југа" код Индуса итд.). И сада то није просто метафора која мобилише масе, то је верска чињеница, чињеница Апокалипсе.

Мит и архаичност у Четвртој политичкој теорији

Кад већ за Четврту политичку теорију атеизам Новог доба престаје да буде нешто обавезно, онда ни теологија монотеистичких религија, која је својевремено истиснула друге сакралне културе, такође неће бити истина у последњој инстанци (тачније: може бити, а може и не бити). Теоретски пак ништа не ограничава дубину обраћања древним архаичним вредностима које, исправно препознате и појмљене, сасвим могу да заузму одређено место у новој идеолошкој конструкцији. Ослобађајући се потребе за прилагођавањем теологије рационализму Модерне, носиоци Четврте политичке теорије могу да сасвим занемаре оне богословске и догматске елементе који су у монотеистичким друштвима (посебно у касним етапама) били захваћени рационализмом, што је, уосталом, и довело до појаве на рушевинама хришћанске културе Европе испрва деизма, а потом атеизма и материјализма током етапног одвијања програма Новог доба.

На штит се поново могу ставити не само врховни надразумски симболи вере него и она ирационална обележја култова, обреда и легенди која су збуњивала богослове у ранијим етапама. Ако одбацујемо прогрес као идеју својствену епохи Модерне (а она се, како видимо, завршила), онда све оно древно стиче за нас вредност и убедљивост већ самим тим што је древно. Чим је древно – значи да је добро. И што је древније, тим боље.

Најдревнија творевина је рај. Носиоци Четврте политичке теорије треба да теже његовом поновном стицању у будућности.

Хајдегер и „догађај"

И најзад, може се назначити и сама дубока – онтолошка! – основа Четврте политичке теорије. Овде се не треба обраћати теологијама и митологијама већ дубинском философском искуству мислиоца који је начинио јединствени покушај изградње темељне онтологије – најуопштенијег, најпарадоксаланијег, најдубљег и најпроницљивијег учења о битку. Ради се о Мартину Хајдегеру.

Хајдегерова концепција укратко је следећа. У освит философске мисли људи (тачније Европљани, још тачније Грци) стављају питање битка у средиште своје пажње. Но, тематизујући га, ризикују да се изгубе у танчинама изузетно сложеног односа између битка и мишљења, између чистог битка (Seyn) и његовог изражавања у бићу (Seiende), између ту-

битка (Dasein) и битка по себи (Sein). До тог поремећаја долази већ у Хераклитовом учењу о физису и логосу, даље се очигледно види код Парменида да би најзад достигао врхунац код Платона, који је поставио идеје између човека и бића и одредио истину као усклађеност (референцијална теорија сазнања). Отуд се рађа отуђивање, што постепено доводи до појаве "рачунџијског разума", а затим и до развоја технике. Мало-помало човек губи чист битак из вида и креће путем нихилизма. Суштина технике (засноване на техничком односу према свету) изражава тај стално нагомилаван нихилизам. У Ново доба та тенденција достиже свој врхунац – технички развој (Gestell) коначно истискује битак и доводи на престо "ништа". Хајдегер је љуто мрзео либерализам, сматрајући га изразом "рачунџијског начела" које лежи у основу "западног нихилизма".

Постмодерна, до које Хајдегер није доживео, и јесте у сваком смислу коначан заборав битка, "поноћ", где ништа (нихилизам) почиње да избија из свих пукотина. Али његова философија није била безнадно песимистична. Сматрао је да сâмо ништа представља наличје најчистијег битка, који – на тај парадоксалан начин! – подсећа човечанство на себе. И ако се правилно одгонетне логика одвијања битка, мислеће човечанство може да се спаси, и то муњевито, истог трена када ризик постане максималан. "Тамо где је највећи ризик, тамо је спас" – Хајдегер наводи Хелдерлинове стихове[7].

Тај изненадан повратак битка Хајдегер назива посебним термином Ereignis, "догађај". Он се дешава тачно усред светске поноћи, у најцрњој тачки историје. Сам Хајдегер стално се двоумио да ли је та тачка достигнута или "још увек не". Вечно "још увек не"…

За Четврту политичку теорију може се испоставити да Хајдегерова философија буде она главна осовина на коју ће бити нанизано све остало – од преиспитивања Друге и Треће политичке теорије до повратка теологије и митологије.

Према томе, у средишту Четврте политичке теорије, као њено магнетско средиште, смештен је вектор приближавања Ereignis ("догађају") у коме ће се остварити победоносан повратак битка управо у оном тренутку када човечанство коначно и бесповратно заборави на њега, и то тако да испари и последњи траг.

Четврта политичка теорија и Русија

Данас многи интуитивно наслућују да у "врлом новом свету" светског глобализма, Постмодерне и Постлиберализма за Русију нема места. Не само да ће светска држава и светска влада постепено укинути све националне државе уопште, ствар је још и у томе што читава руска историја представља дијалектички спор са Западом и западном културом, борбу за одбрану своје (каткад само интуитивно схваћене), руске истине, своје месијанске идеје, своје верзије "краја историје", ма како то било изражено – кроз московско православље, световну империју Петра I или светску комунистичку револуцију. Најбољи руски умови јасно су видели да се Запад креће ка провалији, и данас, гледајући на то куда је свет довела неолиберална економија и култура Постмодерне, сасвим се можемо уверити да је она интуиција, која је читаве нараштаје Руса постицала на трагање за алтернативом, била сасвим основана.

Данашња светска економска криза представља само почетак. Оно најгоре тек следи. Инерција постлибералних токова је таква да је промена курса немогућа – "ослобођена техника" (Освалд Шпенглер) тражиће за спасавање Запада све делотворнија, али чисто техничка, технолошка средства. То је нова етапа офанзиве Gestell, ширење нихилистичке мрље светског тржишта на читав простор планете. Идући од кризе до кризе, од мехура до мехура (хиљаде Американаца излазе у дане кризе на демонстрације са паролом "Дајте нам нови мехур!" – куд ћете отвореније), глобалистичка економија и структуре

[7] Хайдеггер, М. Разговор на проселочной дороге: Избранные статьи позднего периода творчества. – М.: Высшая школа, 1991.

постиндустријског друштва чине ноћ човечанства све црњом и црњом, толико црном да постепено заборављамо да је то ноћ. "Шта је то светлост?" – питају се људи који је никада нису видели.

Јасно је да Русија треба да иде другим путем. Својим. Али управо ту искрсава питање. Избећи логику Постмодерне у "појединачно узетој земљи" није тако једноставно. Совјетски модел се урушио. После тога се идеолошка ситуација променила неповратно, као и стратешка равнотежа снага. Да би Русија узмогла да се спаси сама и спаси друге, недовољно је смислити неко техничко средство или варку. Светска историја има своју логику. И "крај идеологија" није случајан поремећај већ почетак нове етапе. По свој прилици последње.

У таквој ситуацији будућност Русије непосредно зависи од наших напора за сачињавање Четврте политичке теорије. Нећемо далеко отићи ако локално пребирамо варијанте које нам глобализација пружа у режиму тек површне исправке статуса кво, само ћемо отегнути време. Изазов Постмодерне крајње је озбиљан: укорењен је у логици заборава битка, у одступању човечанства од својих бивствених (онтолошких) и духовних (теолошких) изворишта. Немогуће је на њега одговорити иновацијама по систему "лако ћемо" или пиаровским сурогатима. Према томе, за решавање насушних проблема – глобалне економске кризе, супротстављања једнополарном свету, очувања и јачања суверенитета итд., потребно је обратити се философским основима историје, начинити метафизички напор.

Тешко је рећи како ће се одвијати ток сачињавања те теорије. Јасно је само једно: то не може бити индивидуално дело нити занимање ограниченог круга лица. Напори морају бити саборни, колективни. И у том питању јако нам могу помоћи представници других култура и народа (како Европе тако и Азије) који су подједнако снажно свесни есхатолошкое напетости садашњег тренутка и исто тако очајнички траже излаз из светског безизлаза.

Међутим, унапред можемо тврдити да ће Четврта политичка теорија, заснована на одбацивању садашњег статуса кво у његовој практичкој и теоретској димензији, у руском издању бити оријентисана на "руски Ereignis". На онај "догађај", једини и непоновљив, за који су живела и који су чекала многа поколења Руса, од изворишта нашег народа до садашњег наступања последњих времена.

Други део. Крај класичних идеологија и њихове метафорфозе

Поглавље 2. Либерализам и његове метаморфозе

Das Liberalismus ein weltliches Verhaengnis

Немачки национал-бољшевик Ернст Никиш, чије идеје су биле врло блиске како руским национал-бољшевицима (Устрјалов) тако и евроазијцима, написао је 1932. године књигу под речитим насловом "Хитлер је зла коб за Немачку" ("Hitler – ein deutsches Verhaengnis"). Књига је остала готово незапажена, али га је неколико година касније одвела правац у концлогор. Показало се да је сасвим у праву – испало је да је Хитлер заправо био кобна појава за Немачку. Кобна, значи нимало случајна, заснована, укорењена у току ствари, скопчана с логиком судбине, али оличавајући њен мрачни аспекат. И у тој књизи, и у другим својим радовима Никиш је понављао: "У људском друштву нема кобности својствене природи – кобности смене годишњих доба, природних непогода. Људско достојанство састоји се у томе да човек увек може рећи *не*. Увек се може побунити. Увек може устати на борбу чак и с оним што се чини неминовним, апсолутним, непобедивим. Чак и ако губи, он даје пример другима. И други долазе на његово место. И такође говоре 'не'. Стога се најкобније и најсудбоносније појаве могу победити снагом духа".

Никиш се борио са нацизмом и нацистима, пре и тачније од других прорекавши чиме ће њихова крвава владавина бити бременита за Немачку, за човечанство. Није се предао, изазвао је "злу коб", није одустао. И најважније: са шачицом својих истомишљеника-антинациста пружао је отпор наизглед непобедивој сили. Скупина Никишових следбеника –

међу њима и национал-бољшевик Харо Шулце-Бојзен – постала је језгро “Црвене капеле”. А њега самог су, готово сасвим ослепелог, 1945. године из концлогора ослободиле совјетске јединице. Победу, за коју је дао свој живот, он физички није видео, али је све до смрти остао уверен у то да се треба супротстављати злој коби људске историје, па макар проистицала из њених дубинских замајаца.

Данас се исто то може рећи за либерализам као идеологију која је победила на Западу и шири свој утицај – мноштвом старих и нових начина – на читав свет, с ослонцем на моћ хиперсиле број 1 – САД. Поново се чини да је та моћ неминовна, нимало случајна, следи темељне кобне закономерности и узалудно је расправљати с том силом. Али опет, као и у случају Ернста Никиша, има људи спремних да изговоре исту формулу, само овога пута примењиво не на појединачну земљу већ на читаво човечанство: “Либерализам је зла коб људске цивилизације”. Борба са њим, сучељавање са њим, оповргавање његових отровних догми представља морални императив свих честитих људи планете. По сваку цену морамо да образложено и подробно, изнова и изнова понављамо ту истину чак и онда када се то чини узалудним, неумесним, политички некоректним, а понекад и опасним.

Либерализам као сажетак западне цивилизације и његова одредница

Како би се адекватно схватила суштина либерализма, треба увидети да он није случајан, да се његова појава у историји политичких и економских идеологија заснива на темељним процесима који се одвијају у читавој западној цивилизацији. Либерализам није просто део историје те цивилизације већ њен најчистији и најистанчанији израз, њен исход. Ова начелна опаска од нас захтева строжију одредницу либерализма.

Либерализам је политичка економска философија и идеологија која оличава главне силнице Новог доба, епохе Модерне:

– схватање људске индивидуе као мере ствари;

– убеђеност у светост приватне својине;

– потврђивање једнаких могућности као моралног закона друштва;

– увереност у “уговорни” основ свих друштвено-политичких установа, укључујући државу;

– укидање свих државних, верских и сталешких ауторитета који претендују на “општеобавезну истину”;

– поделу власти и стварање друштвених система контроле над свим установама власти;

– стварање “грађанског друштва” без сталежа, нација и религија уместо традиционалних држава;

– првенство тржишних односа над свим осталим облицима политике (теза “економија – то је судбина”);

– убеђеност у то да историјски пут западних народа и земаља представља универзални модел развоја и прогреса за читав свет, који се обавезно мора узети за мерило и узор.

Управо на тим начелима заснован је историјски либерализам који су развијали философи Лок, Мил, Кант, потом Џереми Бентам, Бенжамен Констан, па све до неолибералне школе XX века Фридриха фон Хајека и Карла Попера. Локов следбеник Адам Смит је на основу идеја свог учитеља, примењених на анализу привредне делатности, утемељио политичку економију која је постала политичка и економска “Библија” епохе Модерне.

“Слобода од”

Сва начела философије либерализма и сам тај назив засновани су на тези “слободе” – “liberty”. При том сами философи-либерали (поготово Џон Стјуарт Мил) истичу да “слобода” коју заговарају представља строго негативан појам. Штавише, они раздвајају слободу од (нечега) и слободу за (нешто), предлажући да се за њих користе две различите енглеске речи

– “liberty” и “freedom”. “Liberty” подразумева слободу од нечега, управо одатле потиче назив “либерализам”. За такву слободу се и боре либерали, управо на њој инсистирају. А што се тиче “слободе за”, то јест смисла и циља слободе, ту либерали занеме, сматрајући како свака индивидуа сама може да нађе примену за слободу – или да уопште не тражи за њу никакву примену. То је питање личног избора о коме не расправља и које не представља политичку или идеолошку вредност.

Напротив, “слобода од” описана је подробно и има догматско обележје. Либерали предлажу ослобођење од:

– државе и њене контроле над економијом, политиком, грађанским друштвом;

– цркве с њеним догмама;

– сталешких система;

– сваког облика заједничког привређивања;

– сваког покушаја да ове или оне државне или друштвне установе врше прерасподелу резултата материјалног или нематеријалног рада (формула либералног философа Филипа Немоа, Хајековог следбеника: “Социјална правда дубоко је аморална”);

– етничке припадности;

– било какве колективне самосвојности.

Може се помислити да имамо посла с неком верзијом анархизма, али то није сасвим тако. Анархисти, у најмању руку они попут Прудона, сматрају да алтернативу држави представља слободан заједнички рад са потпуном колективизацијом његових производа и одлучно се противе приватној својини, док либерали, напротив, у тржишту и светости приватне својине виде јемство остваривања њиховог оптималног друштвено-економског модела. Сем тога, теоретски сматрајући да држава пре или касније мора одумрети, уступивши место светском тржишту и светском грађанском друштву, либерали из прагматичних побуда подржавају државу – ако је буржоаско-демократска, ако доприноси развоју тржишта, јемчи “грађанском друштву” безбедност и заштиту од насртљивих суседа, а такође спречава “рат свих против свих” (Томас Хобс).

У осталом пак либерали иду прилично далеко, одбацујући готово све традиционалне друштвено-политичке установе – све до породице или полне припадности. У крајњим случајевима либерали заговарају не само слободу абортуса него и слободу од полне припадности (подржавајући права хомосексуалаца, транссексуалаца итд.). Породицу и друге облике социјалности они сматрају чисто уговорним појавама које су, као и остала “предузећа”, условљене правним споразумима.

У целини пак либерализам инсистира не само на “слободи од” Традиције, сакралности (кад је реч о претходним облицима традиционалног друштва), него и на “слободи од” подруштвљавања и прерасподеле, на којима инсистирају леве – социјалистичке и комунистичке – политичке идеологије (кад је реч о политичким облицима који су савремени либерализму или чак претендују на то да га замене).

Либерализам и нација

Либерализам се зачео у Западној Европи и Америци у епохи буржоаских револуција и јачао сразмерно постепеном слабљењу западних политичких, верских и социјалних установа претходних империјско-феудалних раздобља – монархије, цркве, сталежа. У првим етапама либерализам је био повезан с идејом стварања савремених нација, када су под “нацијом” у Европи почели да подразумевају на уговорној основи створене једнообразне политичке творевине, супротстављене старијим империјским и феудалним облицима. “Нација” је схватана као свеукупност грађана државе у којој се остварује додир индивидуа које је насељавају, обједињених заједничком територијом боравка и заједничким економским ступњем развоја привреде. Ни етнички, ни верски, ни сталешки чинилац нису имали значај. Таква “држава-нација” (Etat-Nation) није имала ни заједничке историјске циљеве, ни одређено позвање. Чинила је својеврсну “корпорацију” или предузеће које се ствара

споразумом учесника и теоретски може бити на исти начин и распуштено.

Европске нације потискивале су религију, етносе и сталеже у запећак, сматрајући их прежицима “мрачног доба”. По томе се либерални национализам разликује од других његових верзија – овде се не признаје никаква вредност етничко-верском или историјском заједништву, нагласак се ставља само на користи и предности колективног уговора индивидуа које су државу успоставиле из одређених прагматичних побуда.

Изазов марксизма

Док је са демонтажом феудално-монархијских и клерикалних режима код либерала све ишло прилично глатко и одлазеће европско Средњовековље није могло да супротстави либералима никакве идеолошке алтернативе, дотле се у недрима философије Новог доба појавио покрет који је либералима оспоравао право првенства у процесима модернизације и иступао са моћном концептуалном критиком либерализма не са становишта прошлости (здесна) него са становишта будућности (слева). Такве су биле социјалистичке и комунистичке идеје, најсистематичније остварене у марксизму.

Маркс је помно проучио политичку економију Адама Смита и, шире, либералне школе, али је из тих идеја извукао сасвим оригиналан закључак. Признао је да су делимично у праву – у поређењу са феудалним моделима традиционалног друштва – али је предложио да се иде даље и у име будућности човечанства оповргне низ за либерализам најважнијих постулата.

Марксизам је у либерализму:

• одбацивао поистовећивање субјекта с индивидуом (сматрајући да субјекат има колективно-класну природу);

• признавао неправедност система у коме капиталисти током тржишног привређивања присвајају вишак вредности;

• сматрао “слободу” буржоаског друштва замагљеним обликом класне превласти, који под новом одећом скрива механизме експлоатације, отуђивања и насиља;

• позивао на пролетерску револуцију и укидање тржишта и приватне својине;

• сматрао циљем подруштвљавање имовине (“експропријацију експропријације”);

• тврдио да смисао социјалне слободе комунистичке будућности представља стваралачки рад (као остваривање људске “слободе за”);

• критиковао буржоаски национализам као облик колективног насиља и над најсиромашнијим слојевима сопствених земаља, и као оруђе међунационалне агресије у име себичних интереса националне буржоазије.

Тако се марксизам током два столећа претворио у главног идеолошког такмаца и противника либерализма, нападајући га системски, идеолошки доследно и каткад постижући озбиљне успехе (поготово у XX веку са појавом светског социјалистичког система). У извесном тренутку чинило се да управо снаге левице (марксисте и социјалисте) добијају спор за наслеђе садашњице и за “ортодоксију” Новог доба, и многи либерали почињали су да верују како социјализам представља неминовну будућност која ће суштински поправити либерални политички систем, а убудуће га можда и сасвим укинути. Отуд потичу тенденције “социјалног либерализма” који је, признајући неке “моралне” тезе марксизма, настојао да ублажи његов револуционарни потенцијал и измири две основне идеологије Новог доба на рачун одрицања од њихових најстрожијих и најоштријих тврдњи. Ревизионисти са стране марксизма, поготово десне социјалдемократе, кретали су се у истом правцу из супротног табора.

Питање како се односити према социјалистима и левици постаје најзаоштреније за либерале током 1920–1930-их година, када су комунисте први пут доказале озбиљност својих историјских намера и могућност да освоје и задрже власт. У том раздобљу појављује се неолиберална школа (Лудвиг фон Мизес, Хајек, нешто касније Попер и Арон) која је срочила јако важну идеолошку тезу: либерализам није прелазни стадијум од феудализма ка марксизму и социјализму, већ сасвим целовита идеологија која поседује искључиви монопол

на наслеђе Просветитељства и Новог доба; сâм марксизам уопште није развој западне мисли него регресивни повратак под “модернистичким паролама” у феудалну епоху есхатолошких устанака и хилијастичких култова. Неолиберали су то доказивали како системском критиком немачког конзервативца Хегела тако и указивањем на тоталитарно совјетско искуство, позивајући на враћање коренима – Локу и Смиту, чврсто су стајали на својим начелима и критиковали социјал-либерале због њихових уступака и компромиса.

Неолиберализам као теорија најјасније је изражен у Европи (Аустрија, Немачка, Енглеска), али је своје опсежно остварење стекао у САД где је либерализам преовладавао у политици, идеологији и економској пракси. Премда су у Рузвелтово доба и у САД биле снажне социјал-либералне тенденције (доба New Deal, Кејнсов утицај итд.), неоспорну предност имала је либерална школа. У теоретском смислу тај правац је највише развијен у Чикашкој школи (Милтон Фридман, Френк Најт, Хенри Сајмонс, Џорџ Стиглер и др.).

После Другог светског рата започело је пресудно поглавље борбе за наслеђе Просветитељства: либерали су с ослонцем на САД повели последњи бој са марксизмом оличеним у СССР-у и његовим савезницима. Европа је заузела место између у рату идеологија; у њему су преовладавала социјал-либерална и социјалдемократска расположења.

Пресудна победа либерала 1990-их година

Слом СССР-а и наш пораз у “хладном рату” с идеолошког становишта значили су коначну поделу улога у бици за судбину наслеђа Просветитељства, у рату за визију будућности. Управо услед чињенице да је СССР изгубио и распао се постаје јасно да су историјски у праву били либерали и поготово неолиберали, који су социјализму и комунизму одрицали полагање права на “будућност” као “прогресивну сутрашњицу”. Показало се да совјетско друштво и други социјалистички режими представљају помно прерушена издања архаичних структура које су по своме преиначиле “мистички”, “верски” схваћени марксизам.

Тај најважнији тренутак политичке историје човечанства први пут је до краја рашчистио са главним питањем садашњице: која ће од двеју главних идеологија XX века наследити прошлост (дух Просветитељства) и аутоматски стећи будућност (право на превласт у идеолошком устројству сутрашњице). Питање циља историјског тока начелно је решено.

Средином XX века француски философ, хегелијанац руског порекла Александар Кожев сматрао је да ће хегеловски “крај историје” остати запамћен по светској комунистичкој револуцији. Исто су сматрали и традиционалисти (Рене Генон, Јулијус Евола) који су одбацивали Просветитељство, штитили Традицију и проричали “крај света” кроз победу “четврте касте” (“шудри”-пролетера). Али 1991. године са сломом СССР-а постаје јасно да “крај историје” неће имати марксистички већ либерални облик, о чему је амерички философ Френсис Фукујама похитао да обавести човечанство, прогласивши “крај историје” као планетарну победу тржишта, либерализма, САД и буржоаске демократије. Марксизам се из могуће алтернативе и пројекта будућности претворио у безначајну епизоду политичке и идеолошке историје.

Од тог тренутка почиње не само узлет либерализма, и то у његовим најортодокснијим фундаменталистичким англосаксонским и антисоцијалним облицима, него се и разоткрива темељна чињеница идеолошке историје човечанства: управо либерализам и јесте судбина. А то значи да његове тезе, његова философска, политичка, социјална и економска начела и догме треба сматрати нечим универзалним и апсолутним, што нема алтернативу.

На прагу “америчког века”

Исход политичке историје XX века показује да је либерализам добио битку за садашњицу, победивши све своје противнике – и здесна, и слева. Огроман циклус раздобља Новог доба завршио се потпуном победом либералне идеологије, која одсад стиче монопол

на контролу и управљање историјским развојем. Либерализму није преостао симетричан непријатељ, опсежан субјекат с одговарајућом историјском самосвешћу, убедљивом и складном идеологијом, озбиљним безбедносним и материјалним ресурсима, упоредивом технолошком, економском и војном основом. Све оно што се и даље супротстављало либералној идеологији представљало је хаотичну свеукупност простих сметњи, грешака, речју – "буке" која се по инерцији противи градитељима "новог либералног поретка". То није било супарништво алтернативних цивилизацијских и геополитичких субјеката него реактиван и пасиван отпор неорганизоване средине; тако и структура земљишта, потоци, крашке шупљине или мочварни предео сметају градитељима пута – не ради се о томе да се прогура друга путања, на којој инсистира алтернативна компанија, већ о отпору материјала.

У таквим приликама САД као упориште светског либерализма прелазе у нови квалитет. Одсад Сједињене Државе постају не просто једна од двеју велесила него једина планетарна моћ која је нагло испредњачила у односу на такмаце. Француски критичар САД Ибер Ведрин предложио је да се Америка одсад не зове велесила већ хиперсила (hyperpower), истичући њену усамљеност и њену асиметричну надмоћност. С идеолошког становишта победа либерализма и уздизање САД није случајна подударност, такве су две стране једне те исте појаве. САД су победиле у "хладном рату" не зато што су накупиле више потенцијала и испредњачиле у технолошкој трци, него зато што су се заснивале на либералној идеологији која је доказала и своју техничку одрживост, и своју историјску исправност у идеолошком рату који своди рачуне Новог доба. И као што је либерализам испољио своју судбоносну димензију, САД су добиле очигледну потврду свог месијанства које је у облику идеологије Manifest Destiny још од XIX века представљало вјерују америчке политичке елите.

Најјасније су такво стање ствари схватили амерички неоконзервативци. Према речима једног од њихових главних идеолога Вилијама Кристола, "XX век био је век Америке, а XXI век постаће амерички век". Удубимо се у ту тврдњу: каква је разлика између "века Америке" и "америчког века"? "Век Америке" значи да се у том раздобљу идеологија либерализма борила са такмацима (остацима традиционализма, фашизма, социјализма и комунизма) и до ногу их потукла. Америка, која је била једна од неколиких светских сила, претворила се у једину. И сада, по замисли неоконзервативаца, САД предстоји да учврсте амерички модел – "american way of life" – као општеобавезан светски узор. САД наочиглед престају да буду национална држава и постају синоним Светске владе. Читава планета одсад мора да се претвори у "светску Америку", "светску државу" (World State). То и јесте "амерички век", пројекат глобализације америчког модела у светским размерама. То није просто колонизација или нови облик империјализма већ програм свеопштег увођења једног јединог идеолошког система пресликаног из америчке либералне идеологије. Америка одсад претендује да свуда прошири јединствени кôд који продире у живот народâ и државâ тисућама разних путева – као глобална мрежа – кроз технологије, тржишну економију, политички модел либералне демократије, информационе системе, клишее масовне културе, успостављање отворене стратешке контроле Американаца и њихових сателита над геополитичким токовима.

Амерички век замишљен је као претапање постојећег светског модела у нов, изграђен строго по америчким узорима. Тај процес условно се назива "демократизација" и усмерен је на неколико конкретних земљописних енклава, у првом реду оних проблематичних са становишта либерализма. Тако су се појавили пројекти "Великог Блиског Истока", "Велике Средње Азије" итд. Смисао свих њих састоји се у искорењивању инерцијалних националних, политичких, економских, социјалних, верских и културних модела и њиховој замени оперативним системом америчког либерализма. При томе није толико важно да ли се ради о противницима САД или о њиховим присталицама: реформатирању подлежу и пријатељи, и непријатељи, и они који би да остану неутрални. У томе је смисао "америчког века"; либерализам, победивши формалне непријатеље, започиње своје темељно увођење. И сада више није довољно бити на страни САД у локалним сукобима (како су се понашале многе земље с нимало либералним идеологијама – попут Пакистана, Саудијске Арабије и Турске).

Одсад либерализам мора да продире у дубину свих друштава и земаља без изузетка и сваки отпор биће, по замисли неоконзервативаца, сломљен – тако се десило у Србији, Ираку или Авганистану.

Критичари таквог прилаза у самим САД – на пример класични конзервативац Патрик Бјукенен – тврде: "Америка је стекла читав свет, али је изгубила саму себе". Уосталом, неоконзервативце то не зауставља, будући да САД схватају не само као националну државу него и као авангарду либералне идеологије. И није случајно то што су амерички неоконзервативци изашли, ма колико то било парадоксално, из троцкизма. Као што су троцкисте инсистирале на светској комунистичкој револуцији, немилосрдно критикујући стаљинизам и идеју изградње социјализма у једној земљи, савремени неоконзервативци позивају на светску либералну револуцију, одлучно одбијајући позиве "изолациониста" да се ограниче само на САД и њихове историјске савезнике. Управо су неоконзервативци, који задају тон савременој америчкој политици, најдубље свесни идеолошког смисла судбине политичких учења у освит XXI века. Неоконзервативни кругови САД најадекватније су свесни смисла промена које се одигравају у светским размерама. За њих "идеологија" остаје најважнији предмет пажње, премда се данас претвара у "меку идеологију", или "soft power" (меку моћ).

Либерализам и Постмодерна

Прелазећи из формалног сучељавања с алтернативним идеологијама у нову фазу самоувођења у светским размерама, либерална идеологија мења свој статус. У епохи Модерне либерализам је увек сапостојао с нелиберализмом, што значи да је био предмет избора. Као у савременим рачунарским технологијама, где се теоретски може одабрати рачунар с оперативним системом Microsoft, MacOS или Linux. Победивши своје такмаце, либерализам је стекао монопол на идеолошко мишљење, постао једина идеологија, не допуштајући поред себе никакву другу. Може се рећи да је са ступња програма прешао на ступањ оперативног система који је постао нешто што се подразумева. Обратите пажњу, када у продавници бирамо рачунар, најчешће не појашњавамо: "Дајте ми рачунар са софтвером фирме Microsoft". Једноставно кажемо: "Дајте ми рачунар". И прећутно нам га продају с оперативним системом фирме Microsoft. Тако је и са либерализмом: он се у нас уводи сам по себи, као нешто општеприхваћено, што је наизглед апсурдно и бесмислено оспоравати.

Садржај либерализма се мења, прелазећи са ступња исказа на ступањ језика. Либерализам није више строго узевши либерализам већ постаје подразумевање, прећутна сагласност, консензус. То одговара преласку из епохе Модерне у Постмодерну. У Постмодерни либерализам, задржавајући и чак повећавајући свој утицај, све ређе иступа као разборита и слободно прихваћена политичка философија, већ постаје нешто несвесно, подразумевано, нагонско. Такав нагонски либерализам, који претендује на претварање у "матрицу" садашњице које већина није свесна, постепено стиче гротескне црте. Из класичних начела либерализма који је постао подсвест ("светска резервна подсвест" по аналогији са доларом – "светском резервном валутом") рађају се гротескне представе постмодернистичке културе. То је већ својеврсни постлиберализам који проистиче из потпуне победе класичног либерализма, али га скреће на екстремне закључке.

Тако настаје панорама постлибералне гротеске:

• мера ствари није више индивидуа него постиндивидуа, "дивидуа", случајно игровно подругљиво спајање делова човека (његових органа, његових клонова, његових симулакрума – све до киборга и мутаната);

• приватна својина се обоготворује, "трансцендентализује" и претвара из онога што човек поседује у оно што поседује самог човека;

• једнакост могућности претвара се у једнакост сазерцања могућности ("друштво спектакла" – Ги Дебор);

• вера у уговорно обележје свих политичких и социјалних установа прераста у

изједначавање реалног и виртуелног, свет постаје техничка макета;

• нестају сви облици ванindивидуалних ауторитета уопште, и свака индивидуа може да мисли о свету шта год хоће (криза уопштавајуће рационалности);

• начело поделе власти претвара се у идеју сталног електронског референдума (електронска скупштина), где сваки корисник Интернета стално гласа поводом сваке одлуке, што води умножавању власти до броја појединаца (свако је сам себи "огранак власти");

• "грађанско друштво" потпуно замењује државу и претвара се у светски космополитски melting pot ("котао претапања");

• са тезе "економија – то је судбина" прелази се на тезу "бројчани код – то је судбина", будући да и рад, и новац, и тржиште, и производња, и потрошња – све постаје виртуелно.

Неки либерали и неоконзервативци и сами су се ужаснули изгледа за будућност разоткривених услед идеолошке победе либерализма – при преласку у постлиберализам и Постмодерну. Тако Фукујама, творац тезе о либералном "крају историје", последњих десетлећа позива Запад и САД да "узмакну" и задрже се у претходној фази "старомодног" класичног либерализма – са тржиштем, државом-нацијом и уобичајеном научном рационалношћу, да би се избегло склизавање у постлибералну провалију. Али у томе он противречи сам себи: логика преласка с обичног либерализма на либерализам Постмодерне – то није самовоља нити волунтаризам, она је уписана у саму структуру либералне идеологије, будући да постепено ослобађање човека од свега онога што није он (од свих ваљудских и надиндивидуалних вредности и идеала) не може да пре или касније доведе до ослобођења човека од њега самог. И најстрашнија криза индивидуе не почиње онда када се бори с алтернативним идеологијама које поричу човека као врховну вредност, него онда када постиже своју убедљиву и неповратну победу.

Либерализам у савременој Русији

Ако се све горе речено о либерализму упореди с оним што под тим подразумевају у Русији, мора се признати да код нас никаквог либерализма нема. Либерала има, а либерализма нема. До почетка 1990-их година у Русији је формално преовладавала марксистичка идеологија, одгајивши огромну већину оних људи који овако или онако данас утичу на одлуке власти. Начела либерализма била су, као прво, туђа нагонским начелима руског друштва, сурово су их прогонили идеолошки органи у СССР-у, била су или непозната, или карикирано и фрагментарно протумачена. Једини садржај "либерализма" у Русији током 1990-их чини слобода од руско-совјетских политичко-економских традиција и некритичко, неупућено и пародијско опонашање Запада. Готово нико у касној совјетској елити није бирао либерализам свесно и доследно: до последњег тренутка распада СССР-а вође руских либерала махинално су певале славопојке КПСС-у, Марксовим идејама, плану, социјализму, док су олигарси зарађивали за хлеб у Комитету комсомола* или сарађивали са КГБ-ом. Либерализам као политичка идеологија никог није занимао, за њега није плаћено ни пет пара. Такав неплаћени "криви" либерализам учврстио се током 1990-их као ерзац-идеологија постсовјетске Русије. Али уместо усвајања либералних начела, његове присталице и пропагатори бавили су се каријеризмом, приватизацијом, сређивали приватне послиће – у најбољем случају извршавајући налоге западних ментора у погледу рушења совјетске и руске државности. То је био идеолошки распад ранијег устројства без било какве изградње новог. Чак ни сумњиву "слободу од" нико изистински није бирао.

Када је дошао Путин и покушао да ограничи токове распада Русије, све у свему није наишао на идеолошки отпор. Супротстављали су му се или одређени економски кланови, чије интересе је осетио, или најактивнија и дубоко огрезла у шпијунажи агентура утицаја у корист Запада. Огромна већина либерала сместа се уписала међу "Путинове присталице", прилагођавајући се индивидуалним родољубивим склоностима новог вође. Чак су се и

* Комсомол – скраћеница за Савез комунистичке омладине (прим. прев.).

знаковне појаве руског либерализма – Гајдар, Чубајс итд. – понашале као банални опортунисти: пуцао им је прслук за идеолошки садржај Путинових реформи.

Либерализам је у Русију, без обзира на читаво раздобље 1990-их, сасвим плитко продро и није изнедрио политичко поколење истинских убеђених либерала. Дејствовао је на Русију претежно споља, што је на крају крајева и довело до заоштравања односа са САД, до опструкције Путина и његовог курса на Западу, као и узвратног Минхенског говора.

Међутим, пошто се испоставило да свесних либерала у критичном пресудном тренутку у Русији нема више од свесних комуниста крајем 1980-их, ни Путин није инсистирао на њиховом идеолошком прогањању, бавећи се једино сузбијањем разуларене либералне олигархије и непосредне агентуре утицаја која се услед некажњивости узобестила. Интуитивно тежећи да сачува и поврати суверенитет Русије, Путин је ушао у сукоб са либералним Западом и његовим глобализационим плановима, али своје деловање није уобличио у алтернативну идеологију. Умногоме и зато што се испоставило да унутар Русије нема довољно убеђених либерала.

Прави либерал је онај ко поступа у складу с основним начелима либерализма – укључујући случајеве када то може довести до озбиљних последица, репресија, па чак и губитка живота. Ако пак људи постају либерали само онда када либерализам бива дозвољен, модеран или чак обавезан, а спремни су да већ при првој потешкоћи одустану од тих погледа, такав “либерализам” никакве везе са правим нема. Чини се да је то, одлежавши одређено време у затвору, схватио Ходорковски, “икона” савремених руских либерала. Али у томе је, чини ми се, остао усамљен међу другим либералима који су засад на слободи.

Крсташки рат против Запада

Ма колико данас либерализам претендовао на своју безалтернативност, у људској историји увек постоји избор. Јер све док постоји човек, он слободно бира. И оно што бирају “сви”, и оно што не одабире “нико”. Либерализам (уосталом, и САД, и Запад) данас не предлаже да га изаберу као једну од алтернатива, он ту одлуку намеће као једино могућу. И овде није обична самовоља: логика политичке историје Новог доба у ствари потврђује основаност таквог прилаза.

Наравно, можемо да замислимо како многи људи на планети са закашњењем схватају шта се то догодило крајем XX и почетком XXI века и по инерцији верују у социјализм, комунизам или чак религију. Неко не прихвата либерализам из других локалних и индивидуалних побуда – на пример увидевши да је у таквом систему доспео међу “губитнике”. Али то нема великог значаја: све системске и озбиљне алтернативе сломљене су и ни на шта неће утицати нечије незадовољство, периферно магловито и недовољно осмишљено у политичко-идеолошким терминима.

Па ипак, чак и у новој фази свог очигледног наметања, либерализам (и постлиберализам) може (и мора – у то верујем!) бити одбачен. И ако иза њега стоје сва моћ инерције Новог доба, дух Просветитељства и логика политичке и економске историје европског човечанства током последњих векова, он мора бити одбачен скупа са Новим добом, Просветитељством и европским човечанством у целини. Штавише, само ће схватање либерализма као удеса, као судбине, као темељне појаве која обухвата ток западноевропске историје, и омогућити да се либерализму истински каже “не”. Треба га одбацити као глобални метафизички чинилац а не као појединост, случајну јерес или изобличење нормалног развоја. Пут којим је човечанство у Ново доба кренуло довео је управо до либерализма. И до одбацивања Бога, Традиције, заједнице, етноса, империје, царства. Такав пут се завршава сасвим логично: решивши да се ослободи свега што га обуздава, човек Новог доба достигао је логичку крајност – наочиглед се ослобађа себе самог.

Логика светског либерализма и глобализације вуче нас у провалију постмодернистичког растварања у виртуелности. Наша омладина већ једном ногом стоји тамо: кодови либералног глобализма делотворније се усађују на несвесном нивоу – кроз

навике, рекламу, гламур, технологије, мрежне моделе. Сада је уобичајено губљење самосвојности – и то не више просто националног или културног, него и полног, а ускоро и људског. И борци за људска права, не примећујући трагедије читавих народа које "нови светски поредак" жртвује својим суровим плановима, сутра ће викати о кршењу права "киборга" или "клонова".

Одбијање људи да прихвате либерализам сасвим је разумљиво и на њега можемо свугде наићи. Али оно ће остати немоћно и неделотворно све док не схватимо да немамо посла са случајношћу већ са закономерношћу, немамо посла са привременим одступањем од норме већ са кобном, неизлечивом болешћу, чије порекло треба тражити у оним раздобљима када се многима све чинило непомућеним и јасним, и да човечанство улази у епоху прогреса, развоја, слободе и равноправности. А то је просто синдром све ближе агоније. Либерализам је апсолутно зло – не само у свом фактичком остварењу него и у својим темељним теоретским претпоставкама. И његова победа, његов светски тријумф само истиче и открива раније замагљене злокобне црте.

"Слобода од" је најодвратнија формула ропства, будући да искушава човека на устанак против Бога, против традиционалних вредности, против моралних и духовних начела његовог народа и његове културе.

Чак и ако је све формалне битке либерализам добио и заиста је на прагу "амерички век", права битка тек предстоји. Али до ње ће доћи тек када истински смисао збивања буде како ваља схваћен, када се у потребној мери и у потребним сразмерама разјасни метафизички значај либерализма и његове кобне победе. То зло може се савладати само ишчупавши га са кореном, и не искључујем да ће за такву победу бити потребно да се са лица земље збришу они духовни и физички ореоли где је искрсла светска јерес која инсистира на томе да је "човек мера ствари". Само светски Крсташки рат против САД, Запада, глобализације и њиховог политичко-идеолошког израза – либерализма – може да представља адекватан одговор.

Свакако да је на Русији да сачини идеологију тог Крсташког рата, али не сама по себи него заједно са свим светским силама које се овако или онако супротстављају "америчком веку". Уосталом, у сваком случају та идеологија мора почети признавањем кобне улоге либерализма који уопштава пут Запада од тренутка када се одрекао вредности Бога и Традиције.

Поглавље 3. Демократија: света или световна?

У погледу демократије постоји мноштво лажних митова. Већина је уверена да је то најсавременији, најразвијенији, "најцивилизованији" облик политичког устројства, заснован на начелу политичке једнакости свих индивидуа које припадају конкретном друштву. Све то, благо речено, није сасвим тако.

Демократија као архаична појава: колективна екстаза

Демократија је најстарији, најархаичнији, најпримитивнији и, ако хоћете, "најварварскији" облик политичке организације. Најстарија друштва на која наилазимо у историји изграђена су управо на демократском начелу. Основне одлуке у погледу судбине племена или чак целог етноса доношене су увек колективно, на основу свеопштег мишљења пуномоћних чланова друштва. Старешине родова, ратници, жречеви, такозвана "господа огња" (кућевласници) чинили су спонтану "скупштину" древних народа. Код Германа то се називало "тинг", код Словена – "веће", па чак и римски израз Res Publica носи у себи одјек древних скупова латинских племена на којима су разматране темељне за живот заједнице "ствари" (res – на латинском "ствар", што је блиско по смислу руском "веће" и немачком ting, или ding – на немачком такође "ствар").

У основу демократије лежи начело колективног облика одлучивања, при чему сâм

поступак мора узимати у обзир максимално широки обухват представника друштва. Али управо то начело чини неодвојиви део древних архаичних друштава, где се индивидуа још није издвојила у самосталну величину и главни актер историје био је “дух етноса”, најчешће схватан било као “тотем”, било као “дух”, било као “етничко божанство”. Управо зато да би тој надиндивидуалној установи било дозвољено непосредно мешање у судбину колектива, били су уведени демократски поступци. У “већу” је требало пронаћи решење које не би могао да прихвати ниједан од учесника појединачно. Та одлука очекивана је из “трансцендентне” установе која се испољавала кроз скуп. Стога су сви скупови отварани ритуалима током којих су призивани богови и духови. У суштини, управо су они, делујући кроз људе, и доносили одлуку. У томе и јесте буквални смисао римске изреке “Vox populi – vox Dei” (“Глас народа је глас Божији”).

Дакле, у основу демократије лежи архаична мистика колективне екстазе, када заједница “излази” из себе у сусрет колективном духу (“Богу”), који, насупрот томе, “долази” њој.

Демократија заснована на неједнакости, “идиотес”

Демократија нипошто не признаје индивидуалну једнакост. У њој постоји оштра црта која раздваја оне којима је допуштено да саучествују у “политичкој екстази решавања” и оне којима није. Стога су за стварне учеснике демократских поступака у свим друштвима признаване само одређене социјалне скупине. У разним друштвима њихова структура се разликовала, али начело укључивања једних у демократски процес и искључивања из њега других представља темељно обележје свих врста демократије.

У ратничким германским племенима “тингу” су имали приступ само слободни ратници и жречеви. Али будући да су готово сви чланови тих племена (укључујући жречеве) били ратници, германска војна демократија је вероватно најнепосреднија и најшира. Из ње су били искључени само робови отети у нападима, жене, деца и, природно, туђинци. У грчким полисима, где је успостављен демократски модел, на пример у Атини, за саучествовање у демократији требало је бити “грађанин” полиса, што је претпостављало извођење порекла свог рода од бајословних почетака полиса (племство), поседовање извесног материјалног иметка и усклађеност с одређеним моралним ликом. Сиромаси, робови и жене такође су искључивани из демократских поступака, док су “инородници”, укључујући племиће дошљаке из других полиса, називани “идиотес” (“искључен”, “неграђанин”). У основу савременог клиничког термина “идиот” лежи политички појам који означава онога ко је строго искључен из саучествовања у демократији.

У свим врстама демократије одабир њених пуноправних учесника треба да обезбеди неометану могућност “духу” (“Богу”, “боговима”) колектива да се умеша у судбину друштва.

Политичка модернизација: од демократије ка тиранији

У историји Запада, а и неких других цивилизација, модернизација политичког система одвијала се кроз одрицање од демократије, најчешће у корист аристократије и монархије. Иако се и у том случају светост власти одржала, индивидуално здраворазумско начело постајало је све видљивије. Политичке одлуке већ су у знатној мери доносили појединци или појединац и самим тим су стицале све рационалније и чисто људско обележје. Напуштајући архаичну демократију, цивилизација је избегавала близину богова, свет у коме се људско и божанско преплићу до немогућности разликовања. Управо зато је Аристотел писао да је “демократија бременита тиранијом”. Тиранија замењује демократију – као савременија врста политичког устројства, где се први пут јасно испољава појединац, у нашем случају тиранин. У том процесу се “божанско” очовечује.

Парадокс Препорода: “напред у давнину”

А како онда схватити околност да се у Ново доба, у епохи просветитељства и прогреса, Европа обратила управо демократији, чији трагови су у западним друштвима загубљени још пре више од двадесет векова? Јер заиста, између древне демократске Атине и савремених европских парламентарних република многи векови историје Запада били су обележени монархијски-аристократским политичким системима. Одговор је укорењен у епохи Препорода.

То раздобље одговорно је за многе парадоксе који су се касније појавили. Европски дух одлучио је у епохи Препорода да одбаци рационалне нормативе схоластике и ослободи људску димензију. Обично се то тумачи као корак напред. Ретко ко обраћа пажњу на то да су сами посленици Ренесансе за узор узимали управо древног платонског човека и одбацивали католичке догме не ради световне научности (која још није постојала) него ради магијских, алхемијских, херметичких и мистичких учења. Другим речима, позивали су на дубоку архаичност, на екстатичну праксу доживљавања потпуне сакралности света. И Марсилио Фићино, и Ђордано Бруно, и Микеланђело били су страствени поборници платонизма, Старе Грчке, истраживачи египатских мистерија и познаваоци Кабале. Из тог наслеђа и потиче европско занимање за демократију. Политичка демократија откривена је скупа са Плотином и Хермесом Трисмегистосом, скупа са философским каменом и древним “боговима” који су наизглед неповратно напустили свет.

Архаична обележја демократија Новог доба: сифражеткиње и Хитлер

Стога и у новој европској историји ту и тамо наилазимо на изливе архаичног начела. И сама демократија постаје нешто “свето”. Покушајте само у разговору са просечним савременим Европљанином или Американцем да посумњате у демократију – видећете шта ће бити. Постаћете “изопштеник”, “неграђанин”, “идиотес”. Данас се то многима може учинити чудним, али у западном друштву су жене стекле право гласа тек три века после увођења демократских поступака у Европи – још крајем XIX и почетком XX века покрет “сифражеткиња” (от франц. suffrage – “гласање”) захтевао је да се “дозволи европским женама да као и мушкарци гласају”. У америчкој демократији пре нешто више од сто година још увек су важили како расно начело (ограничена права староседеоцима Америке, Индијанцима, и робовима допремљеним из Африке) тако и имовински ценз (постојање знатног иметка!), што је ограничавало круг “изабраника” којима је демократија дозвољена. Амерички политички систем допуњаван је опсежном делатношћу масонских ложа и других тајних друштава која су обезбеђивала и све досад обезбеђују америчкој демократији њен “свети” садржај. И, најзад, већ сасвим парадоксалан пример – настанак нацистичке Немачке. Како то да је у једној развијеној, савременој, цивилизованој и просвећеној европској земљи у XX веку – веку цивилизације и прогреса – на основу сасвим демократских поступака, уз свеопште народно одобравање на власт дошао човек који је у Немачкој обновио чак не средњовековни него још архаичнији дух – с масовним ритуалима, ирационалним паранаучним истраживањима и строгом расном сегрегацијом? Ту је опет, као и у свим демократијама, у пуној мери испољено начело “одвајања” – једнима је била дозвољена екстатична пракса, други су из ње строго уклањани.

Глобална демократија као царство антихриста

Демократија XXI века издаје се, споља гледано, за најсавременији политички систем, покушава да укључи у себе све индивидуе независно од држављанства, полне припадности, имућности, расне и етничке особености. Она се ослања на теорију “људских права”. Али ни у том случају нема ни трага од рационалности избора, значаја индивидуалности, једнакости утицаја на одлучивање. Разумност једног човека гуши се безумљем другог, и кроз све покушаје “модернизовања” демократије изнова и изнова испливава њена древна, исконска, сасвим архаична и у крајњој линији ирационална суштина (шта то има “рационално” у

обраћању расплинутом екстатичном “духу”?!). Само што сада кроз пројекте светског грађанског друштва не говори дух полиса, племена или народа већ нека друга, “уопштена”, “општељудска” суштина, коју је хришћанска традиција склона да тумачи као “кнеза овога света”. А неразговетно мумлање планетарних маса лаћају се да тумаче исти ти колегијуми жречева који данас наступају под маскама поборника “отвореног друштва” или “глобализације”. И можемо се досетити коме они у ствари служе.

Поглавље 4. Преобликовања левичарских идеологија у XXI веку

Левичарска философија у кризи

За разлику од владајућих прилика у сфери политичких идеја и пројеката пре сто година, сада није могуће говорити о постојању некаквог јасно одредљивог простора за левичарски (социјални, социјалистички или комунистички) пројекат. Ствар је у томе да је крајем XX века дошло до темељне кризе очекивања везаних за левичарски покрет, левичарске идеје, левичарску философију и левичарску политику. То је пре свега везано за слом СССР-а и распад социјалистичког табора, као и за опадање утицаја и престижа европског марксизма, током одређеног времена малтене “резервне идеологије” Западне Европе.

Левичарски пројекат истовремено ни у најбоља времена није био нешто једнообразно и универзално, већ је судбина остваривања левичарских идеја у конкретној политичкој пракси разних народа показала да чак са чисто теоретског становишта унутар саме левичарске политичке философије постоји неколико основних тенденција које треба појединачно проучавати.

Левичарска политичка философија првобитно је замишљена као темељна уопштавајућа и систематизована критика либерал-капитализма. Средином XX века настала је појава попут систематске критике левичарског пројекта (како од стране либерала – Хајек, Попер, Арон итд., тако и од стране неомарксиста и фројдо-марксиста), а философске школе су са самом левичарском идеологијом учиниле исто оно што је левичарски пројекат учинио са либерал-капитализмом пре сто – сто педесет година.

Три подврсте левичарске идеологије

Са становишта данашњег историјског искуства могу се издвојити три основна правца у левичарској политичкој философији, који или настављају у новом кругу некадашње идеолошке разраде, или преиспитују прошлост, или предлажу нешто радикално ново. То су:

• стара левица (“ветеро-гошисте”: од “ветеро-” (vétérant) – “стари” и “гошиста” – од франц. “gauche” – “леви”, “gauchiste” – “левичар”);

• леве националисте (“национал-комунисте”, “национал-бољшевици” или “национал-гошисте”);

• нова левица (“неогошисте”, постмодернисте).

Прве две тенденције постојале су од краја XIX века и током читавог XX века, а у одређеном својству присутне су и у данашњем свету. Трећи правац појавио се 1950–1960-их година и развио се из критике старе левице, постепено се уобличивши током постмодернизма који је у великој мери утицао на естетику, стилистику и философију савременог западног друштва.

Стара левица данас (безизлази ортодоксије, перспективе еволуционе стратегије и пролиберални ревизионизам)

Стара левица сада се дели на неколико праваца:

• ортодоксне марксисте;

• социјалдемократе;

• пост-социјалдемократе (присталице “трећег пута”, по Гиденсу).

Европске ортодоксне марксисте

Оне по инерцији постоје у европским земљама, као и у САД и земљама трећег света, настављајући одбрану основних поставки марксистичког учења. Често имају политичка остварења у комунистичким странкама које исповедају одговарајућу идеологију. У већини случајева те ортодоксне марксисте унеколико ублажавају (у духу еврокомунизма) радикалност Марксовог учења, одричући се позивања на револуционарни преврат и успостављање диктатуре пролетаријата. Као најтрајнији облик марксистичке ортодоксије показао се троцкистички покрет (IV Интернационала) готово незахваћен распадом СССР-а и сломом совјетског система, пошто је одувек полазио од оштре критике совјетског уређења.

Значајно је да на најортодоксније Марксове следбенике наилазимо у оним земљама где није било пролетерских социјалистичких револуција, премда је сам Маркс предвиђао да је управо у индустријски најразвијенијим земљама с изграђеном капиталистичком економијом тим револуцијама и суђено да се остваре. Европски марксизам се у извесном смислу помирио с тим да се марксистичка предвиђања нису остварила тамо где је по свој логици требало да се остваре, већ тамо где се (следећи строгу линију Маркса–Енгелса), напротив, ни у ком случају нису могла остварити. Одбацујући совјетско искуство као историјску натегнутост, та подврста старих десничара готово да не верује у успех марксистичких пророчанстава већ наставља одбрану својих погледа пре као верност “моралном осећају” и “идеолошкој традицији” него озбиљно рачунајући на револуционарни устанак пролетаријата (који у савременом западном свету као класа, видимо, више не постоји – до те мере се стопио са ситном буржоазијом).

Главна мана западних ортодоксних марксиста састоји се у томе што и даље оперишу терминима индустријског друштва, док је западноевропско и поготово америчко друштво прешло на квалитативно нови стадијум – постиндустријског (информационог) друштва, о коме код класика марксизма малтене ништа није речено, изузев магловитих интуиција младог Маркса о “реалној превласти капитала”. Последње – ако изостану или пропадну социјалистичке револуције – може да замени “формалну превласт капитала”, карактеристичну за индустријско раздобље. Али ни те фрагментарне опаске по правилу не изазивају велико занимање оних ортодоксних нити су у жижи њихове пажње.

Постепено се губи прогностички и политиколошки значај таквог старомарксистичког дискурса, што значи да је немогуће говорити о њиховим идејама као о “пројекту” – “левичарском пројекту”. При том њихове критичке опаске упућене капиталистичком систему, морални погледи, солидарност са унесрећенима и критика либерализма могу да изазову одређено занимање и наклоност. Представници тог правца готово увек се с неповерењем односе према другим антилибералним снагама, затворени су за дијалог и наочиглед се изопачују у секту.

Европске социјалдемократе

Од ортодоксних комуниста унеколико се разликују европске социјалдемократе. Та политичка струја такође се издвојила из марксизма, али је већ од времена Кауцког изабрала еволуциони а не револуционарни пут, одрекавши се радикализма и поставивши себи за циљ да утиче у левичарском кључу (социјална правда, “држава благостања” – Etat-Provedance, Wellfare State итд.), парламентарним средствима и организованим синдикалним покретом. Та верзија старе левице постигла је значајне успехе у европским земљама, у одређеној мери предодредивши друштвено-политички лик европског друштва – што се оштро разликује од САД, где, напротив, несумњиво преовладава десни либерални модел.

Смисао социјалдемократског правца старе левице сада се своди на одабир економских теза супротних либералним тенденцијама. Социјалдемократе су за:

• прогресивни порез на доходак (либерали – за пропорционални);
• национализацију крупних монопола (либерали – за приватизацију);
• проширење одговорности државе у друштвеном сектору;
• бесплатну медицину, образовање, пензијско осигурање (либерали – за смањење мешања државе у економију, за приватну медицину, образовање и рентно осигурање).

Социјалдемократе се труде да те захтеве остваре кроз парламентарне изборне механизме, у критичним случајевима – кроз мобилисање синдиката и друштвених организација, чак до штрајкова.

Значајно је што су социјалдемократији својствене либертаријанске (не бркати са либералним!) пароле:
• легализовање лаких дрога;
• заштита сексуалних и етничких мањина и хомосексуалних бракова;
• проширење индивидуалних права и слобода грађана;
• развој установа грађанског друштва;
• екологија;
• ублажавање кривичног законодавства (укидање смртне казне) итд.

Класичне социјалдемократе обавезно спајају захтеве левичарске економије (социјална правда, јачање улоге државе) са проширењем личних слобода и права грађана ("људска права"), развојем демократије, интернационализма (данас се уобичајено говори о "мултикултурализму" и "глобализацији").

Пројекат класичних социјалдемократа за будућност представља наставак те политике конкретних корака на друштвено-политичкој еволуцији у спору са десницом – како са либералима (у економији) тако и са национал-конзервативцима (у политици). Класичне социјалдемократе су такође најчешће за:
• прогрес;
• борбу против архаичних и верских предрасуда;
• науку и културу.

Истовремено у том табору нема озбиљних теоретских разрада о новим условима постиндустријског друштва, а готово да нема критике класичног марксизма и тематизације капитализма у новој историјској етапи (за разлику од постмодерниста и "нове левице").

Социјалисте "трећег пута"

Још једну верзију старе деснице представља правац социјалдемократа које су се, суочене с очитим успоном либералних идеја од 1990. до 2000. године, одлучиле за компромис са либерализмом. Теоретичари тог правца (поготово Енглез Ентони Гиденс) назвали су га "трећим путем" – нечим средњим између класичне европске социјалдемократије и америчког (шире англосаксонског) либерализма. Присталице "трећег пута" предлажу проналажење компромиса између социјалдемократа и либерал-демократа на основу заједничких идеолошких корена које вуку из Просветитељства, и заједничког неприхватања како конзервативизма тако и левог екстремизма. Платформа компромиса гради се на узајамним уступцима у конкретним договорима о томе колико ће социјалдемократе пристати да смање прогресивни порез у правцу пропорционалног, а либерали да повећају пропорционални у правцу прогресивног. У погледу људских права, јемстава мањинама и мултикултурализма начелних спорова међу њима ионако нема (ако не узимамо у обзир либерал-конзервативце који идеју пропорционалног пореза на доходак спајају с конзервативним начелима породице, морала и религије, попут америчке деснице – републиканаца и "неокона").

Смисао пројекта "трећег пута" састоји се по Гиденсу у томе да либерали и социјалдемократе сарађују у изградњи европског друштва заснованог на проширењу личних слобода, очувању установе приватне својине, варирајући учешће државе и механизме прерасподеле у сваком конкретном случају у несумњиво утврђеним оквирима. За разлику од

класичних социјалдемократа и тим пре европских комуниста, присталице “трећег пута” благонаклоно се односе према САД и инсистирају на јачању атлантске заједнице (док обична левица – и стара и нова – оштро критикује САД и америчко друштво због либерализма, неједнакости и империјализма).

Ако и постоје прави отпадници од левичарских покрета, то су управо следбеници “трећег пута”. Још даље од њих отишле су само бивше троцкисте (америчке – главни теоретичари неокона – или европске, на пример челник Европске комисије Португалац Барозо), променивши своје погледе с екстремног комунизма и револуционарног социјализма на подједнако радикалну заштиту либерализма, тржишта и економске неједнакости.

У случају социјалиста “трећег пута” као левичарски пројекат служи очување статуса кво.

Национал-комунизам (концептуални парадокси, идеолошки нескладі, подземне енергије)

Сасвим посебном појавом треба сматрати “национал-гошизам”. За разлику од марксистичке ортодоксије и социјалдемократије тај правац је кудикамо слабије проучен, и његово исправно одгонетање ствар је будућности. Ствар је у томе да сам национал-гошизам готово никада очито не истиче своју националну саставницу, скривајући је или чак громогласно поричући. Према томе, проучавање отвореног и искреног дискурса самих национал-комунистичких покрета, странака или режима најчешће је отежано чињеницом да разматране тезе или напола одговарају стварности или јој уопште не одговарају. На свестан, отворен и целовит национал-гошистички дискурс наилазимо само на периферији оних режима и политичких странака који у суштини исповедају и остварују управо тај идеолошки модел, ипак одбијајући да то признају. Стога национал-гошизам избегава фронтално рационално истраживање, одабирући да држи у сенци половину те појаве: све што је везано за “национал-”.

Саме национал-комунисте себе сматрају “просто комунистима”, “ортодоксним марксистима” који се строго држе учења комунистичких класика. Да би се схватило о чему се ту заправо ради, довољно је навести следећи критеријум: социјалистичке (пролетерске) револуције победиле су само у оним земљама које је Маркс сматрао потпуно неспремним за то услед:

- њиховог аграрног обележја;
- недовољне развијености (или чак непостојања) капиталистичких односа;
- малобројности градског пролетаријата;
- слабе индустријализације;
- очувања основних социјалних услова традиционалног друштва (то јест услед њихове припадности Премодерни).

У томе и јесте темељни парадокс марксизма: тамо где је социјализам морао да победи и где су створени сви услови за то, он није победио, иако су чисто теоретски управо тамо постојале и делимично све досад сачуване ортодоксно-марксистичке струје и странке. А управо тамо где социјалистичке револуције по Марксу никако нису могле да победе, оне су славодобитно победиле. Тај очит несклад са предвиђањима свога учитеља саме победничке комунисте – у првом реду руски бољшевици – помно су се трудиле да сакрију, ретуширају и никада нису подвргавале концептуалној анализи, одабравши да волунтаристички прилагоде стварност својим спекулативним конструкцијама – вештачки и механички прилагодивши друштво, политику и економију апстрактним критеријумима. Само посматрачи са стране (присталице или критичари) запазили су то национал-комунистичко обележје успешних марксистичких револуција и препознали њихову покретачку снагу и чинилац који им је обезбедио успех и постојаност у националној архаичној стихији, мобилисаној од стране марксизма као национално протумачен есхатолошки мит. Међу првима то је запазио Сорел, потом Устрјалов и Савицки, Немци Никиш, Петел, Лауфенберг, Волфхајм итд. – од стране

присталица; Попер, Хајек, Кон, Арон – од стране критичара.

Национал-комунизам је владао у СССР-у, комунистичкој Кини, Кореји, Вијетнаму, Албанији, Кампучији, као и у многим комунистичким покретима трећег света – од мексичких "чиапос" и перуанског "Камино луминосо" до Курдске радничке странке и исламског социјализма. Левичарских – социјалистичких – елемената било је и у Мусолинијевом фашизму, и у Хитлеровом националсоцијализму, али су у том случају ти елементи били фрагментарни, несистематизовани и површни, испољавајући се више у маргиналним или спорадичним појавама (левичарски италијански фашизам у његовој раној футуристичкој фази и Италијанска социјална република, левичарски антихитлеровски националсоцијализам браће Штрасер или антихитлеровска илегала национал-бољшевика Никиша и Шулце-Бојзена итд.). Премда би, рекло би се, по формалним обележјима и називу требало да у ту категорију убројимо националсоцијализм, али социјализма као таквог у чистом виду тамо није било – пре етатизам помножен са бајалицама архаичних енергија етноса и "расе". Али у совјетском бољшевизму, који је сменовеховац* Николај Устрјалов сасвим тачно препознао као "национал-бољшевизам", сасвим очигледно су присутна оба начела: и социјално, и национално, премда овога пута управо "национално" није концептуално уобличено.

Све досад многи политички покрети, на пример у Латинској Америци, надахњују се управо тим комплексом идеја, а политички режими Кубе, Венецуеле или Боливије (Ево Моралес – први властодржац индијанског порекла у Јужној Америци) или Ољанта Умала, чије присталице само што нису освојиле власт у Перуу, и други национал-комунистички покрети представљају пуновредне политичке реалије. На њима је или већ засновано друштвено уређење, или се то сасвим може десити у блиској будућности. И свугде где комунизам има стварних изгледа, тамо имамо посла с левим идејама, помноженим са националним (етничким, архаичним) енергијама и оствариваним у условима традиционалног друштва. То је у суштини неортодоксни марксизам, својеврсни национал-марксизам (ма како он сам себе оцењивао). А тамо где постоје сви класични предуслови за остваривање (индустријско друштво, развијена индустрија, градски пролетаријат итд.), тамо социјалистичких револуција није било (изузев краткотрајне Баварске републике), нема их и највероватније их никада неће ни бити.

Смисао левог национализма (национал-гошизма) састоји се у мобилизацији архаичног начела (по правилу локалног) ради избијања на површину и истицања у друштвено-политичком стваралаштву. Овде долази до изражаја социјалистичка теорија која служи као својеврсни "интерфејс" за те енергије, које би без њега биле принуђене да остану строго локалне појаве, а захваљујући марксизму – премда на особен начин схваћеном и протумаченом – тим националним енергијама је омогућено да опште са другим појавама сличне природе али другачије структуре, па чак и претендују на универзалност и планетарни обухват, захваљујући социјалистичкој рационалности преображавајући подгрејани национализам у месијански пројекат.

Замашно искуство СССР-а показује колико свеобухватна може бити национал-комунистичка иницијатива, која је малтене на читаво столеће створила темељну главобољу читавом светском капиталистичком систему. А Кина и данас у новим условима – све више наглашавајући управо националну саставницу свог друштвено-политичког модела – доказује да тај темељ, благовремено и обазриво преображен, може да остане конкурентан чак и после светског тријумфа либерал-капитализма. Искуство Венецуеле и Боливије са своје стране показује да национал-комунистички режими настају и у наше време и доказују своју животну способност суочени с озбиљним притиском. Северна Кореја, Вијетнам и Куба и даље чувају свој политички систем још из совјетског доба, не предузимајући тржишне реформе попут Кине, нити препуштајући своје позиције попут СССР-а.

---

* Сменовеховац – присталица дела руске беле емиграције који је Нову економску политику (1921–1936) сматрао путем у рестаурацију капитализма и стога био склон признавању совјетске власти. Име потиче од назива зборника „Смена међаша" (прим. прев.).

С теоретског становишта у појави национал-гошизма имамо посла с марксизмом преиначеним у духу архаичних есхатолошких очекивања, дубинске националне митологије везане за очекивање “краја времена” и повратка “златног доба” (карго-култови, хилијазам). Теза о праведности и “држави правде”, на чему је изграђена социјалистичка утопија, појми се верски, што буди темељне тектонске енергије етноса.

Има ли данас национал-гошизам пројекат будућности? У целовитом облику нема. То спречава низ чинилаца:

• трајно запрепашћење због пропасти совјетског национал-комунизма (руски евроазијци су још 1920-их година предвиђали ту пропаст у случају да совјетско руководство не увиди важност обраћања националној и верској стихији непосредно, лицем у лице);

• непостојање концептуализације и рационализације националне саставнице у општем идејном комплексу национал-комунистичких покрета и идеологија (огромна већина људи тог идејног правца искрено себе сматра “просто марксистима” или “социјалистима”);

• слаба међусобна институционална комуникација национал-бољшевичких кругова у светским размерама (на ту тему готово да нема озбиљних и опсежних конференција, не издају се теоретски часописи или остају скрајнути, нема философских разрада).

Па ипак, по мени, национал-гошизам сасвим може имати глобалну будућност, будући да у многим сегментима човечанства архаичне, етничке и верске енергије још ни издалека нису страћене – што се не може рећи за житеље модернистичког просвећеног и рационалног Запада.

Нова левица (антиглобализам, постмодернистичке путање, лавиринти слободе, долазак постчовечанства)

Изразу “левичарски пројекат” сада најпотпуније одговара оно што се уобичајено зове “нова левица” (“неогошизам”), или “постмодернизам”. У читавом опсегу левичарских идеја почетком XXI века управо тај правац је не само најизразитији него и најосмишљенији, интелектуално најпроверенији и најсистематизованији.

“Нова левица” појавила се 1950–1960-их година у Европи на периферији левог крила марксиста, троцкиста и анархиста. Маркс је за њих био sine qua non, али су истовремено активно користили и друге теоретске и философске изворе, за разлику од “старе левице” без двоумљења уводећи позајмљене елементе у сопствене теорије. Стога се марксизам у том правцу активно ширио, стално поредио са другим философским концепцијама, развијао, преиспитивао, подвргавао критици – речју, постао објекат усредсређене рефлексије. Тако слободан однос “нове левице” према марксизму дао је двојак исход: с једне стране – подлокан је; с друге – суштински се модернизовао.

На философију “нове левице” огроман утицај извршили су такозвани “философи сумње”, у које поред Маркса убрајају Фројда и Ничеа. Преко Сартра, класика “нове левице”, у левичарски покрет продрли су дубоки утицај Мартина Хајдегера и егзистенцијалистичка проблематика. Огроман значај имао је структурализам – од главног теоретичара структуралне лингвистике Фердинанда де Сосира до Леви-Строса. У философском смислу “нову левицу” су чиниле структуралисте, које су од друге половине 1980-их година, развијајући тај философски импулс даље, прешле у “постструктурализам”, подвргнувши систематској критичкој рефлексији већ своје сопствене погледе из 1960–1970-их.

“Нова левица” је гледала на марксизам са структуралистичког становишта – то јест сматрала да је код Маркса главна идеја о темељном утицају базе (у обичном случају – буржоаског друштва, помно скривеног од идеолошког поимања) на надградњу. Марксовска анализа идеологије као “лажне свести” постала је за “нову левицу” кључ за тумачење друштва, философије, човека, економије. Али исти такав ток мисли открила је и код Ничеа, који је извор читавог опсега философских идеја потражио у исконској “вољи за власт” (то је и била “база” по Ничеу), и код Фројда, за кога су “базу” представљали “подсвест” и “несвесни импулси” укорењени у минералним основима људске сексуалности и у њеним

првобитним структурализацијама у раном детињству. На то се надовезује хајдегеровски модел, где као “база” служи чињеница “чистог бивствовања” – Dasein (“ту-битак”). “Нова левица” је све подврсте одгонетања “базе” сводила на уопштавајућу схему где је улога “базе” као такве – независно од конкретне философске тенденције – пренета на појам “структуре”. “Структура” – то су истовремено и производне снаге одражене у производним односима, и подсвест, и “воља за власт”, и Dasein.

Основна идеја “нове левице” сводила се на то да буржоаско друштво представља исход вишестраног “насиља” и “гушења” – од стране “надградње” (буржоаског политичког система, свкидашње свести, владајућих елита, општеприхваћених философских система, науке, друштва, тржишне економије итд.) – “базе” или “структуре” (такође врло широко схваћених – укључујући “несвесно”, “пролетаријат”, “телесност”, “масе”, искуство изворне егзистенције, слободу и правду). Према томе, за разлику од старе левице, “нова левица” је започела систематски пресудан напад на капиталистичко друштво из свих праваца одједном – од политике (догађаји из маја 1968. године у европским престоницама) до културе, философије, уметности, саме представе о човеку, разуму, науци, стварности. Током тог огромног интелектуалног рада (на који, узгред, ни стара левица, ни национал-гошисте уопште нису обраћале пажњу) “нова левица” је дошла до закључка да је капитализам не само “друштвено-политичко зло” него темељни израз глобалне лажи у погледу човека, стварности, разума, друштва и, према томе, у капиталистичком друштву као у резултујућем моменту усредсређује се сва историја отуђивања. “Нова левица” оживела је Русоове идеје о “племенитом дивљаку” и предложила развијену панораму оног идеалног друштва где нема ни експлоатације, ни отуђивања, ни лажи, ни гушења, ни истискивања, по аналогији с архаичним скупинама којима је својствена “економија дара” (Марсел Мос).

Анализа “нове левице” показала је да ново доба не само што није остварило у пракси своје “ослободилачке” пароле, већ је диктатуру отуђивања учинило још суровијом и одвратнијом, премда скривеном иза “демократског” и “либералног” прочеља. Тако је настала теорија Постмодерне заснована на томе да у самом основу слике света, науке, философије и политичких идеологија, изграђених још у освит епохе Модерне или током њеног развоја, леже натегнутости, погрешке, заблуде и “расистичке” предрасуде, које чак и теоретски блокирају могућност ослобођења “структуре” (“базе”) од диктатуре “надградње”. То је довело до преиспитивања философске традиције Новог доба са “раскринкавањем” оних механизама у којима су усредсређена чворишта отуђивања. Таква пракса добила је назив “деконструкција”, што претпоставља помну и брижљиву структуралну анализу контекста из кога потиче ова или она идеја, са подробним издвајањем садржајног језгра из слоја пâтоса, морализаторства, реторичких фигура и свесних изввртања. Фуко је у “Историји лудила” и “Рађању клинике” показао да савремени однос према менталним поремећајима и, шире, према болести као таквој носи сва обележја интелектуалног “расизма”, “апартхејда” и других тоталитарних предрасуда, што постаје очигледно у изједначавању болесника са злочинцима и структурној истоветности казнених и здравствених установа, које су у првим етапама Новог доба биле једно те исто.

Показало се да је буржоаско друштво, и поред његове мимикрије и “демократског” прочеља, “тоталитарно” и “дисциплинско” друштво. Уз то, средиштем те либералне диктатуре “нова левица” сматра дубинске и малтене никада довођене у сумњу нормативне представе о разуму, науци, стварности, друштву итд., а не само ове или оне политичке и економске механизме, који су далека последица дубљих механизама отуђивања.

У томе је главна разлика између “нове левице” и “старе левице”: “нова левица” доводи у сумњу структуре разума, оспорава ваљаност концепције реалности, раскринкава позитивну науку као мистификацију и диктатуру “академских кругова” (Фејерабенд, Кун), оштро критикује концепцију “човека” као “тоталитарну апстракцију”. Она не верује да се нешто може променити путем еволуције постојећег система у левом кључу, али такође оспорава делотворност радикалног марксизма, примећујући: тамо где је требало да победи, то се не дешава, а тамо где побеђује, то није ортодоксни марксизам (од Троцког преузима критику

стаљинизма и совјетског искуства).

Дакле, “нова левица” је срочила опсежан пројекат “исправне” будућности, у коме средишње место заузимају:

• одрицање од разума (позив на свестан избор схизофреније код Делеза и Гватарија);

• укидање човека као мере ствари (“смрт човека” код Бернара-Анрија Левија, “смрт аутора” код Ролана Барта);

• превазилажење свих сексуалних табуа (слобода избора пола, укидање забране инцеста, одбијање признања да настраности јесу настраности итд.);

• легализација свих врста дрога, укључујући тешке;

• прелазак на нове облике спонтаног и спорадичног битка (Делезов “ризом”);

• рушење структурисаног друштва и државе у корист нових слободних анархистичких заједница.

Политичким манифестом тих тенденција може се сматрати књига Антонија Негрија и Мајкла Харта “Империја”, где су дате примитивно упрошћене тезе савремене “нове левице”. Глобални капиталистички систем Негри и Харт називају “Империјом” и поистовећују са глобализмом и америчким светском превлашћу. По њиховом мишљењу, глобализам ствара услове за универзалну планетарну “револуцију мноштава” која ће, користећи свеопште обележје глобализма и његове могућности комуникације и ширења отворених знања, створити мрежу светске саботаже – за прелазак са човека (који је субјекат и објекат насиља, хијерархијских односа, експлоатације и “дисциплинских стратегија”) на постчовека (мутанта, киборга, клона, виртуела) који слободно бира пол, спољашњост и индивидуалну рационалност по сопственом нахођењу и за сваки временски размак. То ће, сматрају Негри и Харт, довести до ослобођења креативних потенција “мноштава” и једном разнети глобалну моћ “Империје”. Та тема често је коришћена у кинематографији у популарним филмовима “Матрица”, “Борилачки клуб” итд.

Антиглобалистички покрет у целини окренут је управо таквом пројекту будућности. И скупови попут “Конференције у Сао Паулу”, где су антиглобалисти први пут покушали да назначе општу стратегију, сведоче да нови левичарски пројекат напипава облике конкретног политичког остваривања. Читаво мноштво конкретних радњи – геј-параде, еколошке акције, антиглобалистичка иступања и погроми, немири по емигрантским предграђима европских градова, побуне “аутономних” ради заштите скватова, широки социјални протести нових синдиката који све више подсећају на карневал, покрет за легализацију дрога, еколошке протестне акције итд. – уклапају се у тај правац.

Штавише, постмодернизм као уметнички стил који је постао мејнстрим савремене западне уметности, изражава управо ту “нову леву” политичку философију, улазећи кроз слике, дизајн или Тарантинове и Родригесове филмове у нашу свакодневицу, без претходне политичко-философске анализе, престижући свесни избор, намећући нам се мимо наше воље. То је праћено и масовним ширењем виртуелних комуникационих технологија које у самом свом систему прећутно носе позивање на Постмодерну, расипање на постљудске, хедонистичке фрагменте. SMS и MMS поруке, блогови и видео-блогови Интернета, флеш-мобови и друге уобичајене занимације савремене омладине у суштини представљају спровођење појединих страна “новог левичарског” пројекта – истина, засад контролисаног од стране буржоаског система који се радо богати на моди, овога пута задатој од његовог скривеног противника.

Овде треба нешто рећи о односима “нове левице”, антиглобалиста према савременим либералима и глобалистима. Као што је својевремено Маркс сматрао да је капитализм и поред свих својих ужаса прогресивнији од феудализма и Средњовековља (јер приближава долазак социјализма), тако су и савремене постмодернисте и “нова левица”, жестоко критикујући “Империју”, донекле са њом солидарне зато што она, по њиховом мишљењу, појачавајући отуђивање и пооштравајући своју планетарну диктатуру, потајно спрема “светску револуцију” мноштава.

Левица у савременој Русији

Сада, на крају, неколико речи о томе како стоје ствари с левицом у савременој Русији. У пракси видимо да од "старе левице" у пуном смислу те речи код нас нема ни трага ни гласа, као што га није било ни и у совјетско време. Скупину совјетских марксиста-дисидената (Зиновјев, Шчедровицки, Медведев) не рачунамо, будући да им није успело да створе никакву значајну школу.

Национал-комунисте, напротив, представљају широке и социјалне, и психолошке, и политичке слојеве, чију перјаницу сада представља КПРФ*. Будући да читава совјетска историја – обележена победом социјализма (поуздани знак деловања архаичног начела) – представља историју несвесног национал-гошизма, толико постојана тенденција не чуди.

У прво време док је Зјуганов стварао КПРФ (не без извесног учешћа Проханова и мене, што се изражавало у становишту листа "Дан" ("Сутра") почетком 1990-их) било је покушаја да се појми и концептуално процени постојање националне саставнице у совјетском светоназору (национал-бољшевизам), али је руководство КПРФ ту иницијативу убрзо занемарило, заузето неким другим – за њега изгледа важнијим – пословима. Уосталом, на ступњу реторике и почетних реакција руске комунисте у сваком смислу иступају као окорели националисти-конзервативци, а каткад и "православне монархисте".

Штавише, просечни житељи Русије – поготово средње и старије поколење – већином су несвесне национал-гошисте. Они тај комплекс идеја подржавају кад год им се пружи могућност (странка "Отаџбина"), и у том кључу тумаче штошта што нема никакве везе с тим (социјални конзервативизам "Јединствене Русије", па и самог Путина). Управо те маргиналне скупине које, опонашајући европски неонацизам, покушавају да реч "националсоцијализам" унесу у свој назив, никада нису биле "национал-гошисте", будући да подражавају (по правилу услед душевне мањкавости) гаџете хитлеровског режима, као да се и даље играју у песку са фигурицама војника или гледају серију "Седамнаест тренутака пролећа"**, дивећи се попут гавранововг крила црној униформи Милера кога глуми Леонид Брољевој. Пројекат Национал-бољшевичке странке, који сам својевремено намеравао да претворим у аутентичан руски свесни национал-гошизам с ослонцем на теорије Устрјалова, Никиша и левичарских евроазијаца, авај, изродио се крајем 1990-их у хулиганску, бесмислену творевину, а потом сасвим прешао да служи антируским наранџастим ултралибералним снагама (на јасле Запада, што потпуно противречи основним смерницама "национал-бољшевизма" који је и у теорији и у пракси свесно левичарски – што значи строго антилиберални, руски родољубиви – према томе антизападни – пројекат).

"Нова левица" и постмодернисте у политичком спектру Русије готово да нису заступљене, философски дискурс Постмодерне за њих је исувише сложен. Шачица "свесних" ("репрезентативних") антиглобалиста постоји, али је више позната на Западу и не представља ништа озбиљно (ни у организационом, ни у теоретском смислу). У руској уметности – посебно у Центру савремене уметности "Винарија" или у галерији Гељмана, као и у руској кинематографији – постмодернистичке тенденције су, напротив, прилично видљиве, и њихови уметнички изрази каткад су упечатљиви. Књиге Сорокина или Пељевина представљају Постмодерну у књижевном облику.

Штавише, просечан уметнички или чак технолошки (што је још важније!) производ Запада носи у себи знатан набој потајне Постмодерне, насељавајући самим тим руски културни простор дејственим знацима искованим у стваралачким лабораторијама "нове левице", које потом глобална индустрија ставља на текућу траку, извлачећи из њих краткорочну корист (и постепено подривајући своја начела). Русија је овде у улози инертног потрошача који не схвата политички и идеолошки значај онога што стиче аутоматски – следећи моду или светске трендове (заборављајући да сваки тренд има, како кажу

---

* Комунистичка партија Руске Федерације (прим. прев.).

** Незаборавна серија о официру Штирлицу, руском шпијуну у фашистичкој Немачкој, о чему сведоче вицеви који се и дан-данас причају (прим. прев.).

постмодернисте, тренд-сетере – оне субјекте који покрећу одређени тренд са посебним циљем).

Поглавље 5. Шта је то конзервативизам?

Ми смо у постмодерни

Процес који заиста има глобално обележје – то је процес победничке модерне која прелази у постмодерну. Постоје средишта, жаришта, локуси, региони где се тај процес одвија логично и доследно. То су Запад, Западна Европа и поготово Сједињене Америчке Државе, где је постојала историјска могућност да се у лабораторијским условима створи оптимално друштво модерне на основу оних начела која је разрадила западноевропска мисао. Створи од нуле, без отежавајућих европских традиција, на "празном" месту – Индијанце, као што је познато, нису убрајали у људе. Код Мајкла Харта и Антонија Негрија у њиховој књизи "Империја"[8] показано је да амерички Устав црнце одувек сматра другоразредним људима, док Индијанце уопште не сматра људима. Према томе, особени амерички систем био је идеално место за остваривање максималне слободе, али само за белце и на рачун одређеног искључивања свих осталих. У сваком случају, Сједињене Америчке Државе су авангарда слободе и локомотива преласка у постмодерну.

Пол слободе и слобода избора телевизијских станица

Говорили смо о полу који представља западноевропска цивилизација, али унутар простора мисли, у философији, у земљопису људског духа пол једнополарног света представља нешто друго него САД и Европа као чисто геополитичке творевине, наиме, идеју максималне слободе. И кретање ка достизању те слободе чини смисао људске историје, како је западноевропско човечанство схвата. Западноевропском друштву је успело да то схватање смисла историје наметне остатку човечанства.

Дакле, постоји пол једнополарног света – то је пол слободе који је стигао из модерне и сада прелази у нови стадијум, у постмодерну, где човек почиње да се ослобађа од самог себе, будући да сам себе спутава, сам себи смета и сам је себи додијао. Он се расипа на индивидуалне схизо-масе, као што је описано у Делезовом "Анти-Едипу".

Људи су постали пасивни посматрачи телевизора, научили су да боље и брже пребацују канале. Многи се уопште не заустављају, притискају дугмиће на даљинском, и више није важно шта приказују – глумце или вести. Гледалац постмодерне у начелу не схвата ништа од онога што се дешава, просто на њега оставља снажан утисак бујица сличица. ТВ-гледалац бива увучен у микропроцесе, постаје под-гледалац, "субспектатор" који не гледа програме или канале него поједине сегменте, секвенце програма. У том погледу идеалан филм је Родригезов "Деца шпијуни-2", изграђен тако да у њему нема никаквог смисла. Али, немогуће је одвратити пажњу од њега, зато што чим нашој свести досади да га гледа, сместа се појављује летећа свиња, и морамо да видимо куда то лети. Исто тако, чим нам летећа свиња досади, сместа се из џепа главног јунака помаља змајче. То Родригезово дело је беспрекорно. У начелу приближно исти учинак постиже човек који све време неуморно притиска дугмиће на даљинском. Једини канал који ради у другом ритму је "Култура", зато што тамо још има полаганих прича о композиторима, уметницима, ученицима, позориштима – то јест остатака модерне. И ако се он уклони из списка, онда се мирне душе могу притискати дугмићи на даљинском, не очекујући да ће наићи нешто што искаче из ритма у коме треба живети.

Парадокси слободе

---

[8] М. Хардт, А. Негри. Империя, М., 2004.

Дакле, долази постмодерна. Шта јој се може супротстављати? И може ли јој се рећи “не”? То је начелно питање.

Узгред, полазећи од исте либералне тезе о томе да је човек слободан, подразумева се да је увек способан да каже “не”, да то каже било чему. Управо у томе је садржано опасно обележје философије слободе, која под окриљем апсолутизовања слободе почиње да одузима слободу да се каже “не” самој слободи. Западни либерални модел каже: желите да нам се супротстављате? Молим лепо, имате право, али нећете ваљда машину за прање рубља натраг да “одмислите”? Машина за прање рубља представља апсолутан аргумент присталица прогреса, јер сви желе да је имају – и црнци, и Индијанци, и конзервативци, и православци. И комунисте су такође, по другачијој логици, говориле о нужности и неповратности смене формација. Говориле су да ће социјализам доћи после капитализма. Социјализам је дошао, премда код нас капитализма није ни било како ваља, било га је неко време, потаманио је поприличан број људи и нестао. Иста ствар је и са машином за прање рубља. Ако размислимо о метафизици машине за прање рубља, колико је скопчана са стварним вредностима философског система, можемо доћи до закључка како је, све у свему, људски живот без машине за прање рубља могућ и може бити сасвим срећан.

Међутим, за либерално друштво то је страшна ствар, малтене светогрђе. Све се може схватити, али живот без машине за прање рубља? То је већ прави ненаучни исказ: немогућ је живот без машине за прање рубља. Нема га. Живот и јесте машина за прање рубља. У томе се састоји дејство снаге либералног аргумента, који нам показује своју тоталитарну страну. У ослобођењу увек постоји елемент некакве принуде – то је парадокс слободе. Макар принуде да се мисли како је слобода – врховна вредност. Замислите само, један човек каже: “слобода је врховна вредност”. Други приговара: “ни случајно”. Онда први узвраћа: “Ти си против слободе? За слободу убијам”.

Либерализам је заснован на идеји да не може имати алтернативу. И у томе има нешто истине. Ако је логос кренуо путем слободе, ако се социјални логос уплео у пустоловину свеопштег ослобођења, где се онда десио први подстицај у том правцу? Не треба га тражити онда када је дошао Декарт, Ниче, или XX век, већ негде код пресократоваца. Хајдегер је ту околност видео у концепцији “физис” и сасвим белодано у Платоновом учењу о идејама. Али важно је друго – кретање логоса ка слободи нимало није случајно, па ипак му се може рећи “не”.

Конзервативизам као одбацивање логике историје

Па ипак постоји онтолошка могућност да се каже “не”. И од тога почиње конзервативизам.

Као прво, шта је конзервативизам? То је “не” изречено унаоколо постојећем. У име чега? У име нечега што је било пре. У име онога што се заправо и превазилазило током друштвено-политичке историје. То јест, конзервативизам је заузимање онтолошког, философског, друштвено-политичког, индивидуалног, моралног, верског, културног, научног становишта које одбацује онај ток ствари са којим се сада суочавамо, који смо идентификовали и описали раније.

Попричаћемо сада о конзервативизму и о томе, полазећи од које социјално-философске топике можемо порицати саму логику историје која доводи до модерне и постмодерне. Ми узимамо Ново доба са његовим линеарним вектором прогреса и са његовим постмодернистичким скретањем које нас одвлачи у лавиринте расипања индивидуалне стварности у ризоматском субјекту или пост-субјекту. Али, ту можемо укључити и ране стадијуме који су ту тенденцију учинили могућом и водећом. Конзервативизам гради своје становиште на супротстављању логици одвијања историјског тока. А као аргумент у том супротстављању служи феноменологија модерне и – у наше време – постмодерне, од чијег неприхватања конзервативизам полази. Али конзервативизам се као структура не своди на

оспоравање феномена. Негативно оцењена феноменологија овде није ништа више него предлог. Конзервативизам гради топику која пориче логику, рад и усмереност историјског времена.

Конзервативизам може да гради своју опозицију историјском времену на разне начине. Он има три фундаменталне могућности поступања са концептуалним трендом – модерна-постмодерна. И од тога почиње систематизација или структуризација конзервативизма. То је систематизација без давања предности било чему, зато што се ради о научном а не вредносном суду.

Фундаментални конзервативизам: традиционализам

Први прилаз представља такозвани традиционализам. Конзервативизам сасвим може бити традиционализам. У појединим политиколошким моделима традиционализам и конзервативизам се разликују, као на пример код Манхајма. Али ипак, стремљење да се остави све као што је било у традиционалном друштву, да се сачува то устројство, свакако представља конзервативизам.

Најлогичнији традиционализам – садржајно, философски, онтолошки и концептуално – јесте онај који не критикује различите стране модерне и постмодерне него одбацује фундаментални вектор историјског развоја – то јест, у суштини, опонира времену. Традиционализм – то је онај облик конзервативизма који тврди: нису лоши само они поједини фрагменти који изазивају нашу одбојност – у савременом свету, у садашњици лоше је све. "Лоша је идеја прогреса, лоша је идеја техничког развоја, лоша је Декартова философија субјекта и објекта, лоша је њутновска метафора часовничара, лоша је савремена позитивна наука и на њој изграђено образовање, педагогија". "Та епистема – расуђује конзервативац-традиционалиста даље – ништа не ваља. То је тоталитарна, лажна, негативна епистема с којом се треба борити". И даље, ако наставимо његову мисао: "свиђа ми се само оно што је било пре почетка модерне". Може се ићи још даље, и критиковати оне тенденције које су у самом традиционалном друштву омогућиле појаву модерне. Све до појаве идеје линеарног времена.

Такав традиционалистички конзервативизам сматран је непостојећим после пада монархија, одвајања цркве од државе, када су сви друштвено-политички, културни, историјски народи преузели штафету модерне. У Русији су га уништили ратоборни безбожници. С извесне тачке гледишта то је заиста тако. О њему је малтене престало да се прича пошто је сматран потпуно искорењеним, социјалних скупина које стоје на том становишту готово да нема више, и убрзо је нестао чак и из појединих политиколошких реконструкција (код Манхајма). Стога га не видимо, не почињемо од њега. А штета. Ако желимо да пропратимо генеалогију конзервативизма и изградимо целовиту топику конзервативних становишта, морамо да првенствено проучимо управо такав прилаз. У традиционализму имамо пуновредан и најцеловитији комплекс конзервативног односа према историји, друштву, свету.

У XX веку, када за такав конзервативизам, рекло би се, уопште није преостала никаква социјална платформа, изненада се појављује читава плејада мислилаца, философа који, мртви хладни, почињу да бране то традиционалистичко становиште – и то с радикалношћу, доследношћу и истрајношћу незамисливим у XIX или XVIII веку. То су Рене Генон, Јулиус Евола, Титус Буркхарт, Леополд Циглер и сви они које зову "традиционалистима" у ужем смислу речи. Значајно је што у XIX веку, када је још било монархија и цркава, када је Папа римски још увек нешто одлучивао, није било људи толико радикалних погледа. Традиционалисти су изнели програм фундаменталног конзервативизма када су ствари са Традицијом стајале сасвим лоше. Према томе, фундаментални конзервативизам узмогао је да се уобличи у философски, политички и идеолошки модел када је модерна већ готово освојила све позиције, а не док је освајала и док су се са њом живо бориле одређене политичке и социјалне снаге.

Низ политиколога покушао је да у XX веку поистовети или повеже појаву фундаменталнног конзервативизма са фашизмом. Извесни Луј Пауел и Жак Бержије, писци књиге "Јутро магова"[9], написали су: "фашизам је генонизам плус тенковске дивизије". Наравно да то уопште није тако. Говорили смо о томе да је фашизам пре философија модерне, у знатној мери контаминирана елементима традиционалног друштва, али она не иступа ни против модерне, ни против времена. Штавише, и Генон и Евола оштро су критиковали фашизам.

Генон и Евола дали су у својим радовима исцрпан опис фундаменталног конзервативног становишта. Описали су традиционално друштво као ванвременски идеал, а савремени свет (модерну) и његова основна начела – као производ декаденције, деградације, изрођавања, мешања касти, распадања хијерархије, переноса пажње са духовног на материјално, са небеског на земаљско, са вечног на пролазно итд. Становишта традиционалиста одликује беспрекорна складност и свеобухватност. Њихове теорије могу да послуже као узор конзервативне парадигме у њеном чистом виду.

Наравно, неке њихове процене и предвиђања били су погрешни. Посебно што су обојица предвиђала победу "четврте касте", то јест пролетаријата (СССР) над "трећом кастом" (капиталистички табор), што се показало погрешним. Иступали су против комунизма, не схватајући докраја колико много у њему има традиционалних елемената. Неке њихове процене потребно је исправити. На једном конгресу у Риму, посвећеном 20-годишњици Еволине смрти, одржао сам предавање "Evola – visto da sinistra" ("Евола – поглед слева"), у коме сам предлагао да Еволу разматрамо – а он је себе сматрао десничаром, чак крајњим десничаром – са левичарског становишта.

Фундаментални конзервативци у наше време

У нашем друштву такође постоји фундаментални конзервативизам. Као прво, исти онај исламски пројекат – то је фундаментални конзервативизам. Ако га одвојимо од негативне рекламе и погледамо како би теоретски требало да осећају и мисле муслимани који воде борбу против савременог света, видећемо да они стоје на типичним становиштима фундаменталних конзервативаца. Они морају да верују дословно свакој речи "Корана", игноришући све коментаре од стране пропагатора толерантности који осуђују њихове погледе, налазећи их окрутним и застарелим. Ако се фундаменталиста суочи са таквим коментатором на телевизији, долази до простог закључка: телевизор скупа са тим коментатором треба избацити.

Таквих праваца има и у Америци – међу фундаменталистичким протестантским скупинама. И, ма колико то чудно изгледало, приближно истих погледа држи се и значајан постотак бирачког тела Републиканске странке САД. А ТВ-емисије са тим протестантским фундаменталистима који са протестантског становишта критикују у модерни и постмодерни све што год могу, не остављајући од ње камен на камену, у САД гледају милиони ТВ-гледалаца. Постоји огроман број ТВ-проповедника, попут Џерија Фалвела (старијег), који у суштини критикују савремени свет у свим његовим основима и све догађаје тумаче са становишта протестантске верзије хришћанства.

Таквих људи има и у православној, и у католичкој средини. Они одбацују модерну структурно и потпуно, сматрајући верске прописе сасвим актуелним, а садашњицу и њене вредности – изразом царства антихриста, у коме ничег доброг по дефиницији не може бити. Те тенденције развијене су међу руским староверцима. Све досад на Уралу постоји "Параклитово сагласје" које се одриче електричних сијалица. Сијалице су "Луциферово светло", стога они користе само луч и свеће.

Понекад то већ допире до врло дубоког проницања у суштину ствари. Један

---

[9] Повель Луи. Жак Бержье. Утро Магов. – М., Самотека, 2008.

староверски писац тврди да "онај ко ће кафу пити, на њега ће каф лукави напасти, а онај ко ће чај пити, од Бога ће се очајити". Други тврде да се ни у ком случају не сме јести хељдина каша, зато што је "грешна". "Гречневая"*, "грешневаја" – значи "грешна".

Кафа је била строго забрањена. То можда звучи глупо, али за кога глупо? За рационалне савремене људе. Заиста, "каф лукави" – то је глупо. Али замислите само, у свету фундаменталних конзервативаца за појаву попут "кафа лукавог" сасвим ће се наћи место. Некакав тамо староверски конгрес може бити посвећен "кафу лукавом". На њему ће одређивати којој класи злодуха он припада. Јер било је и "сабора о панталонама". Када је скупина староверске омладине негде у XVIII веку увела у моду ношење карираних панталона, федосејевци су одржали у Кимрима сабор, понекад називан "сабором о панталонама", где је разматрано треба ли изопштити оне који носе кариране панталоне, зато што се тада чинило да хришћанину не пристоји ношење карираних панталона. Део учесника сабора сматрао је да их треба изопштити, а други – да не треба. И те расправе у ствари и нису толико несувисле. Нама староверци изгледају "заостало", али они нису толико заостали. Они су другачији, делују у оквиру другачије топике. Они одбацују време као прогрес. За њих је време – регрес, а људи садашњице – жртве опседнутости ђаволом.

Овде можемо навести идеје Клода Леви-Строса[10]. Он доказује да не постоји никаква "пралогика" о којој су говорили Леви-Брил и научници-еволуционисти који су проучавали "примитивце", и да су урођеничко друштво или структура индијанских митова подједнако сложени по својим рационалним везама, таксономији набрајаних и упоређиваних предмета и појава, подједнако драматични као и културни облици познати савременим Европљанима. Они су просто другачији. Ту немамо посла са "предлогосом" већ са другим логосом, где систем односа, танчина, разликовања, диверзификација и изградње модела ради у другом систему хипотеза, али је по својој сложености и главном параметру структуре (отуд и структурализам) сасвим упоредив са схватањем, мишљењем и социјалним моделима социјализације и адаптације код развијених народа.

У фундаменталном конзервативизму одрицање од модерне има сасвим рационалан и систематизован облик. Ако заузмемо то становиште, видимо да се све сасвим слаже, све је логично, рационално, али је то други логос. То је логос у чијем простору "каф лукави", сабор о панталонама, "Параклитово сагласје" које живи уз луч – све оно што изазива презрив осмех савременог човека, не изазива никакав осмех. То је потпуно другачији режим постојања.

Конзервативизам статуса кво – либерални конзервативизам

Постоји друга врста конзервативизма, коју смо назвали конзервативизмом статуса кво или либералним конзервативизмом. Он је либералан зато што говори "да" оном главном тренду који се спроводи у модерни. Али на свакој етапи тог оствариваног тренда он се труди да успори: "дедер то спорије, не мора баш сада, хајде да одложимо".

Либерални конзервативац расуђује отприлике овако: добро је што постоји слободна индивидуа, али зато слободна постиндивидуа – то је већ претерано. Или питање "краја историје". Фукујама је у прво време сматрао да је политика нестала и само што није потпуно замењена "глобалним тржиштем" у коме ће нестати нације, државе, етноси, културе и религије. Али је потом одлучио да би требало успорити и постмодерну увести сталоженије, без револуција, зато што се у револуцијама може појавити нешто непожељно што може да осујети план "краја историје". И тада је Фукујама почео да пише како је засад потребно привремено јачати националне државе – то је већ либерални конзервативизам.

Либерални конзервативци не воле левицу. Десничаре попут Еволе и Генона такође, али њих просто не примећују. Али чим спазе левицу, сместа се укоче вребајући.

---

* Хељдина каша – рус. гречневая каша, изговара се „грешневаја" (прим. прев.).

10 Леви-Стросс К. Структурная антропология. – М., 1983.

Либерални конзервативизам одликују следећа квалитативна структурна обележја – сагласност са заједничким трендом модерне, али неслагање са њеним најавангарднијим испољавањима која се чине сувише опасним и сувише штетним. На пример, енглески философ Едмунд Берк испрва је био наклоњен Просветитељству, али му је после Француске револуције окренуо леђа и развио либерално-конзервативну теорију са фронталном критиком револуције и левице. Отуд либерално-конзервативни програм: одбрана слободе, права, човекова независност, прогрес и једнакост, али другим средствима – еволуцијом а не револуцијом. Да се не би, не дај Боже, из неког подрума испустиле оне успаване енергије које су се у јакобинству излиле у терор, потом у антитерор и тако даље.

Либерални конзервативизам, према томе, начелно не иступа против оних тенденција које чине суштину модерне и чак постмодерне, премда ће либерални конзервативци суочени са постмодерном притискати кочницу кудикамо чешће него пре. То јест, овде чак могу да у неком тренутку викну: стој! Видећи шта доноси постмодерна, загледајући се у Делезов ризом, они се очигледно нелагодно осећају. Сем тога, боје се да убрзана демонтажа модерне, која се одвија у постмодерни, може ослободити премодерну. А о томе они отворено пишу.

На пример, либерал Хабермас[11], некадашњи левичар, каже да ако "сада не сачувамо строги дух Просветитељства, верност идеалима слободног субјекта, моралног ослобођења, не задржимо човечанство на том рубу, слетећемо не просто у хаос него се вратити у сенку традиције, а модерна је заправо представљала смисао борбе са њом". То јест он се прибојава да ће доћи фундаментални конзервативци.

Бин Ладен као знак

Бин Ладенова појава, независно од тога да ли он стварно постоји или су га измислили у Холивуду, има фундаменталан философски значај. То је карикирано уобличена перспектива преласка у оквиру постмодерне на премодерну. То је злослутно упозорење како премодерна (традиција) као вера у оне вредности које су набацане на гомилу и одвезене на сметлиште још на самом почетку модерне, може устати и испливати. Бин Ладенов лик, његови гестови, његова појава на нашим екранима и у модним часописима – то је философски знак. То је знак упозорења човечанству од стране либералних конзервативаца.

Симулакрум Че Геваре

Либерални конзервативци по правилу не врше ону анализу саодноса између либерализма и комунизма коју смо ми извршили, те се и даље боје комунизма. Већ је било речи о томе да догађаји из 1991. године – крај СССР-а – као ретко који имају колосалан философски и историјски значај. Таквих догађаја у историји има само неколико, зато што је 1991. године либерализам доказао своје искључиво право на ортодоксно наслеђе парадигме Новог доба. А испоставило се да све остале верзије – и што је најважније, комунизам – представљају одступања на путу модерне, огранке који воде ка другачијем циљу. Комунисте су мислиле да иду путевима модерне према прогресу, али се испоставило да су ишле ка неком другачијем циљу, смештеном у другачијем концептуалном простору. Али неки либерали и данас сматрају да су "комунисте само привремено препустиле своје позиције", и могу да се врате.

Екстраполирајући лажне страхове, савремени антикомунизам, вероватно у још већој мери од савременог антифашизма, проузрокује химере, утваре, симулакруме. Комунизма нема (као што одавно нема ни фашизма) – уместо тога остала је карикирана воштана фигура, нешкодљиви Че Гевара који рекламира мобилне телефоне или украшава мајице доконих и комотних ситнобуржоаских младића и девојака. У епохи модерне Че Гевара је непријатељ

[11] Хабермас Ю. Модерн незавершенный проект // Вопросы философии. 1992 № 4.

капитализма. У епохи Постмодерне – он на дивовским билбордима рекламира мобилну везу. Ето у ком виду комунизам може да се врати – као симулакрум. Смисао тог рекламног геста је у постмодернистичком исмевању претензија комунизма на алтернативни логос у оквиру модерне.

Па ипак је либералном конзервативизму такво подсмевање по правилу страно и он није склон шали ни са "црвенима", ни са "смеђима". Разлог је у томе што се либерални конзервативизам прибојава релативизовања логоса у постмодерни, будући да није уверен како је непријатељ докраја уништен. Привиђа му се да се оборени леш још увек мрда, и стога не саветује да му се приближавају, ругају, поигравају.

Конзервативна Револуција

Постоји још и трећи конзервативизам. Он је са философског становишта најзанимљивији. То је породица конзервативних идеологија, које се уобичајено зову Конзервативна Револуција (КР). То сазвежђе идеологија и политичких философија дијалектички разматра проблем саодноса конзервативизма и модерне.

Један од теоретичара Конзервативне Револуције био је Артур Мелер ван ден Брук, чија књига је недавно преведена на руски језик[12]. Том правцу припадали су мислиоци као што су Мартин Хајдегер, браћа Ернст и Фридрих Јунгер, Карл Шмит, Освалд Шпенглер, Вернер Зомбарт, Отмар Шпан, Фридрих Хилшер, Ернст Никиш и читава плејада углавном немачких писаца које понекад зову "дисидентима националсоцијализма", зато што је већина њих у неким етапама подржала националсоцијализм, али су се убрзо обрели у унутрашњој емиграцији, неки чак и у затвору. Многи од њих учествовали су у антифашистичкој илегали, помагали Јеврејима да се спасу. Посебно је Фридрих Хилшер, највећи конзервативни револуционар и присталица немачког националног препорода, помагао познатом јеврејском философу Мартину Буберу да се скрива од нациста.

Конзервативци морају стати на чело револуције

Општа парадигма конзервативно-револуционарног светоназора може се описати на следећи начин. У свету постоји објективан процес деградације. То није просто стремљење "злих сила" да пакосте, то су силе судбине, силе коби које воде човечанство путем изрођавања. Врхунац изрођавања са становишта конзервативних револуционара представља модерна. Засад се све поклапа са традиционалистима. Али за разлику од њих, конзервативни револуционари почињу да се питају: а зашто је тако испало да се вера у Бога који је створио свет, у Божју промисао, у сакрално, у мит, у одређеном тренутку претвара у сопствену супротност, зашто она слаби и зашто побеђују непријатељи Бога? А даље се у њима јавља сумња: можда је оно изванредно златно доба, које фундаментални конзервативци бране, већ носило у себи некакав ген даљег изобличавања? Можда није баш све било тако добро и у религији? Можда су они верски, сакрални, свети облици традиционалног друштва, које још можемо разазнати пре наступања модерне, већ у себи самима носили одређени елемент труљења? И онда конзервативни револуционари говоре конзервативним фундаменталистима: "Ви предлажете повратак у стање када су се у човеку испољили тек први симптоми болести, када само што је започело прво кашљуцање, а данас је тај човек већ на самрти, а ви констатујете како му је пре било добро. Ви поредите човека који кашље и човека који умире, док ми хоћемо да докучимо одакле је стигла зараза, зашто је почео да кашље? И чињеница да он, кашљући, не умире него иде на посао, не убеђује нас да је здрав и читав. Мора да се тај вирус и раније негде гнездио...". "Ми верујемо – настављају конзервативни револуционари – да је у самом извору, у самом Божанству, у самом Праузроку садржана намера да се та

12 Мюллер ван ден Брук А. Миф о вечной империи и Третий рейх. – М.: Вече, 2009.

есхатолошка драма организује”. У таквом виђењу модерна стиче парадоксално обележје. То није просто болест данас (у порицаној садашњици), то је откривање у данашњем свету онога што га је припремило у свету јучерашњем (толико драгом традиционалистима). Модерна тиме неће постати боља, док традиција губи своју једнозначну позитивност.

Једна од главних формула Артура Мелера ван ден Брука гласи: “пре су конзервативци покушавали да зауставе револуцију, али ми морамо да јој станемо на чело”. То значи да после солидарисања, делимично и из прагматичних побуда, са деструктивним тенденцијама модерне, треба открити и препознати онај бацил који је првобитно побудио тенденције ка даљем пропадању, то јест ка модерни. Конзервативни револуционари желе не само да успоре време (попут либералних конзервативаца) или да се врате у прошлост (попут традиционалиста) него да ишчупају из структуре света корен зла, укину време као деструктивно својство стварности, остваривши неку тајну, упоредну, неочигледну замисао самог Божанства.

Dasein и Ge-Stell

Хајдегеровска историја философије изграђена је на сличном моделу. Дазајн (Dasein) као коначан и локализован битак човека кренуо је у освит философије путем постављања питања о битку, то јест о себи самом и окружењу. Једну од првих концепција које изражавају такву упитаност представља појам “физис”, који изједначава битак са природом и схвата га као низ “изданака”. Другу концепцију представља аграрна метафора “логоса” – појма образованог од глагола “легеин” – тј. “жњети” – која је касније стекла значење “мислити”, “читати”, “говорити”. Пар физис-логос је по Хајдегеру, дајући његову одредницу, битак укључивао у преуске оквире. Ти оквири још више су сужени у Платоновом учењу о идејама. Надаље је европско мишљење само појачавало отуђивање од битка кроз нарастајући рационализам – чак до заборава мисли о битку уопште. Тај заборав претворио се на размеђу XIX и XX века у нихилизам. Општи термин који описује суштину растуће превласти технике у хајдегеровској философији представља “Ge-stell”, то јест “по-став” – стална поставка нових отуђујућих и нихилистичких модела.

Али за Хајдегера Ge-Stell није случајност, већ собом изражава то да наличје битка представља ништа, као његова унутрашња димензија. У изворном Дазајну битак и ништа морају саприсуствовати. Али ако човек ставља нагласак на битку као на “свеопштем” (koinon), то јест само на оном што постоји (идеја “физис”), тада испушта из вида ништа, које га подсећа на себе, доводећи философију до нихилизма – кроз Ge-Stell. Према томе, савремени нихилизам није просто зло већ порука битка упућена Дазајну, али пренета на тако сложен начин. Стога конзервативни револуционари имају задатак не просто да изађу на крај са ништа и са нихилизмом модерне, него да распетљају клупко историје философије и одгонетну поруку садржану у Ge-Stell. Дакле, нихилизам модерне није просто зло (као за традиционалисте) већ и знак који указује на дубинске структуре битка и у њима садржане парадоксе.

Нимало ведар крај спектакла

Конзервативни револуционари толико мрзе садашњицу да се не задовољавају само тиме да јој супротставе прошлост. Они говоре: “садашњица је одвратна, али треба је проживети, довести, догурати до самог краја”.

Либерална постмодерна претпоставља “бесконачан крај”. “Крај историје” код Фукујаме није просто нестанак – после краја историје и даље се обављају економске трансакције, раде тржишта, зовно светлуцају хотели, барови и дискотеке, послују берзе, исплаћују се дивиденде на хартије од вредности, светле екрани рачунара и телевизора, издају се хартије од вредности. Историје нема, а тржишта и телевизора има.

Код конзервативних револуционара све је другачије. Они рачунају да ће се на крају

историје појавити с наличја Дазајна, из магловитог "оностраног" простора и претворити постмодернистичку игру у неигру. Спектакл ("друштво спектакла" Гија Дебора) завршиће се нечим врло непријатним за гледаоце и глумце. Својевремено је по истој логици деловала скупина надреалиста-дадаиста Артур Краван, Жак Риго, Жилијен Торма и Жак Ваш, који су опевали самоубиство. Али критичари су то сматрали испразним разметањем. У једном тренутку они су јавно извршили самоубиство, доказавши да су уметност и надреализам за њих толико озбиљна ствар да за њу дају живот. Ту се можемо сетити Кирилова из "Злих духова" Достојевског, за кога је самоубиство постало израз потпуне слободе која је започела после "смрти Бога".

У Русији су се недавно одиграли ништа мање страшни догађаји. На пример, "Норд-Ост". Мастан неуредан комичар Саша Цекало режира представу којој присуствује отмена московска публика. Ту се појављују чеченски терористи, и људи испрва мисле да је то део представе. Тек потом ужаснуто схватају да нешто није у реду с оним што се на позорници збива и даље почиње кошмарна, стварна трагедија.

Нешто слично замишљају конзервативни револуционари: нека лакрдијање постмодерне иде својим током, премда ће подлокати одређене парадигме, его, суперего, логос, нека дођу до изражаја ризом, шизоидне масе и поцепана свест, нека ништа увуче у себе сву садржину света, управо тада ће се отворити тајна врата да древни, вечни, онтолошки архетипи избију на површину и на страшан начин сврше с игром.

Левичарски конзервативизам (социјални конзервативизам)

Постоји још један правац – такозвани левичарски конзервативизам или социјални конзервативизам. Типичан представник социјалног конзервативизма је Жорж Сорел (вид. његов рад "Размишљања о насиљу"[13]). Он је био левичар, али је у одређеном тренутку показао да се левица и десница (монархисте и комунисте) боре против заједничког непријатеља – буржоазије.

Левичарски конзервативизам близак је руском национал-бољшевизму Николаја Устрјалова, који је под чисто левом марксистичком идеологијом пронашао руске националне митове. То је још разумљивије изнето у Штрасеровом левом националсоцијализму и у Никишовом немачком национал-бољшевизму. Такав левичарски конзервативизам може се убројати у породицу Конзервативне Револуције, а може се издвојити у посебан правац.

Занимљиво је да је странка "Јединствена Русија" прихватила социјални конзервативизам као саставницу своје идеологије. Тај правац сада развија Андреј Исајев. На другом полу у "Јединственој Русији" налази се Плигинов либерал-конзервативизам.

Евроазијство као епистема

Евроазијство је и политичка философија, и епистема. Оно спада у класу конзервативних идеологија и има црте како фундаменталног конзервативизма (традиционализма) тако и Конзервативне Револуције (укључујући социјални конзервативизам левичарских евроазијаца). Једино што је у конзервативизму за евроазијце неприхватљиво – то је либерал-конзервативизам.

Евроазијство, свесно претензија западног логоса на универзалност, одбија да призна ту универзалност као неминовност. У томе је особеност евроазијства. Оно Западну културу сматра локалним и привременим феноменом, и заговара умноженост култура и цивилизација које сапостоје у разним тренуцима циклуса. Модерна је за евроазијце појава својствена само Западу, док друге културе треба да раскринкају те претензије на универзалност западне цивилизације и изграде своја друштва на унутрашњим вредностима. Никакав јединствени

---

[13] Сорель Жорж "Размышления о насилии". – М.: 1906.

историјски ток не постоји, сваки народ има свој историјски модел који се креће у различитом ритму и каткад у разним правцима.

Евроазијство је у суштини гносеолошки плурализам. Унитарној епистеми модерне – укључујући науку, политику, културу, антропологију – супротстављена је умноженост епистема изграђених на начелима сваке од постојећих цивилизација – евроазијска епистема за руску цивилизацију, кинеска – за кинеску, исламска – за исламску, индијска – за индијску итд. И само на основу тих епистема, очишћених од западне обавезности, треба да се граде даљи политичко-социјални, културни и економски пројекти.

Ми у томе видимо особени облик конзервативизма који се од других блиских конзервативних верзија (изузев либерал-конзервативизма) разликује по томе што се алтернатива модерни не узима из прошлости или јединственог револуционарно-конзервативног преврата него из друштава која историјски сапостоје са западном цивилизацијом, али су земљописно и културно различита од ње. У томе се евроазијци делимично приближавају традиционализму Генона који је такође сматрао како “садашњица” представља “западни” појам, док су на Истоку сачувани облици традиционалног друштва. Није случајно што се евроазијац Николај Николајевич Алексејев први међу руским писцима позвао на Генонову књигу “Исток и Запад”.

Неоевроазијство

Неоевроазијство, које се појавило у Русији крајем 80-их година XX века, сасвим је преузело основне тачке епистеме ранијих евроазијаца, али их је допунило обраћањем традиционализму, геополитици, структурализму, Хајдегеровој фундаменталној онтологији, социологији, антропологији, а такође обавило огроман посао на усклађивању основних поставки евроазијства с реалијама друге половине XX и почетка XXI века – узимајући у обзир нова научна истраживања. Данас се евроазијски часописи издају у Италији, Француској и Турској.

Неоевроазијство је засновано на философској анализи тезе о модерни и постмодерни. Отуђеност од западне културе омогућава да се успостави одстојање, захваљујући коме се може обухватити погледом читава модерна и рећи свему томе фундаментално “не”.

У XX веку су модерна и западна цивилизација систематски подвргаване таквој критици. Ту су и Шпенглер, Тојнби, и поготово структуралисти – у првом реду Леви-Строс, творац структуралне антропологије. Та структурална антропологија заснована је на начелној међусобној једнакости разних култура од примитивних па до најразвијенијих, што лишава западноевропску културу било какве надмоћности над “најдивљијим” и “најпримитивнијим” племеном без писмености. Овде треба подсетити да су евроазијци Роман Јакобсон[14] и Николај Трубецки[15], оснивачи фонологије и најистакнутији представници структуралне лингвистике, били учитељи Леви-Строса и пренели му умећа структуралне анализе, што он сам радо признаје. Према томе, може се пропратити интелектуални низ – евроазијство-структурализм-неоевроазијство. Неоевроазијство у том смислу постаје обнављање широког опсега идеја, прозрења, интуиција, које су зацртали први евроазијци и у који су органски ушли исходи научне делатности школа и писаца (већином конзервативног опредељења), упоредно развијаних током читавог XX века.

Поглавље 6. Конзервативизам као пројекат и епистема

Неадекватност раширених представа о конзервативизму

---

14 Якобсон Р. О. Роль лингвистических показаний в сравнительной мифологии. – VII.

15 Трубецкой Н. С. Наследие Чингисхана. – М., 2000.

Једна од најтипичнијих заблуда у погледу појма “конзервативизам” састоји се у упрошћеној представи како су конзервативци – они који “желе да сачувају прошлост, оставе (или учине) све као што је било”. У ствари, у политичком смислу конзервативизам није очување прошлости, па чак ни обраћање традицији. Конзервативизам је философски прилаз који на врло особен начин тумачи време. Он не одабире просто неки сектор времена (прошлост) као приоритет него оперише са посебном представом о времену, која нипошто није банална и захтева помније претресање.

Философија историје и дијахронизам

У култури Модерне навикли смо да оперишемо са дијахроним прилазом историји, који је за нас постао нешто се подразумева. Тај прилаз издваја три временске категорије, распоређене у строгом и неповратном редоследу – прошлост, садашњост (“пролазност”) и долазеће. Обратите пажњу, “прошлост” – то је оно што је “прошло”. Садашњост је оно што “стоји”*. А будућност је оно што предстоји, долази. Сви корени појмова – прошлост, садашњост, будућност – нису везани за значење битка него за значење кретања (или његовог тренутка – “стајања”, “заустављања”). Управо у томе и јесте особеност историцизма и философије историје. Тај модел схватања света кроз кретање, развој уврежио се у западној култури у Ново доба скупа са концепцијом прогреса. Такво једносмерно време већ садржи у себи идеју про-греса, то јест, дословно, “кретања напред”.

Управо потпуно и свеопште увођење такве дијахроне парадигме каткад приморава саме конзервативце да се приликом излагања својих философских и политичких становишта обраћају прошлости као нормативу. Самим тим конзервативац као да пристаје на линеарно време, признаје саму чињеницу прогреса, само што о његовој садржини извлачи алтернативан, негативан закључак. Испада да је конзервативац који тако поступа по дефиницији назадан, то јест онај који “иде уназад”. А то је погрешно, зато што конзервативца уопште не занима оно што је прошло, што је у прошлости, поготово како ту “прошлост” схватају људи Модерне.

Конзервативац и трајно

Заправо, уместо временске дијахроне топике – прошлост, садашњост и будућност – конзервативци оперишу са сасвим другачијим, синхроним а не дијахроним моделом. Конзервативац не чува нити брани прошлост већ оно трајно, непроменљиво, оно што у суштини увек остаје истоветно себи самом. Философ Ален де Беноа, одређујући конзервативизам, сасвим тачно каже да “корени нису оно што је било некад него оно што расте увек”, нешто живо.

Чим утврдимо како се конзервативизам не бори за прошлост већ за трајно, за фундаменталне константе друштва, човека, духа, моћи ћемо да сасвим основано схватимо поглед конзервативца на сва три временска модалитета – прошлост, садашњост и будућност. Прошлост није вредна сама по себи него само по томе што у њој има нечега трајног. Због истог је вредна и садашњост и будућност.

У руској историји постоји читаво мноштво раздобља различитих по садржају и знаку – и сва су она у прошлости. У прошлост спадају и феудална расцепканост, и монголска освајања, и доба Смутње, и раскол, и Петровске реформе, и бироновштина*, и Фебруарска револуција, и отопљавање у доба Хрушчова, као и перестројка, јељцинизам и штошта друго што је категорички неприхватљиво и ненормално за доследног руског конзервативца. Када конзервативац прелистава књигу руске историје, у њој види како златне тако и гнусне

* На руском: настоящее (садашњост), грядущее (долазеће, будућност) (прим. прев.).

* „Бироновштина“ крајње реакционаран режим власти у Русији 30-их година 19. века, током владавине царице Ане Јовановне, назван по презимену њеног фаворита Ернста Бирона (прим. прев.).

странице. Заједничко им је само то да су исписане крвљу.

Битак је примарнији од времена

Конзервативац настоји да схвати шта је у историјском току одређеног народа – у нашем случају руског – било трајно, непромењљиво, шта од тога постоји сада, и шта ће у складу с тим бити убудуће. Али главна идеја конзервативизма је у томе да он не размишља о прошлом већ о бившем, не о садашњем већ о оном што постоји сада, не о оном што ће доћи већ о оном што ће бити, што ће се збити.

Овде је сасвим умесно навести философски модел Хајдегера, у чијем средишту стоји питање битка. Док за "прогресисту" и следбеника философије историје битак представља функцију од развоја (историје, времена), дотле за конзервативца (а сам Хајдегер био је прави конзервативац, штавише, конзервативни револуционар) време (историја, дуготрајност, Zeit) представља функцију од битка. Битак је примаран, време секундарно.

То јако много значи. У томе је тајна конзервативизма. Оно што припада битку, превазилази време и не зависи од времена. Стога оно што је изистински било, обавезно постоји и сада, и биће сутра. Штавише, оно што ће бити сутра обавезно је било јуче и постоји данас, зато што време није власно над битком. Напротив, битак је властан над временом и условљава његову структуру, његов ток, његов садржај. Управо то омогућава становишта конзервативца не само у односу на прошлост и садашњост него и у односу на будућност. На томе се заснива могућност постојања конзервативног пројекта.

Конзервативни пројекат и његова метафизика

Конзервативни пројекат – то је напипавање тачке усредсређења битка у будућности и усмеравање социјалних, културних и политичких енергија ка тој тачки. При том за конзервативца та тачка није условност или произвољна маштарија. Она је за њега потпуно стварна већ овде и сада. Конзервативац се не игра вероватноће, он зна шта ради, и зна шта ће бити.

Смисао конзервативног пројекта је у томе да је зајемчен самим битком, самом философијом (конзервативном философијом) која ставља битак изнад времена. Конзервативац не само да чека будућност, он је гради, он је остварује, он је доводи до присутности на основу своје појачане пажње према битку.

Та појачана пажња према битку може да се испољава у љубави према прошлости као према бившем. У том случају прошлост се схвата као оно што је присутно, крајње актуелно, што не само посредно дотиче стварност него чини њену суштину, чини је оним што јесте. У прошлости конзервативац види вечно, и само зато је она за њега норматив за садашњост и будућност. То је вечна прошлост која траје овде и сада. Она се скрива од површног погледа модернисте (још је Хераклит говорио како "природа воли да се скрива"), али се разоткрива ономе ко ослушкује тихи глас битка.

Међутим, конзервативац може бити и онај ко је сасвим равнодушан према прошлости, али настоји да ухвати битак у непосредном и актуелном егзистенцијалном искуству – најчешће кроз ужас и друге специјалне операције метафизике. Ако се битак отвори у садашњости, кроз феноменолошку присутност, појавиће се и у прошлости, зато што ће се прошлост – без било какве претходне намере – отворити као оно што је било, а то значи као оно актуелно.

И најзад, конзервативац може бити првенствено усредсређен на будућност, на сферу пројекта. Ни у том случају нимало се неће одрећи својих начела. Настојећи да у долазећем оствари будућност, он ће тамо успоставити – у случају успеха пројекта – битак у његовом ванвременском својству, то јест откриће суштину садашњице и добити кључ за онтолошко одгонетање прошлости.

Према томе, конзервативни пројекат може бити другостепена или првостепена брига

конзервативца, али је у сваком случају увек могућ, па чак и неминован, зато што пуновредно конзервативан прилаз свету и историји несумњиво садржи у себи онтолошку димензију долазећег, то јест представу о будућности.

Будућност и долазеће у хришћанској есхатологији

Конзервативци су често (премда не увек) верујући људи. То је логично, зато што немају основа да не верују религији која учи о вечности. Јер вечност – то је оно што у првом реду занима конзервативца. Немачки философ Артур Мелер ван ден Брук говорио је тим поводом: "на страни конзервативца је вечност".

Руски конзервативизам природно се заснива на Православљу. Област хришћанског учења која описује будућност (крај времена) назива се "есхатологија". У хришћанском учењу истовремено сапостоје и есхатолошки песимизам, и есхатолошки оптимизам. Православци знају да ће у будућности доћи (долази) антихрист, али такође знају да ће га победити Христос у свом славном и страшном Другом Доласку.

Та двојност важна је за саму структуру конзервативног пројекта. Он је обавезно двојак, драматичан, истовремено песимистичан и оптимистичан. Конзервативни пројекат види убудуће патње, узнемиреност, ужас, страх, недаће, пошасти. Па ипак, такође види тријумф, победу, спуштање на земљу Небеског Јерусалима, васељенско откривање вечности и укидање смрти. Конзервативац који заступа вечност има задатак да промени долазеће у корист будућности или да се на страни будућности сукоби са долазећим. Долази антихрист, али биће Други Долазак.

Конзервативни пројекат против технологија

Стварање конзервативног пројекта у савременом руском друштву, наравно, ни на који начин и ни под којим околностима не сме да се поиграва са технологијама, са експертским паковањима, са гламуром, са симулакрумима. Конзервативни пројекат не треба никог да заводи, мами, очарава. Он треба да открива истину. Он може да плаши, пошто треба да назива ствари својим именима, да приказује стање онако како јесте, да га адекватно описује.

Чим конзервативци узмогну да разјасне како не штите прошлост већ оно трајно, од тог тренутка започеће озбиљна разрада конзервативног пројекта. И поред свих својих вредности, сви пројекти конзервативног правца који тренутно постоје у Русији методолошки су, концептуално и философски мањкави, слаби и површни. У њима нема оног главног – у њима нема даха вечности. Они носе у себи исувише много од пролазности и конјунктурности оних појава с којима намеравају да се боре. Технологичан конзервативизам – то је очито симулакрум.

Та околност што власт не жури да делује у конзервативном правцу делимично се објашњава и тиме што савремени руски конзервативци, опонашајући либерални стил, покушавају да конзервативним идејама придају упадљиво и маркетиншко паковање, али то је у супротности са самом суштином конзервативизма, те према томе испада нешто наказно и одбојно. Власт која ионако никоме и ничему не верује (понекад се стиче осећај да она не верује чак ни самој себи) у таквом прилазу осећа баналне политичке, па чак и клановске интересе, покушај да се утиче или, што је још горе, уграби, те стога сместа одбацује те пројекте као нерелевантне. При том није важно то што власт пребацује разрађивачима недовољну технологичност. По том критеријуму конзервативизам ће увек заостајати за либерализмом, зато што је сам тај критеријум либералан. Конзервативизам може и мора да предњачи у другом – демонстрацији необориве истинитости вечности и усредсређеној вољи да се то на било који начин и по сваку цену докаже. Вечност по сваку цену.

Конзервативна епистема

Неспособност савремене Русије да срочи конзервативни пројекат није случајна околност. Код нас постоји фундаментални епистемолошки мањак услед совјетског утицаја и потоњег либералног таласа у друштвено-хуманистичким дисциплинама. И комунизам и либерализам заснивају се на првенству времена над битком, сматрају да је сва стварност у развоју. Комунисте имају нешто издалека налик на онтологију будућности, док је либерализам прагматичан, еклектичан и феноменолошки, занемарује битак и задовољава се пролазним и тренутним. Али у оба случаја научна матрица се гради на изричитом порицању вечности. А то нужно задире у читаво уређење хуманистичких наука, можда у првом реду укључујући образовање.

Према томе, епистемолошки мањак има структурно обележје. Не своди се на то да нам недостају конзервативни умови или адекватна истраживања. Недостаје нам епистема.

Пре сачињавања пуновредног конзервативног мишљења треба имати координатни систем, својеврсну нову наглашено конзервативну (идеолошки али не методолошки) социологију, којој предстоји да обави дивовски посао на широком преиспитивању научних друштвено-хуманистичких концепција. Само после таквог посла на стварању конзервативне епистеме може се говорити о појави конзервативног пројекта. Делегирање његове власти биће у том случају другостепено питање. Ако се конзервативизам оствари онтолошки, може се покренути питање његовог политичког уграђивања у власт. Али друштво у коме ће то постати могуће биће само по себи другачије. Које странке или личности ће га преузети, како ће га популарисати а тим пре спровести, мање је важно. Све док га нема, и док нема епистемолошких предуслова за њега, бесмислено је нагађати о томе. У том случају поново се срозавамо до симулакрумâ.

Хуманизам као оружје конзервативца

За разлику од напада на хуманизам својствених конзервативцима из прошлости, Хајдегер му се, на пример, без оклевања обраћао[16]. То је значајно. Конзервативизам, бранећи вечност, брани и вечност човека, човека као вечност, човека као структуру обдарену непромењивим обележјима и неотуђивим животом. Човек је конзервативан појам. Био је пре, постоји сада, и мора бити у будућности. Оно у чему се човек мења, другостепено је за конзервативца. У њему је начелно оно што остаје непромењиво.

У човеку су најпостојанија његова сањарења, маштања, жеље, дубинске душевне побуде. Човек је динамичан на површини свести, у дубини – у несвесном – он је статичан и живи изван времена. Сижеи снова се не мењају, мењају се омотачи. Авион, воз или ракета јесу израз сањарења о анђелима и чаробним коњима, којих је увек било.

Конзервативац мора бити на страни човека као нечега непромењивог, макар парадоксалног и противречног, али укорењеног у битку – и то другачије него што је у њему укорењено све остало. Хајдегер је ту разлику називао за његову философију фундаменталним термином “Dasein”. У хришћанству се ради о Новом Човеку, чија природа је обасјана вечном светлошћу Богооваплоћења, Васкрсења и Вазнесења.

Али конзервативац – за разлику од комуниста и либерала – није на страни “малог човека” (у сваком смислу), он се бори за “великог човека”, за “homo maximus”. Конзервативац свугде воли оно велико, и у човеку воли оно велико и узвишено.

Човек се у његовом “максимално хуманистичком” схватању замишља као посредник између Неба и Земље. Он настоји да у самом себи оваплоти супротности света – горње и доње, љубав и смрт, занос и патњу, живот и дух, пу□т и божанственост. Под стегом таквог човека иступа конзервативац.

Империја је велики човек

---

[16] Хайдеггер М., Время и бытие. М., Ad Marginem, 1993.

Као што је у антропологији философија конзервативизма оријентисана на максималне размере, тако и у друштву и у политици конзервативизам воли све што је велико, дивовско, бескрајно, бесконачно. Стога су конзервативци по правилу присталице Империје. Између Империје и "великог човека" (homo maximus) постоји непосредна хомологија. Империја – то је максимално друштво, максимално могућа свеобухватност државе. У Империји се такође оличава спајање Неба и Земље, спајање у јединство различитости које се, сачуване као такве, интегришу у општу стратешку матрицу. Империја – то је највиши облик човечности, највише њено испољавање. Ништа хуманије од Империје не постоји.

Империја – то је обзорје човека, обзорје друштва, коме оно тежи, идући путем интеграције и уопштавања. Империја оличава онтолошку целовитост, процват битка. То значи да је Империја увек света, сакрална. Није случајно у Византији и Русији настао дубински савез између Империје и Цркве. Отуд – симфонија власти, и оно обзорје религиозне вере везано за идеју Империје, Царства. За конзервативца Империја је највиша, сама по себи самодовољна, онтолошка вредност.

Трихотомија Империје

Конзервативни пројекат у најопштијим цртама мора бити заснован на трихотомији. Једна од двеју класичних антропологија у хришћанској традицији – поготово антропологија светог апостола Павла – јесте трихотомна, издваја у човеку дух, тело и душу. Та трихотомија у пуној мери је применљива и на структуру идеалне Империје. Она се применљиво на Империју излаже на следећи начин: простор, народ и религија.

Простор, земља, територија, зоне контроле и утицаја – то је телесни садржај Империје и одговара телу у човеку. Бескрајност и ширина руских простора представља видљив израз свеобухватности руског homo maximus. Империја је телесна, али њено тело је сакрално. Отуд и однос према завичају, према Домовини, према Отаџбини, према Држави.

Народ одговара души; он живи и креће се, воли и мрзи, пада и поново устаје, узлеће и пати. Он је двојак, каткад се претвара да је ништаван, али понекад открива ризницу свога битка. Он је живи, свети народ, народ душе. Религија спада у дух. Она показује вишње перспективе, обезбеђује додир са вечношћу, управља погледе ка Небу. И као што према хришћанству човек обавезно има тело, душу и дух, тако и Империја има простор, народ и религију.

Вредност рата

Конзервативци су ретко кад пацифисти. Опевати мир око нас и ратовати за њега постало је отрцана фраза. Истина, што више говоре о миру, тим се више крви пролива, тим више невиних страда. Конзервативац ни ту не треба да лаже, за њега је бољи рат од мира. Ниче се својевремено усудио да ускликне: "Волите рат више од мира, и кратак мир више од дугог!"[17].

Рат, πολεμοζ, по Хераклиту јесте "отац свих ствари". Човек увек ратује. То је биће ратујуће. У томе је његов онтолошки корен. Он ратује за истину, за љубав, за правду, за добро. Каткад га рат одводи предалеко, и он клоне. Али никада не одустаје и почиње опет. Колико човек живи, толико и ратује.

Ми, Руси, током читаве наше историје увек смо ратовали. Када нисмо ратовали, онда смо по правилу трулили. Заправо зашто треба да престанемо са ратовањем? Кад око нас живе непријатељи који насрћу на наш простор, на наш народ, на нашу религију? Кад не би насртали, била би то друга ствар, али они онда не би били људи…

---

[17] Ф. Ницше Так говорил Заратустра, М., Академический Проект, 2007.

Непрестани рат са грехом одвија се у човековом срцу. И најгори исход ту би представљао пацифизам – помирење врлине и греха; то не би било помирење нити компромис, већ победа греха. Црква Земаљска у православној традицији се назива Црквом Ратоборном. Тематика рата у корпусу конзервативне философије мора бити постављена транспарентно, спокојно, без злурадости и садизма, одговорно. Али ми морамо да знамо и појмимо себе као ратнике, ратујући народ, ратујућу земљу, ратујућу Цркву.

Тројна структура конзервативне епистеме

Ако размотримо горенаведену трихотомну структуру, открићемо у читавом опсегу научних дисциплина три осовинске дисциплине. Највиша од њих је богословље, зато што религија није само култ и обред него и најдубљи систем светоназора. То је наука о духу.

Богословље мора бити круна образовања, без њега ће сва конзервативна епистема бити непотпуна и висиће у ваздуху. Богословље је царска наука, наука над наукама, није просто једна од друштвено-хуманистичких него главна, док су све остале науке – пут ка богословљу.

На другом ступњу треба поставити етносоциологију. Код нас све донедавно у науци малтене уопште није спомињан ни народ, ни етнос. То не чуди: за комунисте је класа субјекат историје, за либерала – индивидуа. Ни ту ни тамо не преостаје место за народ и етнос. Етносоциологија је фундаментална наука Империје и конзервативног пројекта. Ако претходно не опишемо исправно наш народ и друге народе са којима смо повезани, просто нећемо бити меродавни да говоримо о конзервативизму. Етносоциологија није просто опис формалних етнолошких особености народа већ истраживање онога на чему се етнос заснива, поимање његове онтологије, његовог битка.

И најзад, трећа дисциплина је наука о простору – геополитика. Ту је све очигледно, зато што је геополитика по дефиницији – наука која проучава однос државе према простору. Заузимајући у хијерархији осовинских дисцпилина конзервативне епистеме последње место, она има огромну практичну вредност.

Према томе, богословље, етносоциологија и геополитика чине трихотомну структуру науке у конзервативном схватању. Предавање осталих друштвено-хуманистичких наука мора да се гради око тих трију оса, усаглашава са њима, ослања на њихове силнице. Као појединачан случај социологије или геополитике може се проучавати економија или јуриспруденција. Свакако да су оне важне, али не за конзервативца. Нека либерали и комунисте почињу од економије и игноришу све остало, таква је њихова философија. Конзервативци морају да поступају другачије, полазећи од своје философске смернице. Данас се налазимо под хипнозом, сматрајући да “економија – то је озбиљно”, док је богословље, обрнуто, “факултативно” (ако не и “ненаучно”). У ствари, све је сасвим обрнуто. Зналац вечности зна све. Зналац привремених материјалних закономерности протока новца, робе и услуга не зна чак ни оно што му се чини да зна.

Економија – то је секундарна изведеница од философије, и корени економских теорија леже управо у философији, а не у економији. Тако је оснивач буржоаске политичке економије Адам Смит био убеђен како просто развија неке философске поставке свог учитеља Џона Лока примењиво на област привреде. Марксизам – то је развој Хегелове философије са нагласком на економским закономерностима и особеној философији историје, описаној са становишта угњетених класа, у првом реду пролетаријата.

Увођење конзервативне епистеме нужан је услов за сачињавање пуновредног конзервативног пројекта. Та етапа не може се избећи.

Трећи део. Геополитички контекст XXI века: цивилизација и империја

Поглавље 7. Запад и његов изазов

Шта подразумевамо под “Западом”?

Термин “Запад” може се различито тумачити. Стога пре свега треба појаснити шта подразумевамо под њим и како тај појам еволуира у историји.

Сасвим је очигледно да “Запад” није чисто земљописни термин. Сферичност Земље чини такву одредницу просто некоректном – оно што је за једну тачку Запад, за другу је Исток. Али тај смисао нико појму “Запад” и не придаје. Премда ћемо, ако ближе погледамо, ту открити једну важну околност: концепција “Запад” прећутно за нулту тачку, одакле полазе координате дужине, узима управо Европу. И није случајно што према међународним конвенцијама нулти меридијан пролази кроз Гринвич. Већ у самом том поступку садржан је европоцентризам.

Премда су многе древне државе (Вавилон, Кина, Израел, Русија, Јапан, Иран, Египат итд.) себе сматрале “средиштем света”, “средишњим империјама”, “небеским”, “сунчевим царствима”, у међународној пракси средиште координата представља Европа, још уже – Западна Европа. Управо из ње уобичајено полази вектор према Истоку и вектор према Западу. Испада да чак и у уско земљописном смислу свет видимо с европоцентричног становишта, и оно што се уобичајено назива “Западом” истовремено представља центар, “средину”.

Европа и Модерна

У историјском смислу Европа је постала онај простор где је први пут дошло до преласка из традиционалног друштва у друштво Модерне. Уз то, тај прелазак извршен је захваљујући развоју за европску културу и европску цивилизацију самобитних тенденција. Развијајући у одређеном правцу начела садржана у грчкој философији и римском праву кроз особено тумачење хришћанског учења – испрва у католичко-схоластичком, а затим у протестантском кључу – Европа је дошла до стварања јединственог модела друштва међу осталим цивилизацијама и културама. То друштво је први пут

- било изграђено на секуларним (световним, атеистичким основама);
- прогласило идеју социјалног и техничког прогреса;
- створило основе савременог научног виђења света;
- развило и увело модел политичке демократије;
- истакло посебну важност капиталистичких (тржишних) односа;
- прешло с аграрне економије на индустријску.

Речју, управо Европа је постала простор савременог света.

Будући да су у границама саме Европе најавангарднију зону развоја парадигме Модерне представљале земље попут Енглеске, Холандије и Француске, које су западно од Средње (а тим пре Источне) Европе, појмови “Европа” и “Запад” постепено су постали синоними: оно “европско” у дословном смислу речи, различито од осталих култура, састојало се управо у преласку са традиционалног друштва на друштво Модерне, а то се, са своје стране, одвијало пре свега на европском Западу.

Према томе, термин “Запад” од XVII–XVIII века стиче јасан цивилизацијски смисао, постајући синоним “Модерне”, “модернизације”, “прогреса”, социјалног, индустријског, економског и технолошког развоја. Одсад се све што је укључивано у процесе модернизације, аутоматски убраја у Запад. Испоставило се да су “модернизација” и “вестернизација” синоними.

Идеја “прогреса” као образложење политике колонијализма и културног расизма

Истоветност “модернизације” и “вестернизације” заслужује извесна појашњења која ће нас довести до врло важних практичних закључака. Ствар је у томе да је развој невиђене цивилизације Новог доба, успостављање “Модерне” у Европи довело до особене културне

смернице која је обликовала самосвест испрва самих Европљана, а затим и свих оних који су доспели под њихов утицај. Та смерница иступа у виду искрене убеђености у то да пут развоја западне културе и поготово прелазак са традиционалног друштва на савремено није просто особеност само Европе и народа који је насељавају него универзалан закон развоја, обавезан за све остале земље и народе. Европљани, "људи Запада", први су прошли тај пресудан стадијум, али су сви остали кобно осуђени на то да иду истим тим путем, будући да је таква тобоже "објективна" логика светске историје, да то захтева "прогрес".

Јавља се идеја да Запад представља обавезан модел историјског развоја читавог човечанства, и светска историја – како у прошлости тако и у садашњости и будућности – замишља се у виду понављања оних етапа које је Запад у свом развоју већ прошао или пролази у овом тренутку, престижући све остале. Свугде где су се Европљани суочавали са "незападним" културама које су сачувале "традиционално друштво" и његово устројство, постављали су једнозначну дијагнозу – "варварство", "дивљаштво", "неразвијеност", "непостојање цивилизације", "заосталост". Тако је Запад постепено постао идеја, нормативни критеријум за процену народа и култура читавог света. Што су они удаљенији од Запада (у његовој најновијој историјској фази), тим су сматрани "мањкавијим" и "мање вредним".

Архаични корени западне искључивости

Занимљиво је проучити порекло те универзалистичке смернице која етапе развоја Европе поистовећује с општеобавезном логиком светске историје.

Најдубљи и најархаичнији корени могу се наћи у културама древних племена. Архаичним друштвима је својствено да поистовећују појам "човек" са појмом "онај који припада племену", "етносу", што каткад доводи до одрицања иноплеменицима статуса "човека" или додељивања очито најнижег хијерархијског степена. Заробљеници из других племена или поробљени народи постајали су по истој логици класа робова, изван граница људског социјума, лишена свих права и повластица. Тај модел – саплеменици=људи, иноплеменици=нељуди – лежи у основу социјалних, правних и политичких установа прошлости, што је подробно истраживао Хегел (и нарочито хегелијанац Александар Кожев), разматрајући пар појава Господар–Роб. Господар је био све, Роб – ништа. Господару је припадао статус човека као повластица. Роб се изједначавао – чак правно – са стоком или предметима производње.

Тај модел превласти показао се кудикамо постојанијим него што се може помислити, и преместио се у измењеном облику у Ново доба. Тако је настао комплекс идеја који је парадоксално спајао демократију и слободу унутар самих европских друштава с оштрим расистичким смерницама и бестидним колонијализмом у односу на друге – "мање развијене" – народе.

Значајно је што се установа ропства, и то на расним основима, после више него десетовековног прекида, обнавља у западним друштвима – у првом реду у САД, али и у земљама Латинске Америке – управо у Ново доба, током епохе ширења демократских и либералних идеја. Уз то теорија "прогреса" служи, ма колико то чудно изгледало, као оправдање за нељудску експлоатацију староседелаца – Индијанаца и афричких робова – од стране Европљана и белих Американаца.

Стиче се утисак да се, упоредо са развојем цивилизације Новог доба у Европи, модел Господар–Роб преноси из саме Европе на сав остали свет у облику колонијалне политике.

Империја и њен утицај на савремени Запад

Други важан извор исте појаве представљала је идеја Империје, које су се Европљани изричито одрекли у освит Новог доба, али која је продрла у несвесно западног човека. Империја – како Римска тако потом и хришћанска (Византијска на Истоку и Света Римска империја германске нације на Западу) – замишљана је као Васељена унутар које живе људи

(грађани), а изван њених граница – “подљуди”, “варвари”, “јеретици”, “иноверци” или чак бајословна бића: људождери, чудовишта, вампири, разноразни “Гог и Магог” итд. Ту се племенска подела на своје (људи) и туђине (нељуди) преноси на виши и апстрактнији ступањ – грађане империје (учеснике Васељене) и неграђане (житеље глобалне периферије)[18].

Тај стадијум уопштавања – ко спада а ко не спада у људе – сасвим можемо сматрати прелазном етапом између архаичности и савременог Запада. Формално одбацивши Империју скупа са њеним верским основима, савремена Европа сасвим је сачувала империјализам, само га пренѐвши на ступањ вредности и интересâ. Прогрес и технички развој одсад се схватају као европско позвање, у име кога се и спроводи планетарна колонијална стратегија.

Према томе, Ново доба је, формално раскинувши са традиционалним друштвом, пренело неке основне смернице управо тог традиционалног друштва (архаичну поделу на пар човек–нечовек по етничкој припадности, модел Роб–Господар, империјалистичко поистовећивање своје цивилизације са Васељеном а свих осталих са “дивљацима” итд.) на нове услове живота. Запад као идеја и као планетарна стратегија постао је амбициозан пројекат новог издања светске превласти – овога пута уздигнуте до статуса “просветитељства”, “развоја” и “прогреса” читавог човечанства. То је својеврсни “хуманистички империјализам”.

Важно је то што теза о прогресу није била просто покриће за себичне пљачкашке интересе људи Запада у њиховој колонијалној експанзији. Вера у универзализам западних вредности и логику историјског развоја била је сасвим искрена. У том случају поклапали су се интереси и вредности. То је и давало огромну енергију истраживачима нових предела, морепловцима, путницима и предузетницима Запада да освајају планету – нису тражили само ћар него и доносили “дивљацима” просветитељство.

Све то заједно – окрутна пљачка, бестидна експлоатација и нов талас робовласништва скупа са модернизацијом и технолошким развојем колонијалних територија – и чини основу Запада као идеје и као светске праксе.

Модернизација: ендогена и егзогена

Овде треба изнети једну важну опаску. Почев од XVI века са територије Западне Европе почиње да се одвија процес планетарне модернизације, строго се поклапајући са колонизацијом од стране Запада нових области, где по правилу живе народи који су сачували начела традиционалног друштва. Али модернизација постепено захвата све: и људе Запада, и људе не-Запада. Било како било, модернизују се сви. Али суштина тог процеса у разним случајевима остаје различита.

На самом Западу, у првом реду у Енглеској, Француској, Холандији и поготово у САД, земљи изграђеној као лабораторијски експеримент Новог доба на тобоже “празној земљи”, “од нуле”, модернизација има ендогено обележје. Она израста из доследног развоја културних, социјалних, верских и политичких токова садржаних у самом основу европског друштва. Не одвија се то свуда истовремено и подједнаком силином – ту очито заостају народи као што су Немци, Шпанци и Италијани, код којих се модернизација одвија у нешто успореном ритму у односу на њихове европске суседе са Запада. Али ма како било, Ново доба за европске народе наступа по њиховом унутрашњем распореду и у складу са природном логиком њиховог развоја. Модернизација земаља и народа самог Запада одвија се по унутрашњим законима. Развијана из објективних предуслова и одговарајући вољи и расположењу већине европског становништва, она је ендогена, то јест има унутрашње узроке.

Сасвим је друга ствар с оним земљама и народима који се у процес модернизације

---

[18] Још у XVII веку европски и амерички аутори (поготово језуити) питали су се спадају ли Индијанци, староседеоци Америке, у људски род или су подврста животиња.

увлаче мимо своје воље, постајући жртва колонизације или будући принуђени да пружају отпор европској експанзији. Наравно, потчињавајући себи земље и народе или отпремајући у САД црне робове, људи Запада доприносе процесу модернизације. Заједно са колонијалном управом они уводе нов начин живота, начела, као и технику, логистику економских токова, обичаје, установе, друштвено-политичке структуре, правне смернице. Црни робови, поготово после победе аболициониста-северњака, постају чланови развијенијег друштва (премда остају људи другог реда) него што су архаична племена Африке, одакле су их трговци робљем одвезли. Не сме се порицати чињеница модернизације колонија и поробљених народа. Запад је и у том случају покретач модернизације, али је она врло особена. Можемо је назвати егзогеном, то јест која се одиграва споља, која је наметнута, донета.

Незападни народи и културе пребивају у условима традиционалног друштва које се развија у складу са сопственим циклусима и сопственим унутрашњом логиком. Тамо такође бивају раздобља успона и опадања, верске реформе и унутрашњи раздори, економске пошасти и техничка открића. Али ти ритмови одговарају другачијим, незападним моделима развоја, следе другачију логику, усмерени су ка другим циљевима и решавају друге задатке.

Егзогена модернизација – и у томе је њено основно својство – не проистиче из унутрашњих потреба и природног развоја традиционалног друштва које, да је препуштено себи самом, највероватније никада би не дошло до оних структура и модела створених на Западу. Другим речима, таква модернизација је насилна и наметнута споља.

Према томе, синонимски низ модернизација=вестернизација можемо наставити – то је још и колонизација (увођење спољног управљања). Огромна већина човечанства – изузев Европљана и непосредних потомака колонизатора Америке – подвргнута је управо тој насилној, наметнутој, спољној модернизацији. Она се одразила на трауматичности и унутрашњој противречности већине савремених друштава Азије, Истока, Трећег света. То је нездрава Модерна, карикирани Запад.

Два типа друштава с егзогеном модернизацијом

Сада се у свим друштвима подвргнутим егзогеној модернизацији могу издвојити две велике класе:

• она која је сачувала политичко-економску самосталност (или ју је извојевала током антиколонијалне борбе);

• она која ју је изгубила.

Ако размотримо други случај, имамо посла са чистом колонијом која је потпуно изгубила своју самосталност и има везе са вредностима Новог доба колико и Индијанци из северноамеричких резервата. Таква друштва могу бити архаична (попут неких афричких, јужноамеричких или тихоокеанских племена), али се делимично пресецати са високотехнолошким и сасвим модернизованим структурама које су колонизатори на истом простору развили. Овде готово да нема смисаоног укрштања између староседелаца и модернизатора: статус месних друштава слабо се разликује од статуса житеља зоолошког врта или у најбољем случају заштићене зоне насељене угроженим врстама (унетим у "Црвену књигу"). У таквим приликама модернизација не дотиче месно становништво, које је и даље не примећује, суочавајући се само са техничким ограничењима – у виду бодљикаве жице или челичних решетака крлетке.

У случају када имамо посла са друштвом које је принудно превалило одређени део на путу вестернизације и егзогене модернизације, али је то учинило као одговор на претњу колонизације од стране Европе (Запада) и успело да сачува независност, процес модернизације (=вестернизације) стиче сложеније обележје. То можемо назвати "одбрамбеном модернизацијом".

Овде у средиште пажње доспева равнотежа између вредности својствених традиционалном друштву, које треба задржати ради очувања самосвојности, и оних позајмљених модела и система, које треба увозити са Запада ради стварања претпоставки и

услова за делимичну (одбрамбену) модернизацију. Истовремено је у таквим друштвима сачуван субјективитет који одређује сопствене интересе, што условљава оштрину отпора колонизаторским иницијативама Запада.

Ствара се следећа слика: да би одбранила своје интересе, суочена с навалом Запада, земља (друштво) принуђена је да преузима неке вредности с истог тог Запада, али спајајући их са самобитним вредностима. Ту појаву Семјуел Хантингтон је назвао термином "модернизација без вестернизације".

Ипак, такав појам носи у себи извесну противречност: пошто су модернизација и вестернизација синоними (Запад=Модерна), немогуће је спроводити модернизацију одвојено од Запада и пресликавања његових вредности – у традиционалним друштвима, која не улазе у ареал европске културе, претпоставке за модернизацију просто недостају. Стога се не ради о потпуном одрицању од "вестернизације" него о таквој равнотежи између сопствених и са Запада позајмљених вредности која би задовољавала услове очувања самосвојности (разликовања од Запада – и то начелног!), и о развоју одбрамбених технологија способних да конкуришу са Западом у основним животним областима (што је немогуће постићи без снажног укључивања у "западни" контекст). Испоставило се да је таква подврста егзогене модернизације заснована на постојању самосталних интереса (начелно различитих од колонизаторских намера Запада) и при том на спајању сопствених вредности са прагматично позајмљеним вредностима Запада. (Можемо рећи да је то "модернизација + делимична вестернизација").

У ту категорију егзогене модернизације доспевају земље попут Русије (и то током читавог Новог доба што је прилично јединствен случај!), а такође савремена Кина, Индија, Бразил, Јапан, неке исламске земље, земље Тихоокеанског региона (које су у тај процес ушле знатно касније – у последњем столећу). Изузев Русије, остале земље које иду тим путем биле су у одређеном тренутку колоније Запада и независност су стекле релативно недавно, или су (попут Јапана) претрпеле пораз у војном сукобу и биле окупиране.

У сваком случају тај тип егзогене модернизације у први план истиче питање уравнотежавања сопствених и позајмљених вредности, то јест проблем сразмера и квалитета елемената који су припадали двама културно-историјским и цивилизацијским облицима – месним конзервативним начелима традиционалног друштва и наводно "универзалним" и "прогресивним" моделима западне цивилизације.

У тој сразмери садржано је оно најважније што чини суштину односа Русије са Западом.

Вратићемо се томе нешто касније, а сада ћемо изнети неколико геополитичких опаски.

Концепције "Запад" и "Исток" у Јалтинском свету

Сада ћемо размотрити геополитичке аспекте разматраног проблема и са њима везана преобликовања појма "Запад" у XX веку.

После завршетка Другог светског рата тај појам је почео да се геополитички примењује на свеукупност развијених земаља које су кренуле капиталистичким путем развоја. То је представљало још једну исправку тог појма. Такав "Запад" заправо је истоветан капитализму и либерално-демократској идеологији. Оне земље које су на том путу даље отишле од других, заправо су и сматране "Западом" у конструкцији двополарног (биполарног) света, називаног и "Јалтинским" (по месту саветовања челника земаља антихитлеровске коалиције, која је предодредила карту света у другој половини XX века – Стаљина, Рузвелта и Черчила).

Овога пута појам "Запад" делимично се разликује од раније разматраног. Као прво, "Западу" су идеолошки у широком смислу припадали и комунистички режими – у првом реду СССР – који су преузимали "западноевропске" теорије социјализма и комунизма (изграђене на посматрањима историје политичкоекономског развоја управо западних друштава скупа с одговарајућом вером у прогрес и универзалност тих закономерности за читаво човечанство). Али, при том је марксизам постао омиљени модел остваривање

модернизације традиционалних друштава, која је могла да усклади поштовање сопствених геополитичких интереса, делимично очување локалних традиционалних вредности са моћним позајмљеним апаратом модернизационих и заправо западних идеја, структура, установа и теорија. Према томе, марксизам – совјетски, кинески (маоизам), вијетнамски, севернокорејски итд. – треба сматрати варијантом егзогене модернизације, о којој је већ било речи. Уз то, тај пројекат се са становишта технолошке и идеолошке конкуренције показао релативно успешним.

Иако је догматски марксизам претендовао на то да замени капитализм када овај достигне пресудан ступањ свог развоја, у пракси је испало сасвим другачије: комунистичке странке победиле су у оним друштвима где је капитализам био у заметку, док је традиционално друштво (пре свега аграрно) преовладавало и у економском и у културном смислу. Другим речима, остварени, победнички марксизам оповргавао је теорије свог идејног утемељивача, и напротив, историја капиталистичких друштава показује да је време оповргло Марксова пророчанства о неминовности пролетерских револуција у њима. Маркс је инсистирао на томе да не може бити пролетерске револуције у Русији (ни у другим земљама са претежно "азијским начином производње"), али је она остварена управо овде, док се у друштвима са развијеним капитализмом ништа слично није десило.

Из тога се намеће само један закључак: марксизам у комунистичким режимима није био оно што је сам о себи проглашавао него само модел егзогене модернизације, у којој су западне вредности преузимане тек делимично и прећутно спајане са месним верско-есхатолошким и месијанским струјама. У целини је тај поступак особене модернизације – алтермодернизације на социјалистички (тоталитарни) а не капиталистички (демократски) начин – служио за заштиту геополитичких и стратешких интереса самосталних држава које су настојале да одбију колонијалне нападе Европе и (касније) Америке.

Стратешки блок образован око СССР-а, авангарде те алтермодернизације, назван је после Другог светског рата "Истоком". Иако се заправо радило о варијанти егзогене модернизације, формално се вредносни систем марксизма заснивао на парадигми Новог доба у истој мери као и капиталистичка друштва. У политикологији Јалтинског раздобља уместо формуле "Исток" ("комунистички Исток", "Источни блок") понекад је употребљаван израз "Други свет", што је кудикамо тачније и обухвата земље које су спровеле убрзану индустријализацију са делимичном и врло особеном модернизацијом (комунистичког правца) и – што је најважније! – успеле да сачувају геополитичку самосталност, избегавши отворену колонизацију (или ослободивши се од ње).

У том случају појам "Трећи свет" стиче смисленост.

"Први свет", то јест "Запад" у терминологији послератног раздобља, чине земље с ендогеном модернизацијом (Европа, Америка), као и једини случај егзогене али технолошки врло успешне модернизације у окупираном Јапану, који је успео да унутрашњу енергију освојене нације усмери на дивовски економски скок по западним мерилима. Али при том је Јапан изгубио геополитичку самосталност и у стратешком смислу постао покорна и поткопана колонија САД.

"Други свет" чине земље егзогене модернизације којима је успело да искористе тоталитарно-социјалистичке методе модернизације са делимичним и релативно успешним позајмљивањем западних технологија и очувањем независности од капиталистичког Запада. То се у појмовима Јалтинског света звало "Истоком".

И најзад, "Трећи свет" је уопштавао земље егзогене модернизације које су заостале у развоју и од "Првог", и од "Другог" света, нису поседовале пуновредну сувереност, сачувале су начела традиционалног друштва и биле принуђене да зависе било од "Запада", било од "Истока", као полузависне колоније једног или другог.

Дакле, ако ограничавамо наше разматрање условима "хладног рата" (двополарног света), онда ће појам "Запад" у том случају бити синоним капиталистичког табора – "Првог

света”, који укључује најразвијеније и најбогатије земље Северне Америке, Европе и Јапан.

Као интелектуални штаб интеграције “Првог света”, “Запада” у том одређеном смислу, служила је Тространа комисија (Trilateral comission) створена на основу америчког Савета за спољну политику (Counsil on Foreign Relations) и сачињена од представника елите САД, Европе и Јапана. Тако је одређени сегмент интелектуалаца, банкара, политичара и научника “Запада” почев од 1960-их година преузео историјску одговорност за процесе глобализације и стварање “светске владе” на основу коначне победе “Запада” над читавим осталим светом – и у геополитичком, и у вредносном, и у економском, и у идеолошком смислу.

“Запад” постаје глобалан 1990-их година

Још једно преобликовање појам “Запад” доживљава 1990-их година, када се урушила архитектура двополарног (Јалтинског) света. Одсад либерал-капиталистички модел постаје главни и једини, комунизам као пројекат алтермодернизације доживео је слом, не издржавши конкуренцију, и војно-политичка и економска моћ САД неоспорно је надмашила позиције свих осталих земаља. Једнострана капитулација СССР-а и Варшавског блока у “хладном рату” с истовременим самораспуштањем отворила је пут глобализацији и изградњи једнополарног света[19]. Амерички философ, неоконзервативац Френсис Фукујама почео је да говори о “крају историје”, о “замени политике економијом” и “претварању планете у јединствено и истоврсно тржиште”[20].

То је значило да се појам “Запад” претворио у глобалан и једини, зато што ништа више није оспоравало не само саму идеју модернизације него и њен најортодокснији, на историјском плану “најзападнији”, либерално-капиталистички пројекат. Толико успешна и убедљива победа “Запада” над “Истоком”, то јест “Првог света” над “Другим”, у суштини је уништила алтернативе модернизације, учинивши је јединим и неоспорним садржајем светске историје. Свако ко је хтео да остане укључен у “садашњицу”, морао је да призна ту несумњиву превласт “Запада”, изрази му своју лојалност и истовремено једном заувек одустане од било каквих сопствених интереса који се у било чему разликују или – тим пре – косе с интересима САД (или, шире, земаља блока НАТО) као перјанице једнополарног света.

Одсад се проблем поставља само овако: у који сегмент глобалног “Запада” ће бити интегрисана ова или она земља, ова или она држава? Ако је модернизација, а према томе и вестернизација, успешно спроведена, има изгледа за интеграцију у “златну милијарду” или зону “богатог Севера”. Ако то из неког разлога не успе, преостаје интеграција у појас светске периферије, у зону “сиромашног Југа”. При том је планетарна подела рада предвиђала обећање модернизације и за “сиромашни Југ”, али овог пута по колонијалном сценарију, када политичко ропство бива замењено економским, а увоз западних културних мерила методично искорењује самобитне вредности (тако су се житељи Јужне Кореје, која је добила моћан импулс егзогене модернизације колонијалног типа, скупа са бурним економским растом, суочили с готово потпуним ширењем протестантизма у традиционално шаманистичком, будистичком и конфучијанском друштву). Укљученост свих земаља у глобални Запад ништа није јемчила него је пружала прилику.

Слично су се одвијале и реформе у Русији, која се појавила као нова творевина после распада СССР-а, а који је са своје стране геополитички наследио Руску империју. Русија је такође покушала да се интегрише у глобални Запад, рачунајући на место у “богатом Северу” и надајући се укључивању у модернизацију на њеном магистралном (капиталистичком) а не заобилазном (социјалистичком) путу. При том је Русији, као и свим осталим земљама, предлагано да одустане испрва од глобалних претензија, а потом и од локалних, и задовољи

---

19 Дугин А. Геополитика постмодерна. СПб., 2007.

20 Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. М., 2004.

се улогом стратешког сателита САД међу још мање модернизованим народима без било каквих посебних повластица. У земљи се у суштини уводило спољно управљање.

У складу с тим, на власт је распоређивана колонијална елита – реформатора-западњака и олигарха који себе схватају као менаџере запослене у глобалној транснационалној корпорацији са седиштем с оне стране Атлантика.

Глобализација

Почетком 1990-их, када се чинило да је “крај историје” не само сасвим близу него да се малтене већ збио, појам “Запад” готово да се поклопио са појмом “свет ”, што је и утврђено у термину “глобализација”.

Глобализација представља последњу тачку у практичном остваривању исконских претензија “Запада” на универзалност свог историјског искуства и свог вредносног система.

Продирући у различита друштва и културе, спајајући хуманитарне пројекте са колонијалним методима задовољавања сопствених интереса (у првом реду у сфери природних ресурса), процес глобализације чинио је “Запад” глобалним појмом. Свет се силовито кретао ка једнополарном моделу где развијено средиште (језгро – САД, трансатлантска заједница) има посла с недовољно развијеном периферијом[21].

На крају је настао модел описан у класичном тексту Семјуела Хантингтона “Сукоб цивилизација” – “Запад и сви остали”. Међутим, у моделу глобализације ти “сви остали” не сматрају се другачијим у односу на “Запад”, то је такође “Запад”, само недовршен, несавршен, својеврсни “под-Запад”.

И ту се већ у новим историјским условима и кроз читав низ преобликовања и смисаоних промена поново суочавамо с оним културним расизмом и либерал-демократским световним “месијанством” које смо открили на изворишту епохе Модерне и у првобитној одредници појма “Запад”.

Постмодерна и “Запад”

Током 1990-их одвијао се још један занимљив процес који се тиче садржаја појма “модернизација”. Модернизација, с различитим брзинама и различитим квалитетом овако или онако остваривана широм света од почетка Новог доба у Западној Европи, стигла је крајем XX века до свог логичког завршетка. А то се, природно, десило на самом Западу: онај ко је пре других и из природних разлога започео модернизацију традиционалног друштва, тај је први и стигао на циљ. Стога је, савладавши и инерцију отпора конзервативних структура, и на одређеној етапи прилично делотворну конкуренцију од стране социјалистичке алтермодернизације, Модерна у свом либерално-капиталистичком облику у наведено време завршила остваривање свог програма – непосредно противљење алтернативних идеологија било је скршено, а савладавање пасивног отпора светске периферије постало је ствар технике. И тамо где је још опстајао, могао се изједначити с “инерцијалном реакцијом објективне средине” а не с конкурентном стратегијом. Борба са традиционалним друштвом и његовим покушајима да се појави у новом обличју (алтермодернизација, социјализам) завршила се победом либерализма. И на самом Западу модернизација је достигла унутрашњу међу, допревши до самог дна западне културе.

То стање коначно исцрпљеног дневног реда процеса модернизације изнедрило је на Западу сасвим особену појаву – Постмодерну.

Суштина Постмодерне је у томе да завршетак модернизације традиционалног друштва доводи људе Запада у начелно нове услове. То се може упоредити са дугим кретањем ка зацртаном циљу. Људи који путују возом до невероватно далеке станице толико се навикну

---

21 Barnett T. The Pentagon’s New Map: War and Peace in the Twenty-First Century. Washington, 2004.

на непрестано кретање током неколиких поколења да живот и не замишљају другачије. Они постојање виде као развој усмерен ка удаљеном путоказу за који сви знају, коме сви стреме, али који све време остаје још увек врло далек. И ево, воз пристиже на одредиште. Перон, станична зграда… Циљ је постигнут, постављени задаци решени... Али људи су толико навикли на стално кретање да не могу да се опораве од запрепашћења услед суочавања с оствареним сном. Када је циљ постигнут, више се нема куда стремити, нема се куда путовати, нема се ка чему кретати. Прогрес је достигао своју крајност. То и јесте "крај историје", или "постисторија" (Арнолд Гелен, Ђани Ватимо, Жан Бодријар).

Том метафором сасвим можемо описати стање Постмодерне. Ту је и осећање успеха, и осећање разочарења. У сваком случају то више није Модерна, није Просветитељство, није Ново доба. Критичко крило философа Постмодерне изврглo је руглу различите етапе кретања ка том циљу, почело да се подсмева оним илузијама и надама којима су се претходници на почетку кретања тешили, не слутећи како ће изгледати постизање постављеног циља. Други су, напротив, предлагали одрицање од критичког осећаја и прихватање "врлог новог света" онаквим какав јесте, не упуштајући се у танчине и сумње.

Како год, било да је оцењена са знаком минус или са знаком плус, Постмодерна је представљала терминално стање. Вера у прогрес учинила је своје и уступила место игровној темпоралности[22]. Стварност, која је раније већ истиснула мит, религију, све свето, и сама се претворила у виртуелност. Човек, који је у освит Новог доба свргнуо Бога са пиједестала, и сам је одсад спреман да уступи краљевско место постљудским расама – киборзима, мутантима, клоновима, производима потпуно "ослобођене технике" (Освалд Шпенглер[23]).

Пост-Запад

Запад током епохе глобализације не само што и сам постаје глобалан и свеприсутан (што се изражава у једнообразности светске моде, масовном ширењу рачунарских и информационих технологија, свеобухватном успостављању тржишне економије и либерално-демократских политичких и правних система) него се у своем језгру, у средишту једнополарног света, "богатог Севера" квалитативно мења из Модерне у Постмодерну.

И одсад обраћање том атомском Западу, Западу у његовом врхунском испољавању, можда по први пут у историји не повлачи за собом модернизацију (било какву – егзогену или ендогену), зато што сам Запад одсад није синониман Модерни него Постмодерни. А Постмодерна – с њеним подсмехом, чистом технологичношћу, рециклирањем старог, губитком вере у прогрес – више не предлаже својој периферији изгледе за развој чак ни у далекој будућности. Настали "крај историје" поставља сасвим друге проблеме, пред чијом тежином и значајем извлачење "сиромашног Југа" од стране "Запада" до свог ступња изгледа као сасвим сувишан, непотребан и бесмислен задатак: ако ништа друго, одговора на нове проблеме епохе Постмодерне тамо свакако нема.

Стога су они, који се у потрази за модернизацијом у новим условима по инерцији обраћају изворном Западу, осуђени на огромно разочарење: прошавши читав пут модернизације до краја, Запад нема више подстицаја ни да се сам креће у том правцу, ни да повлачи друге за собом. Запад је прешао на квалитативно нов ступањ. Сада то више није Запад него пост-Запад, особени, у својој дубинској природи преиначени Запад епохе Постмодерне.

Технички и технолошки он потпуно преовлађује, и процеси глобализације одвијају се

---

22 Делёз Ж. Логика смысла. М., 1995. Уп. Делезове појмове "еон" (здраворазумска темпоралност која има прошлост и будућност, али нема бивствену садашњост) и "хронос" (бивствена темпоралност која представља чисту садашњост лишену смисла – тј. будућности и прошлости); обе темпоралности по Делезу стичу слободу у стању "ризома". Вид. такође: Дугин А. Постфилософия. М., 2009.

23 Вид.: Шмитт К. Планетарная напряженность между Востоком и Западом // Дугин А.

пуном паром, али то више није постепени развој него кружно кретање око све проблематичнијег средишта. Архитектури Постмодерне омиљене су конструкције у којима су стилови и епохе чудновато помешани, а на месту средишње тачке архитектонске целине зјапи рупа. То је одсутно средиште, пол круга, који представља пропадање у небитак.

Таква је и садржајна структура једнополарног света. У средишту глобалног Запада – у САД и земљама трансатлантског савеза – искри црна бесмислена јама настале Постмодерне.

Процеп између теорије и праксе глобализма

Описана последња метаморфоза Запада при преласку у Постмодерну ипак представља чисто теоретску конструкцију. Таква слика настала је пред почетак 1990-их година, и тако су логику светске историје поимали они мислиоци којих је још било на Западу, пре него што се коначно уступи место постчовечанству (могуће, мислећим аутоматима). Али између те теоретске конструкције и њеног оличења сачувао се одређени процеп. Размишљања о природи и структури таквог Запада и такве Постмодерне доводила су чак и њене ватрене апологете у стање ужаса и очајања. На пример, Френсис Фукујама се у одређеном тренутку одрекао оне идиличне слике коју је сам описао почетком 1990-их и предложио да се устукне, задржавајући Запад у оном стању у коме се налазио пре доспевања на одредиште[24]. Фукујамини критичари, укључујући и Семјуела Хантингтона, преувеличавали су квалитет и опсег оних препрека које Западу предстоји да савлада како би постао уистину глобалан и свеопшти. Са различитих становишта сви су почели да се грчевито држе остатака Модерне – са њеним националним државама, вером у прогрес, морализаторством, менторством и фобијама, на шта су сви већ одавно навикли. Тада је одлучено да се продужи кретање ка зацртаном циљу или макар симулира љуљушкање вагона и клопарање точкова на спојевима шина.

Данас се Запад налази управо у том процепу – између онога шта теоретски мора да постане у епохи глобализма и услед чињенице превазилажења свих препрека и победе над свим алтернативама, и онога што се врло нерадо признаје за нову глобалну архитектуру Постмодерне – са рупом уместо средишта. Па ипак се у том процепу – бесконачно малом и све мањем – одвијају јако важни процеси који стално мењају општу светску слику.

Све то активно утиче на Русију.

САД и Европска унија: два пола западног света на почетку XXI века

Њихање Запада у процепу између завршене Модерне и започете Постмодерне одражава се и у геополитичком пресеку. Тако је нестанак глобалног такмаца оличеног у СССР-у (алтермодернизациони пројекат) довео у питање трансатлантску цивилизацију. Непостојање непријатеља на Истоку учинило је да веза САД и Европе у оквиру "атомског Запада" није више толико очигледна нити се подразумева. Почело је да се испољава раслојавање трансатлантског Запада на САД и Европску унију.

Средиште Запада током XX века постепено се премештало на ону страну Атлантика, ка САД. И после Другог светског рата управо су Сједињене Државе преузеле мисију авангарде Запада. Постале су велесила која својом моћи јемчи војно-стратешку безбедност и економски процват европских земаља.

После распада СССР-а улогу средишта Запада још чвршће су преузеле САД. То се поклопило с европском интеграцијом и стварањем у Европи заправо наднационалне државе, државе постмодернистичког типа (Роберт Купер[25]). Будући да је некад представљала

---

[24] Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции. М., 2004.

[25] Cooper R. The Breaking of Nations. Order and Chaos in the Twenty-first Century, London, 2003.

колевку Запада као појаве, Европа је са своје стране постала "Исток" у односу на САД. Сједињене Државе су путем модернизације и постмодернизације отишле даље од Европе, и Стари Свет се у поређењу са Новим претворио у нешто самостално.

Тако је настала геополитичка слика, где се у простору самог Запада појавио одређени дуализам. С једне стране, "најнапреднији" Запад постале су САД, док је Европа са своје стране покушала да напипа сопствени, посебан пут.

Чак су започеле философске расправе, и неки амерички неоконзервативци (поготово Роберт Кејган[26]) предложили су да се сматра како америчка цивилизација произилази из концепције Хобсовог претећег државног "Левијатана", а Европску унију као оличење Кантових пацифистичких идеја – с његовим грађанским друштвом, толерантношћу и људским правима. Предлагане су и друге класификације. У сваком случају САД и Европа почеле су да на нов начин поимају своју самосвојност, своје вредности, свој однос према модерни и постмодерни.

На ступњу интереса то се још јаче испољило. Европска унија, као прва трговачка и друга економска сила на свету, увидела је да се њени интереси у арапским земљама, као и у погледу Русије и других земаља Истока, обично разликују од америчких и често су им супротни. То се поготово очигледно испољило у време Ирачког рата, када команда НАТО-а није подржала амерички упад, док су лидери Француске и Немачке (Ширак и Шредер) заједно са председником Русије Владимиром Путином оштро иступили против тог рата.

Настала слика може се описати следећом формулом: САД и Европа сада имају заједничке вредности, али различите интересе. Различитост интереса и свест о томе поготово се види у земљама као што су Француска, Немачка, Италија и Шпанија. Обично их називају земљама континенталне Европе, а тенденцију да се Европа представља као самосталан геополитички играч који по могућству треба да је независан од САД – континентализмом или евроконтинентализмом. У крајњим случајевима континенталисти тврде да САД и Европа имају не само различите интересе него и вредности (на пример француски философ Ален де Беноа[27]).

На другом полу Европе налазе се они који на све могуће начине истичу јединство вредности, и на том основу инсистирају на прилагођавању европских интереса америчким. Том полу припадају евроатлантисти (Енглеска, земље Источне Европе – Пољска, Мађарска, Румунија, Чешка, балтичке земље итд.).

Две различите тенденције у самој Европи стварају двојаку самосвојност – с једне стране имамо посла с континенталном Европом, а с друге – с атлантистичком (проамеричком). Оба пола Европе имају подвојен однос према појму "Запад": континенталисти сматрају да је Европа – "Запад", док су САД већ нешто друго. А атлантисти, напротив, на све могуће начине настоје да поистовете судбине Европе и Америке као јединствене цивилизације, где Атлантик представља својеврсно "унутрашње језеро" (као што су грчка и римска екумене својевремено сматрале Средоземно море). За евроатлантисте Европска унија и САД скупа представљају управо "Запад", при чему као његова авангарда иступају САД.

Самосвојност Русије: земља или…?

Сада ћемо прећи на разматрање самосвојности савремене Русије. Претходно претресање питања шта треба подразумевати под термином "Запад" снабдело нас је поузданим оруђем које нам омогућава да одредимо шта подразумевамо под "Русијом". После тога можемо да већ сасвим исправно и основано опишемо однос између једног и другог у

---

26 Kagan R. Of Paradise and Power. Washington, 2003.

27 De Benoist A. L'Europe, Tiers-monde, meme combat. Paris, 1992.

садашњици и вероватној будућности.

Постоје два начелно различита схватања савремене Русије (уосталом, то се може рећи и за царску романовску, где су истим поводом вођене живе расправе).

Русија се може схватати било као земља, било као самостална цивилизација. Зависно од донете одлуке како схватамо Русију, одређиваће се и структура наших односа са Западом.

Ако је Русија – земља, треба је довести у саоднос са другим земљама, на пример Француском, Немачком, Енглеском или САД. Дакле, треба је убројати у Европу (на основу делимичног земљописног положаја, преваге хришћанства и индоевропског порекла преовлађујућих словенских етноса – у првом реду Великоруса) па према томе у "Запад". Многи Русију сматрају европском државом. Такво мишљење преовладава:

- међу романовском аристократијом,
- међу руским западњацима и
- међу савременом руском политичком елитом.

Из уста Путина и Медведева више пута смо слушали исказе о томе да је "Русија – европска земља".

Ако заузмемо то становиште, онда треба малтене сместа признати да је Русија – "лоша или чак сасвим ужасна европска земља", зато што очито испада из оног што се уобичајено сматра нормативним узором западне цивилизације. Вредносна, социјална, политичка, културна и психолошка самосвојност Русије толико се разликује од европског и америчког друштва да се сместа јавља сумња у њену припадност Западу.

Главни критеријум при том представља природа руске модернизације. Приликом њеног разматрања очито видимо сва обележја егзогености, то јест спољног порекла модернизационог импулса који није сазревао унутар самог друштва него су га вештачки и насилно (ауторитарно или тоталитарно) одозго наметали тиранска власт деспота (Петар Велики) или екстремистички фанатици (бољшевици). У Русији нису сазревали нити су сазрели:

- ни капитализм,
- ни индивидуализам,
- ни демократија,
- ни рационализам,
- ни лична одговорност,
- ни правна самосвест,
- ни грађанско друштво.

Напротив, преовладавале су и све досад преовладавају смернице традиционалног друштва:

- патернализам,
- колективизам,
- хијерархичност,
- однос према држави и друштву као према породици,
- надмоћ морала над правом, етичког мишљења над рационалним итд.

Сем тога, Русија је упијала многе европске црте – како вредносне тако и технолошке, али их је прилагођавала сопственом устројству и приморавала да служе њеним интересима и њеним вредностима. Русија је живо црпела од Запада различите елементе, али упорно није постајала Запад. Отуда крајња раздраженост људи Запада (поготово руских западњака) према Русији, која им се чини злослутном и нападном "карикатуром Европе", опонашајући њене спољне облике, али са сопственим исконски руским садржајем у њима.

Русија се не разликује просто од неке европске земље, као што се оне међусобно разликују. Приликом пресецања руских граница мења се сам културни дух, прелазимо из једног културно-историјског типа у други. Русија је различита управо од Европе, од читавог Запада у целини.

Ако пак инсистирамо да је Русија ипак део Запада и европска земља, можемо извући два закључка. Било да Русију треба темељно реформисати у западном кључу (што засад

никоме није успевало да докраја изведе), било да је Русија неки другачији Запад, "друга Европа".

Први случај је најчешћи. Али она упорност с којом руски народ и руско друштво одбијају дубинску вестернизацију (само је споља гледано опонашајући), саботирају прихватање европских вредности (кривотворећи их на особен национални начин), проналазе у самом западном друштву екстравагантне сценарије који омогућавају да се избегне или замагли строги императив чисто западних вредности и смерница (што је очигледно и у царском, и поготово у совјетском раздобљу), наводи нас да сматрамо како је претварање Руса у Европљане сасвим безнадежна ствар. Тако да ће Русија остати тек "под-Запад", "Запад другог реда" – без снаге да упије истинску суштину западне самосвојности.

У другом случају реч је о томе да је Русија – Запад, али другачији, ништа мање сложен. Као прво, чак и ако сами Руси себе сматрају "Западом", само посебним – на пример православним, поствизантијским, словенским итд., Европљани то никада нису признавали нити ће признати, сматрајући такву претензију "надменом и неоснованом амбициозношћу". Покушаји да се на томе инсистира само ће појачати напетост и изазвати узвратну реакцију. Ако је Русија – Запад, и то онај који инсистира на томе да га треба прихватити онаквим какав јесте, онда се сам појам "Запад", оштрина његовог историјског, геополитичког, технолошког и културног вектора, подлокава, расипа и руши. Ако је Русија део Запада, онда Запад више није Запад већ ко би га знао шта.

И најзад, оба становишта, истичући да је Русија – европска земља, појачавају своју противречност чврстим уверењем да Русија има своје сопствене интересе, увек или готово увек противречне интересима земаља Запада. Независност и слобода Отаџбине увек је била за Русе врховна вредност, и то очито и постојано неслагање интереса приморавало је да се доводи у сумњу поклапање вредности и припадност јединственој цивилизацији. То није главни аргумент, пошто је и између европских држава било дубоких противречности, али је, скупа са двема горенаведеним побудама, стварало повољну подлогу за закономерну сумњу у хипотезу о припадности Русије Западу.

Једино је становиште крајњих западњака више или мање основано – истина, са чисто теоретске, апстрактне тачке гледишта. Они тврде да је Русија – "потпуна наказност" која се мора насилно претворити у део Запада путем искорењивања сваке самобитности, одрицања од сопствених интереса, увођењем спољног управљања и променом етносоцијалног састава становништва. Како би Русија могла да постане пуновредна европска земља, треба је претходно до темеља уништити. Али чак ни радикални експеримент бољшевика није изашао на крај са тим задатком, и Русија се са свим својим особеностима препородила из пепела. Тим пре то није успело либерал-реформаторима и олигарсима 1990-их година.

Па ипак је убеђеност у то да је Русија – европска земља још увек својствена владајућој класи Русије. И није без разлога управо владајућа класа увек била извор модернизације и вестернизације руског друштва. Пушкин је исправно запазио како је "у Русији влада – једини Европљанин".

Русија као цивилизација (културно-историјски тип)

Други поглед на Русију одређује је као самосталну цивилизацију. То становиште било је својствено касним словенофилима (Леонтјев, Данилевски), руским евроазијцима, младорусима*, национал-бољшевицима (Устрјалов, сменовеховци). У том случају Русија је појава коју не треба поредити са појединачном европском земљом него с Европом у целини, с исламским светом, с индијском или кинеском цивилизацијом. Данилевски је то називао "културно-историјским типом". Можемо говорити о "словенско-православној" или руској цивилизацији. Још тачнији је израз Русија-Евроазија који су увели у утребу први евроазијци (Николај Трубецки, Петар Савицки, Георгије Вернадски, Николај Алексејев, Петар

---

* Младоруси – чланови емигрантског покрета „Млада Русија" образованог 1923. године у Минхену на Свеопштем конгресу национално мислеће руске омладине (прим. прев.).

Сувчински, Владимир Иљин итд.). Тако написан израз наглашава да се не ради о земљи, о простој државној творевини, него о цивилизацијском јединству, о држави-свету.

Постојање европских и азијских црта у Русији као цивилизацији не треба да доводи до брзплетог закључка како се тобоже ради о механичком сабирању свега позајмљеног са Запада и Истока. Термин "Евроазија" указује: то је нешто треће, цивилизација посебног типа, упоредива по размерама и оригиналности, али различита по вредносном садржају од цивилизација и Истока, и Запада.

Ако прихватимо тврдњу да Русија јесте цивилизација, све стаје на своје место – и у епохи Московског царства, и у санкт-петербуршком раздобљу, и у совјетско време. Односи Русија – Запад стичу целовиту логику, и сви парадокси и бесмислице, својствени хипотези "Русије као европске земље", сами по себи се решавају.

Русија-Евроазија (=посебна цивилизација) поседовала је и сопствене самобитне вредности и сопствене интересе. Вредности су спадале у традиционално друштво, с нагласком на православној вери и особеном руском месијанству.

На политичка и социјална начела суштински је утицала Џингис-канова империјска идеја и централизовано устројство монголске хорде. Природни развој тог комплекса није захтевао модернизацију нити је носио у себи претпоставке појављивања оних идеја, начела и тенденција на којима је засновано Ново доба у Европи. Али постојање делатне и насртљиве колонизаторске снаге на Западу која наметљиво покушава да прогура на Исток не само своје интересе него и своје вредности, приморавало је Русију да повремено креће путем делимичне и одбрамбене модернизације (и вестернизације).

Та модернизација била је егзогена али не колонијална. Управо је њено делимично, хибридно обележје одговорно за ону карикираност Русије која је изазивала негодовање руских западњака почев од Чаадајева, али коју су, са своје стране, осуђивали и руски словенофили (Хомјаков, Киреjевски, браћа Аксакови итд.).

У том случају руска историја се појављује као циклично пулсирање посебне цивилизације која се у спокојним условима враћа својим самобитним коренима, али у пресудним раздобљима отпочиње насилну модернизацију (одозго). И реформе Петра I, и "европеизам" романовске елите, и совјетски експеримент стичу у таквој слици промишљеност и закономерност. Русија-Евроазија одлучно је бранила своје сопствене интересе и вредности, понекад принуђена да прибегава вестернизацији-модернизацији ради делотворног сучељавања са Западом.

Русија није део Запада нити је део Истока. То је цивилизација сама по себи. И очување такве слободе, независности и самобитности у суочавању са другим цивилизацијама – како на Западу тако и на Истоку, чини вектор руске историје.

Русија и Запад 1990-их година

У епохи СССР-а и поготово "хладног рата" цивилизацијско позвање Русије стекло је идеолошки израз у виду совјетске цивилизације. У њој имамо класичан спој сучељавања са Западом (у овом случају, у његовој либерално-капиталистичкој буржоаској ипостаси) и позајмљивања одређених западних идеја и технологија (марксизам). То је било раздобље типичне алтермодернизације, егзогене модернизације с очувањем геополитичке независности.

Крајем совјетског раздобља политичко руководство СССР-а изгубило је јасно схватање основних светских токова – умногоме због тога што су марксисти неадекватно поимали истинску улогу и природу самог марксизма, као и истинске узроке победе социјалистичке револуције у заосталој аграрној земљи (упркос Марксу). Совјетски доктринари игнорисали су национал-бољшевичко (евроазијско) обележје СССР-а, и то их је дезоријентисало у разумевању дубинских односа Русије са Западом. Тако је у трулећем касном совјетском друштву искрсла (самоубилачка) идеја за поновним обраћањем непосредно Западу ради даље модернизације, која је почела да зарибава.

Испрва се разговор водио о могућој конвергенцији двају система уз очување обостраних интереса и различитих уређења. Међутим, та фаза брзо је прешла у праксу трампе геополитичких позиција СССР-а и његових савезника за економска и технолошка оруђа развоја. Кренувши тим путем, СССР се нагло урушио, и либерал-реформатори 1990-их наврат-нанос су похрлили на Запад, признавши првенство западних интереса и вредности, сада већ без било каквих услова.

Године 1990-е представљале су кретање Русије према Западу, очајнички покушај да се интегрише у њега по било ком основу. Стога се појављује постојана тенденција покајања због совјетске и царистичке прошлости, необуздано пресликавање либерално-демократског модела у политици и тржишном систему у његовом неолибералном издању, одрицање од глобалних и регионалних интереса, слепо праћење америчке политике.

Па ипак упркос намерама и надама реформатора-западњака, тај курс, везан за име Јељцина и његовог окружења, никакав позитиван учинак није имао.

Запад није журио да модернизује Русију из два разлога:

• прибојавајући се да се Русија поново може вратити на пут сучељавања, ојачати и повратити своју моћ (Запад је врло добро схватао да Русија уопште није европска земља већ је самостална цивилизација и увек се према њој тако и односио),

• пребивајући у стању преласка у Постмодерну, сам Запад изгубио је идеолошку заинтересованост за модернизацију осталих цивилизацијских простора, утонувши у осмишљавање нових изазова.

Запад је поздрављао нагло слабљење Русије, али у искреност и фундаменталност њеног новог западњачког курса није веровао, а и било му је свеједно.

Стога су односи Русије са Западом током 1990-их година били сасвим погубни. Русија је под влашћу реформатора-западњака подлокавала своју самосвојност, испуштала позиције у свету, губила пријатеље, жртвовала интересе, слепо подражавајући Запад без било каквог разумевања стварне позадине његовог вредносног система и чак не слутећи какво је истинско обележје постиндустријског друштва или културе Постмодерне.

Запад је са своје стране чинио све могуће да још више ослаби Русију, не само не радујући се новом курсу него га свакојако критикујући и исмевајући његово карикирано обележје и криминално-корупционо наличје. У таквом стању Русија не само што није ушла у нови круг модернизације него је, срушивши старе установе и друштвено-економска оруђа, просто преузимала поједине неповезане фрагменте Постмодерне, на брзу руку усађене елитама, олигарсима и извесним сегментима омладинске поткултуре.

Средином 1990-их година стекао се утисак да Русија улази у нови круг распада и да је угрожена њена територијална целовитост (чеченска кампања). Подлокавање самосвојности, непостојање националне идеје и неуспеси модернизације довели су Русију на руб пропасти. И Запад у таквим приликама не само да просто није помагао него је активно доприносио развоју погубних тенденција и сценарија.

НАТО се плански кретао на Исток, попуњавајући настале празнине. Мреже агентуре утицаја у Русији наставиле су да излажу становништво зрачењу у духу либерализма и "општељудских" (читај – западних) вредности. Сви они који су покушавали да покрену питање о томе како Русија има сопствене националне интересе жигосани су као "националисти" или "црвено-смеђи".

Данас можемо поуздано рећи да су односи Русије са Западом током 1990-их година били злокобни за Русију, и засновани на:

• најтежим заблудама,

• сасвим погрешним прорачунима,

• потпуном несхватању правог стања ствари,

• напосредној издаји националних интереса, на крају крајева.

Русија се наочиглед претварала у колонију, с егзогеним фрагментарним увођењем Постмодерне и постепеним губљењем суверенитета. Потпредседник Државне думе из редова "Савеза десних снага" Ирина Хакамада озбиљно је предлагала да пристанемо на

међународну поделу рада у "светској влади" с тим да се "Русија претвори у спремиште атомског отпада из развијенијих земаља".

Стратегија "светске владе" у погледу СССР-а и Русије

Значајно је што интелектуални штаб Запада – амерички "Савет за спољне односе" (CFR) и његова проширена верзија оличена у "Тространој комисији" (Trilateral) – почев од 1980-их година настоје да активно увуку совјетско руководство у дијалог, како би се ублажило цивилизацијско сучељавање између "Истока" и "Запада", да обећањима "модернизације" и "конвергенције" укључе део касне совјетске елите у своје концептуално поље на основу одређене вредносне блискости совјетске и капиталистичке идеологије, проистекле из Просветитељства. Те организације играју улогу лабораторијског нацрта "светске владе", која ће се по плану успоставити онда када Запад постане глобалан и настане "крај историје". Важно је што се основна појмовна игра CFR са политичким руководством СССР-а води управо око многозначности садржаја појмова "Запад" и "Модерна" (Просветитељство).

Део совјетског руководства пристаје на то, и у СССР-у се на основу Института за системска истраживања (Џермен Гвишиани) (подружнице Међународног института за примењену системску анализу из Беча) образује посебна скупина научника за ступање у активан дијалог с интелектуалним средиштима Запада. Заправо Москва даје сагласност на делегирање својих представника – испрва оличених у научницима-системским аналитичарима и младим економистима – у "светску владу". Значајно је што тај правац надзиру највиши чиновници ЦК КПСС – Александар Јаковљев, Едуард Шеварнадзе, Јевгениј Примаков. Још упечатљивији је састав "младих економиста" – Јегор Гајдар, Анатолиј Чубајс, Григориј Јавлински, Петар Авен. У Институту за системска истраживања започиње каријеру и Борис Березовски. Чланови Чубајсовог питерског* кружока – Григориј Глазков, Сергеј Васиљев, Михаил Дмитријев, Сергеј Игнатјев, Борис Љвин, Андреј Иларионов, Михаил Мањевич, Алексеј Милер, Дмитриј Васиљев, Алфред Кох, Иља Јужанов, Алексеј Кудрин, Оксана Дмитријева – и Гајдаровог московског кружока – Константин Кагаловски, Алексеј Уљукајев, Андреј Њечајев, Владимир Машиц – чине други ешелон. Већина учесника те CFR-мреже потом заузима водеће положаје у руској влади.

Познате су последице делатности CFR у СССР-у. Горбачов одобрава смерницу ка "конвергенцији" и започиње перестројка. У Кремљу 1989. године примају комисију високих представника CFR на челу са Дејвидом Рокфелером, Хенријем Кисинџером итд., социјалистички табор се руши, а 1991. године распада се и СССР.

Структуре CFR у Русији потпуно се легализују 1991. године у виду Савета за спољну и одбрамбену политику (Сергеј Караганов званично се води у Надзорном одбору CFR и посећује седнице Тростране комисије), а "млади економисти" стварају окосницу Јељцинове владе и образују њено идеолошко језгро.

У делатности мрежâ CFR и његове руске подружнице лако је пропратити како концептуални модели, оперишући категоријама "вредности", "конвергенција", "Запад", "Просветитељство", могу активно да утичу на темељне токове у светској политици и доведу до уништења цивилизацијског такмаца.

Русија и Запад у Путиновој епохи

Долазак на власт Владимира Путина суштински поправља тај курс из 1990-их година. Најважнија је строга смерница новог председника на одбрану националних интереса. Пошто највећа претња по њих потиче управо са Запада – у првом реду из САД и земаља НАТО, то се сместа одражава на пораст међународне затегнутости.

* Питер – тако житељи Санкт-Петербурга зову свој град (прим. прев.).

Путин се опредељује за јачање суверенитета и демонтажу структура спољног управљања – преко либералних политичара, олигарха, корумпираног чиновништва и прозападне престоничке интелигенције.

Од тог тренутка непобитна истина постаје да Русија има сопствене интересе који се најчешће не поклапају с америчким или европским. Али при том Путин – поготово у првом председничком мандату – више пута изјављује да "сматра Русију европском земљом", "дели западне вредности", и "увек је склон сарадњи са Западом", нарочито када "наши интереси имају додирне тачке". Другим речима, променио је јељцински модел односа Русија–Запад за деведесет степени. Потврђивање сопствених интереса запањујуће се разликује од потпуне покорности либерал-реформатора вољи САД, али идеја интеграције Русије у Запад, њене модернизације по западном сценарију остаје иста.

Истовремено Путин почиње све већу пажњу да посвећује геополитици. Он разговетно разликује два пола у структури Запада – САД и континенталну Европу. Настоји да се зближи с Европом науштрб САД. Сједињене Државе упоредо с тим појачавају кроз евроатлантизам антируска расположења у Европској унији, активно користе земље Нове Европе за стварање "санитарног кордона" који одваја Русију од континенталне Европе. Касније САД прелазе на тактику опкољавања Русије на постсовјетском простору кроз организацију "обојених револуција" (Грузија, Украјина итд.). Геополитички модел Путинове спољне политике адекватан је међународним реалијама, диференцира политику на европском и америчком правцу.

Све то одиграва се на ступњу интереса, што се поготово очигледно испољава у руско-европском енергетском партнерству: Стара Европа, животно заинтересована за руски гас и нефту, тежи прагматичном партнерству са нама, док САД то на све могуће начине спречавају. Али у целини, историјско схватање руских интереса улази у жижу политичког руководства – први пут после тешких раздобља касног совјетског или либерално-реформаторског бунила и непосредне издаје.

Изазов Западу

У другом председничком мандату Путин приступа преиспитивању и друге саставнице односа Русије са Западом – питању о вредностима. Понављајући уверавања "о верности западним вредностима", он почиње да спомиње разлике у схватању демократије, националне особености политичког устројства, руске традиције. Ту треба убројати и бојажљиву теорију "суверене демократије".

На геополитичком ступњу, у свом чувеном Минхенском говору Путин оштро критикује међународну политику САД и пројекат стварања једнополарног света. У суштини, он упућује изазов Западу – у оном виду у коме се сада појављује. И ту стижемо до крајњег домета могућих тумачења путинског становишта. Постепено се удаљавајући од беспоговорног западњаштва јељцинске епохе, Путин је све донедавно остајао у оквиру модела "Русија = европска земља". У првој етапи то је значило "Русија = велика и суверена европска земља са својим сопственими интересима". Касније становиште постаје још непоколебљивије: "Русија = велика и суверена европска земља са својим сопственим интересима и одређеном вредносном особеношћу, оштро сучељена с америчком једнополарношћу". Али управо ту се ствара концептуална противречност: ако је "Русија = велика и суверена европска земља са својим сопственими интересима и одређеном вредносном особеношћу, оштро сучељена с америчком једнополарношћу", онда никако није европска земља, пошто доводи у сумњу универзализам западних вредности (претендујући на њихово самобитно национално тумачење) и иступа против цивилизацијског модела једнополарног света са западноцентричном архитектуром. И не само што није европска, него чак није ни земља, зато што напросто не може да има сопствене вредности а припада истој цивилизацији са другим земљама – у том случају мора се радити о цивилизацији.

Значајно је што по испитивањима која ВЦИОМ* редовно врши, 71–73% житеља Русије током последњих 10 година на питање: "Да ли је по вама Русија део Европе или самостална – православна или евроазијска – цивилизација?" – истрајно одговара: "Русија је цивилизација". Достигнут је одређени консензус маса (народа) по том питању. Али су сразмере међу политичком и највишом економском елитом очито друге.

Путиново становиште у погледу Запада – као и у низу других најважнијих политичких питања – представља покушај да међусобно измири елите и масе. Масама он упућује наговештај на самобитност Русије, елитама – уверавања у исправност курса на Запад и модернизацију. Не може се једнозначно рећи шта је то: да ли свесна тактика прикривања стварног становишта или двоумљење између те две самосвојности – "Русија као земља" и "Русија као цивилизација". Ако пропратимо од чега и ка чему се креће Путин у својим проценама Запада, можемо да претпоставимо како он или постепено испољава своје засад прикривено руско цивилизацијско родољубље, или заиста еволуира у том правцу под утицајем околности и посматрања тока догађаја у међународној сфери.

Курс новоизабраног председника Медведева у целини понавља основне Путинове силнице и изјаве. Однос Медведева према Западу врло је сличан Путиновом ставу: Медведев такође изјављује да је "Русија – европска земља", али при том, као и његов претходник, инсистира на националним интересима (и делимично вредностима) и оштро критикује САД и једнополарни свет .

Мреже CFR у путинском раздобљу

Без обзира на суштинско исправљање односа према Западу у Путиново време, врло је значајна чињеница да основне мреже утицаја, које је Запад још 1980-их година успоставио, остају у Русији недирнуте и у том раздобљу. Караганов и други посленици Савета за спољну и одбрамбену политику и даље су утицајне појаве. Под покровитељством Караганова 2003. године почиње да излази часопис "Русија у глобалној политици" (главни уредник Фјодор Лукјанов), филијала америчког "Foreign Affairs" (званичног органа CFR). Уредништво часописа укључује многе људе на високим положајима у влади, пословним структурама, политичким странкама итд. На челу Одбора повереника је олигарх Потањин.

Званично интересе CFR у Русији заступа "Алфа-група" – Петар Авен и Михаил Фридман. Залагањима те структуре, својевремено су седиште CFR у Њујорку посећивали министар одбране РФ Сергеј Иванов, а у јесен 2008. године – министар иностраних послова РФ Сергеј Лавров и чак председник РФ Дмитриј Медведев (током сусрета "Двадесеторице"). Економске структуре Авена-Фридмана (поготово нафтна компанија ТНК-ВР) дубоко су интегрисане у америчку економију у оном њеном сегменту који контролише група Рокфелера-Моргана, а Дејвид Рокфелер десетлећима остаје главни идеолог и спонзор CFR (сам CFR створили су његови преци, банкари, непосредно после завршетка Првог светског рата и отворено је постављао за свој циљ стварање "светске владе").

Ти примери показују да еволуција погледа Путина и Медведева на односе Русије са Западом не прелази одређену пресудну црту, иза које би присуство мрежа утицаја "Запада" у Русији, и у првом реду у њеном највишем руководству, постало недопустиво, нонсенс. То је непосредно везано за колебања у становишту највишег политичког руководства у погледу признавања да је Русија самостална цивилизација и коначног прихватања трезвеног и критичког погледа на Запад. Све док председник државе и владе Русије тврде како је она "европска земља" (ма како они те речи тумачили), западњачке структуре утицаја имаће на руску спољну и унутрашњу политику велики, ако не и пресудан утицај.

Као органи који институционализују такав утицај служе, изузев самих структура CFR, Институт за развој Игора Јургенса (Руски савез индустријалаца и предузетника), Форум Стратегија–2020, Висока школа за економију, скупине либерала у председничкој

* ВЦИОМ – Сверуски центар за проучавање јавног мњења (прим. прев.).

администрацији итд.

Односи Русија–Запад у будућности

Најзад, стигли смо до завршног дела – до предвиђања, жеља и препорука у погледу развоја односа Русија–Запад у будућности. Претходна анализа имала је за циљ да покаже колико је сложен тај проблем, колико ту има смисаоних помака, нијанси, преклапања различитих вредносних и геополитичких схема. Мења се појам "Запад" и његови обриси. Нема јасности у одредници руске самосвојности – те зато чак и нијансе одредница и допуне основне формуле могу бити пресудне и заменити плус минусом, победу поразом, или обрнуто.

Русија стоји пред историјском дилемом, чију суштину представља сачињавање њеног односа према Западу у новој етапи и у новим условима. Прилике погоршава најдубља економска и, вероватно, идеолошка криза коју сада доживљавају не само САД него читав свет, за који се испоставило како је у довољној мери глобалан да би поремећај у функционисању атомског Запада готово срушио економију свих осталих земаља, или јој у најмању руку нанео диловску и неповратну штету. Запад је постао толико глобалан да би збрка у његовом средишту тренутно утицала на сву периферију.

За сачињавање предвиђања и стратегија будућег развоја односа Русије са Западом потребно је у првом реду одредити појмове.

Перестројка-2: Русија се интегрише у глобални "Запад"

Теоретски би најмање противречно у таквој ситуацији било становиште најрадикалнијих западњака: Запад је постао глобалан и то треба прихватити, интегришући се у његову структуру под било којим условима – и што пре то боље. Ако за такав корак треба одустати од суверенитета, вреди се одлучити и за то, пошто ће пре или касније глобализација предати управљање у руке наднационалне "светске владе", и треба настојати да се у њој стекне неколико портфеља, не упуштајући се у сучељавање које је унапред осуђено на неуспех. И ако сада либерална економија доживљава кризу, то су све у свему тек "техничке танчине саморегулисања тржишта"; тржиште ће наћи начин за излазак из кризе. А пошто никакву разумљиву алтернативу западном либерализму данас нико не предлаже (све раније супротне варијанте доживеле су слом), Русији напросто не преостаје ништа друго него да дели са Западом његове потешкоће.

Тако је отприлике расуђивао Михаил Ходорковски, на истим становиштима стоје чланови опозиционе "Друге Русије". Али најважније је то што се у блажем облику сличног становишта придржавају и умеренији западњаци који припадају мрежама CFR и заузимају кључне положаје у руској економији и делимично политичкој сфери. Иако сличне идеје данас ретко ко изражава отворено, управо та стратешка линија својствена је владином економскому блоку (Алексеј Кудрин, Елвира Набиулина, Аркадиј Дворкович, Иван Шувалов), архитектама међународне политике Русије из МИП-а, Московског државног института за међународне односе (МГИМО), председничке администрације, руским олигарсима (оличеним у Руском савезу индустријалаца и предузетника или Институту за развој Игора Јургенса) и другим утицајним сегментима руске елите. У целини елита остаје верна Западу, упија његове вредности, држи капитале у иностранству и исто тамо сели своје породице, проводи слободно време и школује децу. Иако однос према појавама Путина и Медведева оштро дели руске западњаке на два дела (једни су за, други – одлучно против), оба полазе од начела неминовности глобализације и стварања "светске владе"[28].

[28] Ту блискост ставова западњака за Путина и западњака против Путина лако је открити кроз примере као што су еволуција погледа бившег председника владе Касјанова или председничког саветника Иларионова, који су лако прешли у најрадикалнију опозицију, као и помним проучавањем списка уредништва проамеричког издања "Русија у глобалној политици", где радикални опозиционари (Ришков, Хакамада) мирно седе уз министре и

Треба рећи да такво становиште поседује једну суштинску “врлину”: оно омогућава да се живи и ради по инерцији, без великих напрезања и залагања. Тенденције глобализације и изградње једнополарног света атомски Запад развија како уз помоћ инерцијалног окретања замајца светске историје, тако и захваљујући напорном раду на одбрани сопствених интереса. Вредности и интереси Запада у главним цртама се поклапају, кретање ка “крају историје” неповратно је, расправе се воде само о његовој брзини, етапама и појединостима. Ма колико Постмодерна ужасавала чак и њене адепте, уписана је у логику социјалних, културних, технолошких и геополитичких токова, и никоме неће поћи за руком да је одложи, а тим пре одлучним указом укине. Стога руски западњаци предлажу да се “опустимо и уживамо”, чак и кад се ради о нечему непријатном или чак убитачном за земљу, за амбиције народа и историјско позвање Русије.

Постојање самог позвања они оспоравају или исмевају, амбиције саветују да се скрате, а непријатности се могу ублажити стално растућом индустријом забаве, “тоталитарном” пропагандом гламура и шоу-бизниса. Ако пак услед глобализације Русија нестане, онда, теше либерали, “тако јој и треба”, важно је само тај нестанак по могућству учинити неприметним и “комфорним”. Русија ће нестати, док ће људи – наравно, ако им успе – добити прилику да се уклопе у глобални Запад, остаће и чак ће, вероватно, узмоћи да искористе нове могућности које се откривају: слободу кретања, комуникација, приступа знањима, трагања за послом и једнаке почетне услове. И треба признати да су, ако се Русија сматра европском земљом, либерали у праву. Јер, друге европске земље постепено се одричу сопственог суверенитета, преносе власт – премда преко воље – наднационалним органима (бриселској бирократији), изједначавају у правима староседелачко становништво и мигранте из Африке и Азије, бришу границе, прелазе на енглески језик, заборављају националне, културне и верске корене. Ако је “Русија – европска земља”, онда треба да се, попут осталих европских земаља, спрема за то да буде збрисана с лица земље, уступајући место новим глобалистичким творевинама. Јер, за саму Европу интеграција је само привремена етапа. Ако се следи процес глобализације, на следећем њеном кругу читав свет постаће “једна држава” (World State) и сви народи и земље предаће власт “светској влади” (чији заметак већ данас чини CFR или Trilateral).

Таква тенденција пројектовања односа Русије са Западом није толико бесмислена и маргинална као што се на први поглед чини, после оног успона родољубивог осећања које је расло током читаве владавине Путина и у прво време председниковања Медведева (поготово после августа 2008. године и руско-грузинског сукоба). Интеграција у глобални Запад (= “светску цивилизацију”) – то је најпростија одлука која не изискује никакав напор. Процеси глобализације одвијају се сами по себи, и чак и они који се не слажу с њиховим вредносним идеолошким садржајем (на пример Кина, у мањој мери Индија), покушавају само да коригују те процесе у своју корист, унеколико их ограниче или успоре, придају им одређени локални колорит, оспоривши нијансе, али нико – изузев радикалних исламских кругова и омладинског анархистичког покрета антиглобалиста – не иступа доследно и образложено против. Учествовање у глобализацији у таквој перспективи не изгледа као вољан избор него као нешто што се подразумева, не тражи избор, пошто су га уместо нас учиниле логика историје Новог доба и закономерни долазак Постмодерне и “краја историје”.

Према томе, таква западњачка одлука мора се узимати у обзир. Кудикамо идеологизованији, радикално антизападнији, тоталитарнији и управљивији од садашњег, совјетски режим се урушио пред том неумољивом логиком Запада, препустио позиције пред убедљивим аргументима мреже утицаја коју је сам и створио. Желећи да учествује у туђој модернизацији по цену минималних напора, СССР је платио своју грешку и пропао. Али шок је убрзо заборављен, и сличан ток ствари – перестројка, либералне реформе, зближавање са САД, улазак у НАТО, одрицање од дивовских територија и оптерећења етносоцијалних региона – сасвим може да се понови, поготово у условима растућих проблема. Либерална

лица на високим положајима у председничкој администрацији.

опозиција отворено говори о томе. Али исто мишљење потајно дели и значајан постотак савремене руске политичке елите. Стога се такав сценарио развоја догађаја – условно говорећи, "Перестројка-2" – и поред његове мале вероватноће у условима ескалације савременог руског родољубља свакако мора узети у обзир.

Русија и Запад у евроазијској теорији

Сасвим супротну претпоставку, на којој се може заснивати предвиђање развоја односа Русије са Западом, представља теза о томе да је "Русија – самостална цивилизација", Русија-Евроазија, "држава-свет ". У том случају се Запад (као и Модерна, и модернизација у њеним различитим облицима) готово у свим значењима те речи – од историјског до вредносног и идеолошког – схвата као зло, као негативна концепција, као хегеловска антитеза, као оно што треба одбацити, победити, савладати, искоренити, обуздати и у далекој будућности уништити. Такво је било становиште руских царева из Московског раздобља (видећи у Европи "царство јеретика" – "паписта и лутеранаца"), словенофила (поготово касних), руских народњака, евроазијаца и комуниста (у складу са својом посебном класном идеологијом).

Полазећи од те словенофилске (евроазијске) перспективе, односи Русије са Западом треба да се граде у сасвим другачијем кључу. То становиште може се назвати оштро антизападним. Руска (православно-словенска, евроазијска) цивилизација мора да заметне последњи и пресудни бој.

Таква смерница доводи до потпуног порицања оног пута развоја којим су ишли Запад и они који су доспевали у зону његовог утицаја – добровољно или насилно (кроз колонизацију).

Према томе, прва (и главна) тачка стратегије постаје порицање универзалности историјског искуства европске цивилизације, њено изједначавање са појединачним случајем уз оповргавање свих њених претензија на магистрални пут развоја човечанства. То значи – ни мање ни више – изазов читавој структури епохе Модерне, одбацивање Просветитељства, изједначавање духа Новог доба са локалном – земљописно и историјски – појавом. Ако је Русија – самостална цивилизација, онда њена логика, њене етапе, динамика, циљеви, њене вредности и опредељења могу бити сасвим другачији од путева развоја Запада. Ма којим путевима и ма којом логиком Запад ишао ка крају историје, Постмодерни и постиндустријском друштву, Русија-Евроазија сасвим је способна да свему томе одлучно каже "не!" и одбаци га на основу својих сопствених вредности, приоритета, смерница, избора и на крају крајева интереса.

Ово становиште захтева метафизичко преиспитивање руске самосвојности, хитну разраду руске националне идеје на новом кругу развоја, да би потпуно одбацивање Запада стекло поуздану философску, светоназорну основу.

Кренувши тим путем и не чекајући да се огроман рад духа обави, сасвим можемо назначити основна начела, полазећи од којих ће Русија-Евроазија, Русија (=цивилизација) градити односе са Западом.

Прва и главна тачка у тим односима биће одбацивање тенденције "глобалног Запада". Запад је локална и регионална појава, и сви покушаји да себе прикаже као универзално мерило развоја нису ништа друго до колонијална расистичка претензија на апсолутну власт над човечанством. Универзализму Запада објављује се рат.

Из тога следи још један изузетно важан закључак: модернизација коју извео Запад и коју доноси свима осталима, није судбина него вољно одабрана могућност, коју други било прихватају, било одбацују. Модернизација се у том случају претвара не толико у објекат жудње колико у сумњиву пустоловину, када друштво жртвује религију, етику, традиционална начела, али стиче технички комфор уздигнут у врховну вредност и водећи критеријум. Модерна – са њеним материјализмом, атеизмом и утилитаризмом – излази на видело као искушење које је привлачно али убија дух и самобитност култура и народа. Стога

се Модерна лишава своје историјске вредности, а традиционално друштво – укључујући религију, култ, обреде, обичаје итд. – поима се не као нешто превазиђено, не као инерција и предрасуде него као слободан избор слободног друштва.

Запад је везао своју судбину са Модерном и модернизацијом. Ако Русија јесте самостална цивилизација, различита од Запада, она сасвим може (и мора) да поступи другачије, начинивши избор у корист традиционалног друштва. Отуд следи најважнији закључак: Модерна и модернизација нису апсолутне вредности ни безусловни императив развоја. Русија је способна да се развија и живи у складу са сопственом унутрашњом логиком – коју диктирају њена религија, њено историјско позвање, њена самобитна и посебна култура.

Русија, схваћена као цивилизација, не само да може него мора да има сопствене вредности које се разликују од других цивилизација. Стога она има потпуно право да ствара своје сопствене политичке, социјалне, правне, економске, културне и технолошке моделе, не обраћајући пажњу на реакцију Запада (уосталом, ни Истока).

У конкретној политици та начела образују модел вишеполарног света. Уз то његови полови не постају сегменти глобалног Запада, који само узимају паузу да би делотворније прилагодили своја друштва универзалном мерилу, него су то посебне цивилизације које претендују на сопствено схватање историје, на своје посебно историјско време (циклично или линеарно), на своју онтологију, антропологију, социологију, политикологију, на свој сопствени свет који се можда осталима не свиђа, али то ни на шта не утиче.

Тако се рађа темељна философија вишеполарности која одбацује претензије Запада на универзалност његовог пута и предлаже народима света не само да сами траже средства развоја него и да одређују његове циљеве и правац.

Ако Русија крене тим путем и почне да себе сматра цивилизацијом (као што сматра огромна већина становништва), то ће значити крсташки рат против Запада, порицање његовог универзалног позвања, што значи одбацивање Модерне и Постмодерне као њеног последњег израза.

Такво становиште није баш толико невероватно, премда га засад заузимају само Иран, Венецуела, Сирија, Боливија, Никарагва, Северна Кореја, Белорусија и на опрезан начин Кина.

Ако претпоставимо да руско политичко руководство начини очекивани корак и прогласи Русију цивилизацијом, сместа ће се изградити логичан низ практичних радњи.

1) Русија ће ојачати своје односе с оним земљама које радикално упућују изазов Западу, глобализацији, Модерни и Постмодерни.

2) Русија ће почети да цепа Запад, јачајући своје везе са континенталном Европом и настојећи да је изведе из контроле САД.

3) Русија ће створити филтер у односу на процесе глобализације – у области културе, технологије, вредности, прихватајући само оно што доприноси јачању њене стратешке моћи, и немилосрдно одбацујући и стављајући ван закона све што слаби, разједа и релативизује њену цивилизацијску самосвојност.

Такав преокрет довешће до ескалације односа са САД и свим апологетама "глобалног Запада", али ће и привући Русији милијарде савезника у оним земљама које пожеле да остану верне сопственим вредностима и традицијама уместо да се растварају у "светској држави".

Коначан исход тог сучељавања не зна нико, пошто су историјски улози исувише велики; избиће права битка за смисао "краја историје" или, у случају другачијег исхода, за то да се она даље настави. Ако вишеполарни свет буде изграђен, историја ће се наставити. Ако не, Постмодерна ће коначно завладати и историја ће се завршити, уступивши место "Постисторији" (овога пута – без било каквог процепа).

Русија и Запад у оптици савремене руске власти

Како се не бисмо препуштали испразним илузијама нити издавали пожељно за стварно,

морамо констатовати: данас је руска власт сасвим неспремна да начини избор било у једном, било у другом правцу. Ни Путин, ни Медведев не намеравају ни да се растворе у Западу, ни да признају Русију самосталном цивилизацијом, ни да заметну последњи бој са Западом. И власт, и друштво неспремни су за толико оштар корак.

Узимајући у обзир логику читавог постсовјетског раздобља, лако је запазити да се од необузданог западњаштва клатно руске политике истрајно помера на супротну страну. Читава историја Путиновог председниковања, његов дивовски рејтинг и подршка његовој политици у народу сведоче о томе да самосвест житеља Русије нагиње ка признању да је Русија цивилизација и одбацивању западњаштва. И сваки наговештај власти да ће тако поступити широке масе сместа одушевљено подржавају. Али, без обзира на то, постоји невидљива препрека која спутава њену еволуцију у том правцу. Можда се ради о делотворности рада мрежâ агентуре утицаја (у првом реду CFR). Можда се у друштву још увек није накупило довољно енергије за избијање у нови круг цивилизацијске битке, коју су – у овом или оном облику – Руси водили током читаве своје историје.

Било како било, становиште садашње руске власти у погледу Запада (у његовом актуелном оличењу) остаје неодређено. Власт се одрекла праволинијског западњаштва, али још увек није заузела алтернативно (словенофилско, евроазијско) становиште. Она се "заблокирала", као што се понекад заблокира рачунар. Ни тамо ни овамо.

У главним цртама смо описали општи сценарио развоја односа са Западом, ако надвлада један од двају фундаменталних ставова – интеграција у глобални Запад или одбрана вредности и интереса Русије као цивилизације у вишеполарном свету.

Засад избор није начињен. Он се на све могуће начине отеже, одлаже. Ствара се утисак да руска власт (Медведев и Путин) пати због саме потребе за тим избором, да би учинила све могуће само да толико оштра алтернатива не постоји, да је избегне неком средњом, компромисном варијантом – и Запад, и не-Запад.

Русија мора да се интегрише и модернизује, али да при том сачува сувереност и самобитност. Разноврсне концепције у стилу "суверене демократије" представљају очајнички покушај да се помири непомирљиво.

Таква неодређеност и двосмисленост погодна је за тактичко проширење поља могућности. Али истовремено, то није решење проблема већ његово одлагање. То може давати (и даје) позитиван учинак у помирењу западњачких елита и евроазијских (националних) маса. Али, пре или касније избор се мора начинити. Руска власт је убеђена: боље је касније.

Вероватно за такво становиште има одређеног основа, па ипак "касније" не значи "никада". Куцнуће час када се на ту дилему мора дати једнозначан и јасан одговор: дакле, да ли је Русија – европска земља или самостална цивилизација?

Када Медведев говори о вишеполарности и критикује САД, ствара се утисак да је начинио избор у корист цивилизације. Али се одмах потом појављује у јавности праћен агентима утицаја CFR и олигарсима, говорећи о "демократији и модернизацији", истичући решеност Русије да постане део глобалног Запада. Путин је исто тако поступао: стално је дезавуисао сопствена идеолошка упутства, мешајући у истом говору неспојиво и међусобно искључиво.

То запажање показује: односи Русије са Западом под садашњом влашћу одвијаће се у међупростору између двају јасних и разумљивих становишта. Уместо једнозначног "или-или", које би предодредило даљу логику односа Русија–Запад, за неко време смо осуђени на недоречености, колебања, прећуткивања. Руска власт није сазрела за одговор на тај темељни проблем. Вероватно ни само друштво није до краја сазрело, иако расположење маса очито нагиње једној страни, а расположење елита другој. Садашња руска власт заснована је на компромису између тих двају полова.

Све док тај компромис постоји, праву и пуновредну одлуку нећемо дочекати. А то значи да ће се односи Русије са Западом развијати противречно и двосмислено: и да, и не.

Па ипак светска економска криза и логика глобализације, од које Запад не намерава да

одустане, објективно ће убрзати (за нас) ток доношења одлуке. Даље од неке пресудне тачке одуговлачење неће поћи за руком. Власт мора да начини избор који ће предодредити логику даљег развоја односа са Западом. Тешко је предвидети каква ће бити та одлука и када ће превагнути. Али, ми смо се потрудили да крајње тачно опишемо између чега и чега ће се остваривати избор.

Пишчево субјективно становиште

У овом одељку имао сам задатак да што беспрекорније и доследније опишем моделе односа Русије са Западом. Стога сам се трудио да се уздржавам од публицистичких оцена и испољавања чему лично ја дајем првенство. Ипак, у закључку не могу а да не напоменем како по мом мишљењу:

• Русија јесте самостална цивилизација;

• Запад и логика његовог развоја представља пут у провалију;

• претензије на универзалност појава попут техничког прогреса, демократије, индивидуализма и либерализма под собом скривају расизам, културну надмоћност и колонијална стремљења;

• "толерантност" коју Запад пропагира представља облик агресивног наметања сопствених вредности свим осталим културама и цивилизацијама;

• судбина Русије је да се бори за своју самобитност, следи сопствени пут, штити сопствене изворне вредности (православље, моралност, правичност, саборност, холизам итд.), сучељава се са Западом у свим његовим облицима.

Поглавље 8. "Цивилизација" као идеолошки концепт

Потреба за тачнијом одредницом

У погледу појма "цивилизација" у интелектуалним, научним и широким друштвеним круговима данас нема никакве сагласности. Уосталом, као ни у погледу осталих основних термина. То проистиче из темељног смисла наше епохе, прелазне из раздобља Модерне у Постмодерну, што суштински утиче на смисаона поља и језичке облике. Уз то – будући да се налазимо управо у стадијуму незавршеног преласка – у појмовима влада непојмљива збрка: неко тумачи уобичајене термине као и пре; неко, осећајући нужност семантичких помака, већ завирује у будућност (која засад није настала); неко сањари (можда приближавајући будућност или напросто западајући у индивидуалистичке безначајне халуцинације); неко је потпуно збуњен.

Било како било, за исправну употребу термина – поготово кључних, у које несумњиво спада појам цивилизације – сада је потребно да се изведе макар и елементарна али деконструкција, тражећи извор значења у историјском контексту, и да се прате основни семантички помаци.

"Цивилизација" као фаза развоја друштава

Термин "цивилизација" стекао је широку примену у епохи бурног развоја теорије прогреса. А та теорија полазила је од двају основних парадигматских аксиома Модерне – поступног и једносмерног обележја развоја човечанства (од минуса ка плусу) и универзалности човека као феномена. У том контексту "цивилизација" код Американца Луиса Хенрија Моргана[29] одређује стадијум у који "човечанство" (у XIX веку сви су као

---

29 Морган Л. Г. Древнее общество или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. Л., 1934.

један некритички веровали у очигледно постојање појма попут "човечанства") ступа после стадијума "варварства", а које следи после стадијума "дивљаштва".

Такво тумачење цивилизације лако су прихватили марксисти, уневши га у теорију о смени економских формација. По Моргану, Тејлору и Енгелсу[30] "дивљаштво" је својствено племенима са сакупљачком привредом и примитивним врстама лова. "Варварство" се односи на друштва без писмености, која се баве најједноставнијим врстама пољопривреде и сточарства – без јасне поделе рада и развоја друштвено-политичких установа. "Цивилизација" пак означава стадијум појаве писма, друштвено-политичких установа, градова, заната, технолошких побољшања, раслојавања друштва на класе, појаву развијених теолошких верских система. "Цивилизације" су сматране историјски постојаним и могле су опстајати, развијајући се, али са непроменљивим основним обележјима током десетина векова (месопотамска, египатска, индијска, кинеска, римска).

"Цивилизација" и "империја"

Па ипак је заједно са чисто историјским фазним значењем појму "цивилизације" – мада мање изричито – придаван и територијални смисао. "Цивилизација" је претпостављала прилично опсежан ареал ширења, то јест упоредо са знатним временским опсегом подразумевано је знатно просторно ширење. У том територијалном смислу границе термина "цивилизација" делимично су се поклапале са значењем речи "империја", "светска велесила". "Империја" у том цивилизацијском смислу није указивала на особеност политичког и управног устројства, већ на чињеницу активног и снажног ширења утицаја из жаришта цивилизације на околне територије насељене по свој прилици "варварима" или "дивљацима". Другим речима, у самом појму "цивилизације" већ можемо препознати обележја експанзије и извоза утицаја, својствена "империјама" (древним и савременим).

Цивилизација и универзалан тип

"Цивилизација" је развијала нов универзалан тип, квалитативно различит од модела "варварских" и "дивљачких" друштава. Тај тип грађен је најчешће на "глобализацији" оног етно-племенског и/или верског језгра које је стајало на изворишту дотичне цивилизације. Али током те "глобализације", то јест кроз изједначавање одређене етничке, друштвено-политичке и верске представе с "универзалним мерилом", одвијао се најважнији процес трансцендирања самог етноса, превођења његове природне и органске – најчешће несвесно преношене – традиције у ранг рукотвореног и свесног рационалног система. Грађанин Рима се чак у првим етапама Империје већ суштински разликовао од просечног житеља Лација, а разноврсност муслимана који се моле на арапском далеко је надмашила оквире бедуинских племена Арабије и њихових непосредних етничких потомака.

Према томе, при преласку у "цивилизацију" квалитативно се мењала социјална антропологија: човек који припада "цивилизацији" поседовао је колективну самосвојност, урезану у утврђени корпус духовне културе који је био дужан да у одређеној мери савлада.

"Цивилизација" је претпостављала човеково рационално и вољно залагање – оно што су у XVII веку после Декарта философи почели да називају "субјектом". Али нужност таквог залагања и постојање апстрахованог, у култури забележеног узора, до одређене мере су међусобно изједначавали и представнике језгра етноса (религије) који је у темељу "цивилизације", и оних који доспевају у зону утицаја из другог етничког контекста. Квалитативно је било лакше савладати основе цивилизације него бити прихваћен у племе, пошто за то није требало органски упијати дивовске слојеве несвесних архетипа већ извести

---

[30] Енгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства: В связи с исследованиями Льюиса Г. Моргана, М., 2007.

низ здраворазумских логичких операција.

Цивилизација и култура

У неким контекстима (зависно од земље или појединог писца) у XIX веку је појам "цивилизација" поистовећиван са појмом "култура". У другим случајевима између њих су успостављани хијерархијски односи – најчешће је култура сматрана духовним пуњењем цивилизације, а цивилизација као таква означавала је формалну структуру друштва која одговара главним тачкама одреднице.

Освалд Шпенглер у чувеној књизи „Залазак Европе" чак је супротстављао "цивилизацију" и "културу", сматрајући другу изразом органског животног духа човечанства, а прву – производом хлађења тог духа у механичким и чисто технолошким границама[31]. По Шпенглеру цивилизација је производ културне смрти. Па ипак такво духовито запажање, које тачно тумачи неке црте савремене западне цивилизације, није постало општеприхваћено, и сада се термини "цивилизација" и "култура" најчешће користе као синоними. Премда сваки истраживач у вези тога може имати сопствено мишљење.

Постмодерна и синхроничко схватање цивилизације

Чак и летимичан преглед значења термина "цивилизација" показује да у њему имамо посла са концептом прожетим духом Просветитељства, прогресизма и историцизма, својственим епохи Модерне у њеном некритичком стадијуму, то јест пре темељног преиспитивања XX века. Вера у постепен развој историје, у универзалност пута човечанства по свеопштој логици развоја од дивљаштва до цивилизације била је одлика XIX века. Али већ од Ничеа и Фројда, такозваних "философа сумње", тај оптимистички аксиом почиње да се доводи у сумњу. А током XX века Хајдегер, егзистенцијалисте, традиционалисте, структуралисте и, најзад, постмодернисте нису оставили од њега камен на камену.

У Постмодерни критика историјског оптимизма, универзализма и историцизма стиче систематско обележје и ствара доктринарне предуслове за потпуно преиспитивање концептуалног апарата западноевропске философије. Само то преиспитивање није до краја остварено, али је и оно што су учинили Леви-Строс, Барт, Рикер, Фуко, Делез, Дерида итд. већ довољно да бисмо се уверили у немогућност коришћења речника Модерне без његове помне и скрупулозне деконструкције.

Уопштавајући тезу "философâ сумње", Пол Рикер оцртава следећу слику. Човек и људско друштво састоје се из рационално-свесне саставнице ("керигма" по Бултману; "надградња" код Маркса; "его" код Фројда) и несвесне ("структура" као таква у структуралистичком схватању; "база"; Ничеова "воља за власт"; "подсвест")[32]. Иако се споља чини да човеков пут води право од робовања несвесном ка царству разума и управо то представља прогрес и садржај историје, у ствари ако ближе погледамо испоставља се да је несвесно ("мит") знатно јаче и као и пре суштински предодређује рад разума. Штавише, сам разум и свесна логичка делатност готово увек није ништа друго до дивовски рад на сузбијању несвесних импулса – другим речима, израз комплекса, стратегије истискивања, замена пројекције итд. Код Маркса као несвесно иступају "производне снаге" и "производни односи"[33].

Према томе, "цивилизација" не само да просто укида "дивљаштво" и "варварство",

---

[31] Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: в 2 т., М., 2006.

[32] Рикёр П. Герменевтика и психоанализ. Религия и вера. М., 1996.

[33] Маркс К. Капитал. Критика политической экономии, М. 1953.

потпуно их превазилазећи, него се и сама гради управо на “дивљим” и “варварским” начелима која прелазе у област несвесног, али услед тога не само да никуда не нестају него, напротив, стичу над човечанством неограничену власт – у знатној мери управо зато што се сматрају “превазиђеним” и већ “непостојећим”. Тиме се објашњава запањујућа разлика између историјске праксе живота народа и друштава, пуне ратова, насиља, суровости, разузданости страсти, изобилне све дубљим менталним поремећајима и претензијама разума на складно, мирно и просвећено постојање под окриљем прогреса и развоја. У том погледу Ново доба не само да није изузетак него је врхунац заоштравања тог несклада између претензија разума и крваве стварности светских ратова, етничких чишћења, до тада у историји невиђеног масовног геноцида читавих раса и народа. Уз то, за задовољавање “дивљаштва” користе се најсавршенија техничка средства које је изумела “цивилизација” – чак до оружја за масовно уништавање.

Дакле, критичка традиција, структурализам и философија постмодернизма приморавају на прелазак са претежно дијахроног (поступног) тумачења “цивилизације”, што је било норма за XIX век и по инерцији је и даље у широкој употреби, на синхроно. Синхронизам претпоставља да цивилизација не долази уместо “дивљаштва” и “варварства”, не после њих већ заједно са њима и наставља да сапостоји са њима. Можемо да замислимо “цивилизацију” као бројилац, а “дивљаштво”-“варварство” као именилац условног разломка. “Цивилизација” утиче на свест, али несвесно кроз “рад снова” (Сигмунд Фројд)[34] који ни на трен не престаје, стално преиначава све у своју корист. “Дивљаштво” – то је оно што објашњава “цивилизацију”, представља кључ за њу. Испада да је човечанство похитало да објави о “цивилизацији” као о оном што се већ стварно збило, док то није ништа друго до незавршен план који стално пропада под навалом лукавих енергија несвесног (ма како га схватали – ничеански, као “вољу за власт”, или психоаналитички).

Деконструкција “цивилизације”

Како се у пракси може применити структуралистички прилаз за деконструкцију појма “цивилизација”? У складу с општом логиком те операције треба подвргнути сумњи неповратност и новину онога што чини основна обележја “цивилизације” насупрот “дивљаштву” и “варварству”.

Основним обележјем “цивилизације” често сматрају инклузивни универзализам – то јест теоретску отвореност цивилизацијског кода за оне који би хтели да му се придруже споља. Инклузивни универзализам је на први поглед потпуна антитеза ексклузивном партикуларизму својственом племенским и родовским заједницама “доцивилизованог” раздобља. Али, претензија цивилизације на универзалност – екуменичност и следствено томе јединственост – историјски се стално суочавала са тим да, поред “варварских” народа, изван граница такве “цивилизације” постоје друге цивилизације са сопственом и различитом варијантом “универзализма”. У том случају пред “цивилизацијом” се отварала логичка противречност: било да призна како је претензија на универзалност неодржива, било да укључи другу цивилизацију у класу варварских.

Ако се призна неодрживост, такође могу уследити разне одлуке: било да се пронађе синкретички модел уједињавања обеју цивилизација (макар у теорији) у општи систем, било да се прихвати исправност друге цивилизације. Суочавајући се са таквим проблемом, “цивилизација” по правилу поступа на основу ексклузивног (а не инклузивног) начела – сматра другу цивилизацију мање вредном, то јест “варварством”, “јереси”, “партикуларизмом”. Другим речима, имамо посла са преносом обичног племенског етноцентризма на виши ступањ уопштавања. Инклузивност и универзализам у ствари стичу облик већ познатих “дивљачких” ексклузија и партикуларности.

---

34 Фрейд З. Толкование сновидений. СПб., 1998.

То се лако може препознати у следећим јарким примерима: Грци су, сматрајући себе "цивилизацијом", све остале убрајали у "варваре". Реч "варварин" води порекло од ономатопејског пејоратива који означава онога чији говор нема смисла и представља одабир животињских звукова. У многим племенима наилазимо на сличан однос према иноплеменицима – не схватајући њихов језик, мисле да га ови уопште немају, па их према томе не сматрају људима. Отуд, узгред, словенски племенски назив "Немци", то јест "неми", они који не знају оно што мора да зна свако ко себе сматра човеком – руски језик.

Код древних Персијанаца, који су представљали управо цивилизацију са претензијом на универзалну маздаистичку религију, то било још јасније изражено: подела на Иран (људе) и Туран (злодухе) вршена је на ступњу религија, култова, обреда, етике. Ствар је долазила до апсолутизовања ендогених веза и нормативизовања инцеста – да сунчани дух Иранаца (Ахура Мазда) не би оскрнавила примеса синова Аримана.

Јудаизам као светска религија са претензијом на универзализам која је теолошки утемељила монотеизам – и за хришћанство, и за ислам, који су изградили по неколико цивилизација истовремено – све досад је малтене етнички ограничена крвно-племенским кодексом "Халаха".

Племенско устројство засновано је на иницијацији током које се неофиту саопштавају основи племенске митологије. На ступњу цивилизације исту улогу играју верске установе, а у каснијим епохама – систем свеопштег образовања, намерно идеологизован. Митове Модерне неофити савладавају у другачијем окружењу и другачијим декорацијама, али њихово функционално значење остаје непромењено, а логичка основаност (ако узмемо у обзир фројдистичку анализу супститутивно-репресивне делатности разума и "ега") није далеко отишла од легенди и предања.

Речју, чак и приближна деконструкција "цивилизације" показује да су претензије на превазилажење ранијих фаза – илузије, и да велики и "развијени" људски колективи, обједињени у "цивилизације", у суштини просто на другом ступњу понављају архетипе понашања и вредносне системе "дивљака". Отуд бесконачни и све крвавији ратови, двојна мерила у међународној политици, разузданост страсти у личном животу, што стално пробија етичке нормативне кодове умерених и рационалних друштава. Развијајући Русоову мисао о "племенитом дивљаку" (узгред, оштро је критиковао цивилизацију као појаву и управо њу сматрао извором свих зала), може се рећи да "цивилизован" човек није нико други до "опаки дивљак", искварен и настран "варварин"[35].

Данас преовладава синхронистичко и плурално схватање "цивилизације"

С овим претходним опаскама можемо најзад приступити ономе што данас подразумевамо под појмом "цивилизације", када развијамо Хантингтонову тезу о "сукобу цивилизација"[36] или му приговарамо са бившим председником Ирана Хатамијем, инсистирајући на "дијалогу цивилизација".

Сама чињеница да је готово постигнут консензус у коришћењу термина "цивилизација" очито указује на то да је поступно (чисто историцистичко и прогресистичко) тумачење тог појма, које је преовладавало у епохи Модерне и било општеприхваћено у XIX и првој половини XX века, сада очито изгубило своју релевантност.

Данас једино најзаосталији истраживачи, заглављени у некритичкој Модерни Конта или Бентама, могу да супротстављају "цивилизацију" и "варварство". Премда се термин "цивилизација" у историјској анализи може користити као оруђе у опису древних врста друштава, ипак је очито изгубио идеолошки набој као глобални плус у поређењу са

---

[35] Руссо Жан-Жак. "Избранное", Издательство Терра, 1996.

[36] Хантингтон С. "Столкновение цивилизаций", Издательство АСТ, 2006.

глобалним минусом (варварства и дивљаштва). Универзализам, поступност развоја, антрополошко јединство људске историје – све то је на философском ступњу одавно доведено у питање. Леви-Строс је својим истраживањима у структуралној антропологији, заснованим на изузетно богатом етнографском и митолошком материјалу живота племенâ Северне и Јужне Америке, убедљиво доказао да концептуални и митолошки системи "најпримитивнијих" друштава по својој сложености, богатству нијанси, веза и функционалној разрађености диференцијација нимало не заостају за најцивилизованијим земљама.

У политичком дискурсу још увек битишу судови о "предностима цивилизације", али и то већ изгледа као анахронизам. Суочили смо се са толиким изливом некритичког незналаштва када су либерал-реформатори покушавали да историју Русије прикажу као непрекидан низ неиживљеног варварства суоченог са "цватућом и блиставом", "оствареном" западном цивилизацијом. Уосталом, и то је било не само проста екстраполација бравурозних пропагандистичких претензија самог Запада и исход индукције мрежа утицаја, него и облик руских карго-култова: први "Мекдоналдси", приватне банке и спотови рок-група на совјетској телевизији схватани су као "сакрални објекти".

Изузев тих пропагандистичких клишеа или безнадежне заосталости, у оквиру дискурса макар издалека обојеног познанством са савременом философијом, али који не противречи мејнстриму, појам "цивилизације" тумачи се без било каквог моралног набоја, пре као технички термин, и не подразумева нешто супротстављено "варварству" и "дивљаштву", већ другу "цивилизацију". У познатом, већ спомињаном Хантингтоновом чланку нема ни речи о "варварству", он говори искључиво о границама, структурама, особеностима, трвењима и различитости разних међусобно сучељених цивилизација. И то је особеност не само његовог становишта или линије која потиче од Тојнбија, коју Хантингтон очито следи. Коришћење тог термина у савременом контексту већ претпоставља очити плурализам, компаративизам и, ако хоћете, синхронизам. Ту се непосредно одражавају философска критика и преиспитивање Модерне, спровођени тисућама разних путева током читавог XX века.

Дакле, ако одбацимо рецидиве некритичког либерализма и ограничену наивну проамеричку (шире – атлантистичку) пропаганду, видећемо да се данас термин "цивилизација" у оперативној и актуелној политиколошкој анализи примењује углавном синхроно и функционално за означавање широких и постојаних земљописних и културних зона обједињених приближно заједничким духовним, вредносним, стилистичким, психолошким смерницама и историјским искуством.

Цивилизација у контексту XXI века значи управо то: зону трајног и укорењеног утицаја одређеног социо-културног стила који се најчешће (али не обавезно) поклапа са границама ширења светских религија. Сем тога, политичко уобличење појединих сегмената који улазе у цивилизацију може бити врло различито: цивилизације су по правилу шире од једне државе, и могу се састојати из неколиких или чак многих земаља; штавише, границе неких цивилизација пролазе кроз земље, делећи их на делове.

Док су се у давнини "цивилизације" најчешће поклапале с империјама и биле овако или онако политички уједињене, данас њихове границе чине невидљиве линије које се нерелевантно наслојавају на административне границе држава. Неке од тих држава некада су улазиле у састав јединствене империје (на пример ислам се проширио готово свугде током освајања Арапа који су градили светски калифат). Други нису знали за заједничку државност, али су међусобно били уједињени другачије – верски, културно или расно.

Криза класичних модела историјске анализе (класне, економске, либералне, расне)

Дакле, установили смо да је у употреби термина "цивилизација" у XX веку и у оквиру критике Модерне дошло до квалитативног помака ка синхроничности и плуралности. Али можемо да начинимо још један корак и покушамо да схватимо зашто је заправо та употреба

речи постала толико актуелна управо у наше време? Заиста, раније појам цивилизације није био предмет нарочитог проблематизовања, већ је мишљење у таквим категоријама било уобичајено само у хуманистичким академским круговима. У политичком и сродном политиколошком дискурсу претезали су други – економски, национални, расни, класни, социјални прилази. Данас пак видимо да је све мање уобичајено мислити уско економски, говорити о националној држави и националним интересима, а тим пре у анализи наглашавати класни или расни прилаз. И обрнуто, ретко који наступ или говор политичара прође без спомињања речи "цивилизација", а да и не спомињемо политиколошке и аналитичке текстове где се тај термин малтене најчешће користи.

Код Хантингтона се уопште запажа покушај да "цивилизацију" учини средишњим чиниоцем политичке, историјске и стратешке анализе. Очито смо све ближи томе да "цивилизацијски" мислимо.

Овде треба пажљивије погледати шта то заправо у магистралним верзијама политиколошког дискурса замењује "цивилизација". После трагичне историје с европским фашизмом није уобичајено да се озбиљно говори о расама. Класна анализа постаје мејнстримно неважна после распада социјалистичког табора и слома СССР-а. У извесном тренутку изгледало је да ће једина парадигма политикологије бити либерализам. При том се створио утисак да ће националне границе истоврсних, у суштини либерално-демократских држава, више несучочених са било каквом системском алтернативом (после пада марксизма) која претендује на планетарни опсег, у најскорије време бити укинуте, створиће се светска влада и јединствена светска држава с истоврсном тржишном привредом, парламентарном демократијом (светски парламент), либералним системом вредности и заједничком информационо-технолошком инфраструктуром. Као гласноговорник таквог "врлог новог света" иступио је 1990-их Френсис Фукујама у програмској књизи (испрва чланку) "Крај историје"[37]. Фукујама је ставио тачку на развој поступног тумачења појма "цивилизација": крај историје значио је у његовој верзији коначну победу "цивилизације" над "варварством" у свим његовим облицима, гиздањима и варијацијама.

Хантингтон је расправљао управо са Фукујамом, износећи као главни аргумент околност да крај сучељавања јасно уобличених идеологија Модерне (марксизам и либерализам) никако не значи аутоматску интеграцију човечанства у јединствену либералну утопију, будући да су се под формалним конструкцијама националних држава и идеолошких табора испољиле дубинске тектонске платформе – својеврсни континенти колективног несвесног, који, како се испоставило, нипошто нису превазиђени модернизацијом, колонизацијом, идеологизацијом и просветитељством и као и пре предодређују најважније аспекте живота – укључујући политику, економију и геополитику – у овом или оном сегменту људског друштва, зависно од припадности цивилизацији.

Другим речима, Хантингтон је предложио увођење појма "цивилизација" као темељног идеолошког концепта ради замене не само класне анализе него и либералне утопије која је исувише озбиљно и некритички примила пропагандистичку демагогију "хладног рата", самим тим поставши њена жртва. Капитализам, тржиште, либерализам, демократија чине се универзалним и општељудским само споља гледано. Свака цивилизација преиначава њихов садржај по сопственим несвесним обрасцима, где вера, култура, језик, психологија играју огромну, каткад пресудну улогу.

У том контексту цивилизација стиче средишњи значај у политиколошкој анализи, избијајући у први план и замењујући клише либералне "Вулгате".

Развој догађаја током 1990-их година показао је да је Хантингтон у тој полемици био ближи истини, те је и сам Фукујама принуђен да делимично преиспита своје погледе, признавши да је очито пожурио. Али само то Фукујамино преиспитивање тезе о "крају историје" захтева помније разматрање.

---

[37] Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. М., 2005.

Корак назад либералних утописта: state building

Ствар је у томе да је Фукујама, разматрајући несклад својих пророчанстава о "крају историје" кроз призму глобалне победе либерализма, ипак покушавао да остане у оквиру оне логике од које је првобитно полазио. Према томе, требало је да истовремено изврши reality check ("проверу реалности") и избегне да призна како је у праву његов опонент – Хантингтон, за кога се по свим обележјима показало да је у свом предвиђању ближи истини. Тада је Фукујама начинио следећи концептуални потез: предложио је да се крај историје одложи на неодређено време, а да се у међувремену позабавимо јачањем оних друштвено-политичких структура које су биле језгро либералне идеологије у претходним етапама. Фукујама је изнео нову тезу – "state-building". Посаветовао је да се као међуетапа за прелазак на глобалну државу и светску владу ојачају националне државе са либералном економијом и демократским системом управљања, да би се темељније и озбиљније припремило тло за коначну победу светског либерализма и глобализације. То није одрицање од перспективе, то је њено одлагање до неодређене будућности с одређеним предлогом у погледу међуетапе.

Фукујама готово ништа не говори о концепту "цивилизације", али очито узима у обзир Хантингтонове тезе, посредно му одговарајући: постојан развој националних држава, који је испао збрзан и током епохе колонијализма, и епохе национално-ослободилачких покрета, и епохе идеолошког сучељавања двају табора, управо сада мора да се одигра како ваља. То ће постепено и довести до тога да разна друштва која су прихватила тржиште, демократију и људска права искорене остатке несвесног и припреме поузданије (него што је сада) тло за глобализацију.

Свет као мрежа код Томаса Барнета

У америчкој политикологији и спољнополитичкој аналитици постоји и ново издање чисто глобалистичке теорије, овога пута заступљене у делима Томаса Барнета. Смисао његове концепције своди се на то да технолошки развој ствара зоналну поделу свих територија планете на три области: зона језгра (the core), зона укључености (the zone of connectedness) и зона искључености (the zone of disconnectedness). Барнет сматра да мрежни процеси слободно продиру кроз границе и држава, и цивилизација и на свој начин структуришу стратешки простор света. У језгро спадају САД и Европска унија, тамо су усредсређени сви кодови нових технологија и центри одлучивања. У "зону укључености" – већина осталих земаља осуђених на "јузерски" однос према мрежама (принуђених да користе готова технолошка средства и прилагођавају се правилима која одређује језгро). У "зону искључености" убрајају се земље и политичке снаге које су отворена опозиција САД, Западу и глобализацији[38].

За Томаса Барнета (као и за Данијела Бела) "технологија је судбина", управо у њој је оличена квинтесенција цивилизације схваћене чисто технички, готово као код Шпенглера, само са позитивним знаком.

Амерички поглед на устројство света (три верзије)

У америчкој политичкој анализи – а треба признати да управо Американци задају тон у тој области – сапостоје све три концепције издвајања субјеката на карти света. Глобализам и цивилизација (у једнини), у духу идеја раног Фукујаме, приказани су у Барнетовим конструкцијама. Овде се за субјекат признаје само језгро, док је остало подложно спољном

---

38 Barnett T. The Pentagon New Map. War and Peace in the Twenty-First Century. New York: G. P. Putnam's Sons, 2004.

управљању – то јест десубјективацији и десуверенизацији.

Сам Фукујама, критички разматрајући своје ране оптимистичке изјаве, заузима међуположај, инсистирајући на томе да за субјекат треба још неко време признавати "националне државе", чији развој мора да припреми поузданије тло за долазећи глобализам.

И најзад, Хантингтон и присталице његовог прилаза сматрају да су цивилизације исувише озбиљне и темељне реалије које сасвим могу да претендују на статус глобалних субјеката светске политике у ситуацији када су се некадашњи идеолошки модели урушили, националне државе убрзано губе реално пуњење суверенитета под утицајем појединих делотворних аспеката глобализације, али је сама глобализација, ломећи старе границе, неспособна да истински продре у дубину друштава са постојаним традиционалним саставницама.

Значајно је што се управо Хантингтонове тезе држе оне снаге у свету које настоје да измакну глобализацији, вестернизацији и америчкој хегемонији, да би сачувале и изнова ојачале традиционалну самосвојност. Само што су, уместо мрачног злокобног Хантингтоновог дискурса о "сукобу" и "сукобима", почели да говоре о "дијалогу". Али та малтене пропагандистичка морализаторска нијанса не треба да нас доводи у заблуду у погледу главног задатка оних који у целини прихватају Хантингтонов модел. У првом реду, то је Иранац Хатами. "Сукоб" или "дијалог" – другостепено је и утилитарно питање, кудикамо је важнија начелна сагласност о томе да управо "цивилизација" постаје данас основни концептуални субјекат анализе међународне политике.

Другим речима, за разлику и од глобалиста-максималиста (попут Барнета), и од умерених либерала-етатиста, присталице цивилизацијског метода отворено или прећутно стају на становиште структуралистичког философског прилаза схватању светских процеса.

Издвајање цивилизације као главног субјекта, пола, актера савремене светске политике представља најизгледнији идеолошки потез и за оне који желе да објективно оцене стварно стање ствари у светској политици, и за оне који настоје да одаберу прикладна оруђа за политиколошка уопштавања нове епохе – епохе Постмодерне, и за оне који настоје да одбране сопствену самосвојност у условима све веће помешаности, као и стварно постојећих напада мрежне глобализације. Другим речима, апеловање на цивилизацију омогућава да се органски попуни идеолошки вакуум, настао после историјске кризе свих теорија сучељених либерализму, па и услед унутрашње кризе самог либерализма, неспособног да изађе на крај са надзором над савременим светским простором – о чему сведочи неуспешно искуство утопија истог тог Фукујаме.

Цивилизација као концепт протумачен у савременом философском контексту постаје средиште нове идеологије. Ту идеологију можемо одредити као вишеполарност.

Ограниченост идејног арсенала противника глобализма и једнополарног света

Све гласнија опозиција глобализму на свим ступњевима и у сваком кутку света, засад није уобличена у конкретан систем погледа. У томе је слабост антиглобалистичког покрета – није систематизован, лишен је идеолошке складности, у њему претежу неповезани и хаотични елементи који најчешће чине нејасну смесу анархизма, безначајног левичарства, екологије и још екстравагантнијих и маргиналнијих идеја. На прве улоге у њему претендују трећеразредни губитници из западног гошизма. У другим случајевима глобализација се суочава с отпором од стране националних држава које не желе да део суверених овлашћења пренесу на спољно управљање. И најзад, активно се противе глобализму и његовом атлантистичком западном либерално-демократскому коду, његовој мрежној природи и вредносном систему (индивидуализам, хедонизам, лаксизам) представници традиционалних вероисповести, присталице етничке и регионалне самобитности (најизразитије то видимо у исламском свету).

Та три постојећа ступња опозиције глобализму и америчкој хегемонији очито нису способна да доведу до сачињавања опште стратегије и јасне идеологије која би могла да

уједини различите и неповезане снаге, каткад неупоредиве по размерама и супротног усмерења у погледу локалних проблема. Антиглобалистички покрет пати од “дечје болести левичарства” и блокиран је искуством читавог низа пораза светског левог покрета током последњих десетлећа. Националне државе по правилу немају довољну величину за то да упуте изазов високоразвијеној технолошкој моћи Запада; сем тога, њихове политичке и поготово економске елите најчешће су укључене у транснационалне пројекте повезане с истим тим Западом. А локални, етнички и верски покрети и заједнице, иако у одређеним тренуцима могу да пруже делотворан отпор глобализацији, исувише су неповезани да би озбиљно рачунали на промену основног светског тренда или чак на исправљање курса.

Значај концепта “цивилизације” у супротстављању глобализму

Управо у таквим приликама прискаче у помоћ концепција “цивилизације” као темељна категорија за организацију пуновредног алтернативног пројекта у светским размерама. Ако тај појам поставимо у средиште пажње, можемо стећи основу за складно резонантно уклапање широких државних, друштвених, социјалних, политичких снага у општи систем. Под заставом мноштва цивилизација могу се објединити народи, верске и етничке заједнице из различитих држава, предложивши им заједничку централизовану идеју (у оквиру одређене цивилизације) и оставивши широки избор за трагање за самосвојношћу унутар ње, допуштајући непротивречно постојање других цивилизација које се разликују по основним параметрима.

И таква перспектива нипошто не води обавезно у “сукоб цивилизација”, упркос Хантингтону. Ту су могући и сукоби, и савези. Најважније је што ће вишеполарни свет, који у том случају настаје, створити реалне предуслове за наставак политичке историје човечанства, пошто ће нормативно учврстити разноврсност друштвено-политичких, верских, вредносних, економских и културних система. Иначе ће прост и спорадичан отпор глобализацији на локалном ступњу или у име идеолошки аморфне масе антиглобалиста (и то у најбољем случају) само одложити тај “крај”, успорити његов долазак, али неће постати стварна алтернатива.

Ка “великим просторима”

Издвајање цивилизације као субјекта светске политике XXI века омогућиће спровођење “регионалне глобализације” – међусобно обједињавање земаља и народа који припадају истој цивилизацији. То ће омогућити коришћење предности социјалне отворености, али не у односу на све одреда већ у првом реду у односу на оне који припадају заједничком цивилизацијском типу.

Пример такве интеграције по цивилизацијском обележју у нову наддржавну политичку творевину пружа Европска унија. Она је праузор “регионалне глобализације” која у своје оквире укључује оне земље и културе које имају заједничку културу, историју, вредносни систем. Али, признавши несумњиво право Европљана да образују нови политички субјекат на основу својих цивилизацијских различитости, сасвим је природно претпоставити сличне токове и у исламској цивилизацији, и у кинеској, и у евроазијској, и у латиноамеричкој, и у афричкој.

У политикологији се после Карла Шмита слични пројекти уобичајено називају интеграцијом “великих простора”[39]. Још пре Шмита, то је у економији теоретски осмислио и с огромним успехом применио у пракси творац модела немачког “царинског савеза”

---

[39] Schmitt C. Vőlkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot fur raumfremde Mächte: ein Beitrag zum Reichsbegriff im Vőlkerrecht, Duncker und Humblot, 1991.

Фридрих фон Лист[40]. "Велики простор" – то је други назив за оно што подразумевамо под "цивилизацијом" у њеном геополитичком, просторном и културном смислу. "Велики простор" разликује се од сада постојећих националних држава управо по томе што се гради на основу заједничког вредносног система и историјске сродности, а такође обједињава неколико или чак мноштво различитих држава везаних "заједничком судбином". У разним великим просторима интегришући чинилац може да варира – негде ће у том својству наступати вероисповест, негде етничко порекло, негде културни облик, негде друштвено-политички тип, негде земљописни положај.

Важан је преседан: стварање Европске уније показује да је остваривање "великог простора" у пракси, прелазак са државе на наддржавну творевину изграђену на основу цивилизацијског јединства, могуће, конструктивно и поред свих унутрашњих проблема позитивно се развија у стварности.

Списак цивилизација

За разлику од националних држава, о броју и границама цивилизација може да се расправља. Хантингтон издваја следеће:

1) западна,
2) конфучијанска (кинеска),
3) јапанска,
4) исламска,
5) хиндуистичка,
6) словенско-православна,
7) латиноамеричка и, могуће,
8) афричка цивилизација.

Ипак се намеће неколико гледишта. У западну цивилизацију Хантингтон укључује САД (са Канадом) и Европу. Историјски је то исправно, па ипак данас са геополитичког становишта они образују два међусобно различита "велика простора" чији се стратешки, економски, па чак и геополитички интереси све више разилазе. У Европи постоје две самосвојности – "атлантистичка" (за коју је у пуној мери оправдано поистовећивање Европе и Северне Америке) и "континентална" (која, напротив, нагиње вођењу самосталне политике и повратку Европе у историју као самосталног играча, а не просто војне одскочне даске за северноамеричког "старијег брата").

Евроатлантизам је базиран у Енглеској и земљама Источне Европе (покретаним инерцијалном русофобијом), а евроконтинентализам – у Француској и Немачкој, са подршком Шпаније и Италије (то је класична Стара Европа). Цивилизација је у свим случајевима иста, западна, а "велики простори" ће се можда устројавати нешто другачије.

Под словенско-православном цивилизацијом тачније се подразумева евроазијска цивилизација у коју органски, историјски и културно улазе не само Словени нити само православци него и други етноси (између осталог турански, кавкаски, сибирски итд.) и знатан део становништва које исповеда ислам.

Сам исламски свет, наравно, верски уједињен са стално растућим схватањем сопствене самосвојности, са своје стране дели се на неколико "великих простора" – "арапски свет", "зону континенталног ислама" (Иран, Авганистан, Пакистан) и тихоокеански регион ширења ислама. Посебно место на тој слици заузимају муслимани Африке, као и стално растуће заједнице Европе и Америке. Ипак је ислам – управо цивилизација, све свеснија сопствених особености и своје различитости од других цивилизација – у првом реду од либерално-западне цивилизације која током глобализације активно надире на исламски свет.

Тешко је успоставити границе између зона утицаја јапанске и кинеске цивилизације у

[40] Национальная система политической экономии, М., 2005.

тихоокеанском региону, чија цивилизацијска идентификација у знатној мери остаје отворена.

И наравно, засад је тешко говорити о општој самосвести житеља афричког континента, премда се убудуће такво стање може променити, пошто садашњи процес макар има историјске преседане – оличене у Лиги афричких земаља, као и у виду постојања панафричке идеје.

Последњих година је очито међусобно зближавање земаља Латинске Америке, поготово имајући у виду чињеницу северноамеричког притиска, премда је засад преурањено говорити о интеграционим процесима.

За интеграцију евроазијског простора око Русије уопште нема никаквих суштинских препрека, пошто су те зоне вековима биле политички, културно, економски, социјално и психолошки уједињене. Западна граница евроазијске цивилизације пролази нешто источније од западне границе Украјине, чинећи ту новостворену државу очито крхком и животно неспособном.

Набрајање цивилизација у суштини нам пружа представу о броју полова у вишеполарном свету. Сви они – изузев западног – засад пребивају у потенцијалном стању, али истовремено свака од тих цивилизација има озбиљног замашног основа за кретање ка интеграцији и израстању у пуновредне субјекте историје XXI века.

Вишеполарни идеал

Идеја вишеполарног света, где ће полова бити исто колико и цивилизација, омогућиће да се човечанству предложи широки избор културних, светоназорних, социјалних и духовних алтернатива. Имаћемо модел са постојањем "регионалног универзализма" у оквиру одређеног "великог простора", што ће огромним зонама и знатним сегментима човечанства дати преко потребну социјалну динамику, својствену глобализацији и отворености, али лишену оних мана које поседује глобализам, узет у планетарним размерама. Истовремено се у таквом систему може пуном паром развијати регионализам, аутономан и самобитан развој локалних, етничких и верских заједница, пошто ће унификујући притисак, својствен националним државама, суштински ослабити (то видимо у Европској унији, где интеграција суштински доприноси развоју локалних комуна и такозваних еврорегиона). Уз све остало, најзад ћемо моћи да решимо и ту темељну противречност између ексклузивизма и инклузивизма "империјске" самосвојности: планета ће се појавити не као једна једина "екумена" (са тој јединствености својственим "културним расизмом" у расподели титула "цивилизованих народа" и, напротив, "варвара" и "дивљака") већ као неколико "екумена", неколико "васељена", где ће у свом ритму, у свом контексту, са сопственим временом, са својом свешћу и својом несвесношћу једни уз друге живети не једно "човечанство" већ неколико њих.

Немогуће је унапред рећи како ће се изградити односи између њих. Свакако ће бити и дијалога, и сукоба. Али важније је друго: историја ће се наставити и извући ћемо се из оног темељног историјског безизлаза у који нас је довела некритичка вера у прогрес, у рационалност и поступни развој човечанства.

У човеку се временом нешто мења, а нешто остаје вечно и непромењиво. Цивилизација омогућава да се све строго постави на своје место. Разум и философски, социјални, политички, економски системи које он ствара, узмоћи ће да се развијају по сопственим законима, а колективно несвесно слободно ће чувати неповредивост својих архетипа, своје базе. Уз то ће у свакој цивилизацији и рационалност и несвесно моћи да слободно утврђују сопствена мерила, буду им верни, јачају их или мењају по сопственом нахођењу.

Никаквог универзалног мерила – ни на материјалном, ни на духовном плану – неће бити. Свака цивилизација стећи ће најзад право да слободно проглашава оно што у њој представља мерило ствари. Негде ће то бити човек, негде – религија, негде – етика, негде – материја.

Али, да би се тај пројекат вишеполарности остварио, још нам предстоји да издржимо поприличан број окршаја. У првом реду треба изаћи на крај са главним непријатељем – глобализмом, стремљењем антлантистичког западног пола да свим народима и културама Земље поново наметне сопствену хегемонију. Упркос дубоким и тачним опаскама својих најбољих интелектуалаца, многи представници политичког естаблишмента САД све досад употребљавају термин “цивилизација” у једнини, подразумевајући под њим “америчку цивилизацију”. Управо то је прави изазов на који сви ми, сви народи Земље, и у првом реду Руси, морамо, просто морамо да дамо адекватан одговор.

Поглавље 9. Начело “Империје”код Карла Шмита и Четврта политичка теорија

Поредак “великих простора”

У свом раду из 1939. године “Поредак великог простора у правима народа и забрана интервенције просторно туђих снага. Увод у појам 'рајх' у правима народа” (“Völkerrechtliche Großraumordnung und Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht”) Карл Шмит излаже основе концепције на којој је заснован неоевроазијски пројекат у Русији почетком XXI века. Иако је Шмит писао свој текст примењиво на Немачку крајем 1930-их година, што се одразило на реалијама које претреса, његов значај знатно превазилази и историјски, и политички, и земљописни контекст, ударајући темељ посебном политичко-правном моделу мишљења, коме је највероватније суђено да се оствари тек у XXI веку и који има кључни значај за савремену Русију.

Монроова доктрина

Значајно је што изношење теорије “великог простора” сам Шмит почиње од “Монроове доктрине” коју је 1823. године срочио председник САД Џејмс Монро и која је постала основ америчке спољне политике током двају столећа. Смисао “Монроове доктрине” своди се на тврдњу да политику америчког континента морају одређивати интереси самих америчких држава. На почетку XIX века то је имало сасвим одређени смисао, зато што се Америка тада налазила у полуколонијалном стању и европске силе су се стално мешале у њене политичке процесе. САД су, као најјача америчка сила, преузимале одговорност за подршку независности читавог америчког континента од европског мешања. Управо ту Карл Шмит види исходиште политичке теорије “великог простора”.

“Велики простор” полази од антиколонијалне стратегије и предвиђа (чисто теоретски) добровољни савез свих земаља континента које настоје да колективно одбране независност. Предвиђа се да се иницијатива у одбрани те независности сразмерно налаже јачим државама, одакле следи природно првенство САД. Првенство у обезбеђивању независности читавог америчког “великог простора” значи и признавање лидерства САД од стране осталих земаља, и да оне сносе главни терет одржавања слободе читавог “великог простора”. То нипошто не предвиђа да америчке земље постају “провинције” САД или у било чему губе сувереност. Али, пошто сувереност у планетарним размерама (суочене с европским колонијалним силама) могу у пракси да обезбеде само све земље скупа и уз првенство САД, расте значај Сједињених Држава, будући да савез са њима непосредно утиче на стварни садржај суверенитета сваке америчке земље.

Све то одражава реалије прве половине XIX века, али Шмит управо у том исконском облику “Монроове доктрине” види нешто веће – праузор уравнотежене и складне организације читавог света у будућности, тј. не историјски условљено стање ствари него оптимални пројекат за будућу реорганизацију планетарног простора.

Смисао “Монроове доктрине” је у следећем: нужност постизања безбедности и независности једне државе (САД) условљена је стратешким статусом суседних или оближњих држава континента. За разлику од Европе, где су међусобно конкурисале велесиле

смештене једна уз другу (Енглеска, Француска, Немачка, Аустрија, Италија, Шпанија, Португалија, Холандија итд.), САД су биле једини лидер на америчком континенту, и претњу су им представљале само спољне – европске – силе. Остале пак америчке земље биле су теоретски заинтересоване за исто што и САД (за независност од европског колонијализма), али нису представљале стварну конкуренцију за САД – ступањ њиховог суверенитета био је знатно слабији.

У Европи би идеја да безбедност Француске зависи од политичког стања Енглеске или Немачке била скроз бесмислена, будући да су и Енглеска и Немачка поседовале моћ упоредиву са француском, те су европске силе биле принуђене да се договарају међусобно око изградње заједничког система безбедности – на пример у "концерту европских сила", а спољна претња читавој Европи није постојала. Када би сенка такве претње настајала (од стране Русије или Турске), за одбрану од ње довољни су били привремени међусобни савези европских сила.

САД су се налазиле у начелно другачијем положају, и њихова сопствена безбедност непосредно је зависила од политичког положаја других америчких земаља које, појединачно узете, нису могле да свој суверенитет одбране и за САД стварну конкуренцију нису представљале. Све то одражено је у "Монроовој доктрини".

Правни статус "Монроове доктрине". Политика и право, легалност и легитимност

Карл Шмит је био правник и посебну пажњу посвећивао правној саставници међународне политике. Стога се он пита који је правни статус "Монроове доктрине". Да бисмо схватили Шмитову оцену треба се подсетити основних облика шмитовске анализе.

Шмит међусобно дели област права и област Политичког. Он је убеђен да је право подређено Политичком, зато што се првобитна одлука о формулацији, доношењу или промени закона увек доноси на основу изјашњавања које превазилази чисто правне оквире. Ту сферу одлучивања, која је ван сфере закона, Шмит назива "Политичким". Док закон оперише са паром појмова "дозвољено–забрањено", дотле Политичко – са паром појмова "пријатељ–непријатељ". За разлику од морала у Политичком, одреднице "пријатељ–непријатељ" ништа не говоре о томе имамо ли посла са "добрим" или "лошим". Ти појмови немају очит ни правни статус. Непријатељ може бити племенит, праведан, частан, али мора бити побеђен, уништен и потучен зато што је непријатељ.

Шмит, као и Макс Вебер, такође раздваја "легалност" и "легитимност". Легалност је усклађеност са строго одређеним и утврђеним правним кодексом. Легитимност је свеукупна и општа усклађеност ове или оне политичке радње или одлуке са мишљењем већине, народа, друштва. Политика и право, легалност и легитимност тесно су међусобно везани, и тешко је разликовати их у одређеним околностима. Само у критичној ситуацији ("ванредном стању") њихова природа се испољава у пуном обиму, зато што Политичко иступа само по себи, испољавајући своју суштинску надмоћ над правним. Исто ту испољава се и појам легитимности, и ступа на снагу потенцијал суверенитета.

Примењујући те појмове на "Монроову доктрину", можемо рећи да су је сами Американци замишљали као потпуно легитимну, која спада у суштину Политичког и проистиче из суверене одлуке да се ваљано обезбеди суверенитет САД, а уједно и читавог америчког континента.

"Монроова доктрина" је квинтесенција америчке спољне политике. У њој је одређивано ко је пријатељ а ко непријатељ. Пријатељи су биле све америчке земље, непријатељи – европске велесиле са њиховим колонијалним насртајима на Нови Свет. Да би се од "непријатеља" заштитио суверенитет, одлучено је да се територија читаве Америке сматра јединственим стратешким простором. И то су Американци (макар америчка политичка класа) прихватили као сасвим легитимну појаву. "Монроова доктрина" није стекла легално-правни статус, али је тиме њена примена само постала гипкија, зато што је омогућено успешније спровођење њених циљева у пракси.

У "Монроовој доктрини" у пуном обиму се испољила суштина Политичког Сједињених Америчких Држава. У том тренутку САД су донеле историјску одлуку о свом светском статусу. Теза "Америка Американцима" имала је у том тренутку сасвим одређени смисао – "Американцима, али не Европљанима" ("не Европљанима" као спољној управљачкој сили).

Еволуција "Монроове доктрине"

Шмит већ у XIX веку запажа промену смисла "Монроове доктрине", када САД почињу да је користе као покриће за колонијалну политику у оквиру континента. Истина, у поређењу с отвореним колонијализмом европских сила, колонијализам САД остаје релативан – он се одвија под видом "ширења демократских вредности", тј. у очима самих грађана САД представља цивилизаторску и ослободилачку делатност. Сам Шмит је сматрао да ту ако и има отклона од првобитне садржине, онда засад безначајног, зато што се приоритет САД у оквиру "Монроове доктрине" теоретски може тумачити прилично широко.

До кудикамо важнијег помака у доктрини долази почетком XX века, када председници САД Теодор Рузвелт и поготово Вудро Вилсон с ослонцем на "Монроову доктрину" предлажу да се она тумачи одвојено од историјских и земљописних реалија и да се уз њену помоћ образложи нужност учешћа САД у светским проблемима ради "јачања демократије, права и слобода". "Монроова доктрина" ту очито превазилази границе Америке и претвара се у универзалистичку, планетарну теорију која образлаже нови тип колонијализма – не европски (отворен, праволинијски и бестидан) већ амерички (прикривен цивилизаторском и идеолошком функцијом ширења либералне демократије). У том универзалистичко-хегемонистичком и идеологизованом облику "Монроову доктрину" су покушали да примене на своју светску империју и Енглези, утврдивши као међународно начело нужност енглеске контроле над заливима у светским размерама, будући да од тога непосредно зависи безбедност (економска, што значи и политичка и војна) Енглеске.

Из антиколонијалне теорије везане за одређени "велики простор", "Монроова доктрина" у XX веку почиње да се претвара у универзалистичку идеологизовану теорију планетарног колонијализма новог типа (поморског, енглеског, и поготово америчког).

За саме Американце и Енглезе то је такође представљало политичку одлуку, поделу функција пријатеља и непријатеља, и заснивало се на унутрашњој легитимности. Али за континенталне европске силе – Немачку, Француску и Русију, као и за неке азијске државе у буђењу (Јапан) то издање "Монроове доктрине" било је свакако неприхватљиво, непријатељско и нелегитимно.

После победе над Немачком у Првом светском рату и револуције у Русији, на основу новог тумачења "Монроове доктрине", по диктату Енглеске и САД изведен је покушај изградње система међународног права (Лига нација). Тај систем добио је назив Версајски. Јако је важно схватити како је повезан са "Монроовом доктрином".

Ту као субјекти суверенитета иступају земље Антанте (пре свега Енглеска, Француска и САД), и простор под њиховом контролом с обе стране Атлантског океана узима се као колективно средиште. Сав остали свет сматра се периферијом одакле могу потицати претње, па се према томе не сме дозволити да било која земља која припада периферији стекне моћ. Лига нација под покровитељством Енглеске, Француске и САД позвана је да за читав свет буде оно што су биле САД за америчко копно – јемац безбедности од непријатеља. Али док су у првобитној верзији "Монроове доктрине" као непријатељи иступале европске силе, одсад су то постали изопштеници – Вајмарска Немачка, млада Совјетска Русија, милитаристички Јапан итд. Осталим земљама, неспособним да самостално одбране свој суверенитет у случају вероватне агресије "изопштеника", предлагано је да прихвате протекторат западних сила у оквиру Лиге нација.

Тако се "Монроова доктрина" одвојила од одређеног "великог простора" и постала основа планетарног универзалистичког модела светског поретка. Истовремено је изгубила своју заштитну функцију и из оруђа борбе са колонијализмом претворила се у колонијализам

(новог идеолошког либерал-демократског типа).

Карл Шмит показује како су архитекте Версаја покушавале да новом издању "Монроове доктрине" (у тумачењу Вудроа Вилсона) придају легално-правни статус, али то због регионалних противречности није учињено. Ипак је то за Версајски светски поредак и епоху Лиге нација био главни легитимни модел који изражава Политичко и описује структуру суверенитета.

После Другог светског рата на истом моделу заснован је блок НАТО, с тим што су побеђена Немачка и Јапан укључени у "простор Запада", а главни непријатељ постали су СССР и земље совјетског блока.

Велики простор и "рајх" у Шмитовом схватању

Карл Шмит пише свој рад у предвечерје Другог светског рата, и занима га разумевање оне слике коју види. Прагматично образлаже спољну политику нацистичке Немачке. Труди се да теоретски схвати политичку слику спољне политике. Оба задатка Шмит решава у тексту који претресамо.

Издвојивши у "Монроовој доктрини" два прилично далека смисла (првобитни, везан за одређени "велики простор", и изобличени, идеолошко-империјалистички, "версајски"), Шмит их међусобно супротставља. При том он на првобитну верзију "Монроове доктрине" примењује научни термин "велики простор" и "поредак великих простора", на чему и предлаже да се убудуће гради систем међународног права.

Он наглашава да у појму "велики простор" оба термина немају количински (природнонаучни) него квалитативни, историјски и, ако хоћете, сакрални садржај. "Велико" указује не само на физички опсег него на ступањ унутрашње организованости, консолидованости, култивисаности, интегрисаности простора у социјално-културно, цивилизацијско, стратешко и политичко јединство. И ми појам "велики" користимо у истом смислу. "Простор" се такође не замишља као апстрактна физичка категорија него као одређени предео, шуме, поља, планине, реке, брда, који обликују средину битисања народа и раса. У том смислу, појам "велики простор" непосредно се приближава појму "империја" (немачка реч "das Reiche" значи "империја", "царство").

Руски евроазијци користили су израз "држава-свет" (Савицки). Узгред, у тој формули "држава-свет" такође је садржана двосмисленост коју је Шмит открио у "Монроовој доктрини". Савицки "државу-свет", "империју" схвата као одређени део светског простора који чини цивилизацијско јединство (то и јесте основ евроазијства). Тако је било у првобитној верзији "Монроове доктрине". Али ако занемаримо конкретан евроазијски смисао Савицког, исти израз може да се протумачи као глобализам, тј. представа о "светској држави", "светској влади". Управо то се и десило у доба Версаја и стварања Лиге нација, а потом се одразило на стварање НАТО-а, светски поредак "Тростране комисије" и савремени америкоцентрични глобализам.

Универзализам (глобализам) оперише с физичком сликом света, "велики простор" – с историјском и сакралном. Као субјекат универзализма иступа индивидуа (либерална теорија "људских права"). За теорију "великих простора" субјекат је народ, одређени органски колектив. Управо зато Карл Шмит повезује те појмове "права народа" и "велики простор". Ту се одражава суштина двају супротних представа о светском поретку – вишеполарном и једнополарном, конкретно-историјском и универзалном, који је заснован на неколиким "империјама" ("рајховима" по Шмиту) или чини једну империју (у нашем случају – америчку: ону улогу коју су САД играле у оквиру првобитне "Монроове доктрине" у XIX веку у односу на амерички континент, заједно са земљама НАТО-а почињу да играју у XX веку у односу на читав свет).

Сам Шмит 1939. године види Трећи рајх управо као "империју", као "велики простор", као "државу-свет ". И такву улогу Немачке покушава да образложи. Трећи рајх као "велики простор" за Шмита није толико германски колико европски појам. У њему види израз

континенталне европске цивилизације у њеном класичном (а не просветитељском) изразу (Шмит је ревносни католик и конзервативац). Националсоцијалистичку државу он схвата као средиште Европе народâ, а не као нову колонијалну силу или националну државу. Отуд и његов однос према "правима народâ". Шмит, који је присталица Хитлера, никада у својим текстовима не пристаје на расистичко и уско немачко тумачење "рајха". Он под "рајхом" подразумева заједничку иницијативу свих европских народа, и премда је Западна римска империја историјски стварана на основу германских племена, сви европски етноси саучествовали су у општој империјској историји и убудуће треба да имају једнака права.

Шмитов националсоцијализам темељно се разликује од националсоцијализма Хитлера или Розенберга управо по томе што Шмит размишља у категоријама народâ а не једног народа, немачког, или злогласне "аријевске расе", под којом су неупућени нацисти подразумевали само Немце. Он размишља у категоријама "великог простора", у категоријама складног сапостојања различитих империја (па и "руско-совјетске", евроазијске) а не немачке колонизације. Управо зато је 1936. године у часопису "Црни корпус" ("Schwarze Korps") објављена достава против Шмита, што га је коштало каријере. Али Шмит никада није био опортуниста и наставља да развија своје идеје и у новом својству "дисидента", као и многи "конзервативни револуционари", скрајнути или чак прогањани од стране марљивих дилетаната и слабоумних нацистичких фанатика.

У претресаном раду запањује то што Шмит наставља да користи израз "права народâ" на врхунцу Хитлерове расистичке политике која као пуновредне признаје само Немце. Шмитов "Трећи рајх" (као и "Трећи рајх" самог творца те концепције Артура Мелера ван ден Брука) – то је другачији "рајх" него код Хитлера, то је "империја", "велики простор" насељен народима од којих сваки има једнака права у стварању Политичког, сваки саучествује у сопственој судбини. А средишња установа, метропола, у првом реду треба да заштити све народе од мешања спољних просторних сила (о томе се говори у самом наслову разматраног текста). Хитлер је у својој политици начинио исту грешку као САД и енглески империјалисти који су од одређеног "великог простора" прешли на универзализам и глобализам, само што су до небеса уздигли либерално-демократску идеологију, а Хитлер – расистичке доктрине и идеју "аријевске светске превласти", ништа мање бесмислену и штетну од идеологије људских права.

Ако пажљивије погледамо Шмитове идеје (шире – идеје конзервативних револуционара: од Шпенглера, Ернста фон Саломона, Отоа Петела, Артура Мелера ван ден Брука, Франца Шаувекера, Ернста и Фридриха Јингера, Хермана Вирта, Фридриха Хилшера, Никиша па до Хајдегера) лако ћемо открити да се ради о Четвртој политичкој теорији (упоредо са либерализмом, комунизмом и фашизмом) скривеној иза Треће (нацистичке и фашистичке). Трагедија идеје је у томе што је ту Четврту теорију историјски заклонила Трећа, у извесном тренутку солидарисавши се са њом, не издржавши идеолошки рат на три фронта (упоредо са полемиком против либерала и комуниста, конзервативни револуционари су се суочавали с изобличавањима њихових сопствених идеја у вулгарном нацизму).

Штошта се може приписати томе што је Немачка била принуђена да се сучељава не само са главним и сасвим легитимним непријатељима – либерално-демократским Англосаксонцима него и са совјетским експанзионизмом с Истока, као и природном осећању немачког родољубља. Неки су (па и сам Шмит) покушавали да делују унутар режима како би Хитлеров самоубилачки курс преиначили у духу "права народа" и "великог простора". Ипак је Четврта теорија на крају покопана под рушевинама Трећег рајха, који је историјски остао рајх Адолфа Хитлера а не "рајх" Карла Шмита.

Совјетски "велики простор". Совјетски рајх

Модел "великих простора" идеално је примењив на анализу совјетског раздобља Русије. Ту тему развијали су сасвим самостално руски евроазијци, који су такође оперисали са средишњом категоријом "великог простора". Савицки је за ту анализу увео термин

"месторазвој". Као и за Шмита, за руске евроазијце главни непријатељ остају либералне земље Запада, иако су сами евроазијци Немачку укључивали у састав Запада, док је Шмит сматрао да је она средиште европског континента, док "Запад почиње иза Рајне".

Исти ти евроазијци сасвим тачно су прорекли еволуцију совјетске спољне политике од интернационализма из првих година револуције до пуновредне империјске политике од краја 1920-их година. СССР је био класичан пример великог простора који се по Шмитовој терминологији сасвим могао назвати "Совјетским рајхом". Заправо термин "Евроазија", који су евроазијци увели, и треба да истакне органско јединство "великог простора" евроазијског копна, који се поклапа са границама Русије – од Древне Русије па до СССР-а. При том, за разлику од идеолошког начина мишљења самих бољшевика и руководилаца СССР-а, који су своје теорије заснивали на марксизму, где се ништа не говори ни о простору, ни о традицији, ни о цивилизацијама, евроазијци су тумачили СССР као историјско-просторни, цивилизацијски и геополитички организам, а не само као идеолошку конструкцију. И показало се да је управо њихова анализа совјетске историје – поготово примењиво на стаљинско раздобље – најтачнија и најсавеснија међу свим осталим емигрантским снагама. Евроазијци су оцењивали СССР готово исто онако како је Шмит оцењивао Хитлеров Трећи рајх, кроз совјетску пену видећи дубинску логику "великог простора", легитимност вечне "империје", дијалектику Трећег Рима, историјски суверенитет руског народа предат политичкој елити (у овом случају бољшевика) са једним захтевом – да сачува земљу и народе од мешања спољне просторне силе. Тај задатак бољшевици су током седамдесет година спроводили.

Евроазијци су у суштини били представници Четврте политичке теорије, као и немачки конзервативни револуционари. Али њене елементе нису препознали у фашизму (Трећа политичка теорија) већ у 2ПТ. Врло подробно та анализа је дата код Устрјалова.

Идеја изградње социјализма у једној земљи примењиво на Русију већ је значила обраћање "великом простору" и легитимности "рајха". Под претпоставком да је снага Четврте политичке теорије у нацистичкој Немачкој и СССР-у испала пресудна, а површни идеолошки аргументи се повукли у позадину, добили бисмо сасвим другачији свет – идеалан (у оквиру могућег), вишеполаран и уравнотежен. Неостварен (побачен) нацрт чисто теоретске победе 4ПТ видимо у пакту Рибентроп–Молотов и концепцији другог конзервативног револуционара Карла Хаусхофера "Осовина Берлин–Москва–Токио".

Нова актуелност Четврте политичке теорије

Сада прелазимо на садашњицу. Наслеђе Карла Шмита данас је постало неодвојива саставница политичке и правне културе западних елита. Испоставило се да је знатно надмашило историјску конкретику и продрло у оне темељне проблеме који нимало нису изгубили на актуелности ни сада – напротив, само су добили. Али ако погледамо нешто шире, постаје јасно да се не ради само о Шмиту лично ни о његовом личном наслеђу. Заправо нагло расте значај саме Четврте политичке теорије у целини, чији изразити представник је био Карл Шмит, премда ни издалека само он.

У наше време од трију основних политичких теорија XX века опстала је само једна – либерална. Фашизам је нестао, комунизам је готово нестао. У сваком случају немогуће је односити се озбиљно ни према једном, ни према другом. Не само зато што су историјски изгубили, то је тек пола проблема; већ зато што су идејно банкротирали. Они који су им поверовали били су не само сатрти – били су понижени и посрамљени на теоретском ступњу. Ни фашисте, ни комунисте не могу данас приступачно да објасне узроке свог слома, и управо стога их нема не само у садашњици него ни у будућности. Фашистичка мисао претворила се у ништа, марксистичко мишљење у чистом виду ближи се нули. А тамо где је присутно, обавезно је скопчано са другим спољним идеолошким тенденцијама (национализам у Азији и Трећем свету и либерализам у европској социјалдемократији). Четврта политичка теорија, где спадају идеје "великих простора", "империје", "права

народâ”, “органске демократије”, “вишеполарности”, “месторазвоја”, “геополитичког суверенитета”, “геополитике”, напротив, све више и више доказује своју одрживост. Управо она нама наочиглед постаје једина одмерена и утемељена алтернатива глобализму, “људским правима”, једнополарности, либерално-демократском универзализму, индивидуализму, тоталитаризму тржишта и тржишних вредности.

Шмит је предвидео свет који се састоји из “империја”, “великих простора”, “рајхова”. Примењујући његове погледе на актуелност, у будућности се сасвим може разазнати атлантистичка “империја” (са средиштем у САД), азијска “империја” (са кондоминијумом Кине и Јапана), европска “империја” (у складу са шмитовском идејом) и најзад, евроазијска “империја”.

Шмит је себе видео као посматрача Европске империје, и замишљао свет у оптици управо Европског рајха, док су евроазијци разрадили основе сличног светоназора, само гледајући на свет из Русије. Јапански модел реорганизације Тихог океана у “велики простор” прекинут је поразом у Другом светском рату, и данас водећу улогу у том процесу покушава да игра Кина. Русија је управо изгубила огроман сегмент свог “великог простора”, али постепено избија на евроазијски правац (што претпоставља нови круг интеграционих иницијатива).

Док трима потенцијалним “великим просторима” (европском, евроазијском и азијском) предстоји проширење да би постали “империје”, “рајхови”, дотле ће атлантистички простор, који данас претендује на универзалност и глобалност, морати да се скупља. Како би се САД поново вратиле првобитној верзији “Монроове доктрине”, како би поново постале “велики простор” и “империја”, њихов утицај треба суштински смањити.

Таква анализа показује да Шмитова теорија “великих простора”, као очигледан израз читаве конструкције Четврте политичке теорије, представља најпоузданију платформу за вишеполарни свет, антиглобализам, антиамериканизам и национално-ослободилачку борбу против америчке светске превласти.

Размотрени текст Карла Шмита “Поредак великог простора у правима народа и забрана интервенције просторно туђих сила”, ослобођен од историјских околности, као и други темељни текстови самог Шмита и других конзервативних револуционара, представљају неодвојиви део наслеђа неоевроазијске теорије и помажу да се боље схвати смисао неоевроазијства – савременог израза Четврте политичке теорије, коју су у условима XXI века преформулисали Руси, у Русији, у интересу Русије и ради процвата Русије као светске велесиле.

Неоевроазијство је политичка теорија изградње империје, “великог простора” у садашњици и будућности. Неоевроазијство ће или постати главни светоназор руских елита, или нас чека окупација. Напомињем да су сви други могући “велики простори” и други народи без изузетка заинтересовани за то да у Русији започне евроазијски препород. Од тога ће на добитку бити сви, зато што се неоевроазијство чврсто залаже не за универзализам већ за “велике просторе”, не за империјализам већ за “империје”, не за “интересе појединог народа” већ за “права народâ”.

Поглавље 10. Пројекат “Империја”

Империја без императора

Уобичајено се мисли да појам империје нужно подразумева постојање императора. Па ипак непристрасна анализа те појаве показује да историја зна за мноштво империја без императора. Некима од њих управљао је ограничени круг одабране аристократије. Другима – парламент или сенат. Према томе, постојање личне монархове – императорове – власти није нужан услов постојања империје. Сем тога, постојало је мноштво монархијских, деспотских, тиранских или диктаторских држава – с апсолутном влашћу цара или ауторитарног вође, које нису називане империјама и нису имале с њима ништа заједничко. Према томе, сасвим

можемо да размотримо начело империје независно од императора.

Империја као оптимално оруђе стварања грађанског друштва

Друга раширена заблуда гласи: империја је крајње архаична појава коју је савремена цивилизација иживела још на прагу Новог доба. То је такође далеко од стварности. Напротив, империје су, како древне тако и савремене, представљале облик политичког устројства који је по технолошким, идеолошким, социјалним, управним и економским параметрима знатно превазилазио друштва која су претходила настанку тих империја.

Оне су готово увек значиле модернизацију народа, друштава и држава које су доспевале у границе империје. Успостављале су на огромним просторима опште социјално и правно устројство, унификовале и отварале појединачне етничке заједнице за снажан дијалог са свима осталим, доприносиле техничком развоју, олакшавале трговину и друге облике културне размене, стварале предуслове за развој грађанског друштва.

Посебно је Римска империја после едикта императора Каракале признала право на римско држављанство свим слободним људима који су у то време били под влашћу Рима, иако је раније право држављанства било доступно само појединим заслужним грађанима локалне елите. На пример апостол Павле, док је био угледан Јудејац Савле, много пре Каракалиног едикта имао је римско држављанство.

Савремене европске државе-нације, иако изграђене на порицању империје, сасвим су пресликале систем држављанства управо с империјског модела. И није чудно што у њиховом основу у садашњој етапи лежи управо римско право у коме је одражена правна логика развоја империје.

Одредница империје

Ако империју не одређује ни постојање императора, ни припадност архаичним политичким системима, каква су јој онда обележја објективно својствена? Како да одредимо империју?

Империја је политичко-територијално устројство које спаја строги стратешки централизам (јединствена вертикала власти, централизовани модел управљања оружаним снагама, постојање грађанског правног кодекса заједничког за све, јединствени систем убирања пореза, јединствени систем комуникација итд.) са широком аутономијом регионалних друштвено-политичких творевина које улазе у њен састав (постојање елемената етно-конфесионалног права на локалном ступњу, многонационални састав, широко развијени систем месне самоуправе, могућност сапостојања различитих локалних модела власти – од племенске демократије до централизованих кнежевина или чак краљевина.

Империја увек претендује на васељенске размере, схватајући своје политичко устројство као језгро или синоним светске империје. “Сви путеви воде у Рим”. Све империје себе виде као светске империје. Империја има позвање. Она се схвата као политичко оличење историјске судбине човечанства. Позвање се може схватати у верским (Византија, Аустро-Угарска, исламски калифат, Московско царство), грађанским (Стари Рим, Џингис-канова империја), цивилизацијским (Кинеска империја, Иранска империја) или идеолошким (комунистичка империја СССР, либерална империја САД) облицима испољавања.

У том уопштеном политиколошком и социолошком схватању империја и њена начела стичу посебну актуелност и у наше време.

Империја неоконсова (benevolent empire)

Теза о актуелности термина “империја” за разумевање реалија садашњег света потврђује се успоном занимања за тај појам у светској политикологији XXI века. Почев од 2002. године масовна америчка штампа користи тај термин примењиво на улогу коју САД

треба да играју у односу на остали свет у новом столећу (можда тисућелећу). У америчком друштву пуном паром креће расправа о империји. Као и увек у таквим расправама, тај појам разни кругови различито схватају, али је сам појам постао средишњи.

Такав процес у одређеној мери представља последицу готово неподељеног утицаја идеја неоконзервативаца у америчкој политици епохе Буша-млађег. Теоретичари тог правца, полазећи од регановске формуле “СССР као империја зла”, предложили су симетричан пројекат: САД као “империја добра”, “benevolent empire” (Роберт Кејган).

Улогу САД у XXI веку неоконзервативци су замишљали као функцију глобалног интегратора, као ново (постмодернистичко) издање Рима. У том пројекту била су присутна сва обележја империје:

• централизовано стратешко управљање светом (оружане снаге САД и НАТО);
• глобална идеологија (либерална демократија);
• унификовани модел привреде (тржиште);
• одређена аутономија регионалних вазала (који имају известан степен слободе у унутрашњој политици, али су дужни да строго следе америчку линију у главним питањима);
• планетарне размере (планетарно грађанско друштво, глобализација, One World);
• мисија демократизације и либерализације свих земаља и народа света.

Френсис Фукујама назвао је у пориву одушевљења почетком 1990-их успостављање светске америчке империје “крајем историје”. Нешто касније признао је да је пренаглио, и да светска америчка империја још није готова ствар него само пројекат и далеки циљ, на путу до кога могу настати озбиљне потешкоће, застоји и, могуће, тактичка повлачења.

Други амерички политиколог Семјуел Хантингтон уопштио је свеукупност тих замерки у свом ништа мање епохалном раду, показавши да ће успостављање светске америчке “империје добра” бити блокирано “сукобом цивилизација”. Хантингтонов закључак гласи: пут ка светским размерама САД мора бити постепен и тренутно је важније збити атлантистичко језгро (САД + земље НАТО) и, манипулишући цивилизацијским противречностима, чекати повољан тренутак у будућности. Али у сваком случају теза о томе да су САД – империја XXI века општеприхваћена је у америчкој политикологији, ма како схватали историјске рокове и просторне границе њеног настанка.

Америчка политичка елита данас размишља у категоријама империје. И то независно од тога да ли њени представници деле оптимистичке и агресивне идеје неоконсова или не. Оштар противник неоконзервативаца и “демократа” Збигњев Бжежински присталица је америчке империје у ништа мањој мери од Дика Чејнија, Ричарда Перла, Пола Вулфовица или Вилијама Кристола.

Критика “империје” код Негрија и Харта

Термин “империја” сада је постао популаран не само у америчком естаблишменту. Живо га користе и чак чине синонимом свог главног идеолошког пројекта ватрени противници капитализма, либералне демократије и САД – крајње левичарски философи и политичари-антиглобалисти. Теоретичар “црвених бригада” Тони Негри и амерички философ-антиглобалиста Мајкл Харт написали су програмски рад “Империја” који по њиховом мишљењу треба да постане аналог Марксовог “Капитала” за светски левичарски покрет XXI века. То је својеврсна “Библија” антиглобализма.

Негри и Харт описују како историја САД одувек спаја у себи начело мрежне организације с империјским месијанством, што је по њиховом мишљењу управо и учинило од САД светског лидера који успоставља планетарну власт у виду вредносног, економског и друштвено-политичког поретка општеобавезног за све.

Под “империјом” Негри и Харт подразумевају успостављање глобалне државе засноване на капиталистичкој експлоатацији од стране “власти” стваралачких потенцијала “мноштва” уз средишњу улогу САД, које ће се постепено претворити у светску владу. За Негрија и Харта таква светска империја представља апотеозу претходних стадијума развоја

капитализма и врхунац неправде и експлоатације. То је светско “друштво спектакла” (Ги Дебор). Та светска империја замишља се као империја Постмодерне, где власт и насиље стичу не отворено него замагљено мрежно обележје.

Сами аутори предлажу да на то стање гледамо као на историјску прилику за “мноштва” да изведу светску револуцију. Империја ће измешати у космополитском котлу класе и народе, земље и политичке системе. Остаће само експлоататори (светска влада, оператери мрежне империје) и “мноштва” лишена било каквих особина, која према томе представљају идеалне “пролетере” XXI века. “Мноштва” по Негрију и Харту морају пронаћи начин – кроз дроге, свакојаке настраности, генетски инжењеринг, клонирање и друге облике биоинтелектуалних мутација – да измакну власти империје, изнутра је разнесу, користећи за своју анархо-субверзивну делатност оне могућности које сама империја пружа.

Тако категорија “империја” стиче посебну важност у идеолошким конструкцијама светског левичарског покрета, антиглобализма и алтерглобализма. Заправо, алтерглобализам и јесте непосредан закључак из идеја Негрија и Харта: не треба се борити са глобализацијом него користити њене (већ постојеће) капиталистичке и империјалистичке облике за антикапиталистичку револуционарну борбу.

Алтернативе глобалне империје: продуживање Јалтинског статуса кво

Ако озбиљно гледамо на пројекат глобалне америчке империје, одмах искрсава питање: а шта се може предложити као алтернатива? Са једном од њих већ смо се упознали, али је она привлачна за ограничен број крајњих левичара – троцкисте, анархисте, постмодернисте. Погледајмо друге пројекте.

Најједноставнији одговор на империјски пројекат биће жеља да се сачува статус кво. То је нагонска жеља да и даље остане неприкосновен међународни поредак настао у XX веку, када је суверенитет везан за националну државу, а место за решавање спорних међународних питања представља ОУН. Такав прилаз је мањкав пошто је светски поредак XX века после 1945. године настајао на основу исхода Другог светског рата и номинални суверенитет националних држава обезбеђиван је паритетом стратешког наоружања двеју велесила – САД и СССР. Империјске амбиције једне (социјалистички табор) уравнотежаване су империјским амбицијама друге (капиталистички табор). Остале националне државе позиване су да се уклопе у ту равнотежу са широким пољем за маневре у покрету несврстаних земаља. ОУН је само потврђивала такву равнотежу у структури Савета безбедности.

После слома социјалистичког табора и распада СССР-а читав систем Јалтинског света се урушио, стратешки паритет је поремећен и готово све националне државе биле су принуђене да саодносе свој суверенитет са несразмерно повећаном моћи америчке империје. ОУН је престала да било шта значи, и Јалтински светски поредак је постао прошлост.

Многе земље нису докраја схватиле то глобално преобликовање и по навици настављају да мисле у категоријама јучерашњице, када су две конкурентске империје (совјетска и америчка) иступале као јемци суверенитета свих осталих земаља. После Јалте остала је једна империја, и не примећивати то значи само одлагати за многе непријатно схватање реалног стања ствари.

Земље које су покушале да се супротставе тој једнополарној слици – Ирак, Југославија, Авганистан – на сопственој кожи су осетиле шта је то постјалтински свет и колика је у њему цена суверенитета. Ствар је у томе да у условима XXI века ниједна национална држава није способна да одбрани свој суверенитет при непосредном чеоном сукобу с америчком империјом. Тим пре што на страни САД иступају остале водеће земље света. Техничке потешкоће са којима се суочавају Американци у ствари изградње планетарне империје (а то и јесте глобализација на различитим њеним ступњевима) не треба да нас доводе у заблуду: ако им нешто не успева, то још не значи да неће успети.

Пројекат изградње глобалне либерално-демократске империје главни је и једини план америчке спољне политике у XXI веку, и после слома двополарног света ништа формално

није у стању да упути изазов том моделу. Оптимисти и песимисти у самим САД расправљају о томе када ће се коначно успоставити империја – сутра или прекосутра, а не о томе вреди ли је уопште успостављати. И то су одговорне расправе. Чињеница да многе националне државе не желе да се одрекну свог суверенитета представља чисто психолошки проблем: то је нешто попут фантомских болова који муче власника већ одсутног уда.

Средњорочно и дугорочно гледано, ниједна национална држава у данашњем свету није способна да начелно одбрани свој суверенитет суочена са глобалном империјом. Највише што се реално може учинити је да се купује време. Али одлагање није алтернатива.

Дакле, националне државе одсад су суверене само номинално и не представљају алтернативу једнополарном моделу. ОУН је у таквој ситуацији осуђена на одумирање, на шта Вашингтон стално подсећа.

Исламска империја (светски калифат)

Ако довољан потенцијал за онемогућавање напредовања америчке (атлантистичке) империје у савременом свету не поседује ниједна национална држава, преостаје само један избор: или предати се победнику на милост и немилост, пољубити чизму новим господарима света (како чине на пример многе земље Источне Европе и ЗНД*), или дати неки асиметричан одговор (анархистичко-троцкистичку варијанту у духу Негрија и Харта препуштамо салонским постмодернистима и маргиналцима – наркоманима и изопачењацима).

Изузетно је важно не само да схватимо на који ресурс се може ослонити та алтернатива у материјалном смислу, него и какву идеологију треба узети као интегришући чинилац. Један од таквих идеолошких одговора садржан је у пројекту фундаменталног ислама. У свом политичком изразу он светској америчкој империји супротставља другу империју – светски исламски калифат. И то је сасвим логично: у исламском пројекту узима се у обзир обележје сучељавања – на глобални изазов даје се глобалан (премда асиметричан) одговор.

У сучељавању САД и “Ал Каиде”, ма колико чудно и несразмерно такав двобој водеће светске велесиле с екстериторијалним “међународним тероризмом” изгледао, имамо посла са сукобом двају идеолошких пројеката подједнаке величине. Исламски фундаментализам предвиђа:

- успостављање светске исламске владе;
- широку аутономију етничких скупина које ће морати да се подвргну исламизацији или да плаћају десетак (као “људи књиге”);
- увођење норматива исламске привреде (одрицање од камате, одбитак десетка у корист заједнице, уме* са потоњом поделом међу сиромасима);
- верско позвање (ислам и исламизација);
- планетарне размере (муслимани живе широм света).

Исламски пројекат као одговор на америчку глобализацију сасвим потпада под одредницу империје. Наравно, овде се поставља питање ресурса сучељавања. Али ту у помоћ исламистима долази Постмодернизам са његовим мрежним друштвом (Кастелс). Исламисти користе сиромаштво муслимана регрутованих за међународну терористичку делатност, експлоатишу до фанатизма доведен верски потенцијал, пуном паром укључују верске и етничке скупине широм света у стварање сопствених мрежа, користе Интернет и друге информационе технологије за вођење информационе борбе и, најзад, прибегавају терористичким акцијама – као у случају 11. септембра 2001. године, што наноси већ сасвим осетан ударац оној империји против које се води рат. То што радикални исламисти за свог главног противника признају САД представља довољан доказ да имамо посла с озбиљним и одговорним пројектом. Пројектом алтернативне светске империје.

---

* Заједница Независних Држава (прим. прев.).

* Ума – исламска заједница верника (прим. прев.).

ЕУ: колебљива империја

Други – далеко мање одређен и мекши – јесте европски пут. Уједињена Европа има две геополитичке самосвојности: с једне стране, то је крајина америчке империје која служи као место за размештање америчких војних база, а са друге, заметак алтернативне геополитичке творевине – са сопственим системом интереса и приоритета који сасвим могу да се разликују од америчких (каткад суштински). Стога не треба говорити о једној Европи него о двема, које се наслојавају једна на другу.

Постоји атлантистичка и континентална Европа. Континентална Европа, коју зову и "старом Европом", чије језгро су, подсећамо, Француска и Немачка (њима нагињу Италија и Шпанија) представља засад неостварени пројекат самосталне империје. Та Европска империја која постоји као историјски нацрт оглашавала се у време америчког упада у Ирак, када је замало остварена осовина Париз–Берлин–Москва као заметак самосталне геополитичке творевине позване да заустави успостављање једнополарног америчког света.

Сасвим недавно је залагањем те континенталне Европе успорен улазак Украјине и Грузије у НАТО. Исувише зависећи од САД на стратешком плану и углавном делећи вредносне приоритете (демократија, либерализам, тржиште, људска права, технолошки развој) с Американцима, Европа се устручава да сасвим отворено изнесе сопствене империјске пројекте. О њима само наслућујемо. Сем тога, друга Европа – атлантистичка, чија упоришта су проамеричка Енглеска и земље Нове Европе које не поседују европску самосвест и сасвим зависе од САД – настоји да осујети план Европске (претежно француско-немачке) империје, задржавши ЕУ у зони непосредне америчке контроле.

Та двојност Европе одражава се у свему. Тако, никако не успева да се начини избор између двају империјских пројеката – конформистичког америчког и алтернативног (ако хоћете "револуционарног") европског, континенталног. Али при томе треба такође имати у виду да већина Европљана трезвено схвата како могу бити макар конкурентни – а о стратешкој независности да и не говоримо – само у формату Европске уније, и нипошто не као националне државе. Другим речима, принуђеност Европе да прелази на империјске облике политичке организације – одавно је решено питање. Појединачно чак и највеће земље Старе Европе нису способне да одбране своје националне интересе. И независно од тога да ли ће икада постати самостална империја или ће остати периферија атлантизма, Европа је осуђена на интеграцију.

Руски "дефетисти"

Сада треба рећи и о Русији. Како да ми, Руси, развијемо услове XXI века? Тај проблем се дели на неколико саставница. Као прво, све мора да почне одговором на изазов једнополарног света. Једноставније речено: како се односимо према америчкој империји?

Ако смо свесни шта је то америчка империја, онда смо принуђени да решавамо једначину суверенитета. Сама чињеница глобализације и изградње једнополарног света од стране Американаца значи смањење нашег суверенитета – чак до његовог коначног укидања (са преношењем главних стратешких функција империјском центру). Или суверенитет Русије, или глобална америчка империја – тако гласи дилема.

У томе се оцртавају два становишта. Једно се састоји у томе да се призна пораз СССР-а као нешто неповратно, истакне бела застава (издаје) и покуша да се у новој америчкој империји заузме најудобније место. Тако су сматрали реформатори у Јељциново доба, тако и даље мисле либерално-"демократске" снаге (СПС, "Јаблоко"*), водитељи радија "Ехо Москве", многи руски олигарси (јасније од других то је изјављивао Михаил Ходорковски), учесници радикалне опозиције ("Друга Русија", Касјанов, Каспаров итд.).

Треба рећи да такво становиште, и поред његове моралне мањкавости (јер значи

---

* СПС – Савез десних снага; „Јабука" – прво предизборни блок, а потом Руска обједињена демократска партија са Григоријем Јавлинским на челу (прим. прев.).

непосредну издају наших националних интереса), оперише са хладним реалијама. У САД постоје како идеологија нове империје тако и знатни ресурси за њено остваривање. Противници глобализма имају емоције, екстравагантне моделе попут Негријевог–Хартовог и злослутан терористички пројекат фундаменталистичког ислама (треба рећи, слабо привлачан), али при том готово нигде нема уверљивих ресурса за то да се Американцима зајемчено осујети њихов планетарни пројекат. Тако да би се руски “дефетисти” – само да није њихове једва прикриване злурадости и очите мржње према Русији – сасвим могли позивати на одговоран дијалог о сачињавању стратегије будућности.

У сваком случају у нашем друштву постоје они који су спремни да суверенитет Русије препусте глобалној америчкој империји, и при том разумљиво образлажу своје становиште.

Антиимперијске присталице суверенитета Русије

У супротном табору сувереoriginally – другим речима, оних неспремних да жртвују суверенитет Русије, који је очито ушао у приоритете руске политике током председниковања Владимира Путина – постоје два пола. Оба различито одговарају на изазов империје и предлажу два узвратна сценарија.

Први пол, који је недавно јасно изнео градоначелник Москве Јуриј Лушков у полемици с аутором ових редака на форуму “Јединствене Русије” “Стратегија–2020”, полази од тога да Русија мора чувати суверенитет, остајући у оквиру националне државе. По свој прилици, исто убеђење преовладава у врху путинске елите која покушава да се супротставља глобализму и стратешком притиску НАТО-а и САД у оквиру наставка Јалтинског статуса кво. С тим је повезана и фиксна идеја подршке ОУН-у и повећања руског удела у њеном финансирању, и многи други међународни кораци руског руководства. Овде имамо посла са жељом да се игнорншу геополитички помаци до којих је објективно дошло у међународном систему односа после слома СССР-а и Варшавског уговора. Отуд и идеја проглашавања Русије “европском земљом” (Дмитриј Медведев, Владимир Путин). У томе се чита упорна жеља да се “зачара стварност”, да се речима, гестовима, знацима и двосмисленим говорима избегне непријатна оштрина изазова.

Американци отворено говоре како граде светску империју, где се свима предлаже или да то признају као чињеницу, помире се с тим и уграде се у њихов империјски пројекат, или да криве саме себе (шта ће уследити у том случају – показује пример Ирака, Југославије и Авганистана – у реду стоје друге земље “осовине зла”, укључујући Русију). На то суверенисте које настоје да не ремете статус кво узвраћају: уопште није тако, империју нико не гради, ништа се није десило, не треба нас притискати, боље је да будемо пријатељи и заједно градимо демократски свет без двојних мерила, поштујући суверенитет свих држава, а о спорним случајевима да се договарамо.

Тада Американци опет појашњавају: сада више неће бити као пре, пошто смо били једна од двеју империја, а сада смо остали сами – покушајте да докажете супротно, онда ћемо попричати; стога доста више измотавања него се предајте. “We win, you loose, sign here”* – како Ричард Перл предлаже да се разговара са Русијом.

На то присталице “фантомских болова” пропале империје узвраћају: ми ништа не чујемо од онога што нам говорите; ми нисмо изгубили “хладни рат”; ми смо просто демократе (помало особене) и сасвим кооперативни момци (повукли смо базе из Камрања и Лурдеса, после провале исламиста пустили Американце у Средњу Азију, помогли да се Милошевић испоручи Хашком трибуналу, против Караџићевог хапшења нисмо нарочито протестовали), па што ви онда с нама тако?!

На то амерички градитељи империје опет кажу: зашто сматрате да се извршавање наредби господара мора схватати као пружена услуга? То што сте учинили по нашем диктату – добро је, наставите у истом духу и немојте да кочите. Другим речима: изгубили сте

* Ми смо победили, ви сте изгубили, потпишите овде (прим. прев.).

партију, предајте кључеве града. Одричите се суверенитета. И ту пета колона америчких колаборациониста већ изнутра повлађује – одричите се, одричите се док није касно. И суверенисте обамиру од унутрашње противречности. У неком тренутку градитељима империје треба нешто суштински приговорити и са становишта идеологије, и са становишта ресурса. И то испрва идеологије а потом ресурса. Зависно од одабраног модела асиметричног одговора тражиће се и ресурси.

Јасно је да идеја Русије као националне државе, "европске земље", "грађанског друштва", са својеврсном демократијом и уопште без било какве идеологије или са слабом ерзац-идеологијом "суверене демократије" (где је све углађено до неразумљивости), у епохи империјских пројеката и светске глобализације уопште нико неће озбиљно разматрати. Она неће убедити нити мобилисати наше друштво, али истовремено неће ни охладити прекоокеанске архитекте будућности.

У том одговору добро је то што постоји одбацивање америчког плана, приметно проосећано "не" изречено америчкој империји и једнополарном свету (све то присутно је у Путиновом Минхенском говору). Али у таквом одговору лоше је то што после "не" не следи никакво "да", никакав пројекат – већ општа места о праву, борби против корупције, иновацијама и бизнису, просто из друге песме. Наметљиво нам предлажу да одиграмо партију шаха на евроазијској шаховској табли. А ми после неколико потеза прелазимо на логику игре "даме", а потом без упозорења и на "чапајевце"*.

Таквој категорији суверениста својствен је опрезан или сасвим негативан однос према империјским пројектима изношеним у име Русије, о чему је једнозначно изјавио градоначелник Москве Јуриј Лушков: "Говорити о томе да Русија мора постати 'империја' – узвратио је на мој наступ – штетно је и неприхватљиво".

Евроазијска империја будућности

Сада ћемо прећи на други пол. Њему су све склонији не само традиционални руски и совјетски родољуби из антијељцинске опозиције него и поједини руски интелектуалци који су прошли еволуцију од либерализма до државотворних ставова (Михаил Леонтјев, Виталиј Третјаков и др.). Ту се налазе они који одбацују десуверенизацију и глобалну америчку империју (попут других суверениста), али предлажу алтернативни, офанзивни идеолошки и геополитички пројекат.

Признајући неповратност промена с краја XX века, без заблуде у погледу завршетка Јалтинског света и даље бескорисности ОУН-а, не стварајући илузије у погледу стварне моћи и чврсте решености Американаца да и даље стварају светску превласт упркос свим протестима "међународне јавности" (коју Вашингтон омаловажава), тај пол предлаже да се за узврат гради нова империја са језгром у Русији – као адекватан одговор на амерички изазов. То и јесте руски империјски пројекат. Али за разлику од двополарног света или Руске империје он мора имати нов идеолошки садржај.

Једној империји може бити сучељено само неколико империја способних да прикупе свој потенцијал у асиметричну конструкцију, да би у првој етапи зауставиле, осујетиле и спречиле изградњу једнополарног света, а у следећој – договориле између неколиких империјских полова границе међусобних утицаја у вишеполарном свету.

Присталице руског империјског пројекта сматрају да Руска Федерација нема довољно ни територијâ, ни политичког, ни економског, ни цивилизацијског потенцијала за то. Да би се доспело до стварне вишеполарности, Русија мора да васпостави свој утицај на постсовјетском простору, интегрисавши око себе нама цивилизацијски блиске земље и народе (у првом реду земље ЗНД), и да упоредо с тим доприноси стварању јединственог фронта свих тих алтернатива америчкој империји – од меких па до најоштријих које данас постоје. У том смислу важне су везе не само са исламским светом него и са континенталном

* "Чапајевци" – нешто између "дама" и стоног билијара; фигуре се померају кврцнувши прстом (прим. прев.).

Европом, не само са Кином него и са Латинском Америком која диже главу, а не смеју се заборављати ни друге земље – Азије и Африке.

Другим речима, Русија мора да мисли и делује империјски, као светска велесила које се све тиче – и околне територије, и најудаљенији кутак планете. И то мора почети не "после", када Русија "ојача изнутра" (она под притиском САД никада неће у довољној мери изнутра ојачати), већ "сада", пошто и темпо, и логика изградње зависе од тога шта градимо: ако империју – то је један пројекат, ако покушавамо да спасемо националну државу – то је сасвим друго. Преправљати једно у друго не само да је скупље и теже него сасвим немогуће. Кудикамо је једноставније, сваки градитељ то зна, срушити све и саградити изнова. Послениции 1980–1990-их година све су срушили уместо нас. Тако да је право време да се империја гради – од нулте коте.

ЗНД – темељна јама долазеће империје

Темељна јама империје, њена нулта кота биће интеграција постсовјетског простора. Све постсовјетске државе поседују само онакав суверенитет какав им је пружила слабост Москве током 1990-их година и могућа подршка Вашингтона. У осталим аспектима то су готово увек "неуспеле државе". Данас НАТО, дрзнувши се због пренеражености у којој се Кремљ још увек налази после геополитичке пошасти 1990-их, покушава да учини неповратним одвајање неких земаља од Русије – у првом реду Грузије и Украјине. У томе што је до децембра 2008. године одложено питање пријема Кијева и Тбилисија у НАТО имамо посла са временом које је Стара Европа купила зато да бисмо га ми наменски користили. Али после Цхинвалија све то има други значај. Заправо се одлагање завршило 8. августа 2008. године, после одлуке Москве да уведе војску у Грузију.

Да су Украјина и Грузија ушле у састав америчке империје – што би само ојачало положај атлантиста у самој Европи (како су исправно сматрали Париз и Берлин, начинивши пријатељски геополитички гест према Русији) – за Русију би империјски пројекат био сасвим осујећен (о томе отворено пише Збигњев Бжежински у књизи "Велика шаховска табла"). Јер, темељна јама будуће Евроазијске империје поклапа се у општим цртама са простором ЗНД.

Наравно, говорећи о ширењу руског утицаја на постсовјетски простор, ми не инсистирамо на отвореној колонизацији у старим традицијама. Данашње империје ретко кад прибегавају сличним методима (премда се, како видимо на примеру Ирака или Косова, ипак и то дешава; према томе, не могу се сасвим скинути са дневног реда). Па ипак, у нашем свету уходане су истанчаније и делотворније мрежне технологије за постизање сличних исхода другим средствима – коришћењем информационих ресурса, друштвених организација, верских скупина и социјалних покрета.

У Украјини се више од половине становништва противи уласку земље у НАТО, припада Руској православној Цркви Московске Патријаршије и опредељено је за зближавање са Русијом. Али политичка врхушка Кијева продала се америчкој империји. Земље западне Украјине цивилизацијски такође нагињу Европи. Међутим, Исток и Крим једнозначно нагињу Русији. Сада је почело одбројавање за осујећивање анексије Украјине од стране атлантистичке империје. Времена има до децембра, премда грузинско-руски сукоб још више заоштрава стање.

Русија има прилику и ресурсе. Али ако не буде уверености у историјску нужност да се на простору ЗНД прави темељна јама за ново империјско здање, Москва може пропустити и ту могућност.

Истовремено решеност да се прихвати империјски пројекат мора аутоматски да повуче за собом и интензиван рад са пријатељима – земљама чланицама Евроазијске економске заједнице (у првом реду са Казахстаном и Белорусијом), чији народи и вође подржавају интеграцију. Супротстављајући се непријатељима, потребно је да се тешње зближавамо са пријатељима, затварајући очи на разноразне рогобатности у нашим односима.

Империја после Цхинвалија

После догађаја из августа 2008. године стање на постсовјетском простору ушло је у нову, заоштренију фазу. Битка за империју и наш утицај прешла је са политичко-економских и мрежних сценарија на отворени оружани сукоб. Након што је Москва на геноцид јужноосетинског народа узвратила увођењем војске на територију Грузије и признавањем независности Јужне Осетије и Абхазије, ушли смо у нови империјски циклус. То ни у ком случају не укида актуелност политичко-дипломатских метода рада на простору ЗНД, али показује да је војно-стратешки чинилац у одређеним случајевима и даље пресудан.

Када су Председник Русије Дмитриј Медведев и чланови Савета безбедности РФ донели историјску и неповратну одлуку о увођењу руске војске у Грузију, а потом признали независност Јужне Осетије и Абхазије, прешли смо забрањену црту која је раније хипнотисала геополитичку свест руског руководства. Путин се као председник определио за крајње мере ради јачања Русије као државе-нације (операција у Чеченији, указ о именовању губернатора итд.). То је представљало упадљив контраст у односу на погубну праксу владавине Горбачова–Јељцина, али није излазило ван граница Руске Федерације. После Цхинвалија отргли смо се из те хипнозе, јасно увидевши да је безбедност Русије и њених грађана неопходно обезбеђивати и изван њених граница. Москва се највероватније још дуго не би решила на сличне кораке да није дрскости Сакашвилија, коме су његови амерички ментори свечано обећали да је оружани одговор Русије сасвим искључен. Поверовао им је, покушао да потпуно уништи становништво Јужне Осетије, да би се потом латио Абхазије, али се неочекивано суочио с тим да Русија није више парализсана и понаша се као империја која се диже са колена.

Да смо доследни, требало је да после наношења првога пораза грузинској војсци наставимо војну операцију, окупирамо Грузију и доведемо на власт привремену проруску владу. После извесног времена војску бисмо могли да повучемо, али да истовремено створимо чврсту аутономну државност у Мингрелији, Аџарији и јерменским областима Џавахетије, то јест да успоставимо у Грузији такав политички модел да током наредних десетлећа и поред све жеље не узмогне да служи као предстража глобалне америчке империје и самим тим омета нашу сопствену изградњу империје. Реакција Вашингтона била би најоштрија и најнегативнија, али су први дни рата показали да даље од уцене Вашингтон неће ићи, а Русија је у односима са Западом већ изгубила све што је могла да изгуби. Других полуга утицаја на Москву нема, Рубикон је пређен – неповратно. У бици за Грузију ушли смо у нову еру: крочили смо на територију за коју су наши непријатељи сматрали да нам је заувек одузета. Сада је важно задржати стечено.

Посебну пажњу треба обратити на становиште Кијева. Председник Јушченко од самог почетка се понаша као отворени и жестоки непријатељ Русије: не само што је подржао Сакашвилија него је и упутио Грузији војну помоћ, укључујући украјинске војнике, више пута је покушавао да спречи улазак руских бродова у Севастопољ, искључивао струју нашој морнаричкој бази. У суштини, Јушченко је ушао у рат са Русијом на страни Тбилисија. То заоштрава ситуацију око Украјине која је, према речима Бжежинског, кључ за могућност Русије да поново постане империја. Сада више нема никаквог смисла уздати се у француско-немачки став о уласку Кијева у НАТО, и ситуација с Украјином сваког часа може ући у врућу фазу. Није искључено да нам предстоји битка за Крим и Источну Украјину.

Док су све донедавно чак и најусијаније главе међу руским јастребовима сматрале да је могућ само унутрашњи сукоб у Украјини и политички, економски и енергетски притисак од стране Русије, данас вероватноћа отвореног војног сукоба није више толико нереална. При стварању империје увек мора да се плати: и они који помажу Вашингтону да гради њихову глобалну империју, и они који желе да се изборе за алтернативно устројство светског поретка засновано на вишеполарности (што значи ми).

Августовски догађаји показали су, авај, колико је крхка и непоуздана окосница пријатељства на постсовјетском простору. Лукашенково двоумљење око подршке руској

акцији у Грузији током првих дана, опрезност Астане у оцени збивања, одбијање представника савезних држава у ОУКБ* да једнозначно иступе у заједничком фронту са Русијом од првих дана после грузинског напада на Цхинвали – све то показује колико смо потцењивали империјску перспективу у раду са пријатељима.

Испоставило се да су непријатељи агресивнији, смелији и радикалнији, дрзнувши се да отворено нападну Русију уз примену силе (насртај на руске мировњаке у Јужној Осетији). Испоставило се да су пријатељи пасивнији и опрезнији него што се претпостављало. Најбоље су се у тој ситуацији понашали Руси, у првом реду наше политичко руководство.

Империјски пројекат Русије пребивао је до Цхинвалија у стању виртуелности; нешто је чињено, али изгледа да чак ни саме вође земље нису веровале да ће та припрема икад стићи до конкретних дела и оштрих корака. Али збило се, и одсад су догађаји неповратни.

Часовник империје после Цхинвалија ради убрзаним ритмом. Многи теоретски проблеми и размишљања прелазе у сферу непосредних војних, политичких и геополитичких одлука.

Избили смо у нови круг изградње империје. Наше империје.

Пријатељске империје – евроазијске осовине

Империјски пројекат за Русију претпоставља жив развој односа са могућим партнерима у вишеполарности. То су пре свега континенталне снаге у Европској унији (узгред, њима је свеједно да ли је Русија "европска" или "неевропска" земља – важно им је да буде јака и да може делотворно уравнотежавати САД, као и да снабдева Европу енергетским ресурсима). После ситуације у Грузији и признавања Јужне Осетије и Абхазије од стране Москве, тај руско-европски дијалог биће врло отежан, пошто ће Вашингтон користити сву своју моћ за јачање евро-атлантских веза. Иако је вероватноћа зближавања с европским полом суштински одложена, залагања у том правцу ипак треба наставити. Осовина Париз–Берлин–Москва данас је илузорна као никада пре, али се из илузија, као што знамо, понекад рађају велике појаве.

Ништа мањи, а можда и већи значај има стратешко зближавање са Кином, дивовском велесилом која такође не намерава да беспоговорно капитулира пред америчком империјом. За Пекинг ће подршка руској операцији у Грузији бити прилично проблематична, пошто Кина има много проблема са сепаратистима (Тибет, Синкјанг). Али не треба заборављати да у случају Тајвана Пекинг, напротив, намерава да поступи активно и офанзивно.

Дакле, пошто је сада очигледно да се не можемо више руководити ни начелом територијалне целовитости, ни начелом права нација на самоопредељење као апстрактним категоријама, већ морамо да у сваком конкретном случају јасно одређујемо равнотежу снага, интересе светских велесила и чињеницу војно-стратешке контроле над територијом, то значи да Кина може бити мирна, подржавајући независност Јужне Осетије и Абхазије, али не подржавајући на пример Косово, да ће у Русији наићи на разумевање и способност да са своје стране разликује ситуацију са Тибетом и Тајваном у самој Кини. А ако Кина и Русија почну да делују консолидовано, онда ће доћи крај америчкој хегемонији и праву које су САД присвојиле да самостално одређују које начело у сваком конкретном случају треба применити – начело територијалне целовитости или начело самоопредељења. Тако ће Русија и Кина узмоћи да помажу једна другој у стварању сопствених империја – наравно, не једна на рачун друге него на рачун ограничавања планетарног обележја америчке империје.

Сада су изузетно важне везе с исламским светом – поготово с Ираном, али такође Пакистаном, арапскими земљама, муслиманима Тихоокеанског региона. То није просто ресурсна подршка него и извор политичке воље (која је пре августа Кремљу тако често недостајала). Техеран је одавно упутио отворен изазов Вашингтону и за то плаћа међународном блокадом. Русија је у тој ситуацији заинтересована да помогне Ирану у

* ОУКБ – Организација Уговора о колективној безбедности (прим. прев.).

пробијању те блокаде и да се иранска енергетика развија, а ступањ наоружања расте. Пакистан сада тресе грозница, али антиамеричка расположења тамо свакодневно расту. Дотле у Авганистану САД зависе од подршке Русије и снага “Северне алијансе” под њеном контролом. Јасно је да ће у садашњим условима то бити преиспитано и Москва треба да тражи нове савезнике у приликама отвореног сучељавања са САД. Неки исламски покрети, још колико јуче противници саме Русије, могу постати наши савезници у новим условима. Политика је таква стварност у којој нема вечних пријатеља ни вечних непријатеља: онај ко нам помогне да градимо нашу империју – пријатељ је, а ко остане по страни – противник. А непријатеља, као што се зна, уништавају (ако се не преда).

Латинска Америка све гласније изјављује да не прихвата америчку контролу. И осим оних земаља које су у авангарди тог процеса – Венецуеле, Боливије и Кубе, изузетно су важни кораци земаља попут Бразила који је недавно осујетио САД у пројекту економске интеграције двеју Америка под покровитељством Вашингтона.

Својим путем покушава да иде Индија која доживљава снажан економски и технолошки успон.

Свака од набројаних земаља кроз сучељавање с америчком хегемонијом даје свој допринос долазећој Руској (Евроазијској) империји, одвлачи на себе пажњу и снаге Вашингтона. При том Москва, поседујући огромно дипломатско искуство и добар потенцијал, сасвим може бити координатор у светском ансамблу нових империја – у светским размерама. Наша земља поседује све потребне вештине и традиције за то.

Евроазијство као империјска идеологија

Али оно најважније у империјском пројекту за Русију представља идеологија. Нема империја без идеологије и јасно схваћеног позвања. Ми верујемо да оптималан облик такве империје представља евроазијство као политичка философија XXI века.

Од свих видова империја Евроазијској највише одговара империја изграђена по цивилизацијском обележју. Народи постсовјетског простора вековима су живели заједно, делили основне културне вредности, различите како од европских тако и од азијских. Тај самобитни културни ансамбл настао је око руске културе, руског језика и руске традиције – отворене за све остале братске народе који су заједно са Русима градили и Руску империју, и Совјетски Савез.

Евроазијска цивилизација је заједничка и за Белоруса, и за Казаха, и за Јакута, и за Чечена, и за Великоруса, и за Молдавца, и за Осетина, и за Абхаза. Мноштво народа и култура измешало се у евроазијском друштву, међусобно се обогаћујући. Његово језгро чини руско начело, али без било каквог наговештаја првенства, искључивости и надмоћи, без било какве етничке надмености. Достојевски је Руса називао “свечовеком”, истичући његову отвореност, космизам његове љубави и неизмерност добра.

Руси су историјски одувек били империја, што значи да то искуство неће бити вештачко. Мењале су се идеолошке смернице – од православно-монархијског модела до совјетског – али је воља народа да културно и цивилизацијски уједињује дивовске просторе Евроазије остајала непромењива.

Евроазијство предлаже синтезу свих претходних империјских идеја – од Џингис-кана до Москве – Трећег Рима – и свођење на заједнички именилац: формулу воље за изградњу империје. Народе Северне Евроазије обједињавају историја, култура, руски језик, заједничка судбина, особености радне психологије, слична етичка и верска структура. Зар Европљани нису узмогли да се уједине после толиких сурових ратова? За житеље будуће евроазијске империје то ће бити још једноставније. Спајање стратешког централизма и широке аутономије, као и самоуправљања, што представља битно обележје империје, такође неће морати да се ствара вештачки. Готово исто тако стајале су ствари у Руској империји и чак делимично у СССР-у. Нешто слично сачувано је и у Руској Федерацији, где живи мноштво етноса и локалних култура. Јер, и Руска Федерација је својеврсна империја, само

минијатурна, неприродна, заснована не на реалним културним ареалима заједничке цивилизације него на вештачким административним поделама које баш ништа нису значиле у доба Совјетског Савеза, пошто су биле условне а не историјске – поделама уведеним да поједноставе административно-територијалну управу и економску организацију. У земљама ЗНД, укључујући Русију, у оним границама у којима постоје, нема нимало историјског смисла нити геополитичког садржаја. То су сасвим условне границе, и на њиховој неповредивости могу инсистирати само они који, руководећи се начелом "подели па владај", рачунају да све то једно по једно приграбе.

Сада о позвању. Руси су током читаве историје живели осећањем његовог остваривања. Управо стога су толико лако трпели историјске недаће и немаштину. Наши преци јасно су схватали да је све то потребно ради победе светске идеје – спасавања света, светлости, добра и правде. То нису обичне речи – све оне плаћене су рекама крви, неподношљивим напорима, великим историјским остварењима. Ми смо ратовали не толико ради стицања материјалних блага колико ради потврђивања онога што смо сматрали правдом, истином и добром. Стога се управо долазећа евроазијска империја може сасвим основано назвати империјом добра и светлости, која је позвана да ступи у последњи и пресудни бој с америчком империјом лажи, експлоатације, моралног распадања и неједнакости, "империјом спектакла".

Евроазијство као политичка философија највише одговара захтевима изградње долазеће империје. Та философија је империјска, изразита, руска и усмерена у будућност, премда и заснована на чврстом темељу прошлости.

Четврти део. Евроазијство као верзија Четврте политичке теорије

Поглавље 11. Евроазијство (политичка поема)

Евроазијство као философија (шта је то философија?)

Евроазијство је у првом реду философија. Философија и јесте практично све. Човек не може живети без философије. Понекад он и не зна да њиме руководи философија. Ако он то и не слути, философија оперише њиме као објектом, она се налази изван њега. Зато човек који активно и свесно прихвата неку философију постаје слободан од спољног манипулисања, постаје њен носилац. Он добија унутрашњи знак посебне философске врлине, и такав човек увек се издалека види, у њему се појављује некакав невидљив сјај. Једино што човека чини вредним јесте философија, способност да философира, то и јесте врлина наше врсте по којој се разликујемо од животиња.

За разлику од мноштва прекрасних створова, човек може слободно да философира, у чему се испољава његова врхунска врлина. Евроазијство се обраћа слободним људима, способним да схвате сопствену природу и узму у своје руке сопствену судбину. Без философије евроазијство је мањкаво. А и немогуће.

Народ јесте љубав

Прво начело философије евроазијства је еротско родољубље, по коме народ иступа као апсолут: евроазијска философија га схвата као врхунску вредност. Али одмах искрсава питање: а шта је то народ? Народ јесте љубав. Стога ми и говоримо о еротском родољубљу. Рекло би се да је примена такве одреднице на појам родољубља и представа о народу као о љубави нешто необично. Погледајмо ипак етимологију руске речи "народ". Под њом се подразумева оно што се "на-родило", а то је изведеница од "род", која у правом смислу значи "рођење", појављивање човека на свет. Управо љубав и претходи рађању, она игра пресудну улогу у томе. Иначе се никакав човек неће појавити. Лако је схватити да на изворишту народа лежи међусобна привлачност мушкарца и жене.

Велика сила љубави – управо она покреће таласе поколења која рађају све више и више

потомака, стварају своје породице, продужавају свој род. Свеукупност свих бића рођених из чина љубави и образује народ. Сам појам "народа" испуњен је том унутрашњом, потајном силом љубави. Народа нема без љубави, народ – то је плод љубави, плод љубави између мушкараца и жена који жарко жуде једни за другима.

Из века у век, из поколења у поколење понављају се сличне прилике: мушкарци који припадају неком народу воле жене које исто њему припадају. Наравно, долази и до размене са другим народима. Али исход тога је умножавање народа: понекад истог таквог, понекад новог…

Човечанство је плод глобалне љубави народâ према себи самима, и према другима. Говорећи о народу, ми под њим не подразумевамо било какву апстракцију него гипку и одређену еротску стварност. Ми стално себи постављамо озбиљна питања. О народу и себи. О свом народу и себи. Како се ја према њему односим? Одакле се тај народ појавио? Каквом ће планирати своју будућност? Морамо га осећати иза наших леђа, у нашој крви, у нашим генима. Он је у нашим унутрашњим органима и око нас, док смо ми само свети преносници енергије нашег народа у будућност.

Народ иде. Он стоји иза нас. Али он иде кроз нас, и подстиче нас на љубав, на то да се поколења и поколења евроазијских Руса појављују на свету и носе то темељно осећање љубави.

Руско тело

Зашто је народ – онај апсолутан, главни, средишњи, први и последњи појам евроазијске философије? Зато што он, као љубав, даје човеку све: спољашњост, живот, језик, културу. Све што имамо – од облика очију и ушију, лобање па до устројства костура – обликовала је љубав наших предака, тј. народ.

Бујица народне љубави дала нам је нашу телесност. Ми смо тек епизода у том народном телу које нам претходи оличено у колективном телу предака, сем тога саприсутном и у виду других Руса. И када се један од нас замисли о другом Русу, он осећа матрицу народа, општу телесност, припадност њој и своју сопствену у њој са-раствореност. Иста та телесност преноси се кроз нас у сутра. Ми носимо у себи заметке будуће руске телесности на исти начин као што људско тело, по учењима православних стараца, носи у себи заметак тела васкрсења, "тела славе". То је вертикална верска перспектива. Али темељ, подножје евроазијске философије, главни елемент и основни смисао чини управо народ.

Као свеопшта телесност, он преноси себе у будућност, потчињава време, историју и простор. Народ нам даје тело, и то је свеопште а не конкретно, приватно руско тело. Његов делић даје нам се у закуп, на одређено време. Данас га имамо, а потом не. Јер, било је време када га нисмо ни имали. И ми га поново предајемо када се приближи кобна црта, или изненадан немио случај прекида наш живот – и тела више нема. А народ постоји – пре нашег рођења и после наше смрти; значи да увек постоји. И релативност нашег индивидуалног тела бледи суочена с апсолутном, вечном и бесконачном телесношћу сопственог народа. Народ – то је глобално опште тело и апсолутна вредност.

Дар језика

Народ даје човеку језик. Шта бисмо говорили сада, како бисмо мислили и међусобно разговарали да није оног језика који нам је пренео наш народ. Своје рођено, од народа добијено тело способно је да даје човеку енергију за мишљење, јер су то дрва душе и наше свести. Али за рад свести, за говор, за речи потребан нам је језик. И њега нам такође преноси народ. Тај језик је по Хајдегеровим речима – врхунска поема.

Просто изговарање произвољно узете руске речи – то је права магија, огроман духовни рад, пошто се у реченом чује шуштање и шуморење оних темељних ствари, оних мисли, оних душевних побуда које стоје иза нас. И оних што долазе после нас. Матерњи језик

преноси човеку дивовску енергију, свој сопствени интелектуални, морални, концептуални стил, оставља неизбрисив траг на људској души. Без језика смо ништа. Наша индивидуалност, наше постојање без језика су сасвим празни, никог не занимају. Шта бисмо били кад не бисмо могли да говоримо, да нам нису дали тај апсолутан, велик и велелепан руски језик?! Били бисмо просто немушта стока… Али уручен нам је, и то је учинио народ, и тиме нас је задужио. Наш језик изражава оно промишљено, прекрасно, тачно и исправно.

Али то није просто дар, нама су га позајмили, и тај дуг морамо да вратимо. Те смо зато на светом руском језику дужни да помно и будно учимо да говоримо. У томе је смисао евроазијске философије (није случајно вођа првих евроазијаца био језикословац, кнез Трубецки), и таква је не само љубав према језику, то је његов култ, свето поштовање, најпажљивији однос према ономе што је речено на руском.

Вратити оно што дугујемо језику – значи схватити га, сачувати, говорити на њему о величанствености народа, састављати му химне. Онај ко не говори на руском језику о величанствености свог народа, може се и лишити језика. Слобода руске речи је у песми и плачу о величанствености и патњи руског начела у Васељени… Друге речи нека звуче на другим језицима.

Рус тоне у сан и буди се

Народ нам је дао све што имамо. Од њега смо добили културу, руску реч, облик мисли, наше домове, земље, стога у философији евроазијства народ и јесте апсолутна категорија. О томе треба мислити устајући ујутро са постеље. Будећи се, треба говорити: “Ја сам Рус”. То треба говорити пре спавања – скупа са молитвом, чишћењем зуба, за време шетње итд. Тонући у сан, треба потврђивати: “Ево Рус тоне у сан”. Само то има значај.

Сада он, Рус, прелази из једног руског стања – будности – у друго руско стање – у руско стање сна. Тако тоне у сан и буди се сам Руски, умни и телесни битак читавог бесмртног и бесконачног народа. Ето шта значи “освајати народ”. То није просто формално изјављивати: “Ја волим свој народ, ја сам родољуб”. Треба бити опијен сопственим народом. “Зашто?” – упитаћете. Зато што је то наш народ. Он је такав – значи, и ми смо такви. Ми немамо права да волимо себе као појединца. Себе треба да волимо кроз љубав према читавом руском народу, кроз љубав према Руском у себи. Само таква љубав уздиже, задовољава и доноси плодове, сви остали љуба++++++++++++++++вни чинови су стерилни.

Исто оно што говоримо о Русима, с одређеним исправкама може се рећи и за друге народе. Уосталом, нека представници тих народа и говоре, а ми ћемо их слушати и одобравајуће климати главом, док овде и сада размишљамо о Русу, о руском народу.

Рус као апсолут

Рус је у толикој мери апсолутан да ми не схватамо смисао постојања других народа. “Ако то нису Руси, ко су онда?” – искрено мислимо. Када видимо неког веселог, изванредног, на пример Арапина, који воли да попије, провесели се, “гуцне”, признајемо: “Прави је Рус”. Чак није обавезно да пије, довољно је просто га видети: “Ево иде добар човек”. Јасно да је Рус. Ми то тако схватамо, ми и себе тако схватамо. И то схватање не долази од спољашњости, премда је наша руска спољашњост, наравно, значајна ствар. Али и неруска спољашњост је значајна ствар, пошто је она такође помало руска. Ако видимо особено шкиљење, тако познату духовитост, неко посебно подрхтавање трепавица, с уверењем тврдимо: “О, наши!” Ма какви наши?! Свеједно – наши.

Границе народа

Где се завршава народ? Можемо себи поставити то философско питање ако се мало удаљимо од помисли о томе да је бесконачан, и сагледамо грубу стварност у потрази за

крајем народа. Али то није једноставно. Све истискује продорно осећање да је народ бесконачан и нема краја. Наш народ је, наравно, бесконачан, за друге не знамо, не можемо поуздано рећи... Али ипак, ако се удубимо у схоластику: где се завршава народ? – Тамо где почиње други народ. Где се завршава љубав? Тамо где почиње друга љубав.

Ми не можемо да замислимо "нељубав". Света без љубави нема. Неће потрајати ни секунду – располутиће се и распасти. Нема га зато што у њему неће бити енергије, у њему ће се просто све тренутно охладити. Свет – то је енергија љубави. Стари народи су поучавали: "Камење воли једно друго. Цвеће воли једно друго". Сада је о еротизму цвећа речено јако много, научници чак мере показатеље полне активности биљака. Разумљиво је да животиње, људи воле једно друго. Али камење?.. Да, љубав постоји и код камења. И живот камења, и еротски набој минералних енергија чини дивовско поље. Оно воли другачије, стога не можемо да појмимо ту натчулну, трансцендентну љубав. Можда камен воли неку травку, неку биљку. Љубав камена према дрвету – платану, чемпресу – свакако представља нама непојмљиву, али задивљујућу, на свету очито присутну енергију. Стога, где се завршава љубав, тамо почиње друга љубав. Где се завршава народ? Тамо где почиње други народ. Премда са становишта Руса, будући да је руски народ бесконачан, он се не завршава нигде.

Постоје отворени и затворени народи. Руски народ је отворен, и љубав наша је отворена. Она се не ограничава једним, другим, она одабире све. Ми волимо, истински волимо. Али то значи да ми својим чином љубави, руске љубави, превазилазимо конкретног човека. Мо`ш мислити – човек! Један, други, трећи… Главна је љубав, она је важнија. Главна је отвореност, дивовска енергија живота народа. Природно, све што та љубав изнедрује живи, будући да је елемент тог народа: породица, деца, држава коју је наш народ створио као некакав оклоп.

Држава-јеж

Држава је у ствари јако гадна ствар. На њено стварање мука тера. Али невоља је у томе што народ не може да све време само воли, само да води љубав у свом унутрашњем стању и налази се у свом екстатичном простору сазерцања. Повремено на њега неко насрће, неко напада, наваљује. Управо за заштиту од свега тога је и потребна држава. Смисао праве руске националне државе је у томе да бисмо се одмахивали од других као од насртљивих одвратних мува. Она мора бити агресивна према споља, по потреби груба, као оклоп. А изнутра је јако мека да не би реметила, не би узнемирила онај процес националног духовног живота, еротског живота, који стално невидљиво тече у нашем народу. Ето у томе је наше схватање државе.

Држава је сама по себи – опасна, зла ствар, исувише је формална, исувише хладна. У том челику, у тим машинама, у тим суровим оруђима за мучење има мало тога привлачног. И хтели бисмо да се отарасимо државе. Она мора бити тако нарогушена према споља – држава јежевског типа. Бодљикава споља, мека изнутра, као јежићев трбушчић, тако жив, дрхтав, пријатан.

Нисмо способни чак ни себе да схватимо – у томе је наша величина

Дакле, прва и главна тачка философије евроазијства гласи: народ је апсолут. Стога, када вас упитају шта је то евроазијство, спокојно кажите: "То је апсолутна љубав према сопственом народу, љубав према љубави, поимање народа као врхунске вредности. Нема ничег вишег од нашег народа". Друге ми просто не знамо. Ми их све бркамо. Ми нисмо способни да схватимо, јасно идентификујемо друге. Постоје други народи који су способни да схвате друге, ми нисмо. Ми нисмо способни чак ни себе да спознамо. Ми смо просто Народ и готово.

Дух земље

Друга најважнија тачка философије евроазијства – то је појам о духу земље, о живом простору и о земљи-души. Простор се у евроазијству схвата као апсолутно жива стварност. Простор није апстрактна категорија него конкретан пресек живог света. У простору постоје минералне, вегетативне и животињске јединке. И све су оне његови елементи. Другим речима, ми схватамо простор као несумњиво напуњен, никада празан. Наш простор увек врви од живота, и одређује га. Наш простор кроз тај живот говори о себи, оглашава се. Стога и вибрира. То говори дух земље, наше земље која припада нама, и у којој се у времену, у хоризонталном распростртом стању, попут жи□ве креће наш народ.

Простор као облик живота

Жив однос према простору као према животу чини суштину евроазијства. Ми простор схватамо као облик живота. Својевремено је оснивач геополитике Фридрих Рацел написао књигу "Држава као облик живота" ("Staat als Lebensform"). Ако је простор облик живота, значи да не може бити скамењен. Он се противи вештачким границама, пошто простор није оно што је могуће једном заувек утврдити, једнозначно измерити. Овде саградити нешто а тамо нешто друго, и тако ће тобоже све и остати. Неће. Све што треба, само по себи се исправно гради у оној тачки где и треба да се појави. Исто онако као што расте цвеће или вековима, тисућелећима леже огромни станци-каменови. Јер они не расту нити леже тек онако, они овде живе. Они знају шта раде, њихов живот је на том конкретном месту, у тој одређеној тачки руског простора предодређен, то је некаква философија седишта, "месторазвоја", како је говорио Петар Савицки. То је глас духа родне груде који се обраћа кроз сва бића – она која пузе, врве, лете, пентрају се, падају или се ваљају пијана. Глас се обраћа самом себи, тврдећи неку велику истину животних, просторних облика.

Простор је разумна појава. У њему, у земљи садржан је разум. Тај разум говори, виче о себи, и треба бити врло пажљив да би се чуо. Када говоримо о простору, обично се овако изражавамо: "Ево ово је мој простор, то је твој простор, овај простор припада мојој земљи, тај твојој земљи". Ми се односимо према простору као према живом организму. Уз то "мој" не представља обележје поседовања него обележје сродности. Са земљом, са живим простором човека повезују родбинске споне. Стога је земља – мајка. Држава је отаџбина.

Живе границе

За евроазијски светоназор важан је појам "живих граница". Границе постоје тамо где се једно живо биће условно одваја од другог. Али не може се повући граница по живом бићу. Не може се издвојити три четвртине зеца и четири петине веверице и начинити од њих земљу, саградити од њих државу. Те три четвртине зеца и четири петине веверице нису држава.

Држава и њене границе такође су пројекција духа земље. А ако вештачки насечемо неке случајне елементе тих бића, тих живих просторних јединица и кажемо: "Ето, сада ће то бити држава, назваћемо је Украјина" – извршићемо насиље над законима живота. Забога, каква Украјина?! Украјина у својим савременим границама напросто не може да постоји, зато што су од најмање четири жива бића узети делови – три четвртине зеца, половина шарке, једна четвртина веверице итд… На пример, Малорусија је и ужа и шира од Украјине. У Украјини има још неколико великих геополитичких енклава – Галиција, Волињ, Крим, Новорусија, чији део је у границама РФ. То је јако важна околност!

Просторе морамо да разматрамо зависно од њихове унутрашње природе, а не од пролазне ефемерне конјунктуре. Стога ми, евроазијци, не можемо да говоримо "Руска Федерација" – такве федерације нема, такве државе нема, то је вештачка, пролазна ствар, то је такође 3/4 веверице, 4/5 бубе, један камен и нарамак грања. Ни то не може бити уистину жива стварност.

Жива стварност били су Руска империја, Совјетски Савез. И једно и друго су моћни, највиши облици живота, вероватно са домерцима, нешто је било дометнуто и обрнуто, нешто закинуто. Али ипак су то биле живе јединице. Оно што имамо после распада Совјетског Савеза – то није жива ствар, то је просторни симулакрум, и он ће умрети. Одсеците веверици две шапице, и погледајте шта ће да ради. Неће моћи да дохвати орахе и угинуће, као што ће угинути читав постсовјетски државни модел. Пре него што се деле територије треба их упитати: “А желите ли ви, земље, ви, реке, ви, заливи, ви, шуме, ви, мочваре, желите ли да уђете у незалежну* Украјину или не?” Референдуме не треба приређивати за тикване ТВ-гледаоце, који су смешни, прави тупсони, и историјски неодговорни. Треба упитати стихије, треба упитати планине, треба упитати воде, упитати кише. Па нека оне гласају. Треба размислити какав облик референдума понудити стихијама како би могле да изнесу своје мишљење о главним питањима.

Српска планина

Ако се с пажњом, с љубављу односимо према нашем простору и схватимо његов глас, ако се научимо да одгонетамо његове звуке, чућемо да и планине говоре. У Србији сам 1992. године једном наишао на одред Срба, које су дотле већ сви издали. Када смо застали, упитали смо их:

– Куда сте се упутили и зашто?

– Идемо да заузмемо ено ону планину.

– Шта ће вам та планина, тамо ничег нема, или је то можда стратешки важна тачка?

– Ма не, стратешки је сасвим неважна, тамо ама баш ничег нема, ни воде, ни струје, али то је наша српска планина. “Та планина неће у Хрватску, та планина хоће да остане у Србији. Она нас зове”. Да, тамо стоје многобројни одреди Хрвата, а здесна су Босанци-муслимани. И ми сада крећемо, и тамо ћемо умрети.

Зашто су тамо кренули? Може се помислити: будале, смешни људи. Шта, зар не схватају да је живети лепо, да се може јести, спавати, шетати, читати, терати комарце? Али они иду и улажу сопствени живот у планину, зато што их је планина позвала. Рекла им је: “Момци, дођите овамо, дођите. Потребне су ми ваше смрти. Ваша ватрена српска крв мора да пошкропи моје падине”. Планина им је рекла, и схватили су да их зове. И то је исправно, и то није безумље.

Планина није ником била потребна, али то је српска планина. То је свим Србима разумљиво. Они су врло жив, прекрасан – евроазијски – народ. Стога Срби све сместа схватају. Они кажу: “Та планина део је нашег колектива, то је наш друг, зове се тако-и-тако, и идемо јој у помоћ”.

Дакле, други елемент евроазијске философије је дух земље, вера у дух земље, поштовање духа земље, дијалог са духом земље, култ духа земље.

Вечност у твојим д558ановима

Треће начело евроазијске философије назива се “вечност у твојим длановима”, или “загрљај празнине”. Ствар је у томе да смо јако, прејако везани за време. “Сада”, “после”, “пре тога”, “раније”... У ствари, наравно да те стварности постоје, на њима су изграђени мишљење, формална логика, али нас истовремено и оне, и сам појам “времена” удаљавају од главног. Испрва мислимо: “Ето, још смо млади, још је рано”. Потом смо већ одрасли и нисмо више млади, премда нисмо ни стари. Потом: “Ето, већ смо стари, оматорили, чак нисмо више ни одрасли него прави пензионери”. Али све то је илузија, зато што кроз такве временске облике губимо додир са правим битком. Време је клопка која покушава да нас завара, скрене са суштине ствари. Време прикрива онај глас битка, зов који звучи у вечности.

* Незалежна (украјински) – независна (прим. прев.).

Времена нема

Неки људи сматрају да време постоји а вечности нема. Заправо је све обрнуто. Евроазијство тврди да вечност постоји а времена нема. Све о чему говори евроазијство апсолутна је истина, и то треба прихватати без било каквог критичког размишљања. Прихватати и понављати. Време је илузија, само вечност има битак. И стога интуиција вечности, дах вечности, мисао у категоријама простора, синхронизма, искуство вечности представљају главни садржај евроазијске свести. А ако вечно постоји, ако то вечно може бити објекат нашег искуства, следствено томе оно је овде и сада и мора представљати објекат нашег искуства.

За апсолутно против релативног

Ту се рађа уопштавајуће начело: “Ми смо присталице Апсолутног, и ми смо против релативног”. Заправо, наравно да релативно негде постоји. Наравно, и време има прилике, има свој мали глас. Али то је сасвим безначајна категорија и то су сасвим мала права. Напротив, права Апсолута, права вечности, култ вечности морају да буду у средишту наше свести, а све остало је на периферији. Али вечност не бива садржајна онако као што су садржајни предмети у времену. Вечност нас у извесном смислу плаши, зато што нас прецртава. Она нас укида, спаљује, и отуд израз – “загрљај празнине”. “Философ који грли празнину” – то је назив једног кинеског алхемијског трактата. Он сасвим тачно преноси смисао искуства вечности. Али ако научимо да манипулишемо вечношћу, биће нам врло лако да живимо; живимо и изводимо невероватне подвиге, правимо вртоглаве каријере, просто уживамо у животу или лутамо светом и гледамо наоколо, али само да на евроазијски, посебан начин гледамо наоколо.

Тада ће све бити сасвим другачије него код оних људи који се налазе унутар црног пловила релативног, црног времеплова. Вечност је дарована нама, Русима, она нам је дата, понуђена, чак наметнута. И хтели ми то или не, морамо да је ухватимо.

Немогуће ју је ухватити, немогуће ју је потпуно потчинити, немогуће ју је инструментализовати, али ништа није једноставније него то остварити.

То су три главна философска начела, три начела евроазијске мисли, оваплоћена у још четири додатне тезе. Али су та три начела – главна.

Апсолутна Отаџбина

Три горенаведена главна начела евроазијства оваплоћена су у четвртом начелу – у Русији. Русија је Апсолутна Отаџбина. Русија је спремиште евроазијског откровења, евроазијског духа, евроазијског живота и евроазијске пу□ти. Русија сама по себи и јесте народ, отуд појам “русский”[*]. Прво начело евроазијске философије гласи: народ јесте љубав; наше родољубље је “еротско родољубље”. Русија јесте простор, то је наша територија, и овде је оваплоћен дух земље – то је друго начело философије евроазијства. Треће начело: Русија јесте вечност. Зашто је Русија – народ, већ смо говорили. Она је простор зато што је то држава и територија. Али зашто је Русија вечност? Зато што сам појам “Русија” можемо појмити само ако изађемо ван граница времена.

Русија је онтолошки појам

Данас Русије нема. Ње никада није ни било, ње никада неће ни бити у садашњици. Она је увек конструкција, идеја, концепција, извесна стварност која никада не припада

---

[*] Реч „русский“ преводи се и као придев „руски“ и као именица „Рус“ (прим. прев.).

садашњици, али је увек била, јесте и биће у извесном бестелесном и истовремено оваплоћеном својству. Русија је била, јесте и биће мимо нас. И искуство Русије – то је искуство сукоба са стварношћу која можда и постоји када нас нема. Стога, говорећи "Русија", расуђујући о нашој историји и будућности, чак и о нашој садашњици, ми и не знајући оперишемо са вечном категоријом која је изван нашег индивидуалног искуства.

Индивидуализација надиндивидуалног искуства

Задатак евроазијства је да индивидуалним искуством изведе оглед додира са ванидивидуалном, надиндивидуалном стварношћу. Парадокс: сместити вечност у време, ухватити апсолутно и у њега претворити тековину сопственог срца. То је главни задатак руског евроазијства.

Русија је Апсолутна Отаџбина, Русија је доктрина. Русија је духовно-витешки ред, Русија је мистика, Русија је култ. Само такав узвишен однос мора бити према Русији.

Русија је свети појам. Несвета Русија не постоји. Када кажемо "Русија", изговарамо "свето". Све остало звучи другачије – друге речи се намећу. Француска је на пример несвети појам чак и за ватреног француског родољуба. А Русија је оно свето. Евроазијство јесте верско служење Русији.

Онтолошка карта света (Сухраварди)

Сада ћемо размотрити начело "Европа и Азија на карти битка". Два појма – "Европа" и "Азија" – повезана су у евроазијству. Са философског становишта могу се објаснити на примеру иранске философије – у духу школе Ишрака, "источне спознаје" Сухравардија.

Сухраварди је у својим делима описао карту земљописа битка. Не ради се о физичком него о метафизичком земљопису. У томе битку постоји Исток и Запад, постоји сопствена онтолошка Азија и сопствена онтолошка Европа. Сухраварди појашњава смисао тих појмова. Шта је то "онтолошка Азија", Азија битка? Азија – то је ис-ток, место где ис-тиче, излази сунце. То је извориште света, место додира са вечношћу. Исток је место где се налазе изворишта наших интуиција. У евроазијству је "Азија" у првом реду онтолошки појам везан за "чисти битак". То је дом где излази сунце постојања, сунце стварности – исконско, свеже, умивено сунце које се управо помолило на обзорју. Метафизичко сунце спада међу најважније, темељне, енергетске изворе соларног евроазијског светоназора. То је "азијски део" евроазијства.

Бунари западног изгнанства

А шта је онда по Сухравардију на онтолошкој карти света, на карти битка, у том светом метафизичком земљопису – Запад? Сам Сухраварди назива га "земљом бунарâ изгнанства". То је место исцрпљености значâ битка, пол ентропије, територија губитка унутрашњег битка и унутрашњег садржаја. То су светови исцрпљености, светови декаденције.

Први човеков задатак у ствари његовог буђења састоји се по Сухравардију у томе да човек, ма где живео, схвати да се налази на духовном Западу. У свом обичном стању човек се налази као у гробу, у тамници мртве непробуђене пу□ти, пребивајући у потпуном незнању у погледу могућности сопствене душе која жуди за повратком и буђењем. Али, схвативши свој злокобан положај, он мора да се ишчупа из те тамнице Запада и започне свој пут ка Истоку.

Путовање у земљу Истока

Главни човеков задатак по Сухравардију представља путовање у земљу Истока из земље Запада. То јест напуштање "пећина изгнанства", "западних тамница", "бунарâ изгнанства" и повратак ка изворишту/истоку.

Спајајући метафизичку карту битка са земљописном картом, откривамо да између Европе, где цивилизација наочиглед запада у онтолошке безизлазе, онтолошке јазбине, и Азијом, где још увек опстаје традиционално устројство, лежи Русија. Русија је једном својом страном устремљена на Запад, док је другим, огромним, најширим моћним делом уграђена у Исток и чини дивовски слој Азије, њен неодвојиви део. У тој онтолошкој Русији одиграва се чудесно претварање старог у ново. Пут ка онтолошком истоку води кроз Русију. Русија и јесте тај пут, пут новог рађања, путања духовног повратка. Духовног, али истовремено и физичког, и историјског, и политичког, и културног, и интелектуалног, и психолошког, и естетског.

Све то и јесте дубински схваћено евроазијство, евроазијство као онтологија, као философија, као метафизика. Евроазијство није просто равнотежа некаквог Запада са некаквим Истоком, није просто њихов дијалог, као што понекад спољним корисницима кажемо, није просто уравнотежавање полова. Суштина евроазијства је у томе да је то пут са Запада на Исток. И то је онај пут који се остварује у Русији. Са Запада на Исток, никако обрнуто.

Интеграција Запада у Евроазију (силазак у пакао)

Запад – то је крајњи домет ентропије. Ми можем да га схватимо, али, схватајући Запад, схватамо структуру онтолошког дна. Ми схватамо како је тамо, крај последње црте света, у мрклом мраку, на граници постојања. То је јако важно искуство и, по Сухравардију, не спознавши то искуство – искуство крајње исцрпљености, не можемо прикупити енергију за повратак. Стога је знање о Европи, богињи месечастих очију, коју је отео Зевс и одвео ђаво би га знао где на Запад – изузетно важно знање, али негативно знање. Ако хоћете – општа демонологија. Јер, именима злодуха бавили су се не само сатанисти, тим питањем су се пре бавили опати, честити католички богослови. Исписивали су демонска имена, упознавали се са њима – наравно, не зато да би ступили у додир са њима већ да имају представу о мистичком земљопису и његовим картама, пределима, становништву границе која пролази најдаљом међом битка. Стога је Европа за евроазијце апсолутно негативна категорија која се може познавати и волети исто онако како се воле на пример заблуделе душе у паклу.

У Русији је врло популарна приповест о силаску Богородице у пакао како би спасла људе који су се тамо обрели. И рекло би се да више нема никаквог разлога да се спасавају, али је снага њене љубави изнад логике суда и казне. Она им опрашта, без обзира на све. Стога ми можемо да волимо Европу само тако, као туђе неизлечиве болеснике, као губавце, као ниткове, као злочинце, као подлаце. Ми можем да је волимо, али то је особена евроазијска љубав. Ми смо позвани да преведемо Запад у Исток. Стога смо ми војска Истока, војска освитне спознаје која води своју битку за то да Исток потпуно интегрише себе у Запад, зато да у суштини Запада не буде већ да буде само потпун, апсолутан Исток. И само Русија је способна то да учини, пошто је Русија укључена у обе стварности.

Пурпурни арханђел Русије

У списима истог Сухравардија постоји занимљиво место где се приповеда о постојању свете планине која се зове “Каф”, на чијем врху се налази тајни град “Хуркаља”, где се и одиграва повратак из бунарâ западног изгнанства у земљу Истока. На тој планини стоји анђео врло чудних крила. Једно крило му је тамно а друго бело. То је нетипичан анђео. Зову га и “пурпурним арханђелом”, зато што мешање чисте светлости и пламтеће таме даје пурпур.

Стварност “пурпурног арханђела” – то је стварност преласка из западног изгнанства у источно свитање, у вечно свитање Велике Свете Азије, која и јесте тајни анђео, тајна суштина Русије, њено историјско, духовно позвање које обухвата све – политику, културу, социологију, нашу историју.

Духовно учење: позив на покајање

Евроазијско учење је у првом реду духовно учење, у извесном смислу пророчка школа. То је тачка спајања великих река мисли. Потпуно самодовољна доктрина која људима даје све: смисао живота, енергију стварања и исправно усмерење љубави.

Евроазијство – то је мисао уз помоћ срца, то су дубине срчаног мишљења. Евроазијство је позив на пророчко искуство. Сетимо се ко су били библијски пророци. Они су јачали самосвојност сопственог народа, говорећи: "Пробуди се Израиљу, пробуди се народе. Сасвим си се срозао, сасвим освињио, не може тако. Докле ћеш више да се препушташ ономе чиме се бавиш. Врати се сопственој суштини".

Зар ми, евроазијци, не говоримо исто?! Ми позивамо: "Народе, Руси, наши евроазијски народи, шта то радите? У какве свиње сте се претворили! Доста је било. Време је да ставимо тачку на падање. Руси, устајте!" Ми чинимо исто што су чинили пророци: враћамо наш народ нашој сопственој самосвојности.

Евроазијска истина

Чиме су се још бавили пророци? Жигосали су мане постојећег система, говорили истину, и због тога их често нису волели. Ни евроазијце не воле нарочито, зато што када видимо нешто лоше, онда и тврдимо да је то лоше, и ако видимо нешто добро, кажемо да је то добро. Али то се властима и већини људи не свиђа. Они желе да или ћутимо, или говоримо само добро, као о мртвима. Ми пак о свему саопштавамо тачно, поштено и оштро, и када видимо ствари које мрзимо, које су одвратне нашем духу, које су против нас, то кажемо оштрим речима и дајемо сурове епитете. Стога у одређеним приликама могу да нас прогоне. Да би се говорила истина, треба увек бити спреман на прогоне.

Премда то није увек неминовно. Понекад су пророке хранили, примали, одушевљавали се њима, обожавали их, а понекад и каменовали. И једно и друго садржано је у пророчком постојању, те стога, ако смо свесни евроазијци, треба спокојно да подносимо све. То не значи да треба да тражимо само оно због чега би у нас пљували, пуцали, због чега би нас затварали, не пуштајући… Можда ће и нас негде хранити, славити, обожавати, а негде ће нас пљувати, тући и ругати нам се. Али исто као и пророци, евроазијци морају да износе своју истину, утврђују своју вољу.

Евроазијска анализа

Шта још чине пророци? Они вапостављају везу између узрока и последице. "Дозови се памети Едоме, дозови се памети Сире, одступио си од поштовања истинитога Бога, и стога те покара Господ, разруши зидове твоје, градове твоје. Где је царство Вавилонско што моћно стајаше? Нема царства Вавилонског. Зашто? Зато што се одрекоше јединога Бога". У наше доба тој намени одговара политичка аналитика, политикологија дубинâ. Људи претресају узроке одређених појава и показују како и по којој путањи оне доводе до одређених последица. То је елемент евроазијске анализе.

Евроазијски језик

Језик пророка врло је необичан: поетичан, метафоричан. Такође и евроазијство категорије свог језика и своје анализе пре тражи у поезији или узвишеној философији него у свакидашњици и пролазним ефемерним ситницама – буџетским бројкама, именима пролазних политичких појава, испразним краткотрајним сензацијама. Али наше метафоре толико су јасне, ове приче толико разумљиве да су можда јасније и од најлогичнијег рационалног објашњења.

Евроазијско предвиђање

Чиме се још баве пророци? Они говоре о будућности: "И видим како ће се срушити велика планина". То су евроазијска предвиђања. И ми, евроазијци, исто тако предвиђамо будућност – у стилу пророчанстава. Ми кажемо: "Ускоро ће се потрести темељи Русије, и нечиста сила прети осветом. Наранџасти скакавци полетеће на Русију. И одоздо изнутра устаће мрачни гадови, привремено оковани моћју Совјетског Савеза, моћју Руске државности. Устаће, јер ће доћи време да ти гадови поврве из свих пукотина. Ни сада није исувише чиста наша Отаџбина, али ће онда бити сасвим рђаво".

Евроазијско учење је духовно, пророчко. Истовремено је и крајње савремено, пошто су ствари о којима говоримо назване нешто различитим именима, ми користимо унеколико другачије термине. А они истовремено представљају класичне одреднице делокругâ који занимају интелектуалну и политичку елиту.

Евроазијска дисциплина је корен слободе

И последњи елемент евроазијске философије. Како бисмо одредили себе, треба рећи и шта нисмо. Све о чему је досад било речи било је толико енергично, толико дубоко, толико апсолутно да, рекло би се, не оставља места за неку опозицију, за неко зло. Све што је речено чини се толико очигледним, толико занимљивим, толико исправним. И за оно о чему сам говорио има мноштво доказа у вама самима. Погледајте себе, опипајте себе. Ви сте Руси, ви постојите. Већ сте се родили, још нисте умрли. Управо то и јесте врхунски доказ апсолутне истинитости свих побројаних поставки. Ви и јесте оно што се у суфијској доктрини назива "хуџат", "доказ" исправности евроазијске идеје. Не треба тражити некакве сложене поставке, нису потребни излишни испразни разговори. Сама чињеница да Рус постоји и јесте доказ тога да је евроазијство апсолутно победоносно у праву. Рус ће и даље живети како може или како хоће, повинујући се тајно или јавно, свесно или несвесно евроазијској логици.

Смисао евроазијства је у томе да та тоталитарна, апсолутна доктрина која вас чврсто одређује постаје корен ваше слободе. Она се поклапа са вашом самовољом. Истински евроазијски постаје онај тренутак када извршавате непријатан налог руководиоца, спроводећи сопствени хир. Када се налог поклапа са хиром, са вашом жељом, са потицајем ваше душе. То и јесте право евроазијство, када се апсолутна слобода у нераскидивој синтези стапа с апсолутном дисциплином. У таквом стању, свакако, нестаје представа о негативном, представа о непријатељу сасвим се повлачи у позадину. И то је исправно. Јер на почетку, да бисмо се остварили као организација, као нека снага, треба говорити о позитивном програму. Све што је изречено раније – то је позитивни програм. Али треба извесну пажњу поклањати и негативном програму. Негативно нам се показује само. Чим изађете у свет, сместа се суочавате с неевроазијском стихијом. Па како онда концептуално уопштити оно што није наше, што нам је ненаклоњено?

Атлантизам је апсолутно зло

За одредницу свега што нам је ненаклоњено предлажемо термин "атлантизам". Атлантисти су хорде носилаца доктрине "бунарâ Запада", права супротност нашој евроазијској философији.

Атлантизам формално пориче вредност народа, уместо њега постоје или маса, или индивидуе. Он пориче живу земљу и укорењеност људи у тој земљи, проглашавајући такозвано "асфалтно номадство". То није само номадство (оно такође може бити везано за завичајне пределе, земље, просторе) него још и асфалтно, номадство у вештачком простору. Виртуелно, стално премештање по истоветним Мекдоналдсима у Тел Авиву, у Вашингтону, у Кускоу, у Москви, у Токију… Један те исти Мекдоналдс, и није ли, дођавола, свеједно

какав то човек тамо жваће свој хамбургер. У виртуелном свету ништа није право, то је асфалтно номадство које игнорише живу земљу. То је начело атлантизма који одасвуд продире.

MTV – оличење гнусобе опустошења: императив релаксације

Погледајте, MTV – то је пример класичне агитације. Канал је професионално урађен и снажно емитује атлантистички кôд, у првом реду на омладину.

Атлантизам је порицање вечности, пошто је заснован на начелу "макар и дан али мој", на подлим императивима – "живи сада!", "не брини!", "само опуштено!", "relax!" Заправо су то наредбе. Зар мислите да су вас почастили? Ни случајно, добили сте наредбу. Оно што примате од евроазијаца, и ми то одмах кажемо, не кријући – то је упутство: "Будите више него што јесте. Будите благи, будите светли, будите чисти, будите срчани, рађајте здраву, прекрасну децу пуних обрашчића, стварајте историју". То је наша наредба. Да, то је наредба, и ми то не скривамо. Атлантисти делују подлије. Они кажу "само опуштено!", а ако ти нећеш да се опушташ него стојиш, вежбаш са теговима, шта онда: ваљда да не вежбаш више? И та наредба "не брини", "само опуштено", "relax", ако се често понавља, улази у подсвест, кодира вас. Атлантизам све нас кодира, кочи нешто у нама и подстиче на друго, приморава нас да радимо оно што не желимо.

Можда нас и евроазијство приморава да радимо оно што не желимо. Ми уопште ништа не желимо, човек је лењ. Али евроазијство поштено каже: "Ми вас приморавамо да радите оно што не желите, зато што ми мислимо уместо вас, ми преузимамо за вас одговорност, и бићете бољи, бићете лепши, бићете срећни, чак и против своје воље". "Ми ћемо вас учинити срећним" – кажу евроазијци, отворено показујући људима песницу. И учиниће. А наши противници, атлантисти, делују спретније. Они кажу: "Добро де, све је нормално, све је у реду. Добро је и овако!" Заправо одвлаче нашу пажњу. А шта ако ви нећете "у реду, нормално, добро је и овако"? А шта ако хоћете, обрнуто, да се приберете. А шта ако желите да кренете путем превазилажења. А говоре вам: "Добро де... Безбедан секс... Размислио си мало – и доста. `Ајмо на пиво". И ту је такође наредба, тоталитарна смерница, иста као и наша. Не могу рећи да је гора. Подједнако је тоталитарна, у истој мери приморава вашу вољу. Само што ми говоримо о томе куда водимо, а они вам не говоре ништа. Зато што кад би они оголили суштину тог идеолошког програма, сви би се ужаснули, и Руси би просто уништили тај канал.

Ентропијска онтологија Далеког Запада (иза Хераклових стубова)

Атлантизам мрзи Русију, атлантизам је против Истока, атлантизм је философија далеког Запада. Својевремено је древна цивилизација поставила у Тангеру, у Гибралтарском мореузу, два стуба на којима је било уклесано "Nec plus ultra" што значи: "Нема даље". Ко год се дрзне, зажалиће. И све док су ти стубови чували човечанство, вратнице онтолошког Запада биле су запечаћене, затворене тим натписом, двама стубовима, и све је било мање-више у реду. Али неки се нитков ипак провукао. И када је онамо продро, скинуо је темељни онтолошки печат.

Знате ли шта значи знак долара? То су два Хераклова стуба која су на старим сликама опасивана врпцом у виду слова "S" са натписом "Нема даље". Али на доларима не пише "Nec plus ultra", већ "plus ultra". "Даље се може" – написано је тамо. Може. И данас долар значи кретање иза тих стубова, у забрањену зону, на Далеки Запад, у Атлантик. То значи да се древних мрежа ослободило морско чудовиште Левијатан које је дуго времена било зауздано. И када су бродови Колумба и других европских пустолова кренули на ону страну преко Атлантског океана, својим ритуалним гестом разорили су окове који су држали Левијатана, и Левијатан је устао. То и јесте атлантизам, философија Далеког Запада, онтолошко надирање бунарâ изгнанства. Атлантизам – то је све што је супротно нама.

Поларност знакова

Када видите да људи поричу сваки елемент онога што говоримо, онога што проглашавамо, па чак и онога што осећамо, знајте да су то непријатељи, да су то атлантисти, и у одређеном смислу они врло добро схватају шта раде, коме служе, и са ким се боре. Стога, чим стекнемо евроазијски знак на свом челу, евроазијско зрачење око свог бића, стичемо ауру евроазијства – то постаје маркер, као на роби купљеној у самопослузи; ми сасвим једнозначно позиционирамо себе у свету људи. Наравно, тај знак може се избрисати, или га можете сами уклонити, попут тетовирања, али то није тако једноставно. Покушајте да истетовирано згулите брусним папиром! Ипак, када вас људи виде, они очитивају тај знак. И он у многима изазива јарост.

Исто тако и евроазијац може да наслути суштину других по танчинама, по омашкама у говору, по спољном изгледу; ево, човек је окренуо качкет наопако, обукао широке панталоне, и кренуо. Шта то значи? Он се налази у стању опседнутости духом атлантизма. Он служи Левијатану. Певуши неки реп, самозадовољно чачка нос, опушта се – све је јасно. То је Левијатан. Наравно, то још увек није потпуно урањање у Левијатана, али је то већ у начелу објекат за помно претресање. Када нас буде више, свакако да таким ликовима нећемо дозволити да тек онако иду нашим улицама. Мораће да се окупљају на посебним местима, као у гетоима за болеснике, па нек онда тамо спуштају своје панталоне, кревеље се попут оних на MTV и скачу с оним чудовишним даскама на точкићима. То ће бити атлантистички, левијатански гето за ролере, репере или скејтбордере. Најстрашнији гетои ће бити они за сурфере – најбезочнију и крајње антиевроазијску појаву. Нема ничег одвратнијег од вожње уз зубат осмех на тој одвратној дасци. Речју, атлантизм – то је наш апсолутни непријатељ. Више овде нема шта да се каже. Оно најважније је речено. Ко није схватио, више му ништа неће помоћи. Ништа.

Проблем “ја”

Сада о томе шта је то евроазијска представа о човеку. По свој прилици, већ се лако може схватити да је с нашег становишта човек оличење народа и земље. Другим речима, човека самог по себи нема, он је условни фрагмент дубљих стварности. Стога између “ја” и “ти” у оквиру сопственог народа нема неке веће дијалектичке напетости. Било “ја”, било “ти”, у суштини, ако смо Руси, није ли свеједно, шта ту има да се дели?! То је начелно питање – представа о сопственој одвојености од других као о ствари неконачној и врло условној. Отуд заједништво, отуд представа о томе да је “човек” малтене условни назив.

Па добро, данас је то Васја, али зашто не би био Пећа? Ако се заједно радује, једе, плеше, иде на пецање, гледа у небо, иде на политичку акцију, пише дипломски рад, зашто је он заправо Васја? Како је дошао до закључка да је он Васја? Просто оно руско живи кроз њега, дише кроз њега. Наша представа о човеку није индивидуална. То не значи да код нас нема индивидуалности. Обрнуто, чим осетимо да смо Руси – Рус број 15, Рус број 17, Рускиња број 19 – почећемо да по први пут увиђамо нашу праву индивидуалност. Али то ће се дешавати природно и постепено, а не на вештачки начин, не услед лажног насилног програмирања. Наше сопствено “ја” искочиће из нас, поготово у одговор на “Руса број 15”, и узвратиће: “Не, извините, наравно да ја нисам 'Васја', али нисам ни 'Пећа'. Назвали сте ме 'Васјом' и сматрали 'Васјом'. То је грешка, пренагљено. Ево сада сам постао Рус број 15, драго ми је, али имам и понешто своје, било да је постојало, било да се запатило”. И нека вам то “своје” исприча ваша душа, нека она и каже своје право име.

Најчешће нас погрешно зову. Раније су постојали посебни ритуали за надевање детету правог имена, гледали у црквени календар, у временске услове. Други народи имају друге ритуале, будући да је име – озбиљна ствар. То није тек онако.

Име – то је озбиљна ствар

У совјетско доба имена су надевана збрда-здола. Електрон, Владлен[*]... Некоме су могли дати име Радијум. Наравно, то нису наша имена – све нас другачије зову. И сада се именовање одиграва малтене случајно. Дали вам неку етикету, а ви се њоме заносите. "Ја сам Маша". Ма каква Маша?! Када одбацимо то лажное име постајемо Руси, обични Руси, или неки други здрав народ, можемо воду да носимо. И онда ћемо кроз нашу нацију, кроз обезличеност, кроз сливеност са нашим народом, са нашим сопственим живим телом, са нашим језиком, са нашом културом – и пронаћи своје сопствено право "ја". И онда ћемо свима рећи: "Зовем се Макарије, одсад ме зовите Макаријем". И то ће заиста бити прави Макарије. То ће бити искра вечности а не Макарије. А засад је рано. Име треба заслужити. Ми немамо имена, индивидуалност тек треба да се створи. И ако се не створи, опет ништа страшно. Биће просто Рус без имена који неко време добро једе, руски дише, проводи се, живи, мишићав је, задригао. Све оно прекрасно руско ће да прође. Али, ако Рус број 15 још и пронађе у себи оно више, право "ја", биће изврсно. Само ћемо му рећи: "Драговићу, ти то најбоље знаш, бићеш код нас руководилац, десетар или стотинар у Евроазијском покрету". Ако нећеш, добро је и тако.

Јерес индивидуализма

Против нашег евроазијског учења о човеку као етничком бићу постоји погубна атлантистичка јерес о индивидуи. Атлантизам овако каже: "То није човек нити је Рус, то је само Васја. Како су га назвали, такав и јесте. Само Васја, само индивидуа. Припадност раси, народу, језику нема значаја. Данас има такав језик, сутра – други, данас живи овде, сутра – тамо. Али је увек и у свим околностима само индивидуа. Он има картицу, чековну књижицу, број на челу и на десној руци, бар-код, ПИБ. И то је све. А којој националности припада, каквој култури, чега је део – то је другостепено. Он није део ничега, он је целина". Таква представа о човеку је чисто атлантистичка.

Човек је просто условност

Наша представа о човеку је евроазијска, и она учи да је човек условност, просто условност. И тада он може да границе свога "ја" проширује до бесконачности. На пример нагоре, да би рекао: "Ја сам дух". Или у ширину, да би изјавио: "Троје или петоро људи живи у мени, ево Васје, ево Пеће, ево две Маше, можда још понеко, или сам неког безвезно овамо уплео…". Ето изванредне широке душе. Како ће му живот бити широк! Како прелепо искуство. То проширење људских граница и представа о "великом човеку" назива се ученим термином максимални хуманизам. Човек може да се проширује и надоле па да ојађено прогласи: "Што сам стока!" И опет ће бити у праву. Има право и на свињарију.

Евроазијска представа о човеку тврди да је човек оваплоћење свог народа и привремена појава, променљива величина. Сада је он "то" и "тако", сутра малчице "другачије". Прекосутра још "нешто". Зато постоје трајне ствари – то су народ и простор. И вечност која кроз нас живи.

Императив борбе

Сада ћемо обелоданити евроазијску представу о политици. Наш задатак је да се боримо и победимо атлантизам, учинимо вредности евроазијства потпуним и општеобавезним. Али управо то је наш програм. Пут евроазијске борбе започињемо са позиције која ни издалека није победоносна. Имамо огроман потенцијал пошто су евроазијски и земља, и простор, и

---

[*] Владлен – скраћено од Владимир Лењин (прим. прев).

енергија народне душе. Али истовремено је садашње стање код нас далеко од блиставог, стога је врло тешко изаћи на крај са тим задатком. А потребно је да се постави. Ако људи, чак и у таквом шкрипцу, не буду имали глобалне перспективе ни глобалну вољу, ништа неће урадити.

Реално говорећи, треба се просто борити с атлантизмом, а ако узмогнемо да се боримо делотворно – већ и само то је добро. У целини пак треба настојати да се сасвим укину атлантизам и атлантисти. Ако успе – изванредно. Не успе ли, барем ћемо се разгибати.

Отићи ћемо иза обзорја

Граница за нашу делатност нема, и зато када упитају: "А где ћете се зауставити?", исправно је одговорити: "Ми се нигде нећемо зауставити, никада се нећемо зауставити, зато што је евроазијство – отворена философија". Кад завршимо једно, прелазимо на следеће. То је велика идеја, слична Великој Русији, то је велика Евроазијска империја, и њене границе ми уопште не намеравамо да успостављамо. Нека нам други установе границе и када налетимо на њих и кажу нам: "Даље, момци, нећете проћи" – потрудићемо се да прођемо још даље. И проћи ћемо! Ето са таквом мишљу и треба живети.

Стога је за евроазијску политику јако важна одредница пријатељâ и непријатељâ. Најпростија ствар, али никад не треба заборављати: ми имамо непријатеље. Свакако, то су атлантисти. Ми имамо пријатеље – то смо ми сами и они нама слични. А нама сличних има тако много, пошто ако се евроазијство тачно схвати, постаће јасно да се не ради о неком појединачном покрету, некој појединачној философији, већ се ради о огромним нацијама. Ради се о људима, о вашим рођацима, о вашим родитељима. Евроазијство – то је заиста огроман духовни, естетски, философски, егзистенцијални и политички правац.

Трава кроз асфалт

А каква је евроазијска представа о стратегији? Стратегија евроазијства усмерена је на увођење евроазијских начела свуда, као што трава расте кроз асфалт. Јако је важно да се не усредсређујемо на нечем појединачном, одређеном. Ми се крећемо у свим правцима – то је сферично ширење евроазијства. Стога, ако евроазијство на једном месту наиђе на одређене потешкоће, сместа ће прорасти на другом – тако се биљка пробија кроз пукотину на асфалту: испрва изданак, потом дрво. Потом тај огроман блок уваљаног асфалта почиње да пуца, корење се разилази – и нема више асфалта.

Евроазијски ковчег

Постоји евроазијска омладина. Али морају постојати и евроазијски старци, и евроазијски мушки, и евроазијске женске, и евроазијски возачи аутобуса, и евроазијски милиционери, то јест код нас мора постојати потпуни комплет свега евроазијског. Ако постоје млади, морају постојати стари, ако постоје евроазијски паметни, морају постојати евроазијски глупи, ако постоје евроазијски активни, морају постојати евроазијски пасивни. Треба прикупити, као у Нојевом ковчегу, од свега по пар. Код нас морају бити заступљени сви, пожељно у два примерка. Као што су у Нојевом ковчегу сакупљани представници разних врста да би их пребацили на ону страну светског потопа, тако и у евроазијству морају постојати редитељи, глумци, војна лица, банкари, бициклисти, просто неки људи без одређеног занимања...

Дакле, треба се трудити да се пронађу евроазијци – представници свих врста друштва. У председничкој администрацији има евроазијаца. Евроазијаца има у влади. Има великих банкара, има оних који просе пред црквом – такође евроазијаца.

Евроазијска мрежа

Што даље, тим се боље види она веза која повезује једног и другог, оне нити које између њих граде систем комуникација, евроазијски систем комуникација. И постаје јасно да све то није случајно и да смо све то дуго припремали и још неко време ћемо припремати. Али пре или касније то ће се на сав глас огласити. Неко се евроазијством професионално бави, неко повремено. Али је најважније то што је евроазијство – унутрашњи садржај душе. И наш задатак је да створимо пуновредну евроазијску мрежу.

Језик евроазијских дела

Треба да сами прихватимо евроазијске речи и пређемо на језик евроазијских дела. Сада је управо онај стадијум када евроазијство прелази са размишљања, са вербалног на делотворно изражавање. Сама по себи намеће се теорија евроазијског геста. То није нека завршена ствар. Треба уобличити евроазијски гест, евроазијски стил понашања, евроазијски стил разоноде, евроазијске акције. Негде мора бити много евроазијског народа. Негде – свега два–три човека. Али то је већ довољно да изађу и изведу евроазијску акцију. Главно је да се сматра евроазијском.

Поједностављивање евроазијства

Потребно је проширење циљног аудиторијума кроз поједностављивање облика евроазијске поруке. Оно што је већ изнето – прилично је сложено. То треба још осмислити, упростити, на рођацима и пријатељима испробати како да се то једноставније каже. Пронаћи речи. Те ствари не могу се задати апстрактно. Може се лабораторијски развити неки упрошћени облик, али ће то бити помало вештачки. Поједностављивање мора да прође кроз вас. Треба схватати. И тада ће се аутоматски одабирати праве речи, прави термини, прави аргументи, прави примери за тупоглаве. Тај природни процес обраћања све тупоглавијим довешће до органског поједностављивања евроазијске поруке.

Евроазијство – то је она дубока енергија која је способна да лако ступа у додир са другим идеологијама, идејама, погледима, просто зато што то нису идеологије, нису идеје, нису погледи, зато што је у поређењу с евроазијством то "дечји вртић". Тако говоримо са децом када упорно, помно пружају прсте ка прикључници или са маказама претећи крену према мами. Одмах се види да им је на памети нешто што не ваља. Како са њима говоре? Може им се одмах одржати предавање о томе шта је то 220 волти, како тамо пролазе електрони и да то се завршава угљенисањем… Јасно је да то није делотворно. Обично их обазриво скрећу са циља, било да им одвлаче пажњу, било да им турају у руке нешто мање опасно и преусмеравају на другу, безбеднију путању. Кажу им: "Шта ће ти маказе, ево даћу ти лоптицу". Сметено дете у том трену не схвата да му одузимају маказе, окрећу га на другу страну, и са лоптицом се већ креће ка другом циљу, кудикамо примамљивијем и безбеднијем.

Исто тако треба да изгледају дијалози евроазијаца са представницима свих осталих идеологија, са било ким. Изузев атлантиста. Атлантисти су непријатељи. Истина, мало је таквих убеђених атлантиста, који схватају. Углавном су то људи који су привремено у стању помрачења, те зато треба на одговарајући начин према њима и деловати. Дати им нишадора да се освесте. Зато са људима који исповедају не атлантистичке него неке екстравагантне идеје, на пример конзервативне или комунистичке, или национал-бољшевичке, то јест који наше идеје нама излажу, са њима треба водити сталожен разговор, као са дететом које са маказама пузи куда не треба. "Је ли? Ви тако сматрате? У реду". И тог човека треба постепено доводити у урачунљиво стање.

Придобијање савезника

Пошто су за евроазијца сви изузев атлантиста савезници, диверзификација дискурса за њега представља начелно питање. Евроазијац мора умети да говори на разним језицима. Дође код радника и сместа почне да говори о радничком покрету, о потреби за сунчаним радом, о томе да су олигарси ниткови итд. Дође код интелектуалаца и почне да говори о величанствености руске културе, о Пушкину, о томе да је он у нечему грешио, али то није важно. Најважније је умеће да ступите у дијалог и кроз тренутни ситуативни модел прогурате свој евроазијски прилаз. У најмању руку да покажете како постоје неке темељне вредности за које ви знате а ваш саговорник не, али о којима се у том тренутку још увек уздржавате да говорите са њим, те стога причате о Пушкину.

Евроазијска снага

Евроазијска снага – то је показивање друштву решености да учествујете у његовој судбини. Она се мери бројем присталица, њиховим одликама, информационом подршком, спремношћу на делање, координацијом залагања, способношћу за аутономну или организовану активност, умећем утицања на ситуацију. Постоји евроазијска организација, постоји евроазијска философија, постоји мноштво евроазијске литературе. Али главно је да морају постојати евроазијска интуиција, евроазијски мишићи, евроазијска спретност, евроазијски зуби како би се врло зналачки кретали у овом свету крцатом клопки, подмуклих буџака, мрачних и неосветљених хаустора, где вребају непријатељи. Задатак евроазијаца је да у тој историјској, темељној, есхатолошкој игри зађе што даље.

Евроазијски циљеви

Циљеви евроазијства тренутно су следећи:

• да истински постане снага, учествује у ономе што се дешава са земљом, утиче на оно што се дешава са земљом у евроазијском кључу;

• да постане моћна водећа снага наше земље, функције власти остварује као оруђе за спровођење евроазијских идеја у конкретном битку;

• да поново претвори Русију у империју, створи на основу Русије највећу силу, континенталну евроазијску империју и…

• да учествује у завршном преображавању света.

Ни мање ни више.

Пети део. Идејни обриси долазеће руске политике

Поглавље 12. Структура социогенезе Русије

Формула социогенезе Русије: константе и варијабиле

Приликом разматрања социјалне особености Русије током читавог њеног историјског пута, укључујући све етапе и све метаморфозе, можемо да издвојимо два одабира критеријума који омогућавају исправну анализу њене садржине. За актуелну ситуацију то ће помоћи у одгонетању смислова збивања, а у погледу будућности омогућиће мање-више веродостојна предвиђања.

Ти критеријуми могу се представити у виду следећег схематског редоследа из 4 логичка корака, у коме се појављују како константе тако и варијабиле.

1. Етноси (где словенско језгро представља константу а несловенске етничке мањине – варијабиле) се обликују у народ (константа),

2. народ (константа) производи државу (варијабила),

3. држава (варијабила) постаје цивилизација (константа),

4. цивилизација (константа) обликује друштво (варијабила).

То се може назвати “формулом социогенезе Русије”.

Дакле, имамо одабир константи и одабир варијабила.

Логичке етапе руске социогенезе могу се свести на два низа парадигми.

Константе	**Варијабиле**
Руси (Словени)	етничке мањине
народ	држава
руска цивилизација	друштво

Појашњења о константама

Етничко језгро чини свеукупност етничких скупина (племена, племенских савеза, родовских и суседских заједница, родовско-племенских творевина итд.) која обликује културни тип народа – његов језик, културу, историјски облик, његову традицију.

Народ је историјски субјекат обдарен вољом и циљаношћу. У њему је корен континуитета. Једино постојање народа као константе омогућава историју (у супротном није јасно коме се збива оно што се збива, и шта се заправо збива, зато што смисао историје народа лежи у његовој сопственој дубинској садржини).

Народ има језгро (етничку константу) и периферију (етничке варијабиле).

Фиксација културног типа народа у дијалогу са спољним и унутрашњим диференцијалима (међународни контекст и унутрашња етничка разноврсност) даје цивилизацију (непроменљив одабир основних вредности – поготово колективно обележје социјалне и политичке антропологије, сазерцатељност, метафору породице, месијанство итд., уочљиве на свим етапама руске историје). Њен тип је евроазијски (и по спољним обележјима – Русија се земљописно налази између Европе и Азије, и по унутрашњим – спајање европског и азијског стила у култури народа).

Константе су међусобно повезане, али ни издалека нису истоветне. Између њих постоји одређени редослед и димензионалност: почетна (најмања по замашности) константа – то је етничко језгро, резултујућа (највећа по замашности) – цивилизација; народ се налази између њих.

Етничко језгро даје исконски животни импулс социогенези. И тај импулс одржава се током свих етапа њеног даљег одвијања. То језгро, будући да је константа, присутно је стално и стално оживљава својом енергијом битак народа. То се очигледно види у језику и континуитету културних кодова. Делимично – у фенотипу.

Народ – то је етнос (или скупина етноса) који је ушао у историју, схватио време и поставио себи у том времену циљ. Народ – то је етнос обдарен позвањем. Етнос живи у садашњици и у прошлости. Када он постаје народ, отвара му се будућност. Народ додаје етносу структуру сређене воље, преводи складан етнички битак у неравнотежно историјско делатно стање. Етничка енергија у народу стиче жижу, из расејане постаје усредсређена, зракаста.

Цивилизација – то је производ свеобухватног оваплоћења уређујућих енергија народа у развијеној, универзално разумљивој, духовној, материјалној, политичкој, социјалној и етичкој структури. Та структура може да се устаљује као јасан социјални кôд у средини разних народа и етноса који ће из ових или оних разлога бити интегрисани у ту цивилизацију. Цивилизација изражава у себи универзалну свеобухватност позвања народа.

Одмах ћемо се оградити да те константе социогенезе нису примењиве на сва друштва. Оне веродостојноописују логику и етапе руске историје, код других народа и култура процеси социогенезе могу другачије да се развијају. То није свеопште правило него последица индуктивне емпиријске анализе Русије и руског друштва.

Појашњења о варијабилама

Варијабиле у руској социогенези представљају етничке мањине. Њихов број, структура и номенклатура стално се мењају. Једни долазе, други одлазе. Трећи помишљају на то како да изађу. Стога су и сврстани у класу варијабила. Једну етничку слику имамо у првој етапи социогенезе, на изворишту Кијевске државности. Другу – у процвату Кијевске Русије. Трећу – у “феудалној” етапи. Четврту – у условима “Златне хорде”. Пету – у Московској Русији и Литванској Русији која се упоредо са њом развијала. Шесту – у Русији XVII века. Седму – у Империји Петра Првог. Осму – у XIX веку. Девету – у СССР-у. Десету – сада. У свакој од тих слика појављују се разни етноси. Списак етноса који улазе у сваки од тих мозаика био би огроман, а промене у њему – знатне.

Етноси се преобликују, цепају, сливају, удаљавају, долазе нови итд. Етногенеза се стално обрће око одређене јасно утврђене осовине коју чине источни Словени, обликујући нормативну етничку самосвојност читаве целине.

Следећу варијабилу чини држава. Држава је током десет векова руске историје не једном мењала и свој назив, и своју идеологију, и своје границе, и свој садржај, и свој политички систем, и своје економско устројство, и свој правни модел. Она се различито називала и представљала различите стварности.

Државност је постојала стално, док се држава мењала. Државу је сваки пут изнова покретао народ. Он је оличење државности, али не државе. Држава је производ отуђивања од народа. То је механички модел који се надограђује на органску целину.

Држава – то је одређен и формализован (кроз право, законе, власт, територије) систем који представља одабир критеријума, апстрахованих од непосредно народне стихије. У томе је држава блиска цивилизацији. Међутим, за разлику од цивилизације, држава и њени обичаји су пролазни и привремени, могу бити промењени и преустројени стицајем историјских околности или по вољи народа. А цивилизација је непромењљива и не зависи од кратких историјских циклуса.

Свака нова држава (от Кијевске Русије до савремене РФ) коју створи народ (константа) пројектује (“надоле” или “уназад”) на народ нормативни модел на основу сопствених представа о томе каквим жели да види узорно устројство. То и јесте друштво (социјум). Друштво је производ пројекције, од стране државе, нормативног социјалног императива на народ. Друштво је увек делимично народно (спонтано, органски – и у томе стално), делимично државно (вештачки, механистички – и у томе промењљиво). У свакој историјској етапи социогенезе имамо посла са различитим друштвом. То чини основ за убрајање друштва у варијабиле.

Варијабиле представљају крошњу која се сваке сезоне мења, док се константе могу упоредити са вечно растућим корењем.

Верзије Државе

Набројали смо верзије етничких слика. Друга варијабила – држава – мењала се по следећем низу историјских преображаја:

Кијевска Русија (долазак алогене кнежевске елите – интеграција источнословенских и угро-финских племена – прихватање хришћанства, централизација) – феудална Русија (дезинтеграција на кнежевине, децентрализација) – улазак у Хорду (татарска елита – наставак расцепканости – постепен успон Москве) – Литванска Русија (руско-литванска, потом пољско-литванска елита, потом стање католичког јарма са делимичним губитком православне и руске самосвојности) – Московска Русија (руска монархијски верска елита – Света Русија, Трећи Рим – врхунац историјске самосвести) – реформе Петра Првог (немачка елита – световна Руска Империја – империјализам – колонизација) – СССР (претежно инородна, често јеврејска, бољшевичка елита – совјетска идеја – извоз комунизма у планетарним размерама) – РФ (нејасна постсовјетска елита – губитак светског и регионалног утицаја – либерална демократија).

Све те државе, којима се може додати низ раних градова-држава и зона козачких "република", имају мало тога заједничког, ако се формално међусобно пореде. Њихов континуитет и историчност обезбеђивани су на рачун константи из друге области – на рачун етничког језгра, народа и цивилизацијских обележја.

Збирни преглед

Сместимо те податке у општу табелу.

(*неке речи у табели су предугачке, не стају у један ред*)

Раздобља руске историје	Држава	Елите	Претежни стратум (маса)	Идеологија (вероисповест)	Политика	Преовлађујући етнос у држави
Кијевско раздобље	Кијевска Русија	Великокнежевска дружина, земско* бољарство, веће	Слободни земљорадници	Многобоштво, хришћанство, двоверје	Централизација	Пољани и њихови суседи
Феудална Русија	Источнословенске кнежевине и градови-државе	Кнежевске дружине, веће	Слободни земљорадници	Хришћанство, двоверје	Расцепканост	
Татарско-монголско раздобље	Златна хорда (Џошијева хорда)	Татарско-монголско племство, руски кнежеви	Слободни земљорадници	Поредак Хорде, православна самосвојност	Потчињавање Монголима, примање империјских навика	
Литванска Русија	Литванска, потом Пољско-литванска кнежевина	Литванско-руско, пољско-литванско племство	Угњетено сељаштво, козаштво	Православна самосвојност под католичким јармом	Отпор угњетачима, усвајање европско-католичких начела	Пољаци, Литванци
Московска Русија	Московско царство	Руски цар, бољарство	Државни сељаци, почетак претварања у кметове	Москва–Трећи Рим, Руско православље, универзално позвање Руса	Изградња Светског православног Царства	Великоруси
Петровска Руска Империја	Руска Империја	Руски цар, пораст броја страног племства	Кметови	Секуларизација, вестернизација, модернизација	Световни империјализам по европском узору	Великоруси, Малоруси, Белоруси
Совјетско раздобље	СССР	Бољшевици	Радни совјетски народ	Комунизам, марксизам, атеизам	Изградња социјализма, комунизма, светска револуција	Великоруси, Малоруси, Белоруси (пораст туранског чиниоца)
Савремено раздобље	Руска Федерација	Чиновници и олигарси	Лумпени		Очување статуса кво	Великоруси

Верзије друштва

Друга варијабила, друштво, мењала се по следећем историјском редоследу:

Слободне словенске заједнице – слободне словенске заједнице чије чланове кнежевска власт претвара у кметове, са постепено растућим схватањем народног јединства – словенске

* Земство – локална самоуправа у царској Русији (прим. прев.).

заједнице чији чланови се претварају у кметове, током христијанизовања и уцрковљења све свесније у погледу народног и верског позвања – словенске заједнице чији чланови се претварају у кметове, које преузимају неке социјалне установе Хорде (организација друштва као војске), уједињене православљем и носталгијом за изгубљеном државном независношћу (суверенитетом) – тотално друштво са превагом сељака и опредељењем за кметски идеал свеопштег спасавања кроз веру и државу с изразито месијанским цртама – круто сталешко друштво световног узора, лишено верског позвања, са јасним издвајањем социјалног типа елите и социјалног типа масе сељака коначно претворених у кметове, тј. неслободних (чак до различитости језика, обичаја, ношње итд.) – совјетско друштво засновано на идеалима једнакости, интернационализма, комунистичког месијанства, тоталитарно и мобилисано – либерално-демократско друштво, индивидуализовано, ослабљено, вестернизовано, лишено циља и смисла, усмерено на личну каријеру, комфор и материјално благостање.

Политичкоекономски облици су нерелевантни

Политичкоекономски облици одговарали су сваком издању друштва и били епифеномен социјалне структуре. Држава је средиште политике. Она у огромној мери утиче и на прописивање економских токова. Међутим, део политичке воље усредсређен је у друштву које је главни економски актер. Стога економска раздобља руске историје нису нешто самостално већ су у функцији државних и социјалних раздобља. Марксистички детерминизам смене формација сасвим је непримењљив на руску историју, а његово даље коришћење по инерцији за историјску анализу сасвим је нерелевантно и анахроно.

Потребно је посебно истаћи и учинити првенственим социолошки прилаз историји. Само он омогућава исправно описивање социогенетског процеса Русије.

Руска осовина

Обратимо се поново нашој првој формули 4 логичка корака руске социогенезе. Сада, одредивши шта подразумевамо под константама а шта под варијабилама, можемо да је опишемо на следећи начин.

Три константе образују хијерархијску структуру која има стално, архетипско обележје; релативно је атемпорална.

Етничко језгро Руса – руски народ – руска цивилизација.

Можемо је приказати као вертикалу, где је доле смештен виталан, животни пол, а горе – рационалан и концептуалан

Цивилизација	(уређено начело)
|	
Народ	↕
|	
Етничко језгро	(витално начело)

Руска осовина константи

Ту схему можемо назвати "руском осовином". Дуж те осовине циркулишу енергије живота и културе, чије средиште представља народ.

Цивилизација и држава

Али народ не изнедрује цивилизацију непосредно (макар у нашој историји). Он претходно ствара државност или серију државних облика, држава. Цивилизација за све те државе представља заједнички именилац. Све оне чине саставне делове те цивилизације,

носе на себи њен печат. То се може приказати на следећој схеми –

(*схему видети на*: http://konservatizm.org/konservatizm/amfora/041209013311.xhtml)

Руска цивилизација
Држава 1 – Држава 2 – Држава 3 – ... Држава N

Руски народ

Етничко језгро

И на другој –

Држава 1 Држава 2 ... Држава N
Руска цивилизација Руска цивилизација Руска цивилизација

На тим схемама свугде под "државом" треба подразумевати ову или ону државу коју је створио руски народ, или другу државу у коју је силом прилика доспео (на пример "Златна хорда" или Пољско-литванска краљевина).

Држава концептуално формализује друштво. Стога се може рећи да свакој постојећој држави у руској историји одговара једна те иста цивилизација која се кроз њу различито помаља. Понекад се то дешава отворено (као у Московској Русији, поготово током владавине Ивана IV), понекад посредно (как у XIX веку или у СССР-у). У неким случајевима држава може бити у отвореној опозицији тој цивилизацији (као на пример у доба Смутње или у време Јелисавете и Ане Јовановне у XVIII веку). У сваком случају, руска држава увек је овако или онако корелирала са руском цивилизацијом, откривала овај или онај њен аспекат.

Разломак друштво/народ

Са типовима друштва имамо следећу слику. Овога пута заједнички именилац представља народ. Он остаје константа независно од тога какав тип друштва је устаљен као нормативан у условима овог или оног државно-политичког режима.

То се може схематски приказати овако:

Држава 1 Држава 2 Држава N

Друштво 1 Друштво 2 Друштво N

Народ

Или другачије –

Друштво 1 Друштво 2 Друштво N
Народ Народ Народ

Те схеме изузетно су важне за изградњу исправних модела руске социогенезе. Посебно се на другој схеми очигледно види да се сваки историјски социјум Русије – како древни тако и садашњи (а с одређеном вероватноћом и будући) – може размотрити на два ступња: са стране бројиоца и са стране имениоца условног "разломка" друштво/народ. Са стране бројиоца имаћемо посла са рационалнијом и логички уобличенијом структуром, скопчаном са државом, владајућом идеологијом, правним и управним системом, привредним устројством итд., а са стране имениоца – са живом, спонтаном и истовремено одлучном

установом која упорно усмерава социјални живот ка остваривању исконског позвања и преиначује то позвање кроз формалне социјалне смернице (каткад упркос њима). То се посебно очигледно види у поређењу православно-монархијског модела Руске Империје XIX века са Совјетском Русијом. Сасвим супротна друштва (сталешко и бескласно), која постоје у оквиру радикално различитих врста државе, оживљају се заједничким сном – у једном случају уобличеном у терминима православне есхатологије и словенофилске философије, у другом – у терминима марксистичке комунистичке утопије. Оба друштва темељно су различита у бројиоцу и истоветна у имениоцу.

Социогенеза и анализа актуелног руског друштва

Модел социогенезе руског друштва који смо у најопштијим цртама описали има велики значај за историјску анализу главних силница развоја Русије и руског народа. Он је још делотворнији за исправан опис и схватање процеса који се одвијају у садашњици.

У овој историјској етапи нама наочиглед одиграва се настанак и укорењивање новог (за руску историју) типа државе (РФ) – по узору на савремено западно, либерално-демократско – и покушаји вештачког конструисања, од стране те државе, новог типа друштва – грађанског, либералног, индивидуалистичког, хедонистичког, себичног и потрошачког, које одговара западним социјалним мерилима. Држава настоји да народ са његовим етничким саставницама претвори у буржоаску нацију, то јест у истоврсну масу уједињену држављанством, системом права и саучествовањем у општем политичкоекономском процесу.

Такав тип државности и социјалности улази у противречност са константама руске историје – са народом, његовим руским језгром, са руском цивилизацијом заснованом на неспојивом, опречном вредносном систему. Такве покушаје наметања народу типа друштва, потпуно супротног његовој структури, у претходним етапама историје имали смо само у раздобљима Смутње или "бироновштине", и завршавали су се било постепеним повратком константама, било сломом државности и почетком новог циклуса.

Па ипак, очито је немогуће одредити трајање безизгледних експеримената владајућих државних елита над народом. Доба Смутње потрајало је 15 година (1598–1613), постпетровска владавина не русификованих Европљана – око 40 година (од Јелисавете до друге половине владавине Катарине Велике), Фебруарска револуција одржала се свега пола године. Руска Федерација је превалила десет година.

Противречности између константи и варијабила у данашњој Русији

Неспојивост формално декларисаног курса руске елите на вестернизацију, либерализацију и модернизацију руског друштва с одабиром константи може се описати нешто шире. Природно, та противречност тиче се само варијабила (то произилази из саме одреднице константи и варијабила).

Савремена руска држава и њен Устав строго копирају западне узоре са становишта установа власти, права, политичког система, економског устројства. Варијабила државе управља се према матрици другачије цивилизације, не руске нити евроазијске већ напротив, западне и атлантистичке. Наравно, та копија није потпуна, и кодови руске цивилизације настављају свој рад. Али при том морамо да сасвим туђи спољни језик политичке демократије и економског либерализма преиначавамо на уобичајене интуитивне облике. То се најизразитије види у појави Владимира Путина. По његовим речима, он себе замишља као "менаџера", док је са цивилизационог становишта он – "цар" и пуновласни легитимни властодржац.

Другу варијабилу представљају етничке мањине. Током 90-их година, у време распада СССР-а и образовања Руске Федерације, били смо сведоци како се читав низ етноса разбежао на све стране од Русије и похитао да створи сопствене државе. Мањине су покушале да исто

понове и у оквиру Русије, што се претворило у параду унутарруских суверенитета Националних република (Татарстан, Башкортостан, Коми, Саха) и крвави сукоб у Чеченији, угашен тек по цену огромних жртава. У епохи слабљења народа етноси-сапутници радије су се масимално дистанцирали од њега (самим тим доказавши променљивост свог саучествовања у општој историји).

И најзад, трећа варијабила – савремено руско друштво – кроји се по западним узорима друштва грађанског, апстрактног и сасвим невезаног (макар у теорији) са народним коренима и етно-културним закономерностима.

Испада да је постојећи политички режим и одабир варијабила с њим у вези (држава, етнички мозаик и грађанско друштво) у отвореној опозицији историјским константама које би – ако се узму у обзир – диктирале потпуно друге – сасвим алтернативне – моделе и за државу, и за етничку структуру, и за социјално устројство.

Ова анализа разоткрива дубинску противречност савремене Русије на ступњу социјалних структура. Та противречност већ одавно би довела до непоправљиве пошасти да није уравнотежавана непрекидним радом константи који ублажава погубне процесе на ступњу варијабила. То је поготово видљиво у време Путина који је смањио напетост између либералног западњаштва елита и конзервативних очекивања маса, делимично и де факто (али не де јуре) изишао у сусрет тим очекивањима после строго антинародног, антиевроазијског и антируског раздобља Јељцинове владавине. То је читавом социјалном систему придало додатну постојаност. Али при том нимало није отклонило темељне противречности.

Према томе, садашње раздобље је конзервисана (одложена, одгођена) криза, али још ни издалека није обраћање конзервативизму (константама) као путу изласка из ње. У епохи Медведевљевог председниковања те противречности поново почињу да постепено нарастају. Покушаји извођења новог таласа либерализације, модернизације и вестернизације закономерно доводе до новог заоштравања.

“Странка константи” и “странка варијабила”

Може се рећи да у савременом руском друштву постоје две хипотетичне неформалне “странке” – “странка константи” и “странка варијабила”.

“Странка варијабила” стоји на страни либерално-демократске државности, грађанског друштва и вођења такве етничке политике у којој би значај великоруског етничког језгра био умањен, док би тежње етничких мањина за самоопредељењем добиле зелено светло. Алтернативни сценарио исте “странке” који води, премда другим путем, али истом циљу, представља стварање “руске нације” (која никада историјски није постојала, и покушаји њеног стварања довели би до потпуног нивелисања етносâ – и великоруског, и свих етничких мањина). Та “странка” данас преовладава у политичкој елити.

“Странка константи” у елити заступљена је слабо и повремено, али за ослонац има широке слојеве становништва. Овде се суочавамо с интуитивним осећањем да је Русија самостална цивилизација (“руска” или “евроазијска” – како уверено и без двоумљења током последњих 10 година одговара преко 70% житеља Русије на управо тако срочено питање ВЦИОМ-а); да народ има историјско позвање које мора да оствари; и да се тај народ у своем језгру ослања на великоруски етнос који је обликовао осовинску самосвојност – језик, културу, психолошки и духовни тип, али је отворен за оне етносе који су спремни и желе да са њим повежу своју судбину и постану део јединственог народа.

Путински модел политичког управљања заснован је на компросу између двеју “странака”, и свака види у Путину свог представника. Са Дмитријем Медведевом стање се унеколико променило зато што његов “имиџ” више одговара класичном представнику “странке варијабила”.

Предвиђање будућности социјалног система Русије

Укратко ћемо срочити предвиђање. Теоретски се могу размотрити три варијанте даљег функционисања Русије као система.

Први случај описује стање када надвлада "странка варијабила". То значи да ће тенденције либералне демократије, модернизације, грађанског друштва, вестернизације, економског либерализма и етносепаратизма надвладати снаге одвраћања руских константи. У таквим приликама чека нас слом руске државности.

Удаљавајући се од константи, власт ће уздрмавати тло под својим ногама, а елите ће опет, као и 90-их, ући у фазу заоштравања сукоба са масама. Већ и само то у условима економске кризе и нерешености мноштва социјалних задатака, и узимајући у обзир полиетнички систем Руске Федерације, може постати пут ка политичком слому и распаду земље. Током 90-их година XX века са СССР-ом се десила иста таква трагедија, иако је систем био консолидованији и више одговарао константама од либерално-демократског модела преузетог са Запада.

Овде треба додати два допунска чиниоца: притисак од стране САД које су из стратешких побуда животно заинтересоване за слабљење Русије, што значи да ће улагати озбиљне напоре у њену даљу дестабилизацију, и сам процес глобализације који води ка планетарном ширењу западног модела друштва и демонтажи националних држава. Идући путем модернизације, Русија иде право ка сопственом самоуништењу (као што је и Горбачовљево "убрзање" само убрзало крај СССР-а). "Најмодерније" ("најсавременије") је одустајање од државности као такве и интеграција у "јединствено човечанство" под управом "светске владе".

Друга варијанта састоји се у томе да политички систем остаје исти као пре, али постепено мења смисао, све више се пунећи елементима руске цивилизације. Тај случај можемо назвати "русификацијом" режима. Засад – у најмању руку током Путиновог председниковања – догађаји су се одвијали управо по том сценарију, што је систему обезбеђивало одређену (премда релативну) постојаност. Ова верзија своди се на замрзавање свих процеса у друштву, које се конзервише онаквим какво јесте – у полуболесном-полуздравом стању.

И најзад, трећа варијанта, тренутно прилично мало вероватна, теоретски се састоји у победи "странке константи" и изградњи сасвим другачије државности, укорењене у евроазијској цивилизацији, с ослонцем на руски народ и етносе солидарне са његовом судбином и са новом формулацијом историјског позвања за XXI век. Тај сценарио не би нам зајемчио лак живот, али би зато поставио наше савременике на исти ступањ са прецима који су током дугих векова ишли ка великом циљу. И нису ишли зато да њихови потомци у последњем тренутку одустану од његовог постизања.

Поглавље 13. Руски Левијатан (државотворна претња)

Страх као трепет

Немачки историчар религија и теолог Рудолф Ото, описујући феномен сакралног (светог, das Heilige), истицао је да су у том осећању спојене опречне људске емоције – усхићење, занос, љубав и ужас, трепет, паника. А све то не дели се на саставнице – страх се не може одвојити од радости и уживања.

У оној мери у којој у народу постоји сакрализација власти, државе, политике и социјалних установа, тај сложени комплекс снажних емоција проширује се и на њих. Не можемо да издвојимо чинилац страха као нешто изоловано. Ужас пред сакрализованом политичком установом неодвојив је од љубави и поштовања: према томе, то је сложенији феномен и да би се исправно истражио, претходно треба описати структуру сакралног[41].

---

41 Вид. подробније: Дугин А. Г. Философия политики. М., 2004. (Теми сакралне политике ту је посвећено

Свакако, политичка власт и држава најчешће су у руској историји схватани као нешто сакрално, иако је у разним раздобљима та сакралност имала различиту природу[42]. Стога се страх пред влашћу најчешће испољавао у сложеном комплексу страхопоштовања, љубави и уважавања. Само у неким случајевима – на пример код старовераца и других нонконформистичких скупина – структура страха бивала је унеколико другачија, будући да су државу после раскола схватали као "власт антихриста". То је такође сакрализација, али у овом случају негативна.

Страх у вези сакралног нећемо у овом тексту разматрати и усредсредићемо се на простију појаву – на страх као такав у политичком контексту, о чему се обично говори у западној политикологији која традиционално оперише са десакрализованим секуларним појавама.

Хобс и његово чудовиште

Један од главних теоретичара савремене државе Томас Хобс изразио је суштину своје теорије у метафоричном називу главног философског рада о природи државе – "Левијатан".

Левијатан је једно од два чудовишта (морско, упоредо са копненим Бехемотом), о којима се говори у Библији у књизи о Јову, и којима Јехова плаши очајног праведног Јова како би искушао његову љубав и верност. Функција Левијатана у библијском контексту је једнозначна – застрашивање, изазивање сумануто г и сасвим безразложног ужаса.

Примењујући метафору Левијатана на савремену државу, Хобс самим тим истиче његов главни задатак – изазивање страха. Дакле, управо страх лежи у самом основу савремене државе као феномена, пошто чини њену средишњу функцију. Држава – то је оно што изазива страх. А пошто је она политичка појава, онда је исти такав и страх који изазива у поданицима.

Обраћање "Левијатану" одмах нас је довело до суштине проблема политичког страха.

Градећи своју теорију државности, Хобс полази од својеврсног схватања људске природе. Са његовог становишта (које у целини дели већина мислилаца либералне школе), човек препуштен самом себи представља крајње окрутно, себично, похлепно и агресивно биће, склоно да понижава, гуши и уништава себи сличне. Отуд Хобсова максима "homo homini lupus est" – "човек је човеку вук". Ако се у људима не ограничавају њихова природна испољавања, започеће "рат свих против свих". Да би се то спречило, сматра Хобс, потребна је држава-Левијатан која изазива ужас и штитити човека од њему сличних – и на крају крајева од њега самог.

На тај начин схваћена држава лишена је било какве сакралности и заснована на сасвим прагматичном и рационалном начелу: како човек не би нашкодио другом човеку и како би средио своје понашање, треба га престравити. То и јесте главна функција државе[43]. Овде

неколико посебних поглавља).

42 Вид.: Дугин А. Г. Эволюция национальной идеи Руси (России) на разных исторических этапах // Дугин А. Г. Основы Евразийства. М., 2002. С. 716.

43 Занимљиво је да су савремени амерички неоконзервативци, поготово Роберт Кејган, непосредни настављачи управо Хобсове политиколошке традиције са њеним антрополошким песимизмом. Штавише, по њиховом мишљењу, америчка и европска култура разликују се по томе што се САД заснивају на Хобсу и његовој концепцији Левијатана, док Европа тежи утопијским конструкцијама "грађанског друштва" у духу Канта који је полазио од тога да је понашање људи једних према другима у обичном случају рационално и хуманистичко, док себичност и агресија представљају одступање од норме.

имамо посла са сасвим десакрализованим страхом – утилитарним страхом. Управо њега ћемо покушати да истражимо у руској политичкој историји. Стога је у наслову чланка теза о "Руском Левијатану". Нас занима политички страх у најутилитарнијем његовом аспекту, у оптици конвенционалне западне политикологије.

"Руски Бехемот"

У историји руске државности треба раздвајати две појаве које се наслојавају једна на другу: сакралну државност којој је својствен комплекс целовитог односа ужас–љубав, и "руског Левијатана" као таквог, сасвим рационалну установу, позвану да кроз страх, гушење и репресије чува и јача владајући поредак. "Руски Левијатан" као концепција – то је вештачка реконструкција, производ изузимања рационално-прагматичне застрашујуће стране из целовите појаве власти. Будући да је рационалан механизам, "руски Левијатан" се у својој делатности окреће репресивном моћи против одређених друштвено-политичких испољавања људи. Он је подложан рационалном истраживању и анатомизацији, док сакрална саставница државности измиче таквом праволинијском разматрању.

Овде се намеће настављање симболичног поређења. У "Књизи о Јову" и на другим местима Библије Левијатан иступа у пару са другим чудовиштем – Бехемотом. Бехемот је копнено чудовиште, Левијатан – морско. У складу са метафорама геополитике, Левијатан представља "поморске силе" – као што су Картагина, Атина, Енглеска, САД, а Бехемот – "копнене": Спарту, Рим, Немачку, Русију. Концепција "Левијатана" код Хобса с једне стране, и код савремених геополитичара с друге, несумњиво има различита значења, и та метафора се различито користи. Али треба обратити пажњу на то да је Русија у класификацији геополитичара претежно копнена сила, што условљава њене цивилизацијске особености, главне параметре, стратешку структуру и културне смернице. То се тиче и државности. Стога се сакрални аспекат власти, бојажљив однос према њој – иза границе дуализма љубави/ужаса – може приписати управо особености државе препознате као "Бехемот", за разлику од рационално-механичког схватања државе код западних либералних философа политике – као што је Енглез Хобс, писац "Левијатана".

Репресије због чега? Четири главна разлога

Дакле, против чега конкретно ће "руски Левијатан", држава као таква, искористити свој репресивни апарат?

Могу се издвојити по броју и особинама различити критеријуми, а ми ћемо се задржати на четири по нама најбитнија и најзначајнија.

1. Неистомишљеништво, отворена или тајна привржeност систему суштински различитих погледа од оних прихваћених као званична идеологија или супротних њој.

Казнене мере против неистомишљеника неопходне су "Левијатану" као оруђе очувања постојаности, континуитета и поузданог функционисања власти. Неистомишљеништво, нонконформизам увек доводи у сумњу оправданост идеолошког система на коме се власт заснива, па према томе служи као храњива подлога за расположења сучељена тој власти. Неистомишљеништво подрива темељ самог чина владавине, независно од тога против чега конкретно је усмерена.

Неистомишљеништво се одређује зависно од званичне идеолошке смернице која може да се мења, па ће се према томе променити и критеријуми неистомишљеништва. Првенствени циљ репресија постају облици неистомишљеништва који имају "револуционарно" својство и поричу основна обележја владајуће идеологије.

У руској историји као најизразитији примери за то служе староверци и секташи (почев од друге половине XVI века), револуционарне демократе, социјалисте и народњаци у другој половини XIX – почетком XX века, дисиденти совјетског доба. Ту је очита и јасна идејна платформа власти, самог "Левијатана", и њено доследно одбацивање са предлогом другачије,

алтернативне, од стране нонконформистичких скупина неистомишљеника.

У таквим приликама "руски Левијатан" је дејствовао оштро и често немилосрдно, користећи репресивна средства за сузбијање унутрашњег непријатеља и застрашивање становништва које би теоретски могло осетити наклоност према непријатељу и обратити пажњу на његову логику.

2. Бунт, самовоља, неспремност за потчињавање утврђеном поретку.

Та црта својствена је људској психологији и представља константу руске политичке историје. Појединац или нека скупина или категорија људи, каткад читав етнос, у неком тренутку постају свесни немогућности даљег постојања у оквиру "Левијатана" и испољавају отворену непослушност. Та непослушност може се изражавати у отвореном устанку, у бунту, у отимању и пљачкању имовине представника државе или повлашћених слојева, као и у бекству из јурисдикције државе у релативно слободне зоне – територије њених крајина.

Изразита испољавања такве ситуације, засноване на самовољи и одбацивању врховних установа, видимо у историји руских бунтова, у настанку козаштва, у одредима разбојника – "разбојних људи".

Бунтовник се разликује од неистомишљеника по томе што одбацује сам отуђени поредак "Левијатана", сам механизам апстраховане власти, а не само његову идеологију или верску платформу. Побуњеник одриче "Левијатану" као механизму "објективних репресија", власти као објективности, право на постојање и неретко предлаже своје облике власти, суда и правде, засноване било на консензусу заједнице, било на транспарентној субјективности одређене и блиске личности – предводника, харамбаше, вође, поглавара.

Репресивни систем у таквом колективу побуњеника може бити чак и строжи, али се само начело изазивања страха и логика репресија ту коренито разликују. "Левијатан" кажњава у име објективне нужности која по одредници премашује ступањ надлежности обичних грађана. Он изазива страх ради апстрактног поретка, иступајући као механичка функција која делује с истрајном кобношћу независно од било каквих чинилаца. "Левијатан" полази од норматива апстрактне рационалности, никада се не поклапа са појединачном или групном рационалношћу. У томе он представља супротност вољи, и страх који изазива радикално се разликује од оног који улива сеоски суд, суд козачког круга или чак бандитског главешине.

Неправичност репресија могућа је у најразличитијим приликама, али је у име "Левијатана" критеријум неправде или правде другостепен – у изазивању страха важна је сама способност застрашивања, извршавања казне као чињеница. Бунт је усмерен управо против тога, а не против неправедности власти или суровости застрашујућих репресија. Он циља у саму стихију "Левијатана" као озакоњеног и рационалног терора, супротстављајући му врло често неозакоњен и нерационалан терор. Бунтовник настоји да обрне сразмеру, из објекта страха од стране "Левијатана" он постаје субјекат страха, другим речима, онај који тај страх изазива.

Устаник против "Левијатана", попут Персеја у борби са Медузом Горгоном, ставља између себе и власти углачани штит којим одбија талас страха који потиче од државе, и усмерава га на њу саму. Сада већ он, са своје стране – попут предводника разбојника или луталица – изазива страх у честитим грађанима.

Та игра са силама страха понекад може да стекне политичку димензију. Изразити пример такве дијалектике видимо у недавним догађајима у Чеченији. Савезни центар, приморавајући Чечене да остану у саставу Русије и потчине се њеним законима, користи оруђе застрашивања. И становништво Чеченије га управо у том својству схвата. Али истовремено Чечени, по праву побуњеника, и сами постају символи који изазивају страх – испрва "мафија", "бандити", а потом "терористи". На сличан начин су честите грађане дореволуционарне Русије застрашивали разбојници, као и козачке јединице.

3. Завера, сплетке у циљу свргавања владајућег цара, вође или политичке групације.

"Левијатан" као целовита стварност у случају завере не страда нарочито, пошто сам механизам репресија и структура владавине најчешће опстају у ранијем виду. Према томе,

завера не представља претњу читавом систему већ само одређеним владајућим групацијама и појединцу. Па ипак сама могућност завере често снажно утиче на психологију властодршца или владајуће групације, застрашује их, изазива параноидне комплексе, манију гоњења, што понекад доводи до екстраполације страха према споља. Ужас власти пред заверама проузрокује талас репресија против завереника – стварних или тобожњих. Тако се рађа за руску државност и руску политику јако важан појам – "издаја".

"Левијатан" је заснован на начелу лојалности, оданости, у коме се системски и лични чиниоци преплићу. У ствари је појам "оданости" у строгом схватању "Левијатана" одсутан, пошто та структура треба да оличава ванлични, апстрактан, рационално-механички комплекс. Али у конкретној пракси, и поготово у историји "руског Левијатана", тема личности властодршца и оданости њему лично пројектује се са доњих спратова слободних органских хијерархија ратничких дружина, козачких одреда или разбојничких банди на највише степенице. Настаје мешање власти и државе као безличног механизма и као организације стваране по обележју личне оданости.

У том систему завера служи као средиште читаве конструкције. У хладној логици "Левијатана" нема места завери у чистом виду. Она се рађа онда када горњи ступњеви државе почињу да се поистовећују с одређеном личношћу или скупином људи. У том случају рађа се прави цунами параноидних стања, у чијем низу се стварне завере смењују са тобожњим, а казнене мере против конкретних завереника прерастају у опсежан и бесциљан терор. Такве примере видимо у другој половини владавине Ивана IV или у Стаљиново доба. Истанчана игра у самом срцу "Левијатана". Поистовећивања/деидентификације механичке природе државе као репресивног апарата и снажне личности вође условљавају посебан облик застрашивања који се пројектује на широке слојеве становништва, чак по свом статусу сасвим неспособне да озбиљно учествују у "издаји" – макар услед своје удаљености од средишта власти. Па ипак чинилац "издаје", "завере" у чистом виду постаје један од снажних обележја политичког оличења страха.

4. Лоповлук, привредни криминал.

Та појава теоретски слаби систем државе, пошто подрива њену привредну логику, њену природну оријентацију на уређивање сфере рада и расподеле. Лоповлук је фон ентропије, јер доводи до нестанка материјалног производа који је створен радом и делимично подржава моћ "Левијатана" (кроз систем пореза и дажбина), без евиденције и контроле. Различите врсте држава различито реагују на лоповлук – у неким случајевима казнене мере у тој области примењују се строго и казне за привредни криминал сасвим су упоредиве са казнама за тешка кривична дела – као што је на пример убиство.

Особеност "руског Левијатана" састоји се у томе да се лоповлук најчешће блаже кажњава и страх становништва у тој сфери није превелик. Са формалног становишта лоповлук се, свакако, изједначава са злоделом, мада не представља отворен изазов држави. По томе се руска државност разликује од западноевропске – немачке или енглеске, где се привредни криминал сматра насртајем на саму суштину државе и "Левијатан" на тај изазов узвраћа оштрим репресијама. Страх западних грађана од лоповлука знатно је већи него код Руса. Па ипак изнад одређене границе лоповлук почиње да представља озбиљну претњу држави, пошто демобилише стваралачко начело и осујећује строгу централистичку контролу најважнијих материјалних ресурса. Лопови краду "Левијатану" његово сало.

Међутим, овде се ради о оним облицима крађе које врше поједини грађани неукључени у државно-чиновнички систем, тежећи да се овајде како на његов рачун тако и на рачун појединих приватних лица која своје благостање стичу поштеним радом.

Уз то "руски Левијатан", и у томе је његова национална особеност, често и сам иступа као субјекат лоповлука, као својеврсна лоповска установа, ентропијска призма која стоји између трудбеника и врховне власти и изводи из оптицаја материјалне ресурсе негде у страну. Лоповлук као облик вршења бирократских функција не представља црту својствену "Левијатану". То је пре феномен сличан преплитању личне власти и власти као механичке функције на највишем ступњу.

Чиновник у себи спаја како апстрактно левијатанско начело – оличење безличносне механичке установе, тако и одређеног човека са његовим себичним интересима, лукавством и похлепом. Будући да га је "Левијатан" овластио, руски чиновник избегава да обезличено служи обезличеном систему, и лоповлук постаје омиљени облик умерене опозиције, испољавање својеврсног ситног бојажљивог подмитљивог бунта против деперсонализоване државне машинерије. Поткупљивост, корупција и лоповлук чиновника – то је облик саботирања делотворне делатности државе, те стога није нимало једноставна појава.

Руски чиновник-лопов је национални тип и, као и све руско, двосмислен, са својом особеном подругљивом егзистенцијалном стратегијом. Гест личног лоповлука демонстрира: ја намерно бркам појмове апстрактног државног механизма и конкретних личних себичних интереса, самим тим делимично "хуманизујем" хладноћу чудовишта "Левијатана", чиним га ближим људима, пошто се кроз мене испољавају премда ниске, зато сасвим људске црте, а не отуђена кобност казнене машинерије. Тако руска корупција показује својеврсни прелазак одређеног подмитљивог чиновника са положаја субјекта страха, другим речима, онога ко тај страх изазива, на положај објекта застрашивања – онога ко тај страх осећа (заједно с обичним људима).

Сразмере страха у разним епохама руске историје

У разним раздобљима руске историје држава је нарочито појачавала притисак на одређене тачке, у разним спојевима и с различитом јачином.

Иван Грозни обрушио је моћ репресија на "издају", параноидни стил његове владавине усмерио је оштрицу страха против "завереника", против власти удеоних кнежева и истакнутих бољара из његовог окружења. Углавном су кажњавани представници елите, владајуће класе. Неистомишљеништво се током његове владавине није нарочито испољавало, народни бунтови и немири гушени су у истом режиму као и пре њега, а за лоповлук се кажњавало умерено – најчешће је то постајало повод за репресије по линији "издаје".

У доба раскола, патријарха Никона, Алексеја Михајловича и одмах после њега у први план избиле су репресије због неистомишљеништва, и океани страха су обрушени на присталице старе вере. У том раздобљу и наредном столећу староверци су постали квасац и идеологија за масовне народне немире и побуне – од Разина до Пугачова. Лоповлук је тада цветао као најмање опасан и властима најразумљивији облик ентропије.

"Руски Левијатан" је XVIII и прву половину XIX века провео у борби са бунтовима и заверама. А од друге половине XIX века па све до Октобарске револуције главну претњу представљало је неистомишљеништво у облику револуционарних организација.

У XX веку и поготово у стаљиново доба "Левијатан" је достигао свој врхунац, и свако од четири основних испољавања антидржавне делатности најсуровије је кажњавано. Стаљинизам представља највишу архетипску тачку руске државности схваћене "левијатански": управо ту су немилосрдно кажњавани због неистомишљеништва (стварног или тобожњег), због побуна (или помисли на побуну), због завера (или сумње у заверу), због лоповлука (у мањим и већим размерама). То је био прави празник политичког страха, дотад невиђеног, где је "руски Левијатан" потпуно показао своју моћ и своје могућности.

Успутно запажање о слободољубивом и непокорном руском народу

Често смо у прилици да чујемо како руски народ поседује ропске црте, како је склон да повлађује репресијама и мири се са самовољом власти. Моје становиште је сасвим супротно. Убеђен сам да је руски народ у својој души крајње слободољубив, непокоран, уопште није склон дисциплини, горд је, сазерцатељан (ако хоћете, лењ – сакрално лењ), не трпи над собом никакву врховну установу, очаран је сопственом тајанственошћу, ватреном душевном лепотом, прожет црном светлошћу која шикља из руског тла, скрива се у осаму од месечине

и исправља као челична опруга од мора до мора, од океана до океана по сопственом хиру – лако, као од шале, безбрижно, безнадежно и свечано. То је народ ветра и огња, са мирисом сена и провалијама модрих ноћи прожетим звездама, народ који носи у својој утроби Бога, нежног као хлеб и млеко, гипког као мишићава волшебна речна риба умивена слатким водама.

Руски народ не намерава никоме да се потчини, и ако призна власт "Левијатана", то је само изигравање, готово из шале, зато што је то јако ведар народ. Штета што нашу духовитост други не схватају, налазећи да је исувише крвава, исувише окрутна. За Руса – ништа није исувише.

И ето, да тај народ не би претерао, сасвим престао да ради, очаран звездама и својим тако равним и тако белим телом, да не би испарио у вртлогу великих увида, изгорео у севању неземаљског духа, умро у заносу слатко-сањиве метафизичке изобилне лењости, уведен му је "Левијатан", постављено чудовиште да надзире тај народ усијаним штапом – да му се руски живот не учини толико узбуђујућом медовином.

Ропство, попустљивост, поштовање закона и власти, марљивост, покорност, дисциплина, послушност, речју, "политички страх" – све то је сасвим страно Русу, који је сам себи чудовиште и стога се не боји никога изузев самога себе, а уосталом ни самога себе се не боји – и горе ствари је Рус видео. Макар у сну.

"Руски Левијатан" данас

Како стоје ствари с "руским Левијатаном" данас? Да ли је јак? Изазива ли онај "политички страх" који треба да изазива?

Убеђен сам да је, упркос жалопојкама одређених снага у савременој Русији, "руски Левијатан" на издисају, у суштини, труп му се распао и нема више снаге. Успело му је да се дубоко усади у колективно несвесно – то је генетско искуство из прошлих епоха и пре свега из доба сунчаних репресија стаљинизма, када је доживео звездани тренутак. Међутим, с обзиром на бесконачно слободољубље Руса, такав траг у души и телу брзо нестаје. "Левијатан" је искорењен, његов циклус је завршен, данашња власт не изазива никакав страх. Остала је само "утвара Левијатана", његов психички фантом, магловито сећање на то да је некада постојао и био поприлично јак – убијао је, растрзао, шкргутао очњацима, махао дивовским шапама, своје није испуштао. Рус га је гледао преко левог рамена уз звиждук и с унутрашњим задовољством. И сада гледа, али су му пред очима само црвени кругови од непристојно дугих новогодишњих празника. Место "Левијатана" је празно.

Садашња руска државност је виртуелна. То су дводимензионалне слике филмског пројектора на платну. То су танки млазеви не сасвим избрисаног памћења. И ништа више. Баш ништа.

Размотримо тачку по тачку садашње стање у Русији.

Неистомишљеништво. Нема ни трага ни гласа од било каквих репресија због неистомишљеништва. Почнимо од тога да савремена руска власт нема "мишљеништво" које би се могло оповргнути. Она нема никакве постулате, никакве јасне идеје, никакве озбиљне програме, никакву идеологију, никакву политичку философију. Све што се у њој може оспоравати јесу технологије. Али, тако се ствара већ некако сасвим изопачен интелектуални облик "неистомишљеништва у технолошкој сфери". Да ли власт успешно или неуспешно изводи перформансе – о томе се још може расправљати. Али о њеним мислима, идејама – не. У погледу такве власти пуновредан идеолошки нонконформизам напросто је немогућ. Свака тврдња – за и против – пропада у мочвару.

Вама нико не приговара, са вама се нико не слаже. "Мисао" као таква учтиво је послата на сметлиште, или још даље. То је управо онаква слобода која самој мисли уопште није потребна. Боље да је пеку усијаним гвожђем, ударају на муке, или оглашавају у дворцима или с амвонâ. Ако на мисао нико не обраћа пажњу, она пропада, почиње да сумња у саму себе, бледи и вене као сушичаво сироче.

Наравно, "Левијатан" сасвим може и уопште без било какве мисли – као данас. Али то није обележје његове снаге. Пре ће бити да садашње стање показује како то више није никакав "руски Левијатан" већ шапа другог, нерусаког "Левијатана". Или је руски "Левијатан" некуда отпузао.

Бунтови и устанци. Ту је заиста још увек малчице страшно. Засад страшно. Чечени и присталице Лимонова покушали су да "руског Левијатана" повуку за реп, показавши отворену, изазовну, дрску и увредљиву непокорност. Како све нису називали чудовиште, како му се све нису ругали. И некаква реакција се испољила. Осећа се некадашња моћ. Али никакве репресивне мобилизације нема, пре – агонија, грчење. Малени кавкаски народ, пошандрцао од самог себе, већ готово десет година одолева редовној војсци која је читав простор насумице изравнала бомбама – своје и туђе. Шачица живчаних шипараца на челу са матором писцем-порнографом, "асфалтним номадом" светских престоница, приређује систематске хулиганске испаде – и са њима већ годинама не могу да изађу на крај храбре армије припадника специјалних служби. Није ваљда то "Левијатан"? Забога, то је пародија на њега. Звер је гола. Крљушт јој је поотпадала, а канџе се излизале. Сада не говорим о томе да ли да плачемо или се смејемо, него о чињеничном стању ствари. Отворене бунтове и подругљиву непослушност власт још не опрашта. А не "отворене" и не "подругљиве" опрашта.

И најзад "**завера**". Завере у Русији постоје, било их је и биће увек. Кују се са завидном редовношћу, и у тренутку док читате ове редове скупина врло опасних и подмуклих ликова – многи од њих су у самом врху власти – плете против Русије и њеног председника опасне и дрске сплетке. Трљајући руке, говоре: "Ово ћемо приредити 2010. године, а ово годину пре тога, а када су наше прекоокеанске колеге 2008. године притиснуле Назарбајева и Лукашенка, ми смо учинили то и то; за то је 2008. године требало извести то и то, а ако не успе, предузећемо крајње мере – али најкасније 2009. године". Шум пригушених гласова и злослутне сенке уплићу се у наметљиво зујање у ушима, истанчано хранећи живчану параноју власти – унутрашњи глас не престаје: "Издаја! Све сама издаја унаоколо!"

Да, управо издаја. И то није ново. Али данас се завереници осећају толико слободно да највише чега се још боје јесте премештај на другу дужност – с унапређењем. Они који не учествују у завери просто политички не постоје. А што су завереници ближи председнику, тим удобније и безбедније кују своје црне планове. Огромно змајево око само трепће.

Лоповлук. Али то више није тема већ празник савремене руске политикологије. Када су раније писали да "у Русији краду сви", то је била метафора. Шта је то "сви" може се схватити тек данас. Лоповлук је постао унутрашњи садржај политичког процеса. Ништа се не остварује без мућки или "уграђивања" по систему "а где сам ту ја". Аферизам се у савременој Русији претворио у синоним "делотворне политике" или успешне "политичке технологије". Крађа је једина ствар која чини нешто одређено у савременој државности. Остало је "ботаника", другим речима, "димна завеса".

Повећавање плата трудбеницима, смањивање плата трудбеницима, доношење закона, укидање закона, проширење повластица, кресање повластица – све што се дешава или треба да доноси "чисто конкретне" дивиденде "конкретним" чиновницима, или се ниједна тема напросто неће разматрати. Ако пригусти, унајмиће неког "професора" који ће за копејке све скоцкати за извештај, и мртви-`ладни наставити.

"Руски Левијатан" увек је био попустљив према лоповлуку. Али не до те мере! Јер, ускоро ће за то награђивати. Медаља "почасни лопов Русије" додељује се Палу Паличу (Ивану Иваничу, Васиљу Васиљичу) за крађу у великим размерама.

Што је најважније, за то је немогуће никога окривити – просто "руски Левијатан", отворено говорећи, липсава. Чињеница је очигледна. Остао је само привид, сећање, неки неразговетни спот.

Ресурс "политичког страха" у Русији је исцрпљен. И чим се последње сенке размиле, сви ће видети: свето место овога пута је празно.

Шта да се ради?

Прво што пада на памет тиче се предвиђања. Добро де, завршава се циклус руске државности; у реду, ништа, некако ћемо... Није богзна каква вредност тај "Левијатан", тим пре што је сам концепт позајмљен из англосаксонске, нама туђе културе, из нама далеког политиколошког контекста. Па ипак не желимо да се с тим помиримо, кад већ морално нисмо спремни, тим пре што перед нама није сајам туђих пројеката него некаква безизлазна светска ноћ – са цунамијем, светским отопљавањем и смаком света.

Постоје – не може да их не буде – излази

Један излаз је у томе да се сместа створи нова опричнина*. Разуларене људе "у служби", доведене до очајања свеопштим расулом, под хитно сврстати у државотворни ред са суровом дисциплином, са брзим окрутним обрачуном због издаје, саможивости и вероломства, са братским идеалима спасавања земље од надолазеће пошасти коју је – како већ сви схватају – садашња власт тек накратко одложила. То је својеврсни "Ред Левијатана", као у италијанском филму "Татарска пустиња", где последњи борци гарнизона, напуштени од центра, бране далеку границу која никоме више није потребна. Непоколебљиво извршавају последњу дужност, тонући у ноћ небитка широко отворених очију, напетих и сурових мушких лица.

И ако такав пут буде изабран, потребно је покренути све постојеће погонско ремење "политичког страха". А пошто се страх наочиглед расплињује, треба се латити посла с утростручeном снагом. Мирним Ходорковским у удобном "Армани" џемперу иза уредне решетке нико никога неће уплашити. Ако је плашити, у овом случају, онда без све шале плашити. И ту не треба гајити илузије. Уколико власт не може да се одлучи за онај прави, уместо поигравања, виртуелног терора – боље да и не почиње. Од покушаја попут 1991. године човека обузима хистеричан стид. Стиснеш ли песницу – удри из све снаге. Не можеш ли да удариш – шетај по кеју. Не знам да ли постоје снаге за то. Сами могући опричници боље знају. То треба њих упитати. Једно је јасно – неће бити нимало лако подићи "Левијатана" који се са све четири увис ваља у бари историјске беспомоћности. Њему се, као и Молоху, жртве приносе само са свежом, неосушеном крвљу.

А ево евроазијског излаза: обраћамо пажњу на "Бехемота", на ону одбачену сакралну синтезу чијег разматрања смо се у овом есеју намерно одрекли. Тамо, у контексту копнене моћи, сам појам власти – а подједнако и "политичког страха" – сасвим је другачији. И ако треба препорађати "Бехемота", не треба васпостављати механизам нити репресивну машинерију него танани, једва приметан сакрални смисао – садржај, богословски циљ, есхатолошки пројекат, дубинску и животворну верску идеју која је тајно напајала руски народ на његовом путу кроз историју (како је у Библији речено о откривењу Божијем пророку Илији на гори Хориву: "Иза вјетра дође трус; али Господ не бјеше у трусу. А иза труса дође огањ; али Господ не бјеше у огњу. А иза огња дође глас тих и танак").

На то ће се Руси одазвати другачије – не лењошћу, саботажом и равнодушношћу већ одушевљењем последњег боја, жаром ватреног крштења, скоком ка последњим границама националних небеса. То је последњи ресурс мобилизације, али он не лежи у области технологије већ у теологији, философији историје, философији политике.

Поглавље 14. Модернизација под знаком питања

Да ли је Русији потребна модернизација? Прва реакција: наравно да је потребна, како ћемо без ње? С извесног становишта таква журба у одговору на то питање врло је похвална,

* Опричнина – војно-полицијске снаге цара Ивана Грозног; опричник – њихов члан (прим. прев.).

као и свака журба и спремност. Али је плитка. Тешко да смо се истински замислили над тим шта је то модернизација и какви су њени корени, каква је њена природа, какве су њене подврсте. Покушаћемо да размотримо то питање другачије – каква модернизација је Русији потребна?

Данас ретко ко схвата да се термин “модернизација” састоји из двају делова. С једне стране, постоји техничка модернизација. Тај аспекат модернизације највише пада у очи – она је оличена у новим уређајима, летилицама, средствима везе, средствима добијања новца, новим материјалима, новим информационим технологијама и темељним нанотехнологијама. Објекат те модернизације представљају оруђа, средства, који олакшавају човеку живот, чине свет комфорнијим, удобнијим, бржим, делотворнијим, ведријим, чине да његов интерфејс, како кажу компјутераши, буде пријатељски расположен према кориснику. И тај интерфејс, свакако, зависи од техничке модернизације.

Међутим, постоји и друга страна модернизације, по правилу историјски тесно везана са првом. То је морална, културна и социјална модернизација. Док објекат прве модернизације представљају оруђа, у другом случају су то народ, друштво, држава, морал, моралност, начела, култура. У том случају модернизација има сасвим друго значење. На пример, модернизација обичаја – то је одрицање од традиционалних вредности: испрва одрицање од црквених бракова, потом одрицање од бракова склопљених у некој грађанској установи, даље следи дозвољавање истополних бракова, после чега сасвим логично следи потпуно укидање установе брака и полигамија постаје социјална норма.

То је једини пут модернизације породице, друга модернизација породице не постоји. Ако желимо да модернизујемо установу породице, значи, мораћемо да растачемо њене традиционалне норме и прихватамо нове. Истим путем одвија се и културна модернизација. Традиционални основ културе представљала је верска уметност. Верско сликарство, верска књижевност, појање – модернизујући то, прошли смо раздобље световне културе, потом авангардне, завршивши све постмодернистичким фрагментима света, организованим на случајан начин, који такође сада представљају елементе културе.

Морална модернизација доводи до распада традиционалних односа између људи. Сваки човек постаје сам за себе и не признаје никакве друштвене или социјалне нормативе. Према томе, модернизација у тим сферама значи одрицање од конзервативних начела, од традиционалних облика моралности, од традиционалног светоназора, верских норми, од вредности породице, колектива, народа, етноса, заједнице, то јест свега онога што чини колективну самосвојност људи.

Управо та модернизација прати техничку модернизацију. И једно и друго назива се истим одредницама – прогрес, усавршавање, развој. Под тим нама уобичајеним речима садржана су два прилично различита значења. Реч модернизација потиче од речи “модеран”, то јест “савремен”. Али то није просто оно што се дешава у наше време. Модерна – то није “савремена”, то је “нова”. Модерна је започела онда када су људи решили да се одрекну конзервативне прошлости, раскину са традицијом, када су људи решили да не гледају уназад, на богоносне оце, на начела свога племена, свога етноса, своје државе, и када су почели да гледају унапред, у супротну страну. Управо тада је и започела Модерна.

Ма колико чудно за нас, услед различитости руског и европског речника, звучала реч “савременост”, али савременост има почетак. Традиционално друштво заменила је модернизација, такозвано Ново доба. Оно је настало када су се људи одрекли традиционалних начела.

Од тог раздобља и почиње да се рачуна модернизација – од епохе Препорода из XIV века. А од XVII века – у предвечерје Просветитељства – настаје врхунац модернизације западноевропског света. У тој модернизацији била су садржана оба аспекта.

С једне стране, технолошки, материјални. С друге – морални, социјални, културни, пошто је на пример производња парних машина историјски, психолошки, идеолошки и културно тесно везана за раздобље борбе са религијом, са маргинализовањем положаја Цркве у друштву, са секуларизацијом и ослобођењем човека од оних спона које су га у

традиционалном друштву спајале са мноштвом различитих установа, навика, начела, моралних ограничења.

Све то је модернизацијом разарано. Одвијало се разарање људске свести која је у традиционалном друштву окренута потврђивању сопствене самосвојности, одржавању норми садржаних у основима традиције – то се тиче и породичног живота, и социјалне, друштвене организације друштва. Све то изврнуто је руглу, подвргнуто разарању. Ослобођење од тог комплекса отворило је нове могућности, сасвим различито остварене у сфери технике и сфери морала. У сфери технике оне су стваралачке, зато што се стално стварају нови уређаји. У моралној сфери све је обрнуто – модернизација делује деструктивно, она разара човекова морална начела, она разара представу о човеку.

Међутим, и сама идеја о човеку озбиљно је преобликована од епохе Просветитељства. У традиционалном друштву човек је сматран рабом Божијим. Данас би рекли да је то дивљаштво, зато што човек није роб већ је слободан. Али рабом Божијим је називан зато што је био слободан од свега осталог. Био је радник само Бога. Према томе, Црква је усађивала људима праву слободу. Штавише, учење о томе да је Бог створио човека из ничега, а не из самога Бога, осуђивало је човека на потпуну слободу.

У оквиру те слободе човек је могао да одабере: хоће ли да буде раб Божији и господар свега осталог – страсти, греха, или да буде роб греха, роб ђавола, роб тренутних страсти, али да при том остане слободан од Бога. То морални избор. У традиционалном друштву сматрало се исправним бити раб Божији и погрешним бити роб страсти. У епохи модернизације, поготово у епохи Просветитељства, тај морал су решили да промене. Човек се сада једнозначно схвата слободним од Бога, а не од страсти, не од грехова, не од ђавола. Тако је начинио први корак ка модернизацији.

Сви знају за раширену Ничеову формулу “Бог је умро”. Па ипак многи не знају како се завршава тај израз: “<...> ви сте га убили. Ви и ја”. Људи који су пожелели прогрес и модернизацију убили су Бога. За могућност свог материјалног развоја који ничим неће бити ограничен у моралној и социјалној сфери, људи су платили смрћу Бога. То је врло честит и исправан поглед Ничеа, који никог не сажаљева нити оптужује већ просто назива ствари својим именима. Зато је, да би се појавио модернизован човек, требало збацити Бога са његовог пиједестала. У томе је богоборачка суштина хуманизма о коме су говорили многи философи XIX и XX века. У току модернизације заиста се појавио аутономни човек који је почео себе да назива “слободним”. Према томе, богоборство неминовно представља елемент модернизације. И то још није крајњи домет.

Када се појавио тај слободни, аутономни човек који је почео да уводи своју особену хуманистичку културу с ослонцем на сопствене снаге и потпуно развио своју техничку моћ, своје социјалне установе, своју богомрску либералну демократију и друга открића социјално-културне модернизације, истог тренутка су философи-постмодернисте раскринкали Модерну, објавивши да је сада човек постао Бог. Али са становишта Постмодерне, обожен човек такође ствара репресивне хијерархије.

Управо тада је искрсла идеја да се и сам човек убије. Један познати француски философ – Бернар-Анри Леви – прогласио је смрт човека, други философ – Ролан Барт – прогласио је смрт аутора. Друштво без људи и текст без аутора постали су норма савремене постмодернистичке културе. Дакле, човек је испрва убио Бога да би потом, у сталном трагању за новом модернизацијом, новим ослобођењем, дошао дотле да је постао терет самом себи. Јавила се идеја ризома, неодређеног полугомоља, киборга, клона. Логичан крај модернизације.

Често се постсавремени типови могу видети код Тарантина, у филму “Улични пси” или “Петпарачке приче”. Људи нису целовите личности које иду својим путем, бране сопствену историју, имају сиже, већ обрнуто, представљају део. Али то је део себе самог.

То је постчовек – нужан елемент модернизације. Јер, Постмодерна је оно што долази после модернизације, пошто се модернизација оствари. У оним земљама где је циклус Модерне завршен започела је активна постмодернизација: прошла је индустријализација,

започела је постиндустријализација, прошла је модернизација, започела је постмодернизација. Сада у то желе да увуку и Русију. Али ничег доброг у томе нема, изузев развоја техничких средстава. На један тас ваге стављају се осветљени излози, неонска светла, екрани, бела техника, а на други тас – човеков живот, његова судбина, његова душа, његова љубав, његова страст, његов ваздух, додир са природом, са децом, велики историјски пројекти које су људи пред собом постављали.

У историји Русије видимо да модернизација код нас никада није кретала одоздо, њу су нам увек наметали. Овде се присећам како је Пушкин рекао да је у Русији једини Европљанин – држава. Сва модернизација долазила нам је са Запада уз помоћ насилног увођења строгим методима. Прву и најтемељнију етапу модернизације имали смо у време Петра I, када је на читаво столеће Русија била избачена из националних критеријума. Наметани су нам туђи обичаји, одећа, представе, и на рачун тога је стварно била достигнута извесна техничка модернизација.

Други – чудовишнији и истовремено упечатљивији – талас модернизације имали смо у XX веку, када су бољшевици почели да уништавају све традиционално, конзервативно, легитимно, изводећи на ослобођеном месту своје технички беспрекорне експерименте – летове у космос, изградњу нових зграда, атомско оружје, нестанак села, нестанак верника – огромни успеси су постигнути. Премда су комунисте нешто касније обуставиле своју модернизацију, првих десетлећа одвијала се пуном паром. А надаље су почели да је ограничавају у сфери морала, схвативши да човечанство тако може и сасвим да нестане.

Техничка модернизација у Совјетском Савезу била је упечатљива. Ништа мање упечатљив био је распад обичаја, разарање културе, социјалних установа традиционалног друштва, уништавање сељаштва, репресије. Мноштвом живота платили смо модернизацију. И та модернизација изведена је одозго – на власт је дошла шачица фанатика и, ослањајући се на веру у боље сутра, наметнула нам тај модел модернизације.

Наравно, много тога поправио је народни дух, наравно, конзервативни елемент ипак се испољио. Али смо платили не само крвљу, не само морално, платили смо модернизацију милионима људи спаљених у њеном ложишту, милиони су потамањени, уништени. И то су у првом реду биле традиционалне класе традиционалног друштва – сељаштво, духовништво, племство. Како би постигле техничке успехе, комунисте су морале да обаве исто што је пре њих већ једном обавио Петар I, поплочавши руским телима гњили мочварни град на рубу Русије.

Да, то је била важна предстража, са техничког становишта то је јако важно, али по коју цену! Он је разорио нашу историју, наша начела, наше традиције. Људима је у XVIII веку забрањивано да излазе у руској одећи и носе браде у градовима. За модернизацију Русија је платила самосвојношћу. Ако опет кренемо у том правцу исто онако несмотрено, коначно ћемо је изгубити.

Треба скинути чаролију са термина “модернизација”. Јер када неко изговара “модернизација”, сви су одмах “за”, а ко је “против” тај је назадан, несавремен човек, архаичан, заостао. Међутим, са подједнаком сумњом треба се односити и према оним људима који иступају једнозначно “за” модернизацију, зато што модернизација – то је смрт Бога, а затим и смрт човека, смрт аутора, ризом, киборзи, клонови, генетске операције. Засад их још некако сузбијају, комисија ЕУ чак предлаже да се ограниче огледи са генетским кодом људи, зато што је то врло опасна ствар. Али то говори само о томе да се негде такви огледи врше.

Логика модернизације је у томе што желе да је сузбију, али се она не да сузбити, већ нас убудуће чека такозвана ослобођена техника. Људи постају налик на роботе – то још нису роботи, то су засад обични људи, али у плану је да се људима постепено уграђује све више механичких импланата, протеза, рачунарских процесора, микрочипова, који ће помагати њиховим органима да раде. То је добро за инвалиде, али се човечанство неће на томе зауставити – човечанство се никада није заустављало нити разумно поступало. И ако оно креће путем модернизације, значи да ће ићи тим путем до краја. Човек никада не схвата те

границе, увек их превазилази – у добром и у лошем. Његови поступци никад не доспевају у златну средину.

И већ сасвим ускоро наша деца ће бркати репликанта и живог човека. Стога је јако важно одвојити модернизацију од оног потпуног заноса са којим је обично схватамо. Ако је Русији и потребна модернизација, онда некаква своја, национална, узимајући у обзир све наше услове. Морамо да раздвајамо техничку и моралну страну модернизације, зато што је у верском, моралном и културном аспекту модернизација – просто разарање, изопаченост. Ако раздвојимо та два појма, већ ће бити добро.

Наша модернизација, иако је то ипак била модернизација, упила је у себе много националних црта, и ту занимљиву појаву треба схватити – како је руска стихија утицала на ту модернизацију, како је покушала да је скрене с оног правца којим је ишла западна цивилизација. И ту је пред нама увек искрсавало питање: шта је за нас важније – потврђивање самосвојности или развој.

Са становишта руских архетипа самосвојност је важнија, јер ако изгубимо самосвојност, онда нити ће имати ко нити кога да модернизује, као што је западни свет, изгубивши Бога, запао у прави пакао Постмодерне. Стога нема те цене по коју бисмо могли да дамо нашу руску самосвојност, њу не смемо да изгубимо ни под којим околностима. У избору између руског и развоја увек морамо да бирамо руско. Узмогнемо ли да подредимо себи Постмодерну – одлично! Ако не, морамо да одбацимо Постмодерну и идемо својим путем.

Питањем како спајати самосвојност и развој озбиљно су се бавили многи мислиоци. Амерички политиколог Семјуел Хантингтон изнео је у свом раду "Сукоб цивилизација" формулу "модернизација без вестернизације". Са његовог становишта, многе азијске земље иду тим путем. Стога наша модернизација не сме да иде истим путем са западним светом – не на Запад, не у Европу. Нешто ћемо тамо узимати а нешто избацивати, али нам он у целини гледано не треба, он је сасвим другачији, он има другу историју, другу егзистенцију, другу структуру, те стога иде својим сопственим путем. Чини ми се, иде у провалију.

Неко је спреман да ради самосвојности жртвује технолошки развој. Има људи који сматрају да је техника неутрална, иако историјско искуство показује да за развој технике обавезно плаћамо културном, духовном самосвојношћу. Техничку модернизацију треба одвајати од културне. Русији је потребна своја сопствена модернизација, руска модернизација, или модернизација са руским лицем. А још је Русији потребна конзервативна револуција. То ће нас технички ојачати и учврстити нашу самосвојност, наше конзервативно вечно начело. Русија мора бити или велика, или је неће бити.

Поглавље 15. Интереси и вредности после Цхинвалија

Оживљавање расправе

У западној штампи се после догађаја у Цхинвалију и руско-грузинског сукоба дигао нови талас расправа о интересима и вредностима. Пропаганда је деловала углавном по законима рата, и употребљаване су све могуће формулације како би се оцрнила Русија, сатанизовало наше понашање у Грузији и, обрнуто, Сакашвили представио као жртва. Па ипак су кроз бујицу информационих ратова продирала поштенија питања. Било је покушаја да се размотри како је грузинско-осетински сукоб везан, на пример, са приликама у Југославији, упадом САД у Ирак, шта јесте а шта није преседан. И на општој позадини антируске хистерије зачули су се први гласови који су довели у питање равнотежу интереса и вредности. То је доспело у жижу расправе, захуктавајући се откад је почела да сплашњава ратна пропаганда скупа са њеним клишеима и дезинформацијама усмереним на непосредно оцрњивање противника. Према томе, како руска одлучност у Грузији утиче на равнотежу интереса и вредности?

Интереси и правила

У западноевропској и америчкој штампи покренута је широка расправа о саодносу вредности и интереса у XXI веку. Сви признају очигледну чињеницу да велике и регионалне силе имају сопствене интересе. И они, као и интереси појединe скупине, компаније или земље, долазе у сукоб с интересима других скупина и других земаља. Такво је својство интереса: они су по дефиницији себични. Често проузрокују сукобе и доводе до пораста затегнутости.

Заправо, то је особеност људске психологије: свако тежи да прошири зону своје контроле на рачун осталих. Питање се своди на то како наћи формулу за легитимну заштиту сопствених интереса, признајући при том нека општа правила. Управо та правила, њихова структура и садржај чине најсуштинскије питање у међународним односима. Она треба да уреде сукоб интереса. Али сама та правила нису исисана из прста; она утврђују стварну равнотежу снага, позивајући све играче да делују у оквиру статуса кво.

После распада СССР-а та правила су почела да се убрзано мењају, упоредо са променом распореда снага. Двополарна правила уступила су место једнополарном свету који се нама наочиглед ствара, што значи да модел регулисања сукобљених интереса изнова почиње да се обликује са позивањем у првом реду на САД. У таквој ситуацији интереси самих Сједињених Држава постепено почињу да се поистовећују са “друштвеном добробити” и одржавањем светског поретка. То померање равнотеже снага уноси суштинску исправку у схватање шта се сматра легитимним и нелегитимним интересима.

Најјасније су се по том питању изражавали амерички неоконзервативци, који су чак поистоветили америчке интересе са светским, одређујући свима осталима једино слободу да слепо прате америчку политику и прилагођавају јој своје сопствене интересе. Они у једнополарном моделу света признају легитимним оне локалне или регионалне интересе који као минимум не противрече америчким. Сви остали сврстани су у нелегитимне. По праву силе и услед чињенице победе у “хладном рату”, у шта су сами Американци и њихови савезници били уверени.

Док су раније легитимним признавани интереси СССР-а и земаља Варшавског уговора, који су се могли оспоравати само на “ничијој територији” Трећег света, а такође делимично легитимним – деловање несврстаних земаља у спретном маневрисању између двају полова, сада су се прилике нагло промениле и право да суде о законитости или незаконитости интереса потпуно присвајају САД.

Од интереса ка вредностима

Сада ћемо о вредностима. У западноевропској и америчкој штампи последњих година се све чешће изражава идеја како вредности спадају у сферу која у XXI веку мора да надвлада над облашћу интереса. Ту су под “вредностима” по правилу подразумеване вредности западног света: људска права, демократија, слободно тржиште, либерализам, глобална безбедност, екологија. Њихова свеукупност проглашавана је “универзалном”. Према томе, морале су да их прихватају и деле све земље и народи, укључујући оне чији интереси су им оштро супротстављени.

У складу са таквим прилазом, вредности зближавају а интереси раздвајају. Под окриљем заједничких вредности предложено је свима онима који их се придржавају да се одрекну интереса – политичких, економских, стратешких, геополитичких. Апсолутне вредности људског живота, социјалног развоја, слободе и демократије, свете приватне својине итд. треба да преведу супарништво у сфери интереса у нове облике, када ће постати недопустиви многи методи помоћу којих су током дугих векова историје различите државе штитиле своје интересе. У првом реду, радило се о ограничавању војних метода и других облика насиља.

САД су своје интересе прогласиле за универзалне вредности

Међутим, готово одмах се показало да је тај добродушан предлог свима да се руководе у првом реду вредностима, а тек потом и интересима, код многих изазвао скепсу. Постало је јасно да, уверавајући све у привржeност управо вредностима, главни судија једнополарног света – САД – сасвим бестидно остварује сопствене интересе. Испало је да су Американци не само сопствене националне интересе учинили јединим истински легитимним, него их и прогласили за мерило универзалног система вредности. Другим речима, таквим су именоване пре свега америчке вредности, а интереси САД уздигнути су у некакав општељудски закон. То поистовећивање претварало је у ништа сав морални пâтос расправе о победи вредности над интересима, будући да управо сами Американци нису намеравали да пруже пример деловања у сличном кључу. Није било ниједног случаја да они ставе “вредности” изнад сопствених интереса. Напротив, настављали су да делују себично и бестидно – на пример одбијајући да потпишу протокол из Кјотоа и друге документе о екологији.

Уместо да кажу како Америка просто хоће да контролише природне ресурсе на Блиском Истоку и стога је, полазећи од стратешког положаја, окупирала Ирак – као што би то било у XIX веку, када су сви размишљали у категоријама интереса а не вредности – Вашингтон изјављује нешто сасвим друго. Американци бестидан и неоправдан ни правно, ни логички упад званично називају вредносном појавом, позивајући се на “промовисање демократије” и кажњавање “терористичког режима Садама Хусеина”.

Још пре догађаја у Цхинвалију почела је да се очигледно испољава следећа околност: Американци су позвали све да следе “универзалне вредности” и одрекну се својих интереса, док они сами не само да их не следе него, обрнуто, уздижу сопствене националне себичне интересе у ранг врховних вредности. Тај парадокс је готово одмах примећен, и многи људи које није изневерио здрав разум почели су да критикују то становиште, укључујући и Европљане који су Американцима рекли да ако треба да се руководе заједничким вредностима, онда сви скупа треба да се одрекну и интереса. То се види на примеру из еколошке сфере – ради се о споразумима из Кјотоа.

Западне вредности нису универзалне, други народи имају друге вредности

Међутим, постоји још једно гледиште. Зашто је заправо човечанство прихватило вредности слободе и демократије, људских права, тржишне економије, социјалног прогреса и технолошког развоја као универзалне? То је темељно питање које западна штампа готово никада не поставља. Јер ако погледамо колико људи живи данас на планети, видећемо: огромна већина се држи сасвим другачијих вредности. Тржиште и демократија, на пример, не проистичу из социјалне и политичке историје индијског друштва, где све досад опстаје кастински систем. И таквих људи има милијарда. Уопште нису својствени кинеској традицији, а у Кини живи још једна милијарда. Још једна милијарда муслимана такође има сопствени поглед на то шта да се сматра врховном вредношћу (ту ће најважнији бити побожност и придржавање верских прописа, а тек онда све остало). Исто се може рећи за народе Африке, за народе Истока у целини, па и за Русију, пошто вредности тржишта, либералне демократије и социјалног прогреса, у оном смислу какав им придаје Запад, за руску историју и руско друштво нипошто не представљају нешто се подразумева, будући да су се током претежне већине историјских етапа (како пре револуције тако и после ње) Руси придржавали сасвим другачијих вредносних смерница.

Вредности које се савременом Европљанину или Американцу чине “схватљивим”, за савременог Кинеза, Индуса или Руса уопште нису такве. Оне могу бити привлачне или одбојне, али је главно то да нису универзалне. Ништа у историји већине човечанства, изузев искуства западних земаља, не сведочи о томе да су се те вредности свуда самостално развиле, и нису биле наметнуте на колонијалан начин, малтене силом.

Русија није европска земља него евроазијска цивилизација

Постоје два историјска и смисаона подметања: 1) западноевропске вредности издају се за универзалне; 2) под изговором њихове заштите Американци се руководе сопственим интересима. Испада да читава расправа о интересима и вредностима несумњиво има пропагандистичко обележје, будући да представља покушај усађивања у свест човечанства двеју сасвим лажних идеја. Прва – о томе да је западни систем вредности свеопшти и непроменљив. Када су Путин и Медведев изјављивали: "Русија је европска земља", то је сведочило да су доспели под хипнозу идеје о универзалности западних вредности. Међутим, Русија у ствари није европска земља него евроазијска цивилизација.

Тема вредности је чак и на почетном, још неутралном, стадијуму очито носила у себи некакав прикривени расизам. Заиста, зар то није расизам када се за мерило узима само један део човечанства – "напредан", "прогресиван", "цивилизован", док се сва остала историјска искуства и друштвено-политички системи изједначавају са нечим "несавршеним", "заосталим", "варварским"?

Друго подметање је још бестидније. Објављено је: универзалне вредности – то су амерички интереси. Подсетићу где је исходиште такве претензије: у доктрини Вудроа Вилсона, председника САД, који је почетком XX века и током Првог светског рата прогласио да је главни задатак САД ширење демократије по читавом свету. Тврдило се да америчка држава представља оптималан модел развоја човечанства и стога САД не само да могу него су дужне да се мешају у светску политику и успостављају у њој своја сопствена начела. Још 1920-их година је за остваривање те идеје створен "Савет за спољне односе" (Council on Foreign Relations – CFR) и у суштини сазрела идеја о стварању Светске владе, према којој треба прихватити амерички модел као једини за све и самим тим подредити америчкој идеолошкој конструкцији друге земље и народе.

Идеја о поистовећивању вредности и интереса САД с универзалним вредностима има дугу, готово стогодишњу историју, током које су Американци истрајно ишли ка стварању Светске владе.

И шта је из те расправе о вредностима у пракси уследило? Земље и народи, укључујући и Стару Европу, чији интереси се не поклапају докраја с америчким, морају да признају вредносни систем САД и подреде своје интересе управо тим вредностима, које су у суштини истоветне америчким интересима. Ако називамо ствари правим именом, пред нама је просто идеја отворене и строге колонизације. То је утврђивање исправности и универзалности једне земље, једног пола, хиперсиле, док је остале државе само слепо прате, признајући да само она представља "пут ка спасењу", "развоју", "слободи" итд. Они који се са тим не слажу – сатанизују се и уносе у црни списак "непријатеља човечанства", а понекад освајају, као Авганистан или Ирак.

Цхинвали је ставио тачку на расправу о вредностима

Сва подметања и сви парадокси расправе о вредностима и интересима убедљиво су разоткривени у цхинвалским збивањима. Грузински лидер Сакашвили напао је Русију. Управо Русију, јер су грузинске јединице пуцале у наше мировњаке и подвргле планираном геноциду наше грађане оличене у старцима, деци и женама Јужне Осетије. И поред те чињенице, Запад и САД се праве као да се ништа није десило, и даље свим силама штитећи Сакашвилија који се наводно "херојски бори против руске агресије". Према таквом моделу Сакашвили с једне стране одговара америчким интересима, пошто предлаже да се америчке војне базе распореде на територији Грузије, а с друге стране, ако се узму у обзир вредности, он тобоже иступа као "носилац демократије" против наводно "ауторитарног руског режима". Чак ни чињеница да се са становишта америчких вредности "добар" и са становишта америчких интереса "користан" Сакашвили тако дивљачки понаша, уништава мирне грађане,

докрајчује у потиљак рањене мировњаке, не спречава Американце да у потпуности стану на његову страну.

Након што је Русија спасла народе Јужне Осетије и Абхазије од геноцида, оштро и симетрично одговарајући на отворени војни изазов, она признаје њихово политичко право да створе сопствене државе. Ту искрсава питање: како оценити такво понашање Русије са становишта вредности и интереса?

У првом реду, сасвим је очигледно да се у свом одговору на напад на Цхинвали Москва руководила управо универзалним вредностима. Међутим, испоставило се да се схватање тих вредности код нас и у земљама Запада темељно разилази. Хајде да називамо ствари правим именом: Русија сматра да је људско право на живот – врховна вредност, и ако се нама наочиглед врши прави геноцид читавог народа, она је дужна да се умеша, тим пре када се ради о грађанима Руске Федерације и сукоб избија уз наше границе. И без обзира на то што САД и западна заједница не признају масовно истребљење Осетинаца као геноцид, ни отварање ватре на миран град из вишецевних ракетних бацача “Град” и тешке артиљерије као злочин, Русија упућује изазов тим двојним мерилима. Ако геноцид није геноцид, убиство мирних житеља није убиство, а злочин није злочин, онда ми чак доводимо у питање постојање универзалних вредности – што је Русија и рекла у августу 2008. године Ако сте ви, Запад, са својим моралом толико претерали да игноришете најочигледније ствари онда, извините, наши путеви се разилазе. И у том погледу Русија се није одрекла својих вредности.

У Јужној Осетији и Абхазији Русија је први пут током дугих десетлећа прозападне хипнозе почела да делује полазећи од свог личног схватања шта је то добро а шта је то лоше, шта се може а шта не може, шта је допустиво а шта је недопустиво, немогуће и кажњиво. И управо ту смо се суочили са веома важном реалношћу. Испоставило се да се наше схватање тога шта је врховна вредност (на пример право човека на живот, право народа на живот) коси са сасвим другачијом тачком гледишта САД и Запада. Јер ако се ради о праву на живот оних народа који су окренути Русији а не САД, онда то право нема никакву тежину. Управо зато отварање ватре на Цхинвали не представља злочин.

Одбранили смо своје вредности – значи да смо у праву

Дакле, разишли смо се са САД и Западом у схватању вредности. То је темељно питање. Адекватно смо реаговали на кршење онога што је за нас само по себи очигледно – права људи на постојање. И ту смо били као никада доследни: признали смо право на живот не само јужних Осетина или Абхаза, него и Албанаца, Хрвата или Босанаца, као и Срба – небитно да ли живе у Србији или у енклавама већ других држава. Москва је инсистирала на томе да Срби не смеју да се подвргну геноциду од стране Албанаца и Хрвата, као и на томе да ни косовски Албанци не смеју да се подвргну геноциду од стране Срба. И етничка чишћења која су вршили Срби (ако их је било) Русија је осудила исто као и етничка чишћења усмерена против самих Срба. Ми нисмо по сваку цену било кога оправдавали већ смо хтели правду, стога смо прилично благо и обазриво опонирали САД по питању Југославије. Али Американци су са своје стране злоупотребљавали тај вредносни систем у сопственом интересу.

Дакле, Русија се после Цхинвалија коначно тргла из хипнозе наводно “универзалног” система вредности. То је битно.

У августу 2008. године Русија се повукла из тог химеричног консензуса, из хипнотичне заједнице људи који деле “универзалне” западне вредности – у првом реду зато што је Запад сам скрхао њихову конструкцију, убедљиво показавши да у тим вредностима ничег универзалног нема. Значај тог догађаја немогуће је преценити, пошто је бременит свеобухватним последицама. За Русију одсад не постоји јединствени светски вредносни систем. У свом схватању тога шта представља вредност а шта не, шта представља врховну вредност а шта је другостепено, одсада ћемо се ослањати само на себе саме.

Наше друштво поново открива ризницу националне традиције, како у њеном

монархијском тако и у совјетском издању. Руси, поготово свесни Руси, увек су јасно схватали да се вредности нашег друштва, израсле из православне традиције и отаџбинске историје, суштински разликују од западних. И само током 1990-их година покушали су да нам усаде илузорну идеју о универзалности политичко-економског пута, социјалном прогресу и технолошком развоју које наводно може да обезбеди једино окретање Западу. Сада, после Цхинвалија, суочени смо са чињеницом да је све то лаж. Никаквог општег система вредности нема. Постоји западни, амерички, постоји руски, кинески, ирански, индијски систем вредности. И они различито тумаче најпростије ствари. На пример, геноцид над мирним грађанима.

Према томе, одсад ћемо сваки догађај са вредносног становишта схватати као појединачни случај. И убудуће не треба да буде никакве демагогије о универзализму вредности, никаквих пројеката присталица "Светске владе" у Русији, никаквих агитовки које инсистирају на томе да Запад представља апсолутан и безалтернативан међаш на путу нашег развоја, или на томе да је "Русија – европска земља". Ако смо ми европска земља, онда је Запад "неевропски". Онда ћемо му одузети право да себе назива Европом. И то ће бити географски нонсенс.

Кудикамо једноставније је извући други закључак: Русија је самобитна евроазијска цивилизација. Наш вредносни систем је особен: у њему масовно убиство мирних Осетина представља злочин који свакако нећемо допустити. Схвативши какав став су заузеле западне земље о трагедији у Цхинвалију, коначно смо ставили тачку на питање да ли је Русија европска земља. Она не може бити таква ако су европске земље постигле консензус о догађајима у Грузији, сматрајући да смо ми "агресор", а творци геноцида – "невине жртве".

Одбранили смо своје интересе – значи да смо јаки

Сада о другој страни питања – о интересима: да ли је Русија у Абхазији и Осетији заштитила своје интересе? Треба рећи да јесте. То није било примарно, није било главно, али се ипак десило. Да, заштитили смо своје интересе суочени с онима који су хтели да на наш рачун учврсте своје. То јест, поступили смо беспрекорно у сваком смислу, бранећи и своје вредности, и своје интересе. Са становишта система вредности, надамо се да ће други учесници међународног процеса схватити наш став, пошто америчка двојна мерила ни издалека не признају нити подржавају сви у свету. Што се тиче заштите наших интереса, сви остали то треба да прихвате као свршен чин и доказ наше снаге. То није потребно оправдавати, то треба просто примити к знању.

С друге стране, показали смо да је свршено са логиком по којој само амерички интереси морају да се изједначавају с универзалним вредностима, док је све што им противречи – "кажњиво".

У Цхинвалију смо бранили своје вредности и своје интересе и понашали се управо као самостална цивилизација, пошто само цивилизација може да развије систем вредности.

У Грузији је у августу 2008. године дошло не просто до разграничења са САД и њиховим присталицама на ступњу интереса, што је другостепено, али је најважније то што је сасвим огољен неукидив сукоб на ступњу вредности: сукоб између њих и нас.

Крај западњаштва у Русији

Ко су то "они" који се налазе с оне стране барикада? То су они који су све донедавно сматрани "носиоцима универзалних вредности". Док смо раније са њима расправљали на ступњу интереса, говорећи како нећемо да попуштамо у нашим ставовима по одређеним питањима, сада сукоб са Западом стиче сасвим другачије, дубље и вредније обележје (које је, уосталом, у овом или оном облику оживљавало наше друштво и обликовало нашу политику током читаве националне историје). Сада је право време да се коначно распрше илузије у погледу универзалности Запада. Прилике су више него повољне, пошто се, по мом уверењу,

у Грузији ништа није завршило. То је само почетак темељног сукоба који ће захватити најразличитије сфере живота – социјалну, политичку, економску, културну, можда чак и војну. Дакле, будући да све тек почиње, изузетно је важно да схватимо: у Цхинвалију је за Русију сахрањена идеја о универзалности западних вредности. Одсада ћемо се другачије односити према обликовању међународне политике с којом ћемо имати посла у случају најразличитијих земаља.

Искуство које смо својом крвљу платили у Цхинвалију, отвориће нам очи на многе ствари – и на однос Запада према Ирану, и на однос Запада према Сирији, Северној Кореји, према Палестинској аутономији, према Кини. Почећемо да сасвим другачије схватамо многе ствари. Завршена је хипноза "Светске владе", више не делује сугестија, наговор наших западњака, у суштини – пете колоне. На људе који после догађаја у Цхинвалију заговарају универзалне вредности више се не може гледати као на заблуделе. То су издајници. Они су можда грешили, имајући такав став пре тих збивања, али сада морају да због њега одговарају. Морају се ставити ван закона. Било је људи који су поздрављали освајање Русије од стране Наполеона или Хитлера. Било је власоваца који су прешли на страну Хитлера, али знамо шта је са њима учињено. Хтео бих да подсетим и на пакт Рибентроп-Молотов, другим речима – пакт о ненападању, када су постојале илузије совјетског руководства о могућности мира са нацистичком Немачком. Али после 22. јуна 1941. године те илузије су распршене, и германофила, присталица пријатељства СССР-а и Немачке, једноставно више није могло да буде. Исто тако и сада: до 8. августа 2008. године код нас је могло да буде западњака, али после тог датума више не може да их буде.